

A L E K S A N D A R M E K O L S M I T

U inat kiši

SANIZDAT BESS

Aleksandar Mekol Smit

U inat kiši

Isabel Dalhousie 3.

Nežan i mudar, intenzivno misaon i u svakom trenutku zabavan, U inat kiši je pun pogodak, prožet saosećanjem i nenametljivom inteligencijom koji su dela Aleksandra Mekol-Smita u činili tako voljenim i nezamenljivim širom sveta.

Ključ zadovoljstva u škotskoj klimi jeste u tome da se uživa i u kiši - baš kao što, u životu, ključ sreće leži u tome da izvučemo najbolje iz onoga što imamo. Međutim, Izabel Dalhusi - bogata, privlačna, dobrodušna i sama - ne izvlači najbolje iz onoga što ima, po mišljenju njene domaćice Grejs, koja nema dlake na jeziku. U Izabelinom životu ima previše razmišljanja, a premalo akcije. Izabel Dalhusi odlično se razume u intimne moralne probleme; uređuje filozofski časopis i mnogo vremena provodi razmišljajući kako da ulepša život ljudima iz svoje okoline.

Tu su Grejs, čiju budućnost mora da obezbedi; Izabelina bratanica Ket, koja opet ima novog momka, ovog puta sumnjivog radoholičara i maminog sina; i čak i američki par na odmoru u Edinburgu - milioner Tom i Endži, njegova mlada i lepa verenica sklona splotkama. A tu je i Džejmi, Ketin bivši dečko, zgodan i talentovan muzičar četrnaest godina mlađi od Izabel, u koga se ona polako i beznadežno zaljubljuje.

1.

Zanimanje za tuđe stvari sasvim je prirodno; toliko prirodno, štaviše, da će čak i mačka koja drema na zidiću sanjivo posmatrati ljude koji prolaze pored tog zida. Međutim, takvu radoznalost, koja je dopustiva, i nasrtljivu ljubopitljivost, koja nije, deli tanka linija koju neki ljudi jednostavno previđaju - i pored toga što je ta linija crvena i obeležena najjasnijim mogućim znacima upozorenja.

Izabel pomeri stolicu. Sedela je u izlogu bistroa „Glas i Tompson" na vrhu Ulice Dandas - onde odakle se ona strmom nizbrdicom spušta ka Kenonmilsu. Odatle je pucao neometan pogled na brda Fajfa u daljini: tamnozeleno na ovoj svetlosti, ali katkada vodenkastoplava, omekšana morem - vazda promenljiva. Izabel je volela ovaj bistro, u kojem izlozi prodavnice koja se nekad nalazila tu behu pretvoreni u prostor za sedenje. U Edinburgu je uglavnom bilo suviše hladno da bi ljudi mogli da sede i ispijaju kafu napolju, osim tokom nekoliko kratkih nedelja usred leta, kad bi se bistroi preselili na trotoare, s izvesnim oklevanjem, kao da očekuju da ih razljučene vremenske prilike vrate unutra. Ovo je bio kompromis - sedeti u izlogu, zaštićen staklom, a ipak se osećati delom onoga što se događa napolju.

Ona pomeri stolicu samo malo napred, kako bi videla malo više od onoga što se, pod izvesnim uglom, dešavalo na drugoj strani ulice. Ulica Dandas bila je ulica galerija. Neke od njih behu poznate i priznate, poput Škotske galerije i Otvorenog oka⁴⁴, i dok su se ostale mučile da prežive od rada mladih umetnika koji su još verovali da im velike stvari tek predstoje. Većina njih će se razočarati, naravno, kad otkrije da svet ne deli to njihovo ubeđenje, ali će i dalje da pokušavaju, kao i dosad. U jednoj od tih malih galerija upravo se otvarala izložba i Izabel je jasno unutra videla ljude kako se kreću. Pored ulaza je stajala grupica pušača, s cigaretama u rukama, povezana u svojoj isključenosti. Napregla se ne bi li razaznala crte lica jednog od njih, muškarca u plavoj jakni, koji je živahno razgovarao sa ženom pored sebe, gestikulirajući da bi naglasio neku nadolazeću poentu. Izgleda nekako poznato, zaključila Izabel, ali beše teško reći s te udaljenosti i pod tim uglom. Muškarac u plavoj jakni odjednom prestade da gestikulira, posegnu napred i položi ruku na ženino rame. Ona se odmače u stranu, kao da bi da strese tu njegovu ruku, ali on ju je čvrsto držao. Njena ruka polete uvis, u pokušaju da, činilo se, silom ukloni njegove prste, ali se on sve vreme osmehivao - Izabel je sve jasno videla. Čudno, pomisli ona; svađa koja se odvija na jeziku osmeha.

Međutim, desilo se nešto još intrigantnije: skup automobil, jedan od onih diskretnih automobila, za koje nikad niste sigurni koje su marke ali čije je prisustvo uvek upadljivo, parkirao se na strani ulice na kojoj se nalazio kafić, baš ispod izloga u kojem je sedela Izabel. Stao je, a iz njega su izašli muškarac i žena. Nalazili su se u zoni zabranjenog parkiranja i Izabel je posmatrala kako muškarac pritiska spravicu na privesku za ključeve koja automatski zaključava vrata na automobilu. Smeš da iskrcaš nešto, pomislila je Izabel, ali ne i da parkiraš. Zar ne znaš to? I potom je pomislila: ljudi koji voze ovakva kola smatraju da su iznad zakona, propisa koji brane parkiranje onima sa skromnijim automobilima i plićim džepom. A ovi ovde, dabome, mogu sebi da priušte globe za nedozvoljeno parkiranje; za njih je to samo sića. Shvatila je da se iznervirala, a ta nervoza je posle nekoliko časaka prerasla u odbojnost. Zaključila je da su joj taj muškarac i ta žena koji stoje pored svojih skupih kola antipatični zbog svoje arogancije.

Spustila je pogled ka šolji s kafom, a potom ga opet podigla. Ne, pomislila je. Nije u redu. Ne bi trebalo da gajimo antipatiju prema ljudima koje ne poznajemo. A ona o njima nije znala baš ništa, osim da, izgleda, zamišljaju da im bogatstvo dozvoljava da ignorišu propise koje mi ostali moramo da poštujemo. Ali opet, možda nisu znali da ne smeju da parkiraju tu, zato što žive negde drugde;

negde gde dvostruka žuta linija možda znači upravo da je parkiranje dozvoljeno. Čim je to pomislila, shvatila je da oni, naravno, uopšte nisu iz Edinburga. Odeća im je bila drugačija, kao i ten. Ovi ljudi boravili su negde na suncu, a njihova odeća imala je onaj kroj, onaj svež izgled odeće koja samo što je stigla s hemijskog čišćenja, koji škotska odeća kao da nikad nema. Škotska odeća je mekana, pomalo izgužvana, iznošena, uostalom, baš kao i Škotlandani.

Izvila je vrat. Ono dvoje, muškarac znatno stariji od žene, krenuli su niz ulicu, udaljavajući se od kola. Zastali su kad je muškarac pokazao prema vratima, a žena mu nešto rekla. Izabel je vide kako popravlja šarenu svilenu ešarpu koju je imala oko vrata i baca pogled na ručni sat, mali zlatni krug koji je blesnuo na suncu kad je pomerila ruku. Muškarac je potom klimnuo glavom i popeli su se uz stepenice koje su vodile u Škotsku galeriju. Izabel se zavalila u svoju stolicu. Ovo nije bilo ni po čemu izuzetno; bogati par koji je odnekud došao u grad i ostavio kola tamo gde nije trebalo - ali pre iz neznanja nego iz arogancije - i potom ušao u jednu od galerija. U svemu tome nije bilo ničega naročito zanimljivog, s jednim izuzetkom. Izabel je videla muškarčevo lice čija jedna strana beše izobličena usled Belove paralize, i koje je imalo grimasu karakterističnu za tu bolest. Ženino lice bilo je, naprotiv, veoma lepo - ako se kao standard lepote uzimaju pravilne crte renesansne Madone: nežno, pribrano, ženstveno.

Nemam ja njih šta da zagledam, pomislila je. A opet, nije imala šta da radi sve do podneva - bilo je tek pola jedanaest - i svakako beše već počela da pomišlja da odšeta do Škotske galerije.

Poznavala je njeno osoblje i obično bi joj tamo pokazali neke zanimljive radove škotskih umetnika koje je volela, Peploovu skicu, Filipsonov akt, uz malo sreće nešto od Vilijama Krozbijsa. Ako sada ode tamo, videće onaj par izbliza i doneti osnovaniji sud. Neosnovana antipatija nije bila u redu s njene strane, stoga im je sada dugovala da sazna malo više o njima. Prema tome, nije bila čista radoznalost posredi, premda je izgledalo tako; ovo je, u stvari, bila vežba iz korigovanja pogrešnog suda.

U Škotsku galeriju ulazi se kroz staklena vrata, iz kojih jedno kratko stepenište vodi ka gornjoj izložbenoj dvorani, dok drugo, poduže, vodi u lavirint podrumskih izložbenih prostora. Ti podrumski prostori nisu mračni, kako podrumi umeju da budu, već blistavo osvetljeni strategijski postavljenim svetlima, a vedrim ih čini i pljusak boja na zidovima. Izabel je otišla gore i prošla pored stola svog prijatelja Robina Meklura, na desnoj strani. Sedeo je tamo sa svojim spiskom cena i katalogima, spreman da odgovara na pitanja. Ono što ju je impresioniralo u vezi s Robinom beše to što je, iako je odmah znao ko su kupci a ko ne, bio podjednako učtiv sa svima. Stoga su oni koji su u galeriju ušli jer je napolju kiša ili naprosto zato što su hteli da razgledaju umetnička dela dobijali istu ljubaznu dobrodošlicu kao i oni koji su došli s namerom da kupe sliku ili, poput onih slabije volje, sa spremnošću da budu nagovoreni da je kupe. To je, po Izabelinom mišljenju, bilo ono po čemu su se galerije u Ulici Dandas razlikovale od mnogih skupih galerija u Londonu i Parizu, gde je čovek morao da pozvoni da bi mu uopšte otvorili vrata. A čak i tada, kad bi najzad otključali vrata, ta dobrodošlica, ako se uopšte mogla nazvati tako, bivala je mrzovoljna i podozriva.

Robin nije bio za svojim stolom. Osvrnula se naokolo. Izložba je bila od onih zajedničkih, na kojima se izlažu najrazličitiji radovi. Izabel pomisli da je efekat sasvim zadovoljavajuć, a pogled joj smesta beše privučen velikom slikom koja je dominirala jednim od zidova. Pored prozora su stajale dve figure, muškarac i žena. Muškarac je zurio napolje, u seoski pejzaž, a žena unutra, prema sobi. Lice joj beše pribrano, ali puno neke čežnjive tuge.

Više bi volela da se nalazi negde drugde, pomisli Izabel; kao i toliki drugi ljudi. Koliko je nas u bilo kom trenutku srećno tamo gde jeste? Oden je rekao nešto o tome, priseti se ona, u svojoj planinskoj poemi. Rekao je da nesrećno dete s jedne strane Alpa možda priželjkuje da se nalazi na drugoj. Dakle, bio je u pravu; samo oni potpuno srećni veruju da se nalaze na pravom mestu.

Osvrnula se oko sebe. Na glavnom spratu galerije nalazilo se nekoliko ljudi: muškarac u plavom kaputu, sa šalom oko vrata, zagledan u malu sliku pored prozora; dve sredovečne žene u onim zelenim postavljenim jaknama po kojima se odmah moglo pogoditi da žive na selu ili da bi barem volele da je tako. Sestre su, zaključila je Izabel, jer su imale isto istaknuto čelo; sestre koje žive zajedno, potpuno svikle jedna na drugu, koje se ponašaju - gotovo i razmišljaju - kao jedna. Ali gde su muškarac i žena koje je videla? Prešla je još nekoliko koraka, odmakavši od vrha stepenica, i videla ih kako stoje u maloj izdvojenoj galeriji koja je vodila s glavnog sprata. On je stajao pred slikom, zagledajući katalog; ona je stajala pored prozora, zureći napolje. Obrnuta situacija u odnosu na onu sliku koju je opazila kad je ušla. Ona je gledala napolje, on unutra. Međutim, tada je Izabel sinulo da prizor pred njom u svakom drugom pogledu odražava onu sliku. Ova žena je želela da bude na nekom drugom mestu.

„Izabel?”

Naglo se okrenula. Iza nje je stajao Robin Meklur, ispitivački je posmatrajući. Pružio je ruku, položivši je na njenu mišicu u znak pozdrava.

„Nemoj mi reći”, rekao je. „Zadivljena si našom ponudom. Osupnuta si lepotom svega ovoga.”

Izabel se nasmejala. „Nemam reči.”

Još uvek s rukom na njenoj mišici, Robin je povede prema maloj slici na kraju dvorane. Izabel se osvrnula ka manjoj prostoriji; ono dvoje su još uvek stajali tamo, mada se sada muškarac pridružio ženi pored prozora i izgledalo je kao da su zadubljeni u razgovor.

„Evo nečega što će ti se dopasti”, rekao je Robin. „Pogledaj.”

Izabel je odmah znala. „Alberto Moroko?” upitala je.

Robin je potvrdno klimnuo. „Odmah se primeti uticaj, zar ne?”

Izabel baš i nije bio tako primetan. Nagnula se napred, da bi izbliza pogledala sliku. Devojka je sedela na stolici, s jednom rukom na stolu a drugom držeći knjigu. Gledala je pravo preda se; ne u posmatrača nego negde kroz njega..Na sebi je imala tuniku nalik na školske kecelje kakve su nekada nosile učenice, sivu, s faltama. Iza nje, zavesa je lepršala na vetru koji je ulazio kroz otvoren prozor.

„Sećaš li se Jesenjeg lišća?” podstakao ju je Robin. „One slike Džejmsa Kauija?”

Izabel je ponovo pogledala sliku. Da. Učenice. Kaui je stalno slikao učenice, iznova, bezazleno, ali su slike imale nagoveštaj onespokojavajućeg prelaska u adolescenciju.

„Moroko je učio kod Kauija u Aberdinu”, nastavio je Robin. „Docnije je otkrio sopstvenu paletu i uveo jarke boje. I živost. Ali često se prisećao svog učitelja.”

„Moroko je bio prijatelj tvog oca, zar ne?” rekla je Izabel. Škotska je takva; spone i prijateljstva svuda, tetive povezanosti, i sve se to pamti. Izabel je imala sliku Dejvida Meklura, Robinovog oca; to joj je bila jedna od omiljenih.

„Da”, odvratio je Robin. „Bili su veliki prijatelji. A Morokoa sam poznavao otkako znam za sebe.”

Izabel je pružila ruku, kao da bi da dodirne površinu slike.

„Ta grozna tkanina“, rekla je. „Ta koju su učenice morale da nose.“

„Krajnje neudobna“, rekao je Robin. „Barem mi se tako čini.“

Izabel je pokazala na sliku pored te, malu mrtvu prirodu kojom je dominirao belo-plavi glazgovski bokal.¹²¹ Stil joj se činio nekako poznatim, ali nije mogla da dokuči po čemu. Možda je posredi bio sam bokal; postoji tako mnogo slika glazgovskih bokala - naslikati ga, činilo se, bilo je neka vrsta inicijacije, poput odlaska u Pariz. Umetnici su, pomislila je, entuzijastični imitatori, i odmah priznala da ta pomisao nije bila nimalo fer, zato što su svi ljudi entuzijastični imitatori.

„Da“, rekao je Robin. „Dakle, to ti je to...“ Okrenuo se. Onaj muškarac kog je Izabel videla otišao je iz unutrašnje galerije i sada je stajao nekoliko koraka od Robina, želeći da progovori ali nerad da ih prekida u razgovoru.

„Gospodine...“, zaustio je Robin, a potom začutao. Izabel je videla izraz njegovog lica, dašak preneraženosti i potom brz oporavak. I pomislila: ovaj čovek sigurno doživljava ovo isto svaki put kad se upoznaje s nekim; šok kad se ugleda izobličeno lice i potom pokušaj da se ta reakcija prikrije. Setila se kako je jednom ručala s mladim čovekom, sestrićem njene prijateljice, koji je došao da je zamoli za savet u vezi sa studijama filozofije na univerzitetu. Prvi put ga je videla baš tad, u restoranu. Ušao je, samouveren, zgodan mlad čovek, a kad su seli za sto ugledala je ožiljak koji mu se pružao niz obraz. Odmah je rekao: „Ujeo me je pas kad sam bio dečak. Imao sam trinaest godina.“ Rekao je to zato što je znao o čemu ona razmišlja - odakle mu ožiljak? Po svoj prilici su svi razmišljali o tome i stoga je on davao odgovor odmah na početku, da bi eliminisao problem.

Muškarac je nervozno pipkao svoju kravatu. „Nisam hteo da vas prekinem“, rekao je. Zatim je, okrenuvši se prema Izabel, ponovio: „Oprostite. Nisam hteo da vas prekinem.“

„Samo smo ćeretali“, rekao je Robin, upotrebivši škotski izraz.¹³¹ „Ne sekirajte se.“

Amerikanac je, pomislila je Izabel, negde s Juga. Međutim, danas je to teško zaključiti, jer se ljudi mnogo sele i naglasci se menjaju. Potom se setila svoje pokojne majke, iznenada, nepovezano s ovim, svoje svete američke majke, kako ju je zvala, koja je govorila s naglaskom američkog Juga i čiji joj je glas već bio izbledeo u sećanju, iako je i dalje bio tu, jedva.

Pogledala je muškarca i potom brzo odvrtila pogled. Bila je radoznala u vezi s njim, razume se, ali bude li i dalje gledala prema njemu on će pomisliti da bulji u njegovo lice. Pomerila se malo, da bi nagovestila da on može slobodno da razgovara s Robinom.

„Izabel“, rekao je Robin. „Neće ti smetati?“

„Naravno da ne“, odvrtila je Izabel. „Naravno da ne.“

Ostavila je Robina u razgovoru s onim muškarcem i otišla da razgleda ostale slike. Primitila je da je i žena izašla iz manje galerije i da sada stoji ispred ulja Elizabet Blekader, Zgrade carine u Veneciji.

„Elizabet Blekader. Ona je vrlo popularna slikarka“, ležerno je rekla Izabel. „Barem s ove strane Atlantika. Nisam sigurna da li znaju za nju na vašoj strani.“

Žena je bila iznenađena. Okrenula se prema Izabel. „Oh?“ izustila je. „Blek, kako rekoste?“

„Blekader“, ponovila je Izabel. „Živi ovde u Edinburgu.“

Žena se ponovo okrenula ka slici. „Dopada mi se", rekla je. „S ovakvom slikom znate gde ste."

„U Veneciji", rekla je Izabel. „Eto gde ste."

Žena je načas ćutala. Beše se malo prignula da bi izbliza pogledala sliku; sada se ispravila. „Otkud znate da sam Amerikanka?" upitala je. Ton joj beše miran, ali Izabel se učini da čuje određenu oštrinu u njenom glasu.

„Bila sam u blizini kad je vaš... vaš suprug progovorio", brzo je odgovorila. „Pa sam pretpostavila."

„Ispravno ste pretpostavili", rekla je žena. Nije bilo ni traga srdačnosti u njenom glasu.

„Vidite", nastavila je Izabel, „ja sam i sama napola Amerikanka. Pola Amerikanka, pola Skotlandanka, mada provodim vrlo malo vremena u Državama. Moja majka je bila iz - „

„Da li biste bili tako dobri da me izvinite?" iznenada je rekla žena. „Moj prijatelj se raspitivao za jednu sliku. Volela bih da čujem kakav je odgovor dobio."

Izabel ju je posmatrala dok je prelazila na drugu stranu galerije. Nisu venčani, pomislila je. Prijatelji su. Jeste da beše rečeno naglo, ali s osmehom. Mada je imala osećaj da ju je žena naprosto „otkačila", Izabel reče sebi da čovek nema obavezu da nastavlja razgovor s nepoznatima. Neophodna je elementarna učtivost, odgovor na usputnu primedbu, ali sve posle toga može se preskočiti. Jeste da ju je zanimalo ko su ovo dvoje i šta rade u Edinburgu, ali pomislila je: ja njima ne predstavljam ništa. A i zašto bih?

Otišla je da pogleda još jednu sliku - tri dečaka u čamcu na nekom jezeru, zadubljena u ovladavanje veslima, dok je najmlađi gledao u nebo kao da je tamo nešto video. Umetnik je uhvatio zadivljenost na licu dečarca i izraz pun koncentracije na licima njegovih drugova; tako umetnici reaguju na svet - gledaju ga, a potom iznova stvaraju na platnu. Umetnicima je to dozvoljeno - da gledaju, da posmatraju druge i pokušavaju da otkriju šta ovi osećaju - ali nama, koji nismo umetnici, nije. Ako neko suviše zagleda, to bi se smatralo voajerizmom ili uplitanjem u tuđe stvari, za šta ju je Ket, njena bratanica, već nekoliko puta optužila. Džejmi - mladić koga je Ket ostavila ali s kojim je Izabel ostala u prijateljskim odnosima - uradio je isto, mada taktičnije. Rekao joj je da mora da povuče liniju u svetu, sa ja napisanim na jednoj i oni na drugoj strani. Ja bi bile njene stvari; oni bi bile tuđe stvari, a za prelaženje linije bio bi potreban poziv.

Rekla je Džejmiju: „To nije dobra ideja. Šta ako su ljudi s druge strane linije u nekakvoj nevolji?"

„To je već druga stvar", rekao je. „Onda im pomogneš." „Tako što pružim ruku preko te tvoje linije?"

„Naravno. Pomaganje ljudima je nešto drugo."

„Ali u tom slučaju moramo da znamo šta im je potrebno, zar ne?" rekla mu je na to. „Moramo da budemo svesni drugih. Ako se kroz život krećemo zaokupljeni samo sopstvenim malim svetom, kako ćemo znati da li se na drugoj strani linije sprema neka nevolja?"

Džejmi je slegnuo ramenima. Linija mu beše tek onako pala na pamet i nije verovao da bi bio u stanju da je odbrani pred sokratski raspoloženom Izabel. Stoga je rekao: „Šta misliš o Arvu Partu,⁴⁴ Izabel? Jesam li te ikad to upitao?"

Nakon što je završila ono što je imala da obavi u gradu, Izabel odluči da se pešice vrati kući. Dan beše već zamakao u popodne i rano junsko sunce je, sad već prilično toplo, na ulice izmamilo ljude u

kratkim rukavima i bluzama, optimistične ali pomirene s mogućnošću da ih kiša, magla ili neke druge osobenosti škotskog leta ponovo oteraju unutra. Ovo pešačenje je, poput svih ostalih šetnji kroz ovaj grad, za nju bilo upražnjavanje prisnosti. Čovek bi morao da hoda Edinburgom zatvorenih očiju ako neće da ga odasvud spopadaju podsećanja na prošlost, pomislila je - javnu ili ličnu prošlost. Zastala je na uglu Ulice Haj, tamo gde beše postavljena statua najpoznatijeg edinburškog filozofa Dejvida Hjuma. Kakva katastrofa, smatrala je. Izabel se divila Hjumu i slagala s mišljenjem Adama Smita da se on približio zamisli o savršeno mudrom i moralnom čoveku onoliko koliko to slaba ljudska priroda uopšte može da dopusti. Međutim, dobri Dejvid se luckasto oblačio, gajeći zanimanje za finu odeću (postojao je portret Alana Remzija koji je to dokazivao) i ovde je, evo, sedeo u fotelji odeven, od svih stvari, baš u togu. Uz to, neki su imali i drugih prigovora. Hjum je mnogo čitao, rekli su, a ipak, ovde je samo držao knjigu, ne čitajući je. Ali kako bi statua izgledala, pitala se ona, da je prikazana u elegantnom odelu, s nosom zabodenim u neku od Lokovih knjiga.⁴⁵¹ Neki bi nesumnjivo i tome prigovarali. To je bila javna prošlost, oko koje se često ne slažemo.

Pešačila je preko Medouza, prostranog gradskog parka po kojem su ljudi šetali i igrali se. Na jugu, duž ivice parka, dizale su se viktorijanske stambene zgrade Marčmonta, sa svojih pet-šest spratova, s krovovima posutim šiljatim ukrasima - čkaljem, ljljanom i tome slično.⁴⁶¹ Tamo gore nalazila su se potkrovlja, sobe koje su iz strmih krovova čkiljile ka Fortu i brdima iza njega, sobe koje su se izdavale studentima i docnije, preko leta, muzičarima i glumcima koji dolaze u Edinburg na Festival. Idući prema Brantsfildu, mogla je da razazna vrata koja su vodila u uzani hodnik i odatle, uz pet strmih nizova kamenih stepenica, do stana u kojem se, pre više od dvadeset godina, njena školska drugarica Kirsti sa svojih šesnaest godina sastajala sa studentom iz Invernesa, svojim prvim momkom i ljubavnikom. Izabel je slušala njene priče o tome i osećala nekakvu jamu u dubini stomaka, koja beše žudnja i istovremeno strah. Kirsti je sotto voce⁴⁷¹ pričala o onome što se događalo i potom prošaputala: „Pokušavaju da nas spreče, Izabel. Pokušavaju da nas spreče jer ne žele da saznamo. A onda ipak saznamo...”

„I” rekla je Izabel. Ali Kirsti se na to učutala i zagledala kroz prozor. Bila je to privatna prošlost; intimna, nepobitna, dragocena svakom od nas.

Stigavši do Brantsfilda, našla se ispred Ketine delikatesne radnje. Nije mogla tek tako da prođe, ne svrativši, mada se trudila da ne ometa Ket kad je ova imala posla. Ali rano popodne obično nije bilo gužve i unutra je bila samo jedna mušterija, koja je upravo plaćala za baget i pakovanje krupnih maslinki bez koštice. Bilo je tu nekoliko stolova za kojima su ljudi mogli popiti kafu i pojesti neki jednostavan obrok, i Izabel sede za jedan od njih, uzevši stari primerak Korijerea dela sem sa stočića punog novina i časopisa koji se nalazio pored vitrine sa sirevima. Preletela je pogledom preko političkih vesti iz Italije, koje su izgledale kao niz izveštaja o bitkama između skraćenica, ili se barem tako činilo. Iza skraćenica stajali su ljudi, i strasti, i drevne zavade, ali kad nemate predstavu šta išta od toga znači, umnogome podseća na bitku između Plavih i Zelenih u Vizantijumu - bez ikakvog smisla, sem ukoliko ne znate razliku između ortodoksnih hrišćana i monofizita koji su stajali iza tih frakcija.⁴⁸¹

Ostavila je novine. Ketin stidljivi pomoćnik Edi, kome se nekad dogodilo nešto traumatično ali Izabel nije nikad uspela da dokuči šta, uzeo je novac za baget i maslinke i pridržao mušteriji vrata. Nije bilo ni traga ni glasa od Ket.

„Gde je ona?” upitala je Izabel kad su ostali sami u radnji.

Edi priđe stolu, otirući ruke o kecelju. Nije više bio onako nervozan u Izabelinom prisustvu, ali još

uvek ne i sasvim opušten.

„Izašla je na ručak", rekao je. „I još se nije vratila."

Izabel je pogledala na sat. „Dug neki ručak", primeti ona.

Edi je načas oklevao, kao da odmerava da li da išta kaže. „S novim dečkom", rekao je i dodao, posle dodatnog oklevanja: „opet."

Izabel posegnu za složenim Korijere dela sem i poravna ga s ivicom stola, uzgrednim gestom ali takvim da joj je dao vremena da svari ovu informaciju. Beše čvrsto odlučila da se ne meša u pitanje momaka svoje bratanice, ali bilo je teško držati se po strani. Ketina kratkotrajna veza s Tobijem dovela je do razmirice između Izabel i njene bratanice - razmirice koju su brzo izgubile, ali koja je naterala Izabel da razmisli o potrebi da se drži na distanci kada je o ovome reč. Stoga se Izabel suzdržala od nekih posebnih komentara kad se Ket vratila s neke svadbe u Italiji, a za njom vrlo brzo pristigao elegantni Italijan, znatno stariji od nje. Ket beše odlučila da ne ohrabruje svog italijanskog posetioca, na šta je ovaj reagovao upuštanjem u flert s Izabel. Ona beše polaskana, uprkos svojoj prirodi, i dovedena u iskušenje, ali on zapravo nije mislio ozbiljno; flert je, ispostavilo se, bio čista učtivost, način da se ubije vreme.

Jedini Ketin momak kojeg je odobravalala bio je Džejmi, fagotista, s kojim je Ket relativno brzo raskinula, ali koji je nastavio da čezne za njom iako mu to nije donosilo ništa sem razočaranja. Izabel beše zadržana njegovom privrženosti očigledno beznačajnoj stvari. Ket mu je, naime, otvoreno rekla da njih dvoje nemaju budućnost kao par i premda ju je poštovao i držao se na distanci, potajno - a katkad i ne tako potajno - nadao se da će se ona predomisli. Izabel nije mogla da shvati zašto je Ket ostavila Džejmija. Po njenom mišljenju, on je bio sve što je jedna žena mogla poželeti, pa i više od toga. Imao je upečatljivu pojavu, s visokim jagodičnim kostima, tamnom kosom koju je redovno šišao sasvim kratko i mediteranskim, gotovo maslinastim tenom; neobičnim za jednog Skotlandanina, možda, ali onim koji je, po njoj, posedovao fatalnu privlačnost. Bio je i nežan, što je doprinosilo njegovoj draži. Ipak, Ket je sasvim nedvosmisleno rekla Izabel: Ne volim ga, Izabel. Ne volim ga. Tako je, i gotovo.

Ak o Ket nije bila spremna da voli Džejmija, Izabel jeste. Delio ih je jaz od četrnaest godina i Izabel je shvatala da je to značajno za nekog Džejmijevih godina. Da li bi mladić od svojih dvadeset i nešto hteo da se upetlja sa ženom koja je upravo zašla u svoje četrdesete? Neke žene tih godina imale su mlađe ljubavnike - i u tome nije bilo ničega sramnog, ali podozrevala je da su obično žene te koje iniciraju takve veze, a ne ti mladi ljudi. Dabome, možda ima nekih mladih ljudi koji traže ekvivalent „sponzoru" i koji traže neku stariju ženu koja bi im plaćala račune i pružila malo zabave, ali većina mladih ljudi ipak nije takva, osim ako, kako to ponekad biva, ne traže zamenu za majku.

Izabel ne bi nikad mogla da bude s Džejmijem; ne bi nikad mogla da bude u vezi s njim, upravo zato što ga je volela i želela mu samo najbolje. A za njega je nesumnjivo bilo najbolje da sretne ženu svojih godina i otpočne život s njom. Naravno da je to najbolje za njega, govorila je sebi. Biće dobar otac, biće dobar muž; nema potrebe da se vezuje za ženu stariju od sebe. Nema. Ali i pored toga ona je volela Džejmija, ponekad toliko da ju je to bolelo; međutim, držala je svoje osećaje pod kontrolom i samo bi povremeno, u osami, dozvolila da poteku suze za onim što jednostavno nije moglo biti. Barem je imala njegovo prijateljstvo i bila je zahvalna zbog toga. Nemam njegovu ljubav, razmišljala je. Draga sam mu, ali ne uzvraća osećanja koja gajim prema njemu. Nek ja budem onaj koji voli više, napisao je Oden i Izabel je mislila: Da, tako i ja mislim. Nek ja budem ona koja voli više. I tako i jeste.

Neće se mešati, ali ko je taj novi dečko? Ona podignu pogled ka Ediju. Može li biti da je ljubomoran? upita se. Glas mu je zvučao nekako ozlojeđeno i pretpostavila je da je sasvim moguće da je dolazak novog muškarca shvatao, na neki način, kao pretnju svom odnosu s Ket. Bila je dobra prema njemu; bila je idealan poslodavac. Edi nije mogao očekivati da će ga Ket ikada drugačije gledati, ali barem je bio tu, deo njenog života, na neki način, i sigurno nije želeo da se to okonča.

„Dakle, Edi“, rekla je Izabel. „To je baš zanimljiva novost. Nisam znala. Ko je taj novi dečko?“

„Zove se Patrik“, odvratio je Edi. Stavio je dlan dobrih šest inča iznad glave. „Visok je otprilike toliko. Možda malčice manje. Svetle kose.“

Izabel je klimnula glavom. Ket je uvek padala na visoke, zgodne muškarce. Sve ovo bilo je sasvim predvidljivo. „Taj Patrik“, upitala je potom. „Kako ti se dopada?“

Proučavala je Edijevu reakciju. Posmatrao je, međutim, i on nju, i široko se osmehnuo: „Hteli biste da kažem da mi se ne dopada“, rekao je. „To bi vam bilo drago, je l' da? Zato što se vama neće dopasti.“

Svi mi potcenjujemo Edija, pomislila je Izabel. „Nastojacu da mi se dopadne, Edi“, odgovorila je. „Stvarno ću nastojati.“

Edi je pogleda onako iskosa. „Uopšte nije tako loš. I baš mi se dopada, da znate. Nije kao ostali. Bar ne mnogo.“

Ovo je zainteresovalo Izabel. Možda je Ket resila da razbije šablon. „Po čemu to?“ upitala je.

Otvorila su se vrata i ušla je žena s cegerom u ruci.

Osvrnuvši se prema njoj, Edi je još jednom obrisao ruke o kecelju. „Moram sad da idem“, rekao je. „Doneću vam kafu, ako želite. Samo da poslužim ovu ženu.“

Izabel je bacila pogled na svoj sat. „I ja ću morati da idem“, rekla je. „Ali imam vremena za jednu brzu kafu. Tako ćeš moći da mi kažeš sve o njemu. Moći ćeš da mi ispričaš zašto ti se dopada.“

Vraćajući se duž Merčiston kresenta ka svojoj kući, u jednoj od onih tihih ulica s desne strane, razmišljala je o onome što joj je Edi rekao. Tokom ovog kratkog razgovora otvorio joj se više nego ikada dosad. Rekao joj je zašto mu se nije dopadao Tobi, koji se prema njemu ponašao s visoka, koji ga je terao da se oseća... „Pa eto“, rekao je, „terao me je da se osećam kao da nisam pravi muškarac, ako znate šta hoću da kažem.“ Izabel je znala; tačno je znala šta je Tobi mogao da misli o Ediju i na koji mu je način saopštio ta svoja osećanja. Potom je Edi dodao: „Patrik je više kao ja, mislim. Ne znam zašto, ali tako mi se čini. Naprosto mi se tako čini.“

Ovo je zaintrigiralo Izabel. Reklo joj je nešto - da je Patrik poboljšanje u odnosu na Tobija - što jeste bilo značajna informacija, ali još uvek nije mogla da ga zamisli. Edi je rekao da je Patrik više poput njega, ali nekako joj beše teško da zamisli da bi se Ket udostojila da pogleda nekog ko zaista liči na Edija. Ne, to joj je govorilo da je Patrikova ženstvena strana izraženija nego Tobijeva ili mnogih drugih muškaraca. Druga mogućnost, dabome, bila je da je Patrik naprosto saosećajniji od dragih i da se Edi uhvatio za to. Muškarac može da bude muževan i saosećajan i možda je Patrik baš takav.

Skrenula je za ugao i uputila se svojom ulicom. Prema njoj je, upravo parkiravši kola, išao jedan od studenata koji su imali predavanja u Kolinton roudu. Izabel uhvati njegov pogled u prolazu. Bio je muževan i saosećajan. Ali potom je pomislila: nemam dokaza za taj zaključak - baš nikakvog; osim,

možda, činjenice da mi je uputio osmeh, samo nagoveštaj osmeha - a osmeh je jedan od onih malih signala koje dajemo jedni drugima: Shvatam. Da, shvatam.

2.

Izabel je nazivala Grejs domaćicom. Upotrebljavala je taj termin zato što je, istini za ljubav, bio ljubazniji od ostalih koje je imala na raspolaganju: nazivati je spremačicom nagoveštavalo bi da je njen posao bio isključivo fizički - da se svodio na brisanje prašine, glancanje i pranje podova. Reči kućna i pomoćnica behu pridev izveden od imenice i imenica izvedena od prideva, i bez obzira na to da li im je to davalo izvestan omalovažavajući prizvuk, njoj su one tako zvučale. Domaćica je, naprotiv, podrazumevalo obavljanje odgovornog i važnog posla - kakav i jeste bio. Ta osoba se stara o domaćinstvu, kao što se neko drugi stara o zooškom vrtu ili zbirci slika. Starati se o bilo čemu, smatrala je Izabel, jeste častan poziv; nije shvatala tendenciju da se s visoka gleda na poslove koji su iziskivali fizički rad. Advokati i računovođe imaju dobro mišljenje o sebi, smatrala je, ali zašto bi mislili da su bolji od vozača autobusa ili ljudi koji se staraju da ulice budu čiste? Nije mogla da nađe nijedan razlog za to. Stoga je Grejs, koja je svakog dana dolazila u njenu kuću da počisti, sredi i vrati stvari na njihovo mesto, Izabel nazivala domaćicom i davala joj izdašnu platu. Izabelin otac, za kog je Grejs radila dok je bio bolestan, zamolio je Izabel da se pobrine za Grejs i Izabel mu je dala reč da hoće. U tome je otišla čak dotle da je namerila da joj kupi stan. Grejs je iznajmljivala stan, za šta je Izabel smatrala da je bacanje novca i izlaganje ćefovima stanodavaca. Međutim, kad je potegla to pitanje u razgovoru s Grejs i ponudila da joj kupi stan, ustanovila je da postoji neka čudna inercija kod Grejs. Tačno, bilo bi baš lepo da jednog dana ima stan, i hoće, potražiće ga, ali nije preduzimala ništa u vezi s tim. Stoga je Izabel rešila da ona to uradi. Potražiće neki odgovarajući stan i smestiti Grejs u njega.

Mogla je bez problema da priušti sebi tako nešto. Izabel je bila diskretna u vezi sa svojim finansijskim položajem, ali Lujzijana end galf lend kompani, čiji je veliki deo nasledila posle majčine smrti, oduvek je poslovala veoma dobro. Kvartalni izveštaji iz Nordern trusta otkrivali su da ne mora da se boji nedostatka novca. Ti izveštaji dolazili su iz strane zemlje - iz zemlje novca, sveta brojki, odnosa profita i zarade, obveznica, sve samih stvari koje su njoj malo značile. Međutim, veoma je dobro razumela sirenin zov toga sveta i oduprla mu se. Novac ume vrlo brzo da uzme čoveka pod svoje; to se stalno dešava. Kao droga: dejstvo umine, a sledeći put je potrebno više da bi se postigla ista euforija. Stoga nije razmišljala o njemu i tiho je davala veliki deo svojih prihoda, neprimetno, nepohvaljena; često je bila onaj anonimni na spisku donatora; jednostavno je bila takva.

Grejs je bila starija od Izabel, ali ne mnogo - četrdeset šest naspram Izabeline četrdeset dve. Te četiri godine, međutim, behu važne, jer su pojačavale njenu sklonost da s vremena na vreme preispituje Izabelin sud. Razlika od četiri godine nije ništa u sveto odraslih, koliko god može biti značajna u detinjstvu; ipak, ove četiri godine davale su Grejs prednost u odnosu na Izabel - po Grejsinom mišljenju. Smatrala je da njena poslodavka ima preterano teorijski pogled na svet, koji će jednog dana biti uravnotežen iskustvom. Ali to iskustvo je, smatrala je, sporo dolazilo.

Sledećeg jutra je Izabel jedva čekala da kaže Grejs za Ketinog novog dečka, ali je razgovor krenuo u sasvim drugačijem pravcu. Naredne nedelje očekivali su goste i trebalo je sve pripremiti. Grejs nije volela iznenadne posetioce; želela je da zna tačno ko dolazi, zašto dolazi i kada će otići. Tek nakon što bi se ovo ustanovilo, moglo se prići pojedinostima: u kojoj će sobi odsesti, šta će se kuvati i tome slično.

„Pomenuste goste“, rekla je Grejs dok je skidala svoj plavi mekintoš⁴⁹ i kačila ga na čiviluk iza kuhinjskih vrata. „Sledeće nedelje, beše?“

Ustajući od kuhinjskog stola, gde je upravo počela da rešava ukrštene reči u Skotsmenu, Izabel

spusti olovku. „Da“, odvratila je. „Mimi i Džoa. Ostaju nešto malo manje od mesec dana. U međuvremenu će nakratko posetiti Oksford i posle se vraćaju u Dalas.“

Grejs je prišla sudoperi i posegla za svojim plavim gumenim rukavicama. „Mimi i Džo? Oni koji su već dolazili ovamo pre tri ili četiri godine?“

Izabel je potvrdno klimnula. Mimi Meknajt bila joj je rođaka, tačnije, sestra od tetke njene majke, i zaista ju je pre nekoliko godina posetila zajedno sa svojim mužem. Grejs ih je tom prilikom upoznala i, koliko se Izabel sećala, dobro se slagala s njima. Nije imalo ni svrhe dovoditi goste s kojima se Grejs nije slagala: to bi bila katastrofa.

Uzevši tanjir s rešetke za sušenje, Grejs ga je podrobno zagledala. Izabel ga beše oprala, tako da je postojala mogućnost da ga je potrebno oprati još jednom. Međutim, ispostavilo se da su tačkice koje je primetila samo deo šare, tako da ga je ostavila na stranu, da bi ga docnije spremila na policu. Podigla je zatim drugi tanjir. Taj je zaista bio prljav, a to otkriće je prijalo Grejs. Izabel je smatrala da ume da opere sudove, ali, po Grejsinom mišljenju, nije bila nimalo dobra u tome. Nije imala pojma kako se sudovi pravilno slažu u mašinu za pranje i uvek ih je odlagala na mesto napola oprane. Grejs je ponovo pogledala tanjir, razmetljivo, kako bi Izabel primetila da ga ona gleda. „Mesec dana?“ rekla je, počevši da puni sudoperu vodom. „To je dug boravak.“ „Ona mi je rođaka“, rekla je Izabel. „A rođaci mogu da ostanu koliko god žele, što ponekad i rade. Oni su nešto drugo.“

„Ja baš i ne bi volela da ceo mesec dana ne spavam u svom krevetu“, rekla je Grejs. „A ne bi baš ni marila za familiju koja bi mi došla na mesec dana.“

„Mimi i Džo su nešto drugo“, rekla je Izabel. „Volim kad mi dođu. I...“ Taman je htela da kaže: „Uostalom, oni su moji gosti“, ali se na vreme zaustavila. Koliko će dugo ostati njeni gosti, to nije bila Grejsina stvar (a i onaj tanjir nije bio prljav, pomislila je), ali to jednostavno nije bio način na koji behu ustrojeni Izabelino domaćinstvo i njen život. Izabel je bila Grejsina stvar, barem po Grejsinom mišljenju, a to je bilo mišljenje koje se uzimalo u obzir.

Grejs je potopila tanjir u vodu i počela da riba jogunaste ostatke hrane. „Šta će da rade?“ upitala je. „Sad, ne bi’ da guram nos u tuđa posla.“ Okrznula je pogledom Izabel. „Al’ što žele da tako dugo odsustvuju od kuće?“

Izabel je složila novine. „Dalas nije baš prijatan leti“, rekla je. „Bude jako vruće. Baš prži, štaviše. Pomisli na Španiju usred leta, a onda zamisli još veću vrućinu. Ko god može da pobegne od vrućine, beži.“

Ustala je od stola. Prvih pola sata nakon Grejsinog dolaska obično je provodila zadubljena u rešavanje ukrštenih reči, ali danas joj se nekako nije dalo. Osećala je nekakav nemir i pomišljala je da ju je možda uznemirila vest o Ketinom novom dečku. Bratanice stalno nalaze nove mladiće s kojima se zabavljaju - nema u tome ničega neobičnog; niti je neobično ostaviti jednog dečka zbog drugog. Prema onome što je Edi rekao, Patrik je možda bio poboljšanje u odnosu na Ketine ranije momke, a ipak, pomislila je, nešto me u svemu tome uznemirava; to je sasvim sigurno.

Ostavila je Grejs u kuhinji i otišla u predsoblje. Odlazeći, čula je kako Grejs uključuje radio, kao što je često činila dok je obavljala kućne poslove. Bio je to neki razgovor u studiju, redovan program u kojem su pozivali četvoro-petoro ljudi da raspravljaju o aktuelnim pitanjima. Svi glasovi behu dobro poznati - ljudi na koje se moglo računati da će izreći svoje mišljenje o većini stvari - i Izabel je zaključila da joj to ide na živce. Po svoj prilici je isto bilo i sa Grejs, jer je brzo isključila radio. Izabel se osmehnula.

Grejs je tako reagovala na glas poznatog političara koji, priznavala je, nije mogla da podnese. „Ništa ja tu ne mogu“, rekla je jednom. „Znam da nije on kriv za to, ali jednostavno ne mogu da trpim zvuk njegovog glasa. I ne slažem se ni sa čim što kaže. Ama ni sa čim.“

Izabel je otišla u svoju radnu sobu, zatvorivši vrata za sobom. Jutarnja pošta donela je uobičajen broj netraženih rukopisa za Reviju za primenjenu etiku, čiji je urednik Izabel bila, ali isto tako i gotove tabake za sledeći broj. Revija je posvećivala svaki drugi broj određenoj temi, a tema ovog broja bio je karakter i njegove implikacije na moralno angažovanje u svetu. Izvadila je gotove tabake iz postavljene koverta u koju ih je štampar spakovao. Viđenje rezultata svog rada u štampanoj formi uvek je bio važan trenutak za nju. Tu je bio i editorijal, koji je često pisala u poslednjem trenutku, hladna naštampana slova, njene sopstvene reči zaodenuće u sav autoritet koji može da im da štamparska boja na papiru.

Pogledala je editorijal. Čudno, ali katkad joj je bivalo teško da poveruje da je ona napisala te editorijale, s njihovom pažljivo odvagano hvalom za argumente koje su autori izlagali u svojim radovima. Da li je to stvarno ona, ta promišljena, nepristrasna osoba koja se ispod editorijala potpisuje sa Izabel Dalhusi, urednica? Na trenutak se upitala da li se i drugi osećaju tako. Da li umetnici ponekad zagledaju svoj rad i pitaju se kako su ga napravili?

Karakter, napisala je, jeste termin koji danas gotovo da iziskuje objašnjenje. Malo znači psiholozima, koji govore o ličnosti, ali za filozofa je on više od toga. Možda nije moguće kreirati ličnost, ali je moguće kreirati svoj karakter.

Ovo su stvarno njene reči? Napisala je to pre skoro tri meseca i proza joj se sad činila nekako dalekom, umnogome poput davno primljenog pisma stavljenog ad acta. Zabrinula se zbog činjenice da je bila suviše entuzijastična u vezi s mogućnošću kreiranja karaktera. Ako su karakter i ličnost isto, tada neko greši: da li psiholozi, koji tvrde da je ličnost nepromenljiva, da li filozofi, koji tvrde da se ličnost da iskovati. Mada, nije bila sigurna da psiholozi tvrde da je ličnost nepromenljiva: neki, možda, ali drugi kažu da je ličnost samo zbir osobina, od kojih se neke s vremenom pokažu kao dosledne, a neke ne.

Izabel je raspravljala jednom prilikom o ovome sa svojim prijateljem Ričardom Lačamom, psihijatrom. Upoznala je Ričarda još na Kembridžu i otad su ostali u kontaktu. Pre nekoliko meseci išla je u Kembridž na proslavu godišnjice, a on ju je pozvao u Papvort Sent Agnes, gde je živeo. Pokazao joj je svoje automobile koje jedrčao u prostoru koji je nazivao kućom za vozila, garaži sagrađenoj u pagoda-stilu na njegovom imanju, nedaleko od dvorca iz šesnaestog veka u kojem je stanovao. Dok su razgledali starog bristolca^[10] u fazi restauriranja, poveo se razgovor oko truda i načina na koji neko može da se izvešti u restauriranju automobila.

„Čak i ti, Izabel“, rekao joj je Ričard. „Čak bi i ti ovo mogla da radiš.“

Prasnula je u smeh. „Ne bih. Ne bih znala odakle da počnem.“

„Naučila bi“, odvratio je. „Ne kažem da ne bi morala da učiš. Ali da hoćeš, mogla bi da postaneš automehaničar. Šta si sada? Filozof, je l tako? Ali svi mi možemo da budemo i nešto drugo, zar ne?“

Pogledala je kola. Na zidu se nalazila fotografija tih kola snimljena pre no što je započeo rad na restauriranju. Preobražaj kao da je potvrđivao ono što joj je rekao. Ali ne možemo, pomislila je. Ne možemo svi da postanemo nešto drugo. Možemo da pokušavamo da se menjamo, ali ispod površine ostajemo one iste, nepopravljive osobe. Okrenula se prema Ričardu i rekla mu to, a on je za to vreme pružio ruku i uklonio neko zrnice s karoserije lepog starog automobila.

„Slepi miševi“, rekao je. „Ne, ne govorim o tvom mišljenju.“¹¹¹ Naprosto poneki slepi miš ume da uleti ovamo i uneredi mi automobile.“

Izabel je načas razmislila. Potom je rekla: „Ne znamo kako je to kad si slepi miš.“

Ričard ju je iznenađeno pogledao, a potom prasnuo u smeh. „Izvini“, dodala je. „Reč je o tome da je jednom neko napisao esej pod naslovom 'Kako je to kad si slepi miš?' Profesor filozofije po imenu Tomas Nejgel.“¹¹²

„I da li je profesor Nejgel došao do nekog zaključka?“

„To ne znamo. Možemo da zamišljamo. Ali ne znamo.“

Na to je Ričard rekao: „Naravno, kad sam rekao da bi ti mogla da se promeniš, trebalo je da kažem da ima nekih stvari koje ne možeš sasvim promeniti. Tvoja ličnost, na primer, jeste nešto što je uvek tu. Pogotovo negde posle tridesete.“

Ovo je zainteresovalo Izabel, koja je smatrala da se jeste promenila. Žena koja se pre svih onih godina udala za Džona Lajamora, mlada žena s Kembridža koju su zanele neuglađena lepota ciničnog irskog istoričara i njegovo duhovito omalovažavanje onoga što je nazivao „kreštavom gerontokratijom“ (pod čim je podrazumevao Univerzitet u Kembridžu) i „pederokratija“ (pod čim je podrazumevao članove kolegijuma svog fakulteta). Danas bi se tako nešto okarakterisalo kao homofobija, ali ne i tad, kad su heteroseksualni Irci mogli da predstavljaju sebe i kao žrtve, čije su predrasude iznad cenzure.

Promenila se, jer bi sada prozrela Džona Lajamora, a promenila se i u mnogom drugom pogledu. Postala je spremnija da prašta, spremnija da razume ljudsku slabost nego onda kad je bila u dvadesetim. Takođe, ljubav joj je postala važnija; ne ljubav u erotskom smislu, ona koja se tokom života povinuje sopstvenim plimama i ume da bude tako intenzivna i nerazumna u svojim zahtevima bez obzira na nečije godine, već ljubav u smislu agape,¹¹³ bratska ljubav prema drugima, čije se suptilno prisustvo s godinama samo pojačava; tako je barem bilo s njom.

„Znači, nema mnogo toga što možemo da uradimo u vezi s tim centralnim delom sebe - svojom suštinom?1“ upitala je. „Dali bi to tako nazvao - suština?“

„Dovoljno dobar naziv za to“, odgovorio je Ričard. „Ne, mislim da ne možemo da uradimo baš mnogo. Ono najdublje u nama, stvarne sklonosti, one su tu, dopadalo se to nama ili ne. Ali ako to najdublje u nama nije naročito prijatno, možemo ga držati pod kontrolom. Možemo mu se prilagoditi.“ Položio je ruku na uglancanu haubu starih kola, nežno, s dragošću, kao na nešto vrlo skupoceno. „A pretpostavljam da možemo da razvijemo pozitivne stavove, što znači da se u svom kontaktu s drugim ljudima, u svakodnevnom životu, ponašamo malo bolje.“

„I zasluživali bismo priznanje za uloženi trud?“

Ričard je dao Izabel odgovor koji bi i ona sama dala na ovo pitanje. „Da. Veliko priznanje.“ Zastao je. „Imao sam jednom pacijenta koji je imao problem.“ Osmehnuo se. „Dobro, svi moji pacijenti imaju problem. Ali pretpostavljam da je ovaj imao naročito težak problem. Bio je lažov. Naprosto se osećao primoranim da laže - u vezi sa svim i svačim. A znao je da to nije u redu i morao je svakodnevno da se bori s tim. Život je za njega bio stalan napor, ali naposljetku je uspeo da prestane da laže. I, da znaš, stvarno sam se divio tom čoveku. Stvarno jesam.“

S pravom, pomislila je. Lako je biti moralan kad se svakako osećaš tako. Ono teško u vezi s moralnošću jeste naterati sebe da se osetiš suprotno od onoga kako se zaista osećaš. To je zasluživalo

priznanje.

Ričard ju je pokretom ruke pozvao da izađe iz kuće za vozila. Hteo je da pokaže Izabel golubarnik, napravljen od malih, pažljivo ispečenih cigala, dodatak iz osamnaestog veka.

„Taj čovek, lažov, mnogo je voleo specijalnu vrstu burgundca“, rekao je kad su izašli u dvorište. „Sećam se toga, iz nekog razloga. Specijalnu vrstu burgundca iz jedne vinarije.“ Pogledao je Izabel i osmehnuo se. „Ili mi je barem tako rekao.“

„Možda ga i nije voleo“, rekla je. I smesta se pokajala zbog toga, jer je tim rečima omalovažila trud toga čoveka. Stoga je žurno dodala da je ipak sigurna da jeste.

Ričard nije bio baš tako siguran. „Možda ga je zaista voleo“, rekao je.

Radila je na tabacima, zatvorena u radnoj sobi. Grejs je očigledno imala posla na spratu, jer je Izabel čula njene korake kroz tavanicu. U jednom trenutku je nešto palo na pod, prizemljivši se uz tup udar, posle čega je usledila tišina. Izabel je podigla pogled ka tavanici i čekala da ponovo začuje korake, da bi bila sigurna da Grejs ne leži onesveščena ispod nekog komada nameštaja. Grejs je stalno pomerala stvari koje, po njenom mišljenju, nikad nisu bile na pravom mestu. Garderobni ormani su se lagano premeštali na drugi kraj sobe; komode bi prešle rub tepiha; stočići bi tu i tamo nestajali po ćoškovima. Izabel je pomišljala da to mora da ima neke veze s načelima feng šuija. Grejs je gajila interesovanje za te stvari, premda je nerado pričala o tome, pribojavajući se Izabelinog skepticizma. „Postoje neke stvari koje ne mogu da se dokažu“, rekla je jednom u razgovoru s Izabel. „Ali znamo kako funkcionišu. Naprosto znamo!“ Ovo beše praćeno izazivačkim pogledom, zbog kojeg se Izabel osetila nesposobnom da brani pozicije empirizma.

Do ručka je pročitala i ispravila gotovo polovinu broja. Nekoliko autorskih fusnota zaplelo se u tekst, a brojevi strana nestali ili su bili nemoguće veliki i trebalo ih je svesti na normalnu meru. Strana 1027 nikako nije mogla postojati; mogla je biti strana 127 ili 102 ili 107. To je iziskivalo bibliografsku proveru, koja je umela da potraje, a ponekad zahtevala i kontaktiranje s autorom članka. A to je, opet, značilo slanje i-mejlova ljudima koji se možda neće potruditi da odgovore brzo ili, čak, da uopšte odgovore na njih. Moramo li odgovoriti na svaki i-mejl koji dobijemo? Da li je ignorisanje elektronske poruke isto tako neučtivo kao praviti se da ne vidimo nekoga ko nam se obraća? I koliki je, pitala se, razuman razmak između primanja poruke i odgovaranja na nju? Jedan od njenih autora počeo je da se raspituje svega dva sata posle slanja prvog i-mejla. Da li ste dobili moju poruku? Da li biste mogli da mi odgovorite? To bi, pomislila je Izabel, mogao biti početak nove tiranije. Tehnološko napredovanje pozdravljeno je s velikim oduševljenjem i aplauzom; potom je nastupila tiranija. Pogledajte kola. Uništila su gradove i naselja, zagadila okolinu. Naše klanjanje pred njihovim oltarom oduzelo nam je vazduh koji dišemo, ograničilo nas na uzane staze pored širokih avenija, smanjilo nas. A ipak... pomislila je na svoja zelena švedska kola, koja je obožavala da vozi na otvorenim drumovima, koja su mogla da je odvezu iz Edinburga na zapadnu obalu, do Rta,^[14] i potom do ostrva Skaj za samo četiri ili pet sati, jedno popodne, ništa više. Naprasitom dr Džonsonu trebale su nedelje da prevali taj put, koji beše uzrokom velike neudobnosti i bolesti.^[15] Ovo je, dakle, uzbudljiva tiranija, tiranija koju volimo.

Otišla je do kuhinje da pripremi sebi sendvič i tanjir supe za ručak. Grejs beše već pristavila supu, kao što je često činila, koja je sada tiho vrila na šporetu. Bila je to supa od praziluka i krompira, malo preslana za Izabelin ukus, ali i pored toga veoma dobra. Baš dok je sipala sebi supu, telefonirala joj je Ket. Ketini telefonski pozivi često su stizali bez ikakvog posebnog razloga,

naprosto zato što je ona volela da telefonira kad je bivala dokona, a ovo je bio upravo jedan od tih poziva. Je li Izabel videla onaj novi australijski film u Filmskoj kući? Trebalo bi da ode, odličan je, bolji od svih ostalih koje je Ket ove godine videla. Australijanci prave tako dobre filmove, zar ne? Imaju tako dobra moć zapažanja. I duhoviti su, takođe. Da li je Izabel videla...

Izabel je sedela za kuhinjskim stolom, s tanjirom supe pred sobom, i slušala beskrajno Ketino izlaganje o zaslugama australijske kinematografije. Kad je ova najzad zastala da uhvati vazduh, Izabel ju je upitala: „Jesi li s Patrikom išla u bioskop?”

„Da”, odvratila je Ket. „Jesam. Radio je prekovremeno, pa smo se našli kod...” Zastala je. „Ti nisi upoznala Patrika, zar ne? Jesam li ti pričala o njemu?”

Izabel je razmišljala brzo. Nije želela da kaže Ket da je za Patrika čula od Edija, jer bi Edi mogao da se nađe u neprijatnoj situaciji ako Ket sazna da je pričao o njenim privatnim stvarima.

Naravno, moguće je da to njoj uopšte ne bi smetalo, ali sa Ket se nikad ne zna.

„Ne mogu da se setim”, rekla je, što nije bilo istina. I onda pomisli: zašto mislim da moram da lažem u vezi s nečim ovako beznačajnim? Stoga je dodala: „U stvari, razgovarala sam s Edijem i pitala ga gde si. Pomenuo je nekog Patrika.”

Ket je ćutala.

„Bilo bi mi drago da ga upoznam”, nastavila je Izabel. Nastojala je da zvuči nezabrinuto, kao da upoznavanje s Patrikom i nije tako bitna stvar. „Možda bi mogla da ga dovedeš kad budeš navraćala kod mene.”

„U redu”, rekla je Ket. „Kad god budeš raspoložena.”

Posle toga je razgovor zamro. Ne beše odabran nikakav datum kada će Ket dovesti Patrika da se upozna s Izabel, ali je Izabel napravila mentalnu zabelešku da sutradan pozove Ket i predloži da uveče dođu kod nje. Nije želela da je pritiska i da deluje suviše zainteresovano za nešto što nisu bila njena posla.

Pomislila je na lažljivog pacijenta Bičarda Lačama i njegove muke da počne da govori istinu. Ovo s čime se ona suočavala nije bila neka velika moralna borba, ova borba da se ne umeša u ono što je se ne tiče, zapravo, bila je sasvim mala. Ali to je ipak bila njena borba; osim, razume se, ako čovek ne zauzme stanovište da je sasvim prirodno što se Izabel zanima za to s kim se zabavlja njena bratanica.

U kuhinju je ušla Grejs. „Je li to bila Ket?” upitala je.

Izabel je uzela tanjir i sipala Grejs supu. „Jeste”, odvratila je.

Grejs je otvorila plakar, da bi spremila praher koji je donela sa sobom. „Upoznala sam njenog novog momka”, rekla je usput. „Prolazila sam pored radnje, pa sam navratila. Baš je bio tamo.”

Izabel spusti pogled ka svojoj supi. „I?”

„Zove se Patrik”, rekla je Grejs. „I izgledao mi je u redu.”

„Oh”, izustila je Izabel. „Dobro, to je već nešto.”

„Izgleda da ga i Džejmi poznaje”, nastavila je Grejs. „Bili su školski drugovi. Vršnjaci su. Dvadeset osam godina.”

Ovo beše neočekivana informacija, stoga Izabel samo izusti još jedno „oh” i nastavi da jede svoju

supu. Sada je imala o čemu da razmišlja i to je i činila dok je Grejs nastavila da govori, pričajući o nečemu što se desilo na spiritualističkom okupljanju na kojem je bila prethodne večeri. Medijum je - neko nov, reče Grejs, neko iz Invernesa (oni su tamo svi pomalo vidoviti, dodala je) - kontaktirao s rođakom mladića koji već nedeljama dolazi na sastanke, ali dosad još nije prozborio ni reč.

„Na kraju sastanka se potpuno promenio“, rekla je Grejs. „Rekao je da je krivio sebe za rođakovu smrt, a da ga je ovaj sada uverio da je sve u redu.“

Izabel ju je napola slušala. Dobiti oproštaj s one strane groba ume da bude važno ukoliko je to jedino mesto odakle taj oproštaj može da dođe, a to bi, razmišljala je, mogao da bude slučaj s mnogima od nas.

3.

„Nešto ne razumem“, rekao je Džejmi. „Nadam se da ti ne smeta što govorim o tome. Ali naprosto ne vidim zašto bi trebalo to da radiš.“

Sedeli su u maloj poslastičarnici, u uličici u koju se skretalo iz Ulice svetog Stefana. Svetlost ranog popodneva probijala se kroz ugao prozora, osvetljavajući lebdeće čestice prašine; u vazduhu se osećao miris tek skuvane kafe i vanile u kolačima. Na stolu iza njih ležale su neuredno složene današnje novine, s ljutitim naslovima napola sakrivenim među prevojima na papiru: UPOZORAVA... OSTAVKU... BUKNUO U SOMALIJI...

Izabel se zavalila u svoju stolicu. „To je zato što je reč o Grejs“, rekla je. „Ne bih da zvučim kao dežurni filozof, ali, iskreno govoreći, imam moralnu obavezu prema njoj.“ A Somalija? pomislila je. Šta je sa Somalijom? Negde u kući postojala je knjiga, knjiga koja je pripadala njenom ocu, čiji je naslov glasio Suza za Somalijom,^[16] Dugujemo li joj suze?

Džejmi je nastavio: „Ali da joj kupuješ stan...“ Zaćutao je. To mu je izgledalo kao skup poklon i mada je znao da je Izabel velikodušna, činilo mu se da je ta velikodušnost otišla malo predaleko. „Koliko će to da te košta? Dvesta hiljada?“

Izabel je odvrtila pogled. Nije volela da priča o novcu, a pogotovo ne o konkretnim ciframa. Možda će biti i više od dvesta hiljada, ali imala je dovoljno sredstava i smatrala je da je način na koji ih troši njena stvar.

„Moglo bi“, tiho je rekla.

„A to je strašno mnogo para“, rekao je Džejmi. „Četvrt miliona funti. Zamalo.“

Izabel je slegla ramenima. „Toliko koštaju stanovi u ovom gradu“, rekla je.

„A što ne može Grejs da podigne kredit? Kao sav ostali svet?“

Ovo beše savršeno logično pitanje, koje je Izabel i sama sebi postavila. Međutim, odgovor je glasio da Grejs nije bila rada da se toliko zadužuje, a uz to, Izabel je ocu dala reč da će se na svaki način postarati za nju. Po Izabelinom mišljenju, to je značilo da je potrebno da joj obezbedi krov nad glavom. Što bi najverovatnije učinila, sve i da nije dala to obećanje.

„Grejs nije osoba kojoj bi se dopalo da mora da otplaćuje hipoteku“, rekla je Izabel.

Džejmi se namrštio. „Dobro, u redu. Ali zašto ti? Zašto baš ti moraš to da uradiš?“

Izabel ga upitno pogleda. „Ti to pokušavaš da me zaštitiš?“ upitala je.

Džejmi je nekoliko časak a ćutao, ali mu se potom licem razli osmeh. „Biće da je tako“, promrmljao je. „Radiš neke... neke čudne stvari.“ I potom dodao: „Ponekad.“

„Dakle, stvarno ohrabrujuće“, rekla je Izabel. „Ja se trudim da uradim nešto za Grejs. Ti se trudiš da uradiš nešto za mene. A Grejs, na samo sebi svojstven način, troši strahovito mnogo vremena trudeći se da vodi računa o meni, a i o tebi - u izvesnoj meri. Lepa ilustracija suštine moralne zajednice.“

Stan koji je tog dana trebalo da pogleda nalazio se na pola puta niz Ulicu svetog Stefana, punu barova i dućana s polovnom robom; ulicu koja se ponosila svojim pomalo boemskim karakterom ali je ipak bila preskupa za studentariju koja je možda priželjkivala da živi u takvoj četvrti. Ljudi koji su tu živeli morali su da istrpe određenu količinu buke iz barova i restorana, ali su, zauzvrat, uživali u

blizini pekara i kafića odmah iza ćoška, kao i čistoj lepoti klasične georgijanske arhitekture. Izabel nije bila sigurna da je to prava adresa za Grejs, koja je možda priželjkivala nešto konvencionalnije, ali je smatrala da ne bi bilo loše da pogleda stan, za slučaj da se ispostavi kao odgovarajuć. Cena je bila pristojna, a beše joj rečeno da bi čak mogla i da je snizi, ako uspe da nađe razlog da odmahne glavom i požali se na nešto.

Zamolila je Džejmija da joj pravi društvo, smatrajući da bi njegovo poznavanje ovog kraja moglo da bude od pomoći. Džejmi je živio u Saks-Koburgovoj ulici, samo dva bloka severnije odavde, i na putu do grada je često prolazio Ulicom svetog Stefana. Poznaje neke ljude koji žive u njoj, rekao je, i oni su mu rekli par stvari o ovoj lokaciji, mada nije mogao da se seti šta su mu tačno rekli. „Mislim da im se dopada“, rekao je. „Ili rekoše da im se ne dopada? Izvini, jednostavno se ne sećam.“

To nije bilo od velike pomoći i podsetilo je Izabel na Vitgenstajnovu priču o njegovom poslednjem susretu s Gotlob Fregeom,¹¹⁷ „Poslednji put sam video Fregea“, rekao je, „kad smo čekali voz na stanici. Rekao sam mu, 'Zar ne nalaziš baš nikakvih problema u vezi sa svojom teorijom da su brojevi objekti?'“ Ovaj je odgovorio: „Ponekad mi se čini da ima nekih problema - a ponekad, opet, da ih uopšte nema.“ Izabel nije bila sigurna da je ovo duhovito. Pomislila je da možda i jeste, ali priče koje su filozofi prepričavali kao duhovite katkad uopšte nisu bile takve, već su bile veoma ozbiljne. A ponekad su vrlo ozbiljne primedbe koje su izrekli filozofi bile, zapravo, šale, i tako ih je trebalo i shvatiti.

Džejmi je tog jutra stigao u kafić pre nje i zatekla ga je kako sedi za stolom pored prozora, listajući neku partituru. Ustao je da je pozdravi - Džejmi je uvek ustajao pred ženama - i pružio joj ruku. Nisu izmenjivali poljupce u znak pozdrava; nisu to nikad radili, mada je to postala društvena norma u nekim edinburškim krugovima. Prijatelji, čak i oni koji su se tako nazivali na osnovu samo jednog susreta, ljubili su se kad se sretnu; ili su to barem činili muškarci i žene. Izabel nije bila presrećna zbog te pomame za ljubljem. Smatrala je poljubac intimnim gestom, u kojem ne može da se uživa ako se druga osoba ne poznaje zaista dobro. Štaviše, ume da bude baš neprijatno: da zasmetaju naočari ili da ostane trag ruža na muškom obrazu. Bilo je još argumenata protiv toga: nedavno konzumiranje belog luka ima tendenciju da ostavi utisak, a poljubac je, pretpostavljala je, dobar način da se prenese nabez.

Mada, s uživanjem bi poljubila Džejmija - pa makar i kroz dah prožet belim lukom. Tako je lep, pomislila je. Ovo je period njegove najveće lepote. Nikada više neće biti lep kao sad.

„Deluješ zamišljeno“, rekao je Džejmi dok su sedali.

Izabel je porumenela. Teško da je mogla da mu kaže: razmišljala sam kako bi bilo kad bih te poljubila. Često ne možemo da kažemo ljudima, pomislila je, šta nam se dešava u glavi, stoga skrivamo stvari. A to je neizbežno - do izvesne mere - mada, razume se, postoji opasnost da, ukoliko neko previše toga krije, to počne i da se vidi. Čovek postane podmukao.

„Biće da sam odlutala u mislima“, vedro je rekla. „Čini mi se da previše razmišljam. I ti si me sam optužio za to, sećaš li se?“

Jeste. Više puta joj je rekao da komplikuje stvari i da je svet jednostavniji nego što ona zamišlja. Ali nije obraćala pažnju na to ili je, sve i da je uzela u obzir njegov savet, bila nesposobna da se promeni.

Džejmi se osmehnuo. „Da. Mnogo puta sam ti to rekao. Da ne otežavaš sebi. A da li ti činiš nešto povodom toga? Ne.“

Izabel je znala da je on u pravu. Ali ono što je rekao načelo je jedan opštiji problem - da li iko uopšte sluša savete drugih. Čisto je sumnjala da je tako.

„A slušaš li ti moje savete?“ oštro je odgovorila.

Džejmi je delovao zbunjeno. „Kad si ti to meni delila savete?“

Kad je ovo rekao, ona je u mislima već postavila sebi to isto pitanje. Jedini savet koji mu je ikad dala bio je u vezi s Ket. Rekla mu je da se odrekne svake nade da će mu se Ket vratiti, jer jednostavno nema izgleda da se to ikada desi.

Pogledala je Džejmija, a on je odmah znao šta će mu reći. U neprilici je oborio pogled. „Znam“, rekao je. Čekala je hoće li reći još nešto, ali ćutao je.

Beše joj ga žao. Ljudi donose loše odluke u vezi s drugim ljudima; neki se nikad ne oporave od grešaka koje naprave. Svi znaju koliko je tužno kad si beznadežno zaljubljen, ali ipak ljudi, pa i ona sama, žude za nedostižnim. Nema svrhe voleti ovog mladog čoveka, rekla je sama sebi, jer to ne vodi nikuda. A opet, je li važno da li je ljubav uzvraćena? Nije li moguće voleti nekog beznadežno, s distance, čak, a da ta ljubav ipak bude zadovoljavajuća, iako ostaje neuzvraćena, iako objekat te ljubavi nikad i ne sazna da je voljen? Džejmi može da voli Ket iako je retko, skoro nikad ne viđa. A ona, Izabel, može da voli Džejmija iako on neće nikad saznati za to. Oboje pružamo ljubav, razmišljala je, i to nam se mora na neki način uzvratiti. Možda je to donekle kao anonimni poklon. Ako čovek izvlači zadovoljstvo iz davanja čak i onda kad primalac poklona nikad ne sazna od koga ga je dobio a Izabel je znala koliko zadovoljstvo predstavlja anonimno davanje - zar ne može onda poklanjanje ljubavi pružati zadovoljstvo iako voljena osoba nikad neće saznati za tu ljubav? Ljudi to stalno rade kad vole one koji su im nedostižni: veliki romantični junaci, filmske zvezde, rok muzičari obasuti su ljubavlju armija ljudi koji ih nikada nisu videli uživo. Kao i sveci, kad čovek bolje razmisli, Bog - iako on, ako čovek veruje u njega, uzvraća tu ljubav, tako da je to drugačije; to je uzvraćena ljubav.

„Da li je važno?“ upitala je Džejmija. „Da li je važno ako ti onaj koga voliš ne uzvraća ljubav? Misliš li da ima razlike?“

Pogledao ju je. „Naravno da ima. To je žalosno.“

„Žalosno?“ naglas je razmišljala.

„Da“, rekao je. „To je kao...“

Podigla je obrvu. „Kao šta?“

„Kao kad razgovaraš s nekim ko te ne sluša“, odvratio je Džejmi. „Da, baš tako.“

Izabel je načas razmislila o tome. „Je li to zato što ne možeš da поделиš taj osećaj ljubavi? Kao kad večeraš sasvim sam?“

Tada ju je Džejmi upitao zašto kupuje stan za Grejs i razgovor je nezadovoljavajuće skrenuo u vode teorija o moralnoj obavezi. Posle nekoliko minuta, Džejmi je dao znak konobarici. „Moraćemo da požurimo“, rekao je Izabel, kucnuvši po staklu svog ručnog sata. „Zar te ta osoba ne očekuje za deset minuta u stanu.“

Očekuje je, rekla mu je Izabel. Stoga su poručili kafu i sa neukrotive teme morala prešli na cene stambenog prostora, što, opet, beše deprimirajuća tema. Oboje su posedovali kuće; Džejmi blagodareći velikodušnosti starog rođaka koji je hteo da izbegne porez na nasledstvo, a Izabel zato

što ju je nasledila od oca: stari novac ili, barem, novac u kasnoj adolescenciji. Nijedno od njih nije radom zaradilo svoj krov nad glavom; mnogi od onih koji su radom zaradili ono što su imali, jedva da su sada mogli da priušte sebi život u Edinburgu, s njegovim visokim cenama, baš kao što stanovnici Londona i Njujorka nalaze da su im zarade nedovoljne za kupovinu krova nad glavom. Tu nešto nije u redu, pomislila je Izabel, ali ovo pitanje izgledalo joj je kao neizbežan aspekt ekonomskog života: oni koji su pristigli poslednji dobili su najneudobnije stolice ili su čak ostali bez njih.

Nije bilo vremena za dalji razgovor. U jednom gutljaju popili su kafu i potom odšetali iza ugla, u Ulicu svetog Stefana.

Pored vrata, na olinjalnoj mesinganoj ploči, nalazila su se imena stanara. Izabel je pronašla ime koje je tražila, Makredi, i pozvonila.

„Samo uza stepenice“, rekao je ženski glas iz malog zvučnika interfona. „Poslednji sprat.“

Zajedničko stepenište bilo je trošno i vonjalo je na mačke. Na odmorištu na dragom spratu nalazio se mogući krivac, krupan riđ mačor okrzanih ušiju i s očima različite boje.

„Borac“, rekla je Izabel, pokazujući prema mačku.

„Neko ga voli“, rekao je Džejmi. „Ali daj da ne zalazimo ponovo u to.“

Stigli su do poslednjeg odmorišta i zatekli već otvorena vrata. Na pragu je stajala žena od šezdesetak godina, začušljane kose slične Grejsinoj, u šedanskom džemperu složene šare. Izabel je tu šaru smesta uočila. Neko je silne sate potrošio pletući ga, uplićući sve same prirodne boje, spajajući u toj šari nebo i more tih prekrasnih krševitih ostrva.

Izabel se predstavi. „Ja sam Izabel Dalhusi. Razgovarale smo već telefonom.“

Žena joj se osmehnula i potom pogledala u Džejmija.

„Moj prijatelj, Džejmi“, rekla je Izabel. Videla je da se ženin pogled prebacio na Džejmija i potom brzo ponovo na nju. Nešto je toj ženi palo na pamet - a Izabel je bila sigurna da je to bilo pitanje o prirodi njihovog odnosa. Doživljavala je to već - u restoranima, u kafićima - kad bi ljudi dozvolili da njihova radoznalost postane očigledna ili bi je suviše loše kamuflirali.

Ušli su u predsoblje, idući za ženom. Pošto se stan nalazio na poslednjem spratu, imao je starovremenski svetlarnik, malu kupolu ugrađenu u krov, koja je predsoblju davala atmosferu prostranosti.

„Prirodno osvetljenje“, rekla je Izabel. „Vrlo je lepo, gospođo...“

„Makredi“, rekla je žena. „Ili Florens, ako vam je tako lakše.“

Napustivši predsoblje, ušli su u kuhinju. Bila je staromodna i malo skućena, ali jedan zid beše pun korisnih ormarića, a duboku sudoperu okruživala je pohabana kamena radna površina. Džejmi je otišao do prozora i izvirio napolje, ka polusuvom zelenilu, malom kvadratu zajedničkog travnjaka.

„Nekad sam leti sedela tamo“, rekla je Florens. „Onda kad smo još imali leto. Davno beše.“

„Globalno zahlađenje“, zaključila je Izabel. „Svugde postaje toplije, a u Škotskoj sve hladnije.“

„Nije tačno“, ispravio ju je Džejmi.

Iz kuhinje su prešli u dnevnu sobu. Ona takođe nije bila preterano velika, a Izabel je pomislila da

je i pretrpana. Pokušala je da zamisli sobu bez staklene vitrine pune raznoraznih tričarija, stola prekrivenog porodičnim fotografijama i nezgrapnog kanterberi stočića zatrpanog časopisima.

„Ova soba gleda na Ulicu svetog Stefana“, rekla je Florens.

„Preko puta je pab, zar ne?“ upitao ju je Džejmi.

Florens je potvrdno klimnula. „Ume da bude malčice bučno petkom i subotom“, rekla je. „Ali spavaća soba je na drugoj strani. Gleda na travnjak. Tamo je tiho kao u grobu.“

„Naravno“, rekla je Izabel. Dopadala joj se atmosfera ovog stana, kao i njegova vlasnica. Beše zaključila da je Florens penzionisana nastavnica; imala je takvo držanje, a police s knjigama, uočila je, pripadale su inteligentnom čitaocu. Međutim, ono što je presudilo bilo je prisustvo knjige Istorija škotskog obrazovanja na jednoj od polica.

Dok su se vraćali kroz predsoblje da bi pogledali spavaću sobu, Izabel upita Florens da li ostaje da živi u Edinburgu ili odlazi iz njega. Prilikom kupovine kuće, dobro je znati kakve su namere prodavca: nagli odlazak ili bežanje su signal za opasnost.

„Nasledila sam kuću u Trinitiju“, objasnila je Florens. „Stvarno sam vrlo srećna zbog toga. Pripadala je mojoj tetki.“

To smo rešili, pomisli Izabel; u svakom slučaju, isključuje nedavno doseljenje nepodnošljivog komšije. Ali šta je s mačorom? Može li nečiji pohotan mačor da natera osobu na preseljenje?“

„Videli smo mačora“, rekla je. „Tamo na stepeništu...“

„To je Bejzil,“ odvrtila je Florens. „Njegovi vlasnici stanuju sprat niže. Vrlo mi je drag. S vremena na vreme dođe da me obiđe.“

„A komšije?“ upitala je Izabel.

Pruživši ruku, Florens je dodirnuh Izabelinu mišicu. „Rekla bih vam“, odvrtila je. „Stvarno bih vam rekla da postoji problem. Ali, da budem iskrena, pravi su anđeli. Svi odreda.“

Izabel se oseti neprijatno shvativši koliko je providno bilo njeno pitanje. Ipak, način na koji beše blago prekorena doprineo je da joj se Florens samo još više dopadne. Činilo joj se da nekakav osećaj drugarstva prema njoj zrači iz ove žene. Bilo je ohrabrujuće - i dirljivo, mada se pitala šta leži iza toga. Biva - i to ne retko - da se dve osobe upoznaju i odmah nekako srode; nešto se desi, možda na nivou podsvesti, oseti se neka nevidljiva hernija koja dovodi do bliskosti. Grejs, koja je verovala u telepatiju, rekla bi da je to to. „Umem da pogodim šta drugi ljudi misle“, rekla je. „Stvarno umem.“

Na to je Izabel odvrtila: „Pa dobro, onda, reci mi šta sad mislim.“

„Mislite da ne umem da pogodim šta mislite“, rekla je Grejs. I bila je u pravu.

Džejmi nije ušao u spavaću sobu zajedno s njima, već se vratio u kuhinju i opet stao da izviruje kroz prozor. Florens je pokazala ormane, stari kamin u kojem se nalazila ikebana od suvog cveća i koji se, rekla je, može ponovo otvoriti ako neko želi da ga koristi. „U mnogim stanovima su uklonili kamine“, rekla je. „Predivne stare viktorijanske kamine. I georgijanske, takođe. Kakva šteta.“

Izabel je posmatrala suvo cveće, prašnjavo i bledo, bezbojno. „Fina, izdvojena spavaća soba“, rekla je. „Tako ušuškana.“

Florens joj je dobacila zaverenički pogled. „Da. Naprosto vas vidim ovde, znate. Vas i vašeg

prijatelja." Potom je pogledala kroz otvorena vrata prema kuhinji.

Izabel nekoliko časaka nije rekla ništa. Beše joj neprijatno zbog nesporazuma, ali istovremeno se osećala i polaskanom zbog Florensine pomisli da su ona i Džejmi u takvoj vrsti veze. Da, pomislila je, bilo bi lepo živeti ovde s njim, kao što žive ljubavnici. Ali nije smela da dozvoli da Florens nastavi da veruje u nešto što nije istina, stoga je počela da joj objašnjava. „Džejmi i ja...” zaustila je. Ali nije nastavila, budući da se Džejmi pojavio na vratima.

„Spavaća soba”, rekla je Izabel, pomerivši se da bi mogao da je vidi. „Zar nije lepa?”

Džejmi je odobravajuće klimnuo glavom. Ponovo je otišao do prozora i pogledao napolje, kuckajući za to vreme po drvenom ramu. Već je ranije rekao Izabel da je drvenarija u stanovima u Nju Taunu neretko trula i da je vrlo bitno da čovek unapred zna koje mu sve popravke predstoje. Ali drvo je izgledalo zdravo, tako da se okrenuo prema sobi. Florens je zurila u njega, s osmehom na usnama.

Izabel sad nije mogla da kaže ništa u vezi s Džejmijem, nije mogla da pruži potrebno objašnjenje, stoga je pogledala prvo na sat, a onda u Džejmija. „Trebalo bi da krenemo”, rekla je. „Moramo da...” Nije dovršila. Nisu morali ništa, ali smatrala je da je videla dovoljno i jedva je čekala da izađe napolje, na ulicu. Daće ponudu za ovaj stan, pomislila je. Razgovaraće sa Sajmonom Mekintošem, svojim advokatom, i dati ponudu.

Oprostili su se s Florens, koja ih je ispratila kroz predsoblje. Na stepenicama, dok su silazili, Džejmi se okrenuo prema Izabel i rekao: „Dobro je ovde, koliko samo može biti.”

„Stvarno?”

„Da. Poslednji sprat, zbog čega buka ne smeta mnogo. Spavaća soba gleda na dvorište. U dobrom je stanju. A i električne instalacije su nove. Na brzinu sam pogledao.”

Izabel mu je uputila osmeh. „Znala sam da je dobro da te povedem.”

Izašli su na ulicu, zatvorivši za sobom teška, plavo obojena vrata ulaza u zgradu. Pored njih je prošao mladi par, koji je išao u pravcu Rojal serkusa;^[18] ženin struk beše otkriven, njena pegava koža podrhtavala je dok se kretala, dok su muškarčeve farmerke bile pomodno pocepane, tako da su otpozadi mogle da mu se vide plave gaće. Izlaganje tela pogledima, pomislila je Izabel: promena koncepta intime. Više nije bilo društveno nedopustivo da se muškarcima vide gaće, što možda i nije sasvim nelogično. Po čemu je jedan deo odeće intimniji od drugog?

Džejmi je išao u Ulicu kasi a Izabel, koja se vraćala kući, beše planirala da krene tim pravcem, stoga su se zajedno uputili uz Gloster lejn, prema kraju Heriot roua. Gloster lejn bila je uzana kaldrmisana uličica na čijim su se obema stranama nalazile kuće koje su nekada bile staje, da bi u nekim modernijim vremenima promenile namenu i bile adaptirane u stambeni prostor za ljudi Džejmi je napomenuo koliko su ovi stanovi skuplji, mada su ne retko manji od onoga koji su upravo pogledali.

„Čudo jedno koliko su ljudi spremni da plate za adresu”, rekao je. „Zar ti se ne čini da je to prilično neobično?”

„Uopšte ne”, odvrtila je Izabel. „Ljudi stalno jure nekakav položaj u društvu. Mi smo takmičarski nastrojena biča.”

Pogledao je ka prozoru na čijem je ragastovu sedela crno-bela mačka, prezrivo ih posmatrajući.

„Ti si pomalo snob, Izabel,”

Nije hteo to da kaže; naprosto mu je izletelo. A sad beše rečeno i već se kajao, jer je osetio kako se Izabel nakostrešila.

Stala je i okrenula se prema njemu. „Sasvim sigurno nisam”, rekla je. „To nije fer. Stvarno nije.”

Uhvatio ju je za ruku. „Izvini. Nisam mislio ozbiljno. Ti nisi snob. Nisi.”

Izabel je otresla njegovu ruku. „Rekla sam samo da su ljudi skloni da teže onome za šta smatraju da donosi prestiž u društvu. Što je sasvim tačno. Svugde, u svim društvima kojih možeš da se setiš. To je naprosto opažanje činjeničnog stanja. Snob bi rekao da je važno odakle si, koja ti je adresa, i tome slično. Ja to nisam rekla. Nikad.”

Džejmi je znao da je ona u pravu i da je njegov komentar bio pogrešan i bolan. Jadna Izabel. Toliko se trudila da postupa ispravno - stalno se nervirala oko ovakvih stvari - a on ju je sada optužio za nešto stvarno ružno, što nije zaslužila.

Produžila je ne čekajući ga i morao je da potrči da bi je sustigao. „Lupio sam glupost”, rekao je. „Veliku glupost. Oprosti, molim te.”

Njen glas beše hladan. „U redu je.”

„Mislim - oprosti mi, zaista”, rekao je.

Ćutala je, a Džejmi je uporno nastavljaio. „Znaš, često pričaš o praštanju. Toliko puta sam te čuo. A da li ga i praktikuješ?”

Pogledala ga je. „Znači, sada me, pored snobizma, optužuješ i za licemerje? Je li to to?”

„Oh, Izabel, pobogu...”

Zatvorila je oči. Bio je u pravu u vezi s praštanjem; stvar je bila naprosto u tome što je bila osetljiva kada su posredi bile bezosečajne reči koje potiču od njega - mada nije rekao ništa naročito bezosečajno - ali je ova njena osetljivost bila tim veća zato što nije mogla da razgovara s njim o tome. Za njega, ona je bila samo još jedan prijatelj, ništa više, a običnom prijatelju mogao je da kaže to što je njoj rekao. A to je, pomislila je, moja lična tragedija. Sve dok se bojim da mu kažem za svoju ljubav, da mu je priznam, moraću da se pretvaram da među nama postoji samo ovaj nivo prijateljstva. Ali ne mogu da mu kažem. To bi samo okončalo čak i to prijateljstvo. Zapanjio bi se. Pobegao bi.

„Prepiremo se ni oko čega”, rekla je. „Naravno da znam da nisi tako mislio. Izvini.”

Nastavili su šetnju uzbrdo. Na vrhu Gloster lejna, kuće-staje ustuknule su pred širim, elegantnijim ulicama, Heriot rouom i Ulicom Darnevej. Heriot rou, okrenut prema jugu, bio je dugačak niz georgijanskih dvospratnica, s baštama na obema stranama. Behu to ulica i stav sliveni u jedno; većina onih koji su živeli tu igrali su ulogu koja se od njih očekivala i opremali svoje kuće i stanove georgijanskim nameštajem. Visoki prozori salona behu zastrti dugim zavesama, pokupljenim na sredini i povezanih obaveznim kićankama; prozori u nivou ulice omogućavali su pogled na trpezarije s raskošnim višerednim lusterima iznad velikih stolova od mahagonija, koncertne klavire, radne sobe prepune knjiga. Beše to svet koji je Izabel razumela i u kojem je umela da se kreće, ali ipak ne i svet u kojem je odabrala da živi. Ovakva mesta prožeta su mrtvilom duše, smatrala je; kao da si u muzeju, kao da živiš život lišen boje i spontanosti.

„Heriot rou me svaki put natera da se naježim”, rekla je.

Džejmi je podigao pogled ka prozorima. „Ne znam“, odvratio je. „Bio sam jednom ovde na nekoj žurci. I nisam se ježio. Štaviše, bilo je prilično zabavno.“

„Previše je savršeno“, rekla je. „Pretpostavljam da u većini gradova postoje takva, savršena mesta. Mejfer, u Londonu. Sve je tako čisto i dobro održavano. Ali i sterilno. I postoje takve ulice u otmenim delovima Njujorka. One s onim neljubaznim vratarima. Suviše prečišćeno za mene.“

Taman je htela da prokomentariše i Pariz, kad joj nešto zapade za oko. Ona i Džejmi su upravo zakoračili da pređu ulicu, kad su niz Vemis plejs sjurila kola i skrenula desno u Heriot rou.

„Divna kola“, rekao je Džejmi. „Pogledaj ih samo.“

Izabel nisu zanimala kola, ali jesu ljudi u njima. Prepoznala ih je, muškarca i ženu iz galerije. On je bio za volanom, zauzet vožnjom, ali se žena okrenula i u prolazu pogledala Džejmija i Izabel. Samo je na trenutak gledala u Izabel, pogledom koji nije odavao ni najmanji znak prepoznavanja; potom njene oči predoše na Džejmija i jedan kratak sekund je zurila u njega pre no što su kola prošla dalje i krenula niz Heriot rou.

„Ona žena te je gledala“, rekla je Izabel. „Jesi li video?“

„Lepota jedna“, rekao je Džejmi.

„Ne kad je vidiš izbliza“, rekla je Izabel. „Upoznala sam je u Škotskoj galeriji.“

„Govorio sam o kolima“, odvratio je Džejmi.

Nekoliko minuta kasnije, rastali su se. Džejmi je morao da ode u osiguravajući zavod u Ulici kasi, tako da su se pozdravili na uglu Ulice hil. Izabel je tada krenula kući, razmišljajući za to vreme o sticaju okolnosti koji je doveo do toga da za tako kratko vreme dvaput vidi posetioce iz Amerike. Kojim su poslom došli ovamo? Ko su? Teško da je sad o njima znala išta više nego onomad kad ih je spazila iz izloga „Glasa i Tompsona“. Ali nije imala pojma zašto bi to uopšte trebalo da bude važno. Ona njima nije ni najmanje važna i ne bi trebalo da budu ni oni njoj. A ipak su bili.

4.

„Draga moja“, rekla je Mimi Meknajt, „pogledaj nas na šta ličimo! Znojavi i izgužvani! Treba nam... pa, sve redom, rekla bih. Voda pre svega.“

Izabel se beše ponudila da dočeka Mimi i Džoa na aerodromu, ali su oni to odlučno odbili. Uzeće taksi, rekli su, i dovesti se sami, što su i uradili, natovareni prtljagom za višemesečno putovanje i poklonima za Izabel i još neke koje su nameravali da posete. Izabel je dobila dve velike boce tabasko-sosa, primerak Zbirke pesama Roberta Louela i minijaturu meksičkog srebrnog svećnjaka iz devetnaestog veka.

Mimi i Izabelina majka Hibi bile su sestre od tetke. Mimi je bila iz Dalasa, ali Hibi beše rođena i odrasla u Mobajlu, na obali Alabame, gradu otmenih hrastova i dugih priča o krvi. Mobajl beše ponosna varoš, koja nije marila za neznačajku snishodljivost onih koji joj nisu pripadali. „Mi smo izumeli Mardi gra“,¹⁹ pričala je Izabeli njena majka. „U Nju Orleansu misle da su ga oni izmislili, ali greše. Mi smo. To je tvoja baština, Izabel.“ Ali dabome, postojala je i druga strana baštine dobrostojećeg Mobajla: mračna strana Juga - a o njoj se nije govorilo ili, barem, nekada nije. Međutim, ona je bila tu i mogla se videti na mutnim fotografijama u porodičnim albumima, na kojima su sluge stajale u pozadini, pod drvetom, pored kola, tegleći stvari. To je ono što može da leži iza novca, razmišljala je Izabel; ne uvek, ali često: životi lišeni sopstvenosti; životi ljudi u pozadini, bezimnih, zaboravljenih, koji su imali tako malo.

Izabelinu majku su kao tinejdžerku leti slali u Dalas, daleko od vlage priobalja Meksičkog zaliva, u suhu vrućinu teksaške prerije, smatrajući da je tamošnja klima zdravija i podnošljivija. Odsedala je kod svoje sestre od tetke, Mimi, i njih dve su radile sve što i svi ostali tinejdžeri, oduvek i na svakom mestu: kupovale u Niman Markusu u Trgovačkoj ulici,²⁰ plivale u klubu, čekale da se nešto desi, iako nikad nije.

Zatim su im se putevi razišli. Hibi je otišla u Njujork, u Sekretarsku školu Ketrin Gibs, i potom dve godine provela radeći u advokatskoj firmi na Volstritu. Mnogi od tih advokata bili bi se drage volje oženili njome; posedovala je onu južnjačku lepotu i šarm za koje su mladići nalazili da su neodoljivi. Međutim, ona je zaključila da je privlačnost jednog diplomca s Pravnog fakulteta Univerziteta u Kolumbiji podjednako neodoljiva i, umesto za nekog od njih, udala se za Izabelinog oca. Njeni u Mobajlu su uspešno prikrili svoju uznemirenost zbog toga, a oni rođaci koji su imali prilike da upoznaju njenog izabranika pozitivno su se izjasnili o njemu. Njihov brak ipak nije bio smak sveta. Posebno Mimi, koja je upoznala Izabelinog oca na zabavi kojom je Hibi u Njujorku proslavila svoju veridbu, nikako nije mogla da razume njihovu strepnju. „Sve u vezi s njim je savršeno“, rekla im je. „Čak i njegove mane.“

Mimin brak s Džoom Meknajtom bio je oboma drugi po redu. Džo, profesor na Južnjačkom metodističkom univerzitetu u Dalasu, bio je stručnjak za istoriju Teksasa i zakon španskih kolonija, čiji je deo Teksas nekada bio. Nekada bio, naglašavao je Džo. „Pošteno smo ga ukrali od Meksikanaca“, isticao je, napola ozbiljno.

Zanimao se za antikvitete, a isto interesovanje delila je i Mimi, koja se bavila retkim knjigama. Džo je restaurirao i ponovo uvezivao te knjige u maloj knjigoveznici koju je formirao u sobi na spratu njihove kuće u Dalasu, sobi punoj lončića s lepkom, bala meke kože za uvezivanje i ostalih alata potrebnih za taj zanat. Znao je sve o vrstama te kože, praznim tabacima koji se umeću na početak i kraj knjige i knjiškim moljcima. A Mimi je znala sve o horskoj muzici, starinskim kuvarima i

mačkama.

Stigli su predveče. Izabel im je pokazala njihovu sobu, gostinsku sobu u zadnjem delu kuće koja je, iako nije bila naročito sunčana, imala divan pogled na vrt.

„Ista u kojoj smo spavali prošli put“, rekla je Mimi. „A eno je i ona slika.“ Prešla je preko sobe da bi pogledala veliko ulje okačeno na zidu iznad komode. Muškarac i njegova supruga koji grle svoje dvoje dece, zajedno na palubi jedrenjaka. Iza njih dizali su se talasi sa zapenušanim belim krestama, gotovo zaklanjajući obale ostrva u daljini. „To je Skaj, zar ne?“ upitala je.

Izabel je potvrdno klimnula. „Maktagart“, odvratila je, „I, da, mislim da je to Skaj. Naslikao je dosta slika na tu temu. Ljudi koji napuštaju Škotsku, otiskujući se ka novom životu u Novoj Skotiji ili Bostonu, ili gde god su već odlazili.“

Mimi je stajala pred velikom slikom, posmatrajući je kroz svoje ogromne ovalne naočari. „I tako su otišli“, rekla je. „Pogledaj samo izraze na licima te dece. Pogledaj ih.“

Izabel se pridružila Mimi ispred slike. Nije naročito volela Maktagarta, što je objašnjavalo prisustvo ove slike u gostinskoj sobi, u kojoj ju je retko viđala. Mada, bila je to omiljena slika njenog oca; voleo je slikare-romantičare iz devetnaestog veka, a ovu je kupio jeftino, na nekoj aukciji. Bila je to jedna od prvih slika koje je kupio, a poklonio ju je Izabelinoj majci. Izabel je podozrevala da se ni majci nije dopadala, mada ona to nije nikad rekla.

Deca na slici kao da su bila nesvesna svoje sudbine. Roditelji su pred sobom videli samo opasno putovanje morem, nedelje ispunjene morskou bolešću i oskudicom i, na kraju svega toga, pristajanje u surovoj i nepoznatoj zemlji. Za decu je, međutim, otiskivanje na put brodom bilo velika avantura. Lica ozarenog oduševljenjem, dečkić je pokazivao prema galebu koji je leteo nisko nad penušavom brazdom koju je brod ostavljao za sobom; devojčica je govorila nešto lutki koju je stezala u naručju - neke materinske reči ohrabrenja, možda uspavanku.

„Kad je gledam, uvek se setim one pesme 'U Lohaber nikad više',⁴²¹ rekla je Izabel. „Sećaš li je se, Mimi? O napuštanju Škotske. O tome kako više nikad nećeš videti mesto koje si voleo. Zadubljena u sliku, Mimi nije odgovarala.

Izabel je počela da recituje:

Zbogom Lohaberu i mojoj Džin, takođe,

Gde u ljubovanju s njome svaki dan mi prođe,

Jer u Lohaber nikad više, u Lohaber nikad više,

U Lohaber nikad više vratiti se neću.

Mimi se okrenula prema Izabel. „Ali to je tako divno“, rekla je. „Tužno. Tužno i divno. Ljubovati s nekim. Kako prelepa reč.“ Izabel se osmehnula. „Takav ti je život u provinciji, znaš. Ume na svoj način da te iznenadi. Teško je ostati ravnodušan prema njemu. Okrenula je leđa Maktagartu. „Ali sad imam posla. Večeras imamo društvo za večerom.“

Nije ni izgovorila do kraja, a već je znala da je nesvesno upotrebila američki idiom. Ljudi u Edinburgu nemaju „društvo“ onako kako to biva u Americi. Oni imaju goste.

„Goste?“ upitala je Mimi.

„Da", odvratila je Izabel. „Ket."

„Baš dobro", dočekala je Mimi. „Donela sam joj poklon. A i Džo je oduvek bio slab prema Ket, zar ne, Džo?"

„Jesam", rekao je Džo. „Fino devojče."

„A sad ima i novog momka, Patrika", rekla je Izabel. „Doći će večeras s njom."

Mimi i Izabel se zглеdaše. Mimi je već znala za Tobija i ostale; ili je barem čula Izabelinu verziju.

„Još ga nisam upoznala", priznala je Izabel. „Međutim, preliminarni izveštaji.. Oklevala je. Dosad je dobila samo dva, i to od Edija i Grejs. Da li je Edi pouzdan sudija u ovakvim stvarima? A Grejs?"

„Povoljni su?" upitala je Mimi.

„Jesu", odvratila je Izabel. „Ali ubrzo ćemo imati prilike da proverimo. Uzgred, nadam se da vam ne smeta što već prve večeri imamo večerinku. Tek kad sam sve već organizovala palo mi je na pamet da biste se večeras radije malo odmorili."

Mimi je uveravala Izabel da će i njoj i Džou biti vrlo drago da se doveče malo zabave u društvu. „A i baš želim da upoznam Patrika", rekla je. „Jadan dečko. Šta misliš, hoće li mu smetati što ćemo svi da ga zagledamo?"

„Niko ne voli da ga zagledaju", odvratila je Izabel. Ali onda je pomislila: neki i vole, te stoga dodala: „Osim glumaca. I narcisoidnih osoba." A moguće je da je Patrik i jedno i drugo, pomislila je. Upitala se da li bi narcisoidan glumac predstavljao napredak u odnosu na nevernog trgovca vinom poput Tobija. Prilikom procene rizika, osiguravajuća društva rangiraju ljude prema njihovim zanimanjima; pesnici i novinari plaćaju veće premije od advokata i bibliotekara. Dosad joj to nije padalo na pamet, ali sada je uviđala: rizik koji muškarac predstavlja za ženu po svoj prilici je ravan riziku koji predstavlja za osiguravajuće društvo. Opasni vozači su i opasni ljubavnici. Sigurne, pouzdane ličnosti su i sigurni i pouzdani momci i muževi. Ali i tako dosadni!

„Čemu se to smeškaš?" upitala je Mimi.

Patrik je sedeo na kauču, s čašom vina u ruci, i razgovarao s Mimi. Džo je, stojeći pored kamina, bio zadubljen u razgovor s Ket. Izabel, koja beše ostavila svoje goste na nekoliko minuta da bi se pobrinula za nešto u kuhinji, uočila je ovaj prizor odmah s praga. Kad su Ket i Patrik stigli, nije bilo ni najmanje nelagode u atmosferi; samo, možda, nekoliko krajnje kratkih upozoravajućih pogleda između Ket i Izabel. Ket je znala da se Izabel maksimalno trudi da se ne meša u njene stvari i cenila je to, ali znala je da stare navike teško umiru.

Nakratko su porazgovarale u kuhinji, kad je Ket došla da joj malo pomogne. „Izgleda kao fin dečko", rekla je Izabel. Beše to otrcan izraz -fin - ali u ovim okolnostima morao je da posluži. A i šta je drugo mogla da kaže? Tek joj je predstojalo da razgovara s Patrikom i upozna ga; zasad nije mogla da kaže ništa drugo do „fin".

„Zaista se lepo slažemo", tiho je rekla Ket. „Pomislila sam da će ti se dopasti."

„Vrlo je zgodan", s osmehom je prokomentarisala Izabel.

Pažljivo aranžirajući kanapee na tacnu, Ket je oštro pogledala Izabel.

„Ali zaista jeste", defanzivno je rekla Izabel. „Ne optužujem te da juriš samo zgodne. Ali ako je još i zgodan, tim bolje." Nije bila sigurna da li je njena bratanica poverovala u ovo što joj je upravo

rekla. Naravno da je Ket jurila samo zgodne. Izabel je još od Ketine šesnaeste godine, kad je ova dovela svog prvog dečka, bilo jasno da je privlače visoki mladići pravilnih crta i plave kose. Bio je to, u stvari, kliše muške lepote, koji je Ket oduševljeno prihvatila. Dabome, u tome se krila i biološka poruka, kao i u svim ostalim porukama koje prenosi lepota. Odabravši mene, kazivala je, odabrala si nekog ko je snažan i pouzdan i ko će ti podariti snažnu decu. Na kraju krajeva, sve što su pesnici ikad rekli o ljubavi svodi se na romantizovanje fundamentalnog biološkog imperativa: naći nekog s kim ćeš izroditi decu i ko će ti pomoći da ih podigneš.

Prilika da malo podrobnije popriča s Patrikom pružila joj se tek kad su posedali za sto. Iskoristivši svoje pravo domaćice, smestila je Patrika sa svoje desne strane, što joj je omogućavalo da sazna sve ono što je morala da zna. Ispostavilo se da je veoma pristupačan. Advokat je, rekao joj je. Radi za firmu specijalizovanu za preuzimanja, koja je nazivao nabavkama. „Mi nabavljamo kompanije“, jednostavno je rekao. „Ja sastavljam liste stvari koje je potrebno proveriti. To se zove usaglašavanje.“

Izabel je podigla obrvu. Ima u njemu nečega mekog, pomislila je. Uprkos muževnoj lepoti i isklesanim crtama lica, ima u njemu nečega popustljivog i ženstvenog. A opet, slušaj ga samo, priča o kidisanju. Na trenutak, na jedan apsurdan trenutak, zamislila je Patrika kako kidiše na Ket, njegove dugačke udove kao opruge, njegove vitke, elegantne prste pružene kao kandže.

„Spreman da se bori zubima i noktima“, promrmljala je.

„Novac se ne drži u slamarici“, uzgredno je rekao Patrik, spuštajući kašiku u supu. „Mora da bude aktivan.“

Izabel je ustanovila da počinje da se nervira. Novac je neživa sila. Ljudi su ti koji su aktivni, koji doprinose da se novcem postigne ovo ili ono. „Ali ta preuzimanja podrazumevaju ukidanje radnih mesta“, rekla je. „Zar to nije tačno? Kako čujem, prvo čemu se posvećuju novi vlasnici jeste nastojanje da se otarase što većeg broja zaposlenih.“

Patrik je spustio svoju kašiku. „Ponekad“, odvratio je. „Ali kompanije nisu dobrotvorne ustanove. Ljudi ne mogu očekivati da im posao bude doživotno zagarantovan. Toga danas nema.“

Izabel pomisli da bi trebalo da nastoji da joj se Patrik dopadne. Beše obećala sebi da će mu pružiti šansu i da neće donositi nikakve prenapregnene pretpostavke. Ali ovo što je osećala nije bila nikakva pretpostavka. To je bio zaključak: Patrik je samozadovoljan tip. Plitak, isto kao što je bio Tobi; inteligentniji, možda, ali isto tako plitak.

„Nameravaš za stalno da se posvetiš karijeri advokata?“ tiho je upitala.

Patrik je delovao iznenađeno. Uzeo je parče kifle sa svog tanjira i prelomio ga nadvoje. „Da“, odvratio je. „To je ono što želim.“ Govorio je pomalo kruto, pažljivo odabranim i formulisanim rečima, kao da je sve što izgovara rezultat pomnog razmišljanja.

„U tom slučaju“, rekla je Izabel, „i ti sam očekuješ doživotno zagarantovan posao. Zanimljivo.“ Sačekala je trenutak da mu njena primedba dopre do mozga. Patrik nije bio spor i suvo se osmehnuo shvativši da je upao u zamku.

„Advokatura je karijera“, odvratio je. „Ne očekujem da ću celog života raditi za istu firmu. Ljudi za koje sada radim mogu koliko sutra da me otpuste ako to žele.“

„Ali neće, zar ne?“ rekla je Izabel.

„Verovatno neće. Ali mogli bi, znate.“

„Kad bi ih neko preuzeo?“

„Preuzimanje advokatskih firmi je retkost“, rekao je Patrik. I ponovo prepoznao zamku. Pravila džungle nisu se odnosila na one koji ih pišu.

„Dakle“, rekla je Izabel Mimi. „To je Patrik.“

Dve žene stajale su u kuhinji posle večere. Ket i Patrik behu otišli, a Džo, umoran od puta, beše otišao gore u krevet. Njih dve su pokupile tanjire, činije i tacne sa stola i sada je sve to stajalo nagomilano na mašini za pranje sudova, koja je samo čekala da se napuni.

„Da, Patrik“, neutralno je rekla Mimi.

Izabel je znala da je Mimin sud uvek velikodušan. To beše jedna od njenih divnih osobina: Mimi nije volela da ponižava druge. A i ja moram da imam na umu, pomislila je Izabel, da sam ga samo jednom videla. Starija sam od njega četrnaest godina. I niko i ne traži moje mišljenje o njemu.

„Pametan je“, rekla je. „Što Tobi nije bio.“

„Nije, koliko čujem“, rekla je Mimi.

„I jasno mi je šta vidi u njemu u fizičkom pogledu“, nastavila je Izabel. „On je...“

„Jeste“, složila se Mimi. „Sasvim sigurno jeste.“

Na trenutak nisu progovarale. „Živi s majkom“, rekla je potom Mimi. „Rekao mi je kad sam razgovarala s njim tamo u sobi. Kaže da je oduvek živeo s majkom. I dok je studirao pravo, i dok je stažirao, a i sada je s njom.“

„Baš neobično“, rekla je Izabel. „Mada ovih dana možda i nije? Deca se vraćaju kući, to mi je jasno, ali obično prvo odu.“ Zastala je. Setila se Edijeve primedbe: Patrik je više kao ja. Šta je tačno time hteo da kaže? Sad kad je upoznala Patrika, činilo joj se da možda bolje razume.

„Po meni je on pomalo...“ zaustila je.

„Pomalo...?“ upitala je Mimi.

Izabel nije bila sigurna. „Pomalo nekakav. Ali nisam sigurna šta je posredi. Možda sitničav, na neki način. Da, sitničavost bi mogla biti prava reč za to. Imam osećaj da voli da je sve uredno i doterano. Imam osećaj da ima nepovoljno mišljenje o mnogim stvarima. Tako nešto.“

„Misliš li da je stekao nepovoljno mišljenje o nama?“ upitala je Mimi, uzevši tešku kristalnu čašu i podigavši je prema svetlu. „Uzgred, ovo je bila njegova čaša.“

Izabel je osmotri. Na čaši nije bilo ničega neobičnog. Nekoliko zrnaca tamnog taloga zaostalog od crnog vina zadržalo se na dnu, neposredno iznad stalka.

„Primećuješ li nešto?“ upitala je Mimi, dodajući joj čašu.

Izabel ju je zagledala. Nije bilo ničega; samo zrnca. Da li su i po čemu značajna? Ponovo ih je pogledala. „Samo malo taloga“, zbunjeno je odvrtila.

Mimi je delovala zabavljeno. „Pogledaj obod“, rekla je.

Izabel je gledala, ali nije videla ništa. Potom je shvatila. Upravo to ništa beše ono što se videlo.

„Vrlo čisto“, izjavila je Mimi. „Obrisao ju je kad je popio vino. Videla sam kad je to uradio.“

Obrisao ju je svojim salvetom."

„Opsesivan", zaključila je Izabel.

„Moguće", složila se Mimi. „Ali znaš li šta ja mislim? Mislim da je mamin sin." Zastala je na trenutak i uzela čašu od Izabel. „Naprosto sam nekako stekla takav utisak. Nadam se da nisam nepravедna prema njemu, ali mnogo me podseća na nekog koga sam poznavala u Dalasu, nekog vrlo sličnog njemu. Živeo je s majkom blizu kantri-kluba u Hajlend parku. U jednoj od onih kućerina na Beverliju. A ona ga, manje ili više, nije puštala iz vida."

Izabel se sećala Beverlija, s njegovim razmetljivim kućama, vilama, u stvari, i njihovim besprekorno doteranim travnjacima.

I zamislila je maminog sina na Beverliju kako pije ledeni čaj ispod ventilatora koji se nemo okreće, pod budnim okom dalaske matrone ustoličene u svojoj fotelji. „I?" rekla je.

„Majka je tom jadničku oterala sve devojke", nastavila je Mimi. „Oterala ih je. Sve do jedne." Ljudi su govorkali o tome; smejali su se, iako cela stvar zapravo nije bila nimalo smešna, rekla je Mimi. Potom je majka umrla, a sin je neko vreme ostao tu gde je i bio, u istoi kući, robujući uspomeni na majku koje više nema, pokorno se pridržavajući rituala koje mu je usadila. A onda je održao zabavu, feštu neviđenih razmera, i otišao s organizatorkom zabava, plavušom iz Fort Vorta, koja je predstavljala otelovljenje najgorih košmara njegove pokojne majke. „Nimalo intelektualna", primetila je Mimi. „Dotična dama, mislim." „Izgleda da bi Ket..."

„Mogla da naiđe na problem", dovršila je Mimi umesto nje. „Mada možda i grešimo, znaš. Jel ti to palo na pamet, Izabel? Šta misliš, može li biti da u potpunosti grešim?"

Ova misao je Izabel često padala na pamet. Njene studije filozofije bile bi uzaludne da nije bila otvorena za sumnju. Sumnja je bila stalna, stanje njenog bića. „Često", zamišljeno je rekla Izabel. I zatim dodala: „Ali ne i sad."

Ostalo je na tome. Izabel se osećala nelagodno razgovarajući o Patriku na ovaj način. Podsetila je sebe da je odlučila da se potruđi da joj se dopadne i učiniće to, za Ketino dobro. Ako je Ket našla maminog sina - pri tom, moguće, još i opsesivnog, što se toga tiče - to zaista nije bio njen problem. Ketin život bio je njena stvar, a ona, Izabel, dočekaće s dobrodošlicom onoga s kim Ket bude odlučila da podeli život, ma ko to bio. Izabel bi volela da je to bio Džejmi, ali nije, a ako će to biti Patrik, pa neka. Biću s njim u najboljim mogućim odnosima, pomislila je Izabel. Stvarno. Patrik i ja postaćemo prijatelji.

Te večeri u krevetu, u pomrčini, uz osvetljeni brojčanik budilnika koji je sijao na noćnom stočiću, upitala se da li čovek može da primora sebe da mu se neko dopadne ili može samo da stvori uslove za rađanje naklonosti i nada se da će do toga spontano doći. Stoga otvorimo srca - ove reči padoše joj na um izvučene odnekud iz sećanja, iz nekog nepoznatog konteksta. Ako čovek otvori srce, tada prijateljstvo, pa i ljubav, mogli sleteti u njega i obznaniti svoje prisustvo. Međutim, prvo sledi čin otvaranja; to je ono važno, ono prvo. Ali ko je ono rekao, Stoga otvorimo srca? Odakle je to došlo?

5.

„Marmit?“ upitala je Izabel za doručkom.

„Nacionalna biblioteka Škotske“, rekao je Džo, mažući maslac na parče tosta. Mazao je samo maslac, pomno izbegavajući otvorenu teglu marmita koju je Izabel stavila preda nj.

Uočila je ovo odbijanje marmita. To je, kako je običavala da kaže, bio njen test proširivanja vidika. Samo su najodlučniji anglofili mogli da jedu marmit, pa čak ne ni svi oni. Sto se ostalih tiče, posredi je bio neobjašnjiv britanski ukus, za koji naprosto nisu imali razumevanja. Mlakušno pivo i čaj pomešan s izdašnim količinama mleka behu razumljivi, čak i za Teksašanina za koga je ledeni čaj sasvim prirodna stvar; ali premazivanje tosta slanom crnom kvasnom pastom beše sasvim nepojmljivo.^[22] A Džo, koji je bio Roudzov stipendista^[23] i koji je najviše na svetu voleo da leto provede u velikoj, neobičnoj kući koju su iznajmljivali u Oksfordu, bio je anglofil po svim standardima; osim što se tiče marmita.

„Da“, rekao je Džo. „Nameravam da provedem dan u Nacionalnoj biblioteci Škotske. I ne, hvala, ne volim marmit.“

„Radićeš na svojoj istoriji usvajanja?“

„Tačno tako. Tamo imaju neke vrlo zanimljive materijale.“

Mimi je posegla za bokalom kafe. „A ja ću da obilazim knjižare“, rekla je. „Ne znam kako možeš to da jedeš. Stvarno ne znam.“

Izabel je namazala marmit na svoj tost. „U potrazi za čim?“ Mimi je bila ozbiljan sakupljač knjiga, a sakupljala ih je po autorima. Njena zbirka Endrua Langa^[24] bila je praktično kompletirana, kao i zbirka prvih izdanja Grejema Grina. Izabel je nastavila: „Zavolela sam ga s vremenom, pretpostavljam. Kao ona stogodišnja jaja koja jedu Kinezi. Znaš, jaja koja zakopaju na sto dana i onda ih iskopaju i jedu. Ludi su za njima.“

„Arturom Vejlijem“, rekla je Mimi, odgovarajući na Izabelino pitanje. „On je prevodio kinesku poeziju. Divni prevodi. I napisao je biografije nekih od tih pesnika. Čudna pomisao, zar ne - da su živeli u osmom ili tako nekom veku i onda neko hiljadu dvesta godina kasnije napiše njihovu biografiju. Jedan Englez. Pola sveta daleko. Da se zanima za život tih pesnika.“

To jeste čudno, saglasila se Izabel. Ali isto tako i svaki omaž svetu klasike. Da li je Katul mogao da zamisli da će se njegova dela čitati i posle nekoliko milenijuma? Da će ljude interesovati i najsitnije pojedinosti iz njegovog života? Ne, rekla je Mimi, Katul to verovatno nije mogao. Ali Horacije jeste. Svoje poeme je opisivao, prisećala se, kao spomenik trajniji od bronze; to joj se činilo kao prekomeran ego. „Ali ne mislim da su ovi kineski pesnici zamišljali toliki stepen besmrtnosti“, rekla je. „Živeli su prilično izolovano. Često su bivali prognani zbog neke male greške počinjene na dvoru. Slali su ih da budu sudije u nekim udaljenim provincijama. A to je činilo njihovu poeziju prilično čežnjivom, punom kajanja.“

Izabel je načas razmislila. Pokušavala je da se seti nečega od Li Baija.^[25] Imala je u svojoj biblioteci Vejlijev prevod njegovih dela, ali mogla je da se seti samo pesme o samotnom ispijanju vina. To je bilo sve.

„Li Bai je pio vino sasvim sam“, počela je.

„Da znaš da jeste“, rekla je Mimi. „Ali i mnogi drugi su. Kineski pesnici su povazdan pili vino i

onda pisali o tome. Ili su čekali da lađe doplove uzvodno. Ili su se pitali šta rade prijatelji koji su daleko, prepuštajući se pri tom teškim mislima."

„To je", rekla je Izabel, „najbolnija osobina izgubljene ljubavi. Pitaš se šta radi ona druga osoba. Upravo ovog trenutka. Šta li on radi?"

Usledilo je kratkotrajno ćutanje. Džo je spustio svoje parče tosta i zagledao se u tanjir. Mimi je kradomice pogledala Izabel preko ruba svoje šolje s kafom i pomislila: Da li je to ono o čemu sada razmišljaš?

Kad su Mimi i Džo otišli svako svojim putem, Izabel je ostala sama kod kuće. Grejs je imala slobodan dan, pa je otišla u Glazgov kod nekih rođaka. Bez nje se kuća činila neprirodno tihom, ali je to pružilo Izabel priliku da neometano radi svoj urednički posao. Njen radni sto beše zatrpan rukopisima - posledica njene privrženosti običaju da traži da joj se rukopisi dostavljaju u štampanoj a ne elektronskoj formi. Nije mogla da čita s ekrana, barem ne dugo; rečenice i pasusi postajali su nekako čudno nepovezani, kao da su odsečeni od onoga što je prošlo pre i naišlo posle njih. To je, dabome, bila samo varka; svaki sledeći pasus nalazio se odmah iza ćoška, udaljeno jedan pokret mišem - ali gde je to? Da li se elektronska memorija može nazvati mestom? Nisu li ti pasusi, pre no što se pojave na ekranu, zapravo samo beskrajni nizovi nula i jedinica ili neparnih decimala? To je, pomislila je, konačan trijumf redukcionizma: Šekspirovi soneti mogu da se svedu na niz nula; ili čak i Prustova dela; mada, koliko bi se struje potrošilo za prenos razvučene Prustove proze u digitalni oblik? Strpljivi propeleri vazдушnih turbina danima bi se okretali u tom procesu. I šta je s nama, našim sopstvenim umanjivanjem? Svako od nas može da se svede, zar ne, na baricu vode i hrpicu minerala. Eto šta smo mi. Kad veliki Cezar, mrtav, postane samo glina gluva, može da zaptije rupu, da kroz nju vetar ne duva²⁶¹ Ili, kako bi to prozaično rekao binarni kod: 010010010110110101110000...

Radila je brzo i do telefonskog poziva svog advokata beše uspela znatno da smanji gomilu rukopisa; pročitala je tri i već je uveliko započela četvrti. Nijedan od njih, razmišljala je, verovatno neće dobiti prolaznu ocenu recenzenata, što je žalosno, zato što je svaki od tih radova rezultat višemesečnog truda: razmišljanja, planiranja, nadanja. Međutim, problem je bio u tome što su svi odavali utisak kao da su napisani po porudžbini, te da su njihovi autori ljudi koji moraju da pišu te članke - bilo koje članke - zato što su ljudi od nauke i što se to od njih očekuje. Ovo su bili njihovi finalni proizvodi, ono na osnovu čega će suditi o njima; ne po tome da li su bili inspirativni predavači, kadri da općine amfiteatar pun studenata i navedu ih na razmišljanje, već po proizvodnji ovih gomila reči koje će tek malobrojni pročitati. Većina ovih članaka neće promeniti svet, neće ni za notu izmeniti bilo šta. Uzdahnula je i pogledala naslovnu stranu sledećeg članka na gomili. „Prah prahu: da li bi trebalo ponovo zakopavati stare kosti?" Ovo joj je probudilo interesovanje, pa je uzela rukopis. „Kosti stare pet stotina godina predmet su kontroverze. Da li bi arheolozi trebalo ponovo da ih zakopavaju ili možda muzeji mogu da..." Ponovo je uzdahnula i načas zamislila arheologe kako iskopavaju stare kosti, pažljivo, onim svojim špahtlicama i četkama, a potom ih, manje ili više odmah, ponovo s poštovanjem zakopavaju.

Ustala je sa stolice da bi odgovorila na advokatov poziv, odnoseći telefon sa sobom do prozora radne sobe.

Glas Sajmona Mekintoša beše jasan. „Onaj stan koji si gledala", počeo je. „Onaj u Svetog Stefana - obavestio sam prodavčevog advokata da si zainteresovana, kao što si mi rekla."

„Odlično“, rekla je Izabel. „Pošto sam odlučila da dam ponudu. Mnogo mi se dopao taj stan. Htela sam danas da te pozovem, da popričamo o tome koliku bi ponudu trebalo da dam.“ Izabel se nikako nije dopadao škotski sistem prodaje kuća. Nekretnina se na tržište iznosila s pozivom kupcima da daju ponude, praćen uopštenom preporukom o tome od koje bi cifre trebalo da počinju. Međutim, tada je počinjala aukcija naslepo: svi zainteresovani za kupovinu te nekretnine mogli su da daju svoje najbolje ponude u zapečaćenim kovertama koje su se otvarale u unapred utvrđeno vreme. Na aukciji je - normalno - pobeđivao onaj ko je ponudio najviše. Sve je to bilo vrlo lepo za prodavce, ali je kupce bacalo u mučnu neizvesnost, terajući ih da ponude maksimum koji sebi mogu da priušte, za slučaj da se pojavi neko s boljom ponudom.

Sajmon se nasmejao. „Pa eto, uštedeo sam ti taj poziv - i to s dobrom vešću. Žena koja prodaje stan...“

„Florens Makredi.“

„Da“, nastavio je Sajmon. „Njen advokat mi je telefonirao i rekao da će toj gospođi biti drago da stan proda baš tebi - i to po ceni nižoj od date početne cene. Za deset hiljada, da budem precizan. Dakle, ako ga hoćeš, tvoj je.“

Izabel nije odgovarala, razmišljajući o ovome što je upravo čula. Još nikad nije bila u prilici da se nadmeće za nekretninu, ali sve što je čula od prijatelja koji jesu navodilo ju je da se unapred užasava tog procesa. Izgledalo je da svi imaju po neku priču o nekretninama koje su im se izmigoljile iz ruku, ponudama koje su izgledale dobre a ispostavile se kao neprihvatljive, kućama izgubljenim zbog pet funti više koliko je ponudio neko drugi; a evo, njoj se nudi da, za sumu manju od početne cene, kupi stan na popularnoj lokaciji.

„Izabel?“

„Da, tu sam. Izvini, zamislila sam se. Pokušavala sam da svarim ovo što si mi rekao. Deset hiljada...“

Sajmon je zvučao zbunjeno. „Ispod cene. Da. Deset hiljada ispod početne cene.“

Dakle, pomislila je Izabel, gori joj pod nogama. To znači da postoji neka kvaka. Komšije? Bejzil, mačor koga su videli na stepeništu? Sleganje tla koje utiče na temelje zgrade? Pojava buđi na krovu?

Sajmon je prekide u razmišljanju. „Razume se, prvo sam pretpostavio da postoji neki problem u vezi s tim stanom. Zvučalo je donekle kao da bi da ga se otarasi i natovari ga tebi na vrat. To je ono što sam prvo pomislio.“

Baš tako, pomislila je Izabel.

„Ali onda mi je“, nastavio je Sajmon, „njen advokat rekao razlog. Ta gospođa je to uradila s razlogom, znaš.“

„A taj razlog bi bio?“

Sajmon je oklevao. Zvučao je kao da mu je neprijatno. „Kako stvari stoje, ona je sva oduševljena idejom da ti živiš tamo. Rekla je da joj se dopada pomisao da živiš tamo sa svojim mladim čovekom. Tako je rekla. Mlad čovek. I rekla je da je njoj to veoma romantično.“

Izabel je zurila kroz prozor, u smreku u bašti pred kućom. Na jednoj od nižih grana nervozno se vrpeljila veverica, čiji se rep trzao na onaj neobičan, grčevit način, kao da ga neko poteže uzicom.

Sajmon je nastavio. „Ne volim da se mešam, naravno. To nije moja stvar. Ali mislio sam da tražiš

stan za Grejs ."

„Dabome da je za Grejs", žurno ga je prekinula Izabel. „Mlad čovek... Vidi, Sajmone, ovo je baš ispalo smešno. Zamolila sam Džejmija, koji je stvarno mlad čovek, da pođe sa mnom kad budem išla da vidim taj stan. On stanuje tamo blizu, odmah iza ćoška. I učinilo mi se da je pogrešno shvatila situaciju, ali nisam uspela da joj objasnim." Prasnula je u smeh. „Znači, ona bi sada da mi pomogne da uredim svoje ljubavno gnezdo."

Sajmon je kašljucnuo. „Pa, moram da priznam da jesam bio poprilično iznenađen. Mada, da znaš, Izabel, zašto da ne? Nema razloga da i ne uradiš tako nešto. Ti si vrlo privlačna žena. Pogledaj se ponekad u ogledalu. Ovo ti sad ne govorim kao advokat, nego kao tvoj prijatelj..."

„Bilo bi zanimljivo", rekla je Izabel. I onda je zamislila sebe - dozvolila je sebi da zamisli - kako se penje stepenicama do stana i zatiče Džejmija već kod kuće, u stanu; on je željno dočekuje, a onda ona u kuhinji sprema večeru za njih dvoje, uz kasnopopodnevnu svetlost leta na krovovima i s čašom vina u ruci...

„Ali, da se vratimo na naš problem", rekao je Sajmon. „Šta ćeš da radiš? Hoćeš li da prihvatim njenu ponudu da ti ga proda?"

Izabel taman zausti da kaže „da", ali se odmah potom nađe ophrvana sumnjom. Ponuda Florens Makredi beše iznesena na osnovu pogrešne pretpostavke. Bilo je tačno da Izabel nije učinila ništa čime bi podstakla pogrešan utisak kod druge žene, ali da li je smela da dozvoli da ona sad postupa rukovodeći se njime? Na taj način bi iskoristila grešku druge osobe, što svakako ne bi bilo u redu. Bilo bi kao... bilo bi kao šta? Kao kupovina vrednog antikviteta od neke jadne stare osobe koja nema pojma koliko taj predmet zapravo vredi. A ljudi to rade, zar ne? Beskrupulozni trgovci antikvitetima uoče neki dragocen predmet u posedu nekog ko nema pojma o njegovoj stvarnoj vrednosti i onda ga kupe za bednu sumu. Sa strogo pravne tačke gledišta, ovo bi bila sasvim validna prodaja, ali u moralnom pogledu su stvari stajale sasvim drugačije. Ukoliko kupi stan od Florens pod ovim uslovima, time će prihvatiti nešto što joj ova ne bi ponudila da je znala istinu.

„Možeš li da me pustiš da malo razmislim?" upitala je.

„Razume se."

„Postoji li bilo koji pravni razlog da odbijem ovu ponudu?"

Sajmon je na trenutak ćutao pre no što je odgovorio. „U pravnom pogledu, ne vidim nikakvog razloga. Ali... u moralnom, mislim da ne bi želela da ta žena postupa rukovodeći se pogrešnim utiskom koji je stekla." Zastao je načas, a potom nastavio. „Nadam se da mi ne zameraš što sam ovo rekao. Ti barem znaš sve o etici..."

Izabelin odgovor usledio je smesta. „Sasvim si u pravu. Naravno da ne smem da dozvolim da postupa rukovodeći se tom čudnom pomišlju. Naravno da ne smem."

Sajmonov glas odavao je njegovo olakšanje. „I mislio sam da ćeš doći do tog zaključka. Obavestiću njenog advokata da je njegova klijentkinja - kako da kažem? - pogrešila. A onda ćemo im dati ponudu, kao i svi ostali."

Izabel se složila i, posle kratke razmene ljubaznosti, razgovor beše okončan. Prišla je svom radnom stolu, ali nije odmah sela. Dobrih nekoliko minuta je samo stajala, zureći u knjige na svojoj polici, u zbijen niz naslova. Kant. Šopenhauer. Midžli. Kiks. Svi ti ljudi koji su, odričući se mnogih drugih rasonoda (barem se tako pretpostavlja), svoje vreme posvetili razmišljanju o tome šta je

ispravno. A evo, ona se u jednom trenutku našla pred finansijskim iskušenjem - mogućnošću da uštedi deset hiljada funti - i oklevala je kad je trebalo da odgovori. Umalo je pristala. Umalo je rekla Sajmonu da bi trebalo odmah da prihvate Florensinu ponudu. Umalo je to uradila. Sve na tim policama, sve te opširne rasprave o ispravnom i pogrešnom, behu na trenutak zaboravljene. Tako biva s većinom ljudi kad se suoče s iskušenjem. Popuste. A ne bi nikad trebalo da zaboravimo, pomislila je Izabel, da smo svi sposobni za to ukoliko nam se čini da je dobitak dovoljno velik. Često je pomišljala kako bi ona sama, ako bi popustila žudnji za materijalnim, uradila to za sumu koja bi morala biti veoma velika; njena cena bila bi visoka - kraljevstvo. Ali sada je uviđala da je istina, zapravo, sasvim suprotna. Bila je spremna da se proda jeftino kao i bilo ko drugi. A ako je mogla da se prepusti zbog običnih deset hiljada funti, nije li onda mogla da se prepusti i zbog jednog običnog mladog čoveka, muzičara, čije je prijateljstvo toliko cenila i od čijeg je profila, pod odgovarajućim uglom, zastajalo srce?

Upravo sam naučila nešto o sebi, zaključila je Izabel.

6.

Džo i Mimi su se uhodali u svakodnevnu rutinu. On je svakog jutra odlazio u Nacionalnu biblioteku i vraćao se popodne, koji minut posle pet. Izgledalo je da je zadovoljan onim što je pronašao. To je spor posao, rekao je, i nije bio siguran čime će uroditi - knjigom, možda, ali ne velikom; sasvim sigurno člankom, koji će poslati ljudima zainteresovanim za ovakve stvari. Džo ih je sve poznao, a i oni su njemu redovno slali svoje članke. „Dekan mnogo voli kad pišemo ovakve stvari“, rekao je. „Dođe mu nekako toplo oko srca.“

Mimi je tražila Artura Vejlija i još jednog ili dva autora. Pronašla je prvo izdanje biografije Lija Baija, u dobrom stanju, u zaštitnom omotu, zbog čega beše zadovoljna, i jednog Odena, zbog čega Izabel beše zadovoljna, ali Oden ne bi bio, budući da je to bio pamflet, otmeno priređen i odštampan, sa „Španijom 1937“, poemom koje se odrekao.¹²⁷¹

„Osećam se nekako verolomno kad čitam poeme koje je prestao da voli“, rekla je Izabel. „Čak i onaj predivni '1. septembar 1939'. Sećaš li se te poeme? Imala je na kraju one stihove koje su ljudi u Njujorku prepisivali i slali jedni drugima kao utehu u onom drugom strašnom septembru. Ali Oden je rekao da je sve to pogrešno. Više nije mislio tako.“

Mimi je skinula naočari i obrisala ih mekanom svilenom krpicom. „Ali ljudi na različite načine razumevaju umetnička dela. Poema, slika, sve se menja.“

Izabel je odjednom prasnula u smeh, na šta je Mimi zbunjeno pogledala svoju rođaku. „Rekla sam nešto smešno?“

Izabel je odmahнула glavom. „Izvini, nema veze ni sa čim što si rekla. Samo sam se setila šta se dogodilo mojoj prijateljici, Gil Salvisen. Ona se amaterski bavi grafikom. U galeriji su jednu od njenih grafika nenamerno okačili postrance. Ona je čula za to i htela je da im kaže da su pogrešili, ali pre no što je stigla to da uradi, jedna njena prijateljica kupila je tu grafiku i okačila je u svojoj kući - opet postrance. Gil nije znala šta da radi.“

Mimi se osmehnula. „Pa eto ti, to nas dovodi do istog zaključka, zar ne? Ljudi vide različita značenja.“

„Ali možda postoji neko određeno, stvarno značenje. A ako neko to ne zna, treba li da mu ga kažemo?“

Mimi je pokazala prstom naviše. „Šta je s Maktagartom u našoj sobi? Šta ako ja verujem da slika predstavlja ljude koji dolaze u Škotsku, a ne koji emigiraju iz nje?“

„Imigranti u umetnosti ne izgledaju tužno“, suprotstavila se Izabel. „Izgledaju prestrašeno. Ili čak vrlo oduševljeno.“

„Ali da li bi mi to rekla? Da li bi mi rekla ako se smisao slike, za mene, sastoji u tome da ona prikazuje dolazak?“

„Moguće je da bih te pustila da i dalje misliš tako“, popustila je Izabel.

„Eto vidiš“, rekla je Mimi.

Potom je Mimi rekla nešto što je znatno promenilo stvari. Nije imalo nikakve veze s njihovom diskusijom o umetnosti, ali reč je bila o izlasku koji su ona i Džo želeli da predlože.

„Pitali smo se da li si slobodna onaj sledeći vikend“, rekla je Mimi. „Neki naši poznanici provode leto u Škotskoj. Iznajmili su veliku kuću izvan grada - Džo tačno zna gde se nalazi. Jedna od onih

utvrđenih škotskih kuća. Negde kod Piblsa, mislim. U svakom slučaju, oni - on, zapravo, jer nju ne poznajemo baš dobro - pozvali su nas da dođemo za vikend. Žele da primaju goste. Znaju da smo odseli kod tebe, tako da si i ti pozvana."

Izabel nije imala nikakvih obaveza preko vikenda, a pomisao da bude kod nekog u gostima zvučala joj je privlačno.

„Odlično", rekla je Mimi. „Javićemo im. To jest, Džo će to učiniti."

Izabel beše radoznala. „Ko su oni?"

„Iz Dalasa su", odvratila je Mimi. „On se zove Tom Brus. Ona se zove Endži. Verenica mu je. Drugi pokušaj, naravno. Njegov. A za nju ne znam."

Bilo je u Miminom tonu nečega što je Izabel vrlo jasno dalo do znanja da joj se Endži baš ne dopada. Što nije bilo ništa neobično, dabome; stari prijatelj se ponovo oženi i, koliko god se ti trudio, uz njegovu novu ženu više ništa nije isto. Bezbrojna prijateljstva nasukala su se na tom grebenu.

„Nije ti previše draga?" blagim glasom je upitala Izabel.

„Ne volim da preoštro sudim o ljudima", rekla je Mimi.

„Ljudi obično to kažu baš onda kad se spremaju da izreknu oštar sud."

„Pa", otezala je Mimi. „Pa... ne bih da je unapred optužujem. Ali, recimo to ovako: mnogo je mlađa od njega. A on je..."

„Izuzetno dobrostojeći?"

„Tačno tako. Čak i po standardima Preston Holoua, gde živi, ne spada u sirotinju. Sećaš li se Preston Holoua iz svojih poseta Dalasu?"

Izabel se nije sećala. Ali je vrlo dobro razumela šta Mimi hoće da kaže.

„Bio je jedan od onih koji su se bavili nekretninama i pokupovali velike komade zemlje tamo blizu aerodroma. One silne hektare pustoline za koje niko nije bio zainteresovan. Dakle, situacija se promenila i Tom je izuzetno dobro prošao. Što nikom nije smetalo. On je zaista jedan vrlo fin čovek. Sponzoriše simfoniju i novi muzej. Stalno pominje da će početi da daje donacije i Pravnom fakultetu, ali nekako još nije stigao da se pozabavi time.

„Da", nastavila je Mimi. „Svi imaju vremena za Toma. Ne vidamo ga često, ali tu i tamo se vidimo. On ti je dosta povučen, znaš. Bolest mu je u priličnoj meri nagrizla samopouzdanje. Znaš li šta je Belova paraliza?"

Ovaj razgovor vodile su u salonu. Izabel beše dodala Mimi čašu novozelandskog belog vina, a u ruci je držala svoju, napola punu. Odložila ju je na stočić pored sebe. U mislima je videla muškarca u galeriji. Videla je lice iskrivljeno u stranu, u onu unakazujuću grimasu. Eto ko je to bio. Tom.

„Znala sam da ću ga ponovo videti", promrsila je. „Znala sam."

„Šta si znala?" upitala je Mimi, otpivši gutljaj vina.

„Mislim da sam ih sreća", rekla je Izabel. „Čistom igrom slučaja. Videla sam ih u galeriji. Kupovali su sliku, čini mi se."

„To će biti oni", rekla je Mimi. „Ona se troškari, koliko čujem. Slike. Tepisi. Čak i trkaći konj,

neko mi reče."

„Ali stekla sam utisak da je on bio taj koji je..."

„Učiniće sve da je usreći", odvratila je Mimi. „Siromah Tom."

Izabel se tog dana beše našla s Ket u dva sata, i ručale su zajedno - malo kasno, ali u to vreme je gužva u dućanu jenjavala i Ket je mogla da ostavi Edija za tezgom i sedne s Izabel za jedan od stolova. Pripremila joj je specijalnu grčku salatu za koju je znala da je Izabel voli: feta sir izdrobljen preko maslinki i kriški tvrdo kuvanih jaja. Ona sama, pak, volela je paradajz sa mocarelom.

„Nisam ti ni zahvalila pre neko veče", rekla je Ket. „Oboje smo uživali . Volim da se vidim s Mimi i Džoom, mada me uvek nateraju da se osećam pomalo zaostalo. Oni toliko putuju naokolo."

„Ne znam baš", rekla je Izabel. „Nedavno si bila u Italiji. A provela si i onih šest meseci u Australiji."

Ket je izgledala čežnjivo. Posle studija provela je šest meseci u Australiji, privremeno radeći raznorazne poslove, putujući i upoznavajući zemlju. Bio je to najlepší period njenog života i nije mogla da ga se priseti bez izvesne nostalgije. „Da. Jesam. Ali to je bilo tada. Sada je drugačije. Sada sam ovde. I sutra ću takođe biti ovde."

Izabel je nabola maslinku na viljušku. „Ne mora da znači", rekla je. „Svašta može da se desi. Možda ćeš..."

Ket ju je pogledala. „Da? Možda ću šta?"

Izabel je mislila na brak. To je bilo nešto što je očigledno moglo da promeni Ketin život i izvuče je iz njene kolotečine, ako je već mislila da je upala u nju. Brak je sasvim sigurno promenio Izabelin život - nagore, ali nije sa svakim brakom tako. Čovek bi morao biti neizmerno ciničan pa sagledavati brak u tom svetlu. Da li je većina brakova srećna? Pročitala je negde da je s povećanim učestvovanjem žena u ekonomskom životu - budući da ima sve više žena koje gaje sopstvene karijere - opao nivo bračne sreće. Kako izgleda, žene u Švedskoj i sličnim zemljama, gde je ženski svet slobodan i nezavisan, manje su srećne u braku od žena u zemljama gde taj pol ima manju moć i čini manji udeo u radnoj snazi. Dakle, pomislila je, ako je stvarno tako, tada nešto nije u redu s konvencionalnim brakom, a ne sa slobodom.

Nije mogla da kaže Ket da je mislila na brak, jer nije bila sasvim sigurna želi li Ket uopšte da se uda. Mnogima to više nije bilo važno, već su naprosto živeli zajedno ili se godinama zabavljali pre no što bi rešili da to na neki način ozvaniče. Ali da li je to ono što Ket zaista želi? Ili želi da naiđe neko ko će se obavezati pred svima, onako kako ljudi to čine stupanjem u brak, kako je ona učinila s Džonom Lajamorom?

„Možda ću šta?" ponovila je Ket.

„Možda ćeš upoznati nekog", rekla je Izabel.

Ket je pogledala u svoj tanjir i Izabel shvati da je zašla na nezgodan teren. Izvukla je svoju pouku i bila rešena da ne ponovi grešku koju je napravila onomad kad se Ket zabavljala s Tobijem. Međutim, nije bilo razloga da se Ket uvredi zbog sasvim običnog pomena mogućnosti da upozna nekog, stoga je Izabel rekla: „Na primer, možda ćeš početi da se zabavljaš s nekim ko radi negde drugde. I to se dešava, da znaš. Šta ako upoznaš Australijanca koji ti se dopada i pomisliš da biste mogli da odete zajedno u Melburn ili Pert ili tako negde? To se dešava, i to često. I obrnuto. Neko iz Australije

upozna nekog iz Londona i dođe da živi ovde."

Dešava se. Postoje ljubavne priče koje se stalno dešavaju, baš u takvim okolnostima; neopevane, ali isto tako herojske i dirljive kao one opevane; ne možemo svi da budemo Tristan i Izolda, sve i ako nas dele oceani i situacije, ali cela priča u vezi s velikim mitovima je upravo u tome da govore upravo o stvarima koje svi doživljavamo i prepoznajemo.

„Možda ćeš i ti nekog upoznati", rekla je Ket. „Australijskog filozofa. Šta misliš o tome? I onda biste živeli u Melburnu."

„Volela bih to", odvratila je Izabel.

„Da živiš u Melburnu? Ili da upoznaš nekog?"

Na trenutak je razmislila. „Samo da znaš, bila sam jednom u Melburnu. I zaključila sam da je čaroban. Mislim da bih bila vrlo srećna tamo. Obožavam australijski pejzaž. Dopadaju mi se Australijanci."

Međutim, to nije bilo ono što je Ket želela da zna. Izbegavala je da pominje Džona Lajamora u razgovoru s Izabel - imale su prećutni sporazum u vezi s tim - i znala je da tu postoji još skrivenog bola. Međutim, Izabel je žena puna duha, privlačna, i dopadala se muškarcima. Nije bilo razloga da nema ljubavnika; ili ga barem Ket nije videla.

„Ali šta je s upoznavanjem nekog?" upitala je Ket. „Australijanca ili nekog drugog. U Škotskoj ima muškaraca u izobilju, znaš. Jesi li pomišljala..."

Izabel se posvetila sledećoj maslinki. Pomislila je: Ona ne zna. Ket ne zna da sam već upoznala nekog i da je to Džejm. Jeste, upoznala ga je, ali to nije bilo ono na šta je Ket mislila. Ketino pitanje odnosilo se na upoznavanje nekog odgovarajućeg, u ranim četrdesetim, možda malo starijeg. Na to se odnosilo njeno pitanje.

Izabel je nekoliko sledećih trenutaka bila zbunjena. Bila je zbunjena jer je znala da je ovo nešto s čim se nije suočila. Ono što joj se desilo s Džonom Lajamorom toliko ju je prestravilo da je odlučila da će joj biti najbolje samoj. Ali docnije je ipak zaključila da joj je, naravno, potreban muškarac, i zatekla je sebe kako se zaljubljuje u Džejmija zato što je tu, pored nje, i što je tako privlačan i saosećajan i niko mu ne bi mogao odoleti. Poenta ljubavi, ona suštinska poenta, jeste u tome da volimo ono što volimo. Ne biramo. Samo volimo. VHO je i to uviđao kad je o svojoj detinjoj ljubavi prema motoru za pumpu napisao: ja... smatrao sam da je lep baš kao i ti sad.^[28] I naravno da je bio. Ljubav traži objekt, rekao je. To je sve.

„Volela bih da upoznam nekog", rekla je. „Da. Zaista. Da."

Podigla je pogled sa svoje grčke salate, s blaženog malog sveta maslinki i nasečenog barenog jajeta, i srela Ketine oči. Sada Ket nije znala šta da kaže. U sebi je mislila: Dobro je, prebolela je onog odvratnog Irca. Dobro je. Ali nije znala šta da kaže zato što beše rekla da u Škotskoj ima muškaraca u izobilju, dok je činjenično stanje bilo sasvim suprotno. Prisutna je, naime, oskudica slobodnih muškaraca zbog... čega? Demografskih razloga: smrtnosti muškaraca; svih onih muškarci koji su pomrli od teškog rada i pogrešnog tempa života, čije su poslednje sekunde zasigurno bile ispunjene kajanjem zbog tolike predanosti radu? Društvenog prihvatanja gej alternative? Nije mogla da se seti nikoga odgovarajućeg za Izabel, nijednog muškarca, nijednog jedinog. Morao bi biti inteligentan i urbani tip; morao bi da ima smisla za humor. Nije poznavala nikog starijeg od trideset pet godina ko odgovara tim zahtevima a da nije već oženjen ili gej.

Izabel joj se osmehnula. Osećala se bolje sad kad je rekla i stvarno mislila to što je upravo rekla. Smatrala je da je otkrila nešto Ket, a za otkrivanjem nečega o sebi uvek sledi osećaj umanjenja onog tereta koji svi mi nosimo: tereta samih sebe, takvih kakvi jesmo. „Ali naravno“, rekla je, „ne bi trebalo da govorim o upoznavanju drugih muškaraca. Tu je Patrik.“

Osetilo se sasvim lagano zahlađenje atmosfere. „Ne poznajem ga baš tako dugo“, defanzivno je rekla Ket. „Ne mora da znači da je on onaj pravi.“

„Razume se da ne mora“, žurno se složila Izabel. „Uzgred, baš mi je drago što sam ga upoznala.“

Ket je odvrátila pogled. „I njemu je drago što je upoznao tebe.“ Izabel nije bila sigurna da li je ovo istina ili samo učtivost s Ketine strane - ili Patrikove, što se toga tiče. Čisto je sumnjala da mu je baš tako drago; njihov susret prošao je bez srdačnosti - iako je sebi rekla da se zaista potrudila; jednostavno su bili previše različiti.

Usledila je tišina. Preko za tezgom, Edi je upravo poslužio mušteriju i sada je podigao ruke iznad glave, protežući se i zevajući. Potom je pogledao prema Izabel i snebivljivo spustio ruke, kao da je uhvaćen da radi nešto nedozvoljeno. „Umoran?“ nemo mu je došapnula Izabel, a on je klimnuo glavom.

„Patrik je zabavan“, iznenada je rekla, kao da se upravo setila razloga zbog kojeg bi trebalo da joj se dopada. „Zasmejava me. Duhovit je.“

Izabel je pokušala da sakrije iznenađenje. Nije se baš detaljno sećala razgovora s Patrikom, ali nekako joj se nije činilo da je bio duhovit. „To je bitno kod muškarca“, rekla je. „Ne mogu da zamislim ništa gore nego da budem s muškarcem koji nema smisla za humor. Zamisli samo. Kao da si u pustinji.“ Zastala je. „Jesi li upoznala njegovu majku? On živi kod svojih, zar ne?“

„Srela sam je jednom ili dvaput“, odvrátila je Ket. „Ona je lokalni političar. Nekad se nalazila na čelu.“

Izabel podignu ruku. „Pa dabome! I mislila sam da mi je Patrikovo prezime poznato. Sintija Von. To mu je majka. Upoznala sam je već. Nekoliko puta. Bile smo zajedno u odboru.“

„To je ona“, rekla je Ket. „Žive u Marifildu. Blizu škole `Sent Džordž`.“

Izabel odloži nož i viljušku na ispražnjen tanjir. Ovo nije bila naročito dobra vest. Sintija Von bila je poslednja žena koju bi mogla da poželi Ket za svekrvu. Bila je to moćna, prilično razmetljiva žena, gotovo parodija nasrtljivog lokalnog političara. Njen sin, ma kakav bio, moraće grdno da se namuči da bi pobegao od takve majke. Zato još uvek živi kod kuće, pomislila je Izabel. Ona mu ne dozvoljava da ode.

„Ona nije žena s kojom bih se rado sukobila“, oprezno je rekla Izabel.

Nota defanzivnosti vratila se u Ketin glas. „Prema meni je bila savršeno ljubazna.“

„Sigurna sam da jeste“, razuveravala ju je Izabel. Ali pri tom je pomislila, možda s izvesnim olakšanjem, da ovo s Patrikom neće potrajati. Moraće da bira između Ket i svoje majke. I majka će pobediti, jer je bila od onih koji sebi ne bi nikad dozvolili poraz u političkoj borbi, a borba između majki koje neće da se odreknu svojih sinova i žena koje žele da ih odvedu jeste žestoka borba, nepopustljivija od Bitke kod Banokberna i ljuća od okršaja kod Kaloden Mora.

Popela se stepenicama do Džejmijevog stana u Saks-Koburgovoj ulici. Povremeno je navraćala nenajavljena, ali izgleda da mu nije smetalo. Na isti način je navraćao i on kod nje; nijedno se nije vredalo ako bi mu ono drugo stavilo do znanja da je zauzeto. Džejmi je morao da vežba, a ona da uređuje časopis. Oboje su znali da te aktivnosti imaju prednost nad onim društvenim.

Imao je staromodno zvonce na potezanje, koje je opravio i na koje je bio strahovito ponosan. Mala mesingana ruka, sa sve stisnutom šakom i manžetnom, visila je pored njegovih vrata i mogla se povući naniže, čime se izazivalo kratkotrajno oglašavanje zvona koje se unutra nalazilo. Nekoliko povlačenja proizvodilo je dugotrajniju, uporniju zvonjavu. Izabel je povukla ručicu, okrznuvši pogledom lepezasto okno iznad vrata. Staklo u njemu, rekao je Džejmi, još uvek je bilo ono originalno, umetnuto 1850, kad je zgrada sagrađena. „Možeš da prepoznaš staro staklo“, rekao je. „Na dnu je deblje nego pri vrhu. Tečno je, vidiš. Vrlo lagano se povlači naniže.“ Kao i ljudi, pomislila je Izabel.

Džejmi je otvorio vrata i po izrazu na njegovom licu odmah je znala da nije zauzet; to nije bio izraz koji je kazivao „radim nešto“. Osmehnuo joj se i pokretom ruke pozvao je da uđe. „Baš sam se spremao da ti telefoniram“, rekao je.

Izabel je skinula lagani kišni mantil koji je nosila - dan beše jedan od onih koji ne mogu da se odluče hoće li biti kišni ili suvi - i prebacila ga preko stolice u predsoblju. Džejmijev stan nije bio velik: iz malog predsoblja ulazilo se u dnevnu sobu, a iz ove, opet, u spavaću; ove sobe, zajedno s povelikom kuhinjom i nevelikim kupatilom, predstavljale su ceo komfor. Džejmi je davao časove fagota u dnevnoj sobi, u čijem jednom uglu se nalazio pijanino. Uglavnom je predavao u školama, ali tu i tamo je držao i privatne časove, naročito dečacima iz Akademije, koja se manje ili više nalazila u susedstvu. Ako je vetar duvao iz odgovarajućeg pravca, kao sad, mogla se čuti svirka školskog gajdaškog orkestra, uz cviljenje gajdi koje se izvijalo preko krovova. Moglo je biti i gore, rekao je Džejmi. Zamisli da živiš u Remzi gardenu i svake večeri slušaš kako sviraju povečerje. A Izabel je oslušnula načas školski orkestar i rekla: „Nemam ništa protiv `U Lohaber nikad više`. Baš sada to sviraju.“

„Tako nešto“, rekao je Džejmi. „Više ih i ne primećujem. Samo jedan od zvukova u pozadini. Kao saobraćaj.“

Izabel je slušala. Koliko se njoj činilo, saobraćaj se nije čuo, samo gajde. Okrznula je pogledom Džejmija. Mora da je čudno biti tako bez ostatka lep - razmišlja li čovek uopšte o tome? Primećuje li kad se okreću za njim? On sigurno ne primećuje, verovala je; delovao je tako blaženo nesvestan svog izgleda i kao da mu uopšte nije stalo. Bio je totalno opušten u tom pogledu, što je bio deo njegovog šarma. Nema ničega neprivlačnijeg od narcisoidnosti, mislila je; ništa ne može da preobrazi lepotu u opterećujuću, neprivlačnu osobinu tako kao to samosvesno obožavanje samog sebe. U Džejmiju nije bilo ni traga od toga.

„Mimi i ja smo pričale o ovoj pesmi. `U Lohaber nikad više`“, rekla je Izabel. „Onaj Maktagart kod mene na spratu naveo me je da je se setim. A sad.. Prišla je prozoru dnevne sobe i pogledala preko krovova prema Akademiji. Zvuk gajdi beše zamro; odsvirali su i poslednje note. Vazduh je sada delovao sasvim nepomično; od sitne kiše ostala je samo izmaglica i videli su se znaci sunca koje je pokušavalo da se probije kroz nju. „To ti je muka s ovom našom klimom“, nastavila je. „Ne zna šta hoće.“

„Meni se dopada“, rekao je Džejmi. „Drži nas uvek na oprezu. Nisam siguran da bi mi se dopala predvidljivost života na Siciliji ili tako negde. Nedostajalo bi mi ovo naše nebo.“

„Pretpostavljam“, odvrátila je Izabel. „A opet, uhvati me ponekad ova čežnja da zauvek odem odavde. Da se sklonim od Škotske i njene klime. Znaš, bez po muke bih mogla da živim na jugu Francuske. Štaviše, možda i odem tamo jednog dana.“

Džejmi, koji je stajao pored pijanina, petljajući nešto oko piska svog fagota, naglo je podigao pogled. „Ne razmišljaš valjda ozbiljno o odlasku?“ U njegovom glasu osetila se strepnja, koju je Izabel primetila i koja joj podari iznenadni, ludi trenutak nade. On ne želi da ona ode.

Osmehnula mu se. „Fantazija“, rekla je. „S vremena na vreme vidim sebe kako radim nešto sasvim drugačije, nešto egzotično, ali nikad ne preduzimam ništa u vezi s tim. I nije samo jug Francuske. Tu su i Tajland, Kambodža, Indija. Zar ne možeš da vidiš sebe u seocetu na jednom od onih tajlandskih ostrva, kako živiš kao Gogen... dobro, to je bilo na Južnim morima. Nije baš najbliži komšiluk.“

„Ili Robert Luis Stivenson“, dometnuo je Džejmi.

„Da“, rekla je Izabel. „Ili kao RLS. Ali ne sasvim tako.“

„Možda bismo mogli da odemo zajedno“, naglas je razmišljao Džejmi. „Ti bi mogla da budeš Robinzon Kruso, a ja tvoj Petko.“

Izabel je prasnula u smeh. „Da li si ikad podrobnije zagledao Defoove ilustracije?“ upitala je. „Jesi li uočio da sve što Robinzon Kruso vidi na obali jeste jedan otisak stopala? Ne dva otiska, samo jedan. Da li si ikad pomislio da je to čudno?“

„Zato što je Petko imao dve noge?“

„Tačno tako. Kad ga vidiš kasnije u knjizi, zaista ima dve noge i dva stopala. Lepo ga vidiš.“

„Mora biti da je u tom trenutku skakutao na jednoj nozi“, predložio je Džejmi. „Vrlo neobično.“

„Da. Autorska nepažnja. Stalno nailazim na nju uređujući Reviju. Čak i moji filozofi umeju da budu vrlo aljkavi.“

Zatim je pomislila: Rekao je, Možda, bismo mogli da odemo zajedno. Rekao je to a ona, glupača, dala se u priču o Defou i Petkovoju nozi. Da, hajde. Hajde da odemo. Trebalo je to odmah da kaže, jer je bilo pravo vreme za to, ali teško da je sada mogla da povрати izgubljeni trenutak. Patrik Kavano, pomislila je.¹²⁹¹ Napisao je pesmu koje se uvek sećala, o dvoje mladih ljudi u čamcu, i jedno ne kazuje onom drugom ono što mu je na srcu i onda se celog života kaje zbog te svoje greške. Celog života. A Robert Graves¹³⁰¹ je napisao pesmu o ptici ljubavi i rekao da je moramo čvrsto držati ako slučajno uspemo da je uhvatimo; tu je bio i Herik, zauzet branjem svojih pupoljaka,¹³¹¹ što je svako umeo da odrecituje - ili barem svako ko je sedeo pored nogu sparušene gospođice Makleod u ženskom koledžu „Džordž Votson“ na Trgu Džordž; svi ti pesnici koji nas upozoravaju da ne propuštamo šanse, a mi ih ipak propuštamo, baš kao što je, očigledno, uradila i gospođica Makleod.

„Da“, naglo je rekao Džejmi. „Da. Mogli bismo da odemo negde. Oduvek sam želeo da odem u Kerala. Oduvek sam želeo da vidim - kako se ono zvaše? Kočin?“

„Sada je to Koči“, rekla je Izabel. „Ali grad je isti.“ Zastala je. Sunce beše izvojevalo pobedu nad izmaglicom i široki zrak svetlosti koso je padao kroz prozor na Džejmijev crveni turski čilim. Sitne čestice prašine lebdele su na svetlu poput minijaturnih planeta koje se kovitlaju kosmosom. Podigla je pogled ka Džejmiju. „Volela bih to“, rekla je. „Bila sam jednom u Kočinu. Mogla bih da ti ga

pokažem."

Koraknuvši napred, Džejmi je stajao ispred nje. Zrak sunca padao je sada na njegovu ruku. Izabel je gledala kako prodire kroz tanak pamuk njegove košulje, otkrivajući mišicu ispod njega. Kada je bila dete, podizala je dlan prema svetlu i umišljala da može da vidi kosti prstiju kroz meso. A jedan od dečaka iz njene ulice, koji je docnije postao lekar i poginuo u Mozambiku, posedovao je par rendgenskih naočara koje bi natakao na nos i tvrdio da pomoću njih može da vidi ispod odeće. Setila bi ga se s vremena na vreme, i njegove žalosne smrti od ruke mladog kradljivca automobila, do koje nije moralo da dođe, i nije videla odraslog čoveka koji je pokušavao da učini nešto da bi ublažio ljudsku patnju već dečkića, s njegovim rendgenskim naočarima i drugim štosovima.

„Pogledaj ovaj pisak“, rekao je Džejmi, dodajući Izabel oljuštenu dvostruku trsku koja je pristajala u završetak elegantne krivine fagota. „Vidi kako se izvitoperio. Upotrebio sam ga četiri, najviše pet puta, a vidi ga sad.“

Uzela je pisak od njega i pogledala ga. Beše to predmet složene, gotovo pipave izrade: dva pljosnata komadića trske, savijena, položena jedan uz drugi i potom povezana u dnu urednim turbanom od crvenog konca. Ponekad je Džejmi sam izrađivao te stvarčice, ali ih je i kupovao od čoveka koji je živeo na farmi negde u Engleskoj. Pričao joj je već o tom čoveku, koji se zvao Ben, a ona je zamišljala pastoralni prizor - Ben kako sedi pod drvetom u dvorištu svoje farme, ljušti i vezuje trsku, dole oko njega gacaju guske. Razume se, sigurno nije bilo tako; da jeste, farma bi prestala da proizvodi bilo šta osim pisaka za fagot i obou, a Ben bi postao doseljeni stanovnik grada.

„Ove stvarčice baš čudno izgledaju“, rekla je Izabel. „I tako smešno krešte kad duneš u njih. Sad, nije baš da umem.“

Džejmi joj uze pisak iz ruke. „Ne znaš kako se to radi. Pokazaću ti.“ Okrenuo je pisak vrhom prema Izabel. „Razdvoji usne. Samo malo. Ovako. Vidiš. Ovako.“

Uradila je tako i onda je on namestio pisak u pravilan položaj, ali ga je potom naglo povukao i njegova nadlanica našla se blago pritisnuta na njene usne. Kao da joj je nekim kurtoaznim gestom pružio ruku na poljubac. Sklonio je ruku. Gledao ju je. Potom se nagnuo napred i rukoljub je postao pravi poljubac. Samo na trenutak. Zatim se ispravio i zagledao u ćilim, u sada nešto veći osunčani kvadrat.

„Izvini“, prmrmljao je, ne gledajući je. „Nije trebalo to da uradim. Izvini.“

Taman je htela da ga razuveri, da ga uhvati za ruku, ali okrenuo se na drugu stranu. „Hteo sam da ti skuvam kafu“, rekao je. „Dođi u kuhinju. Ili ostani ovde, ako želiš. Doneću ti je.“

Odvrativši da će radije poći s njim, Izabel ga je sledila u kuhinju. Gledala je njegov zatiljak. Gledala je njegovu košulju, nemarno upasanu u farmerke; iz nekog razloga, bacila je pogled na svoj sat i uočila koliko je sati, kao da bi time da preda pamćenju taj trenutak, tačan trenutak svog preobražaja.

Latio se pripremanja kafe. Mogao je da se okrene prema njoj, ali nije, i umom joj prelete misao da je to zato što mu je neprijatno. Prokomentarisao je koncert na kojem je trebalo da svira sledeće nedelje. Rekao je nešto o nekom muzičkom delu, o tome kako je upoznao kompozitora i kako se razočarao. „Nije imao ništa da kaže o svom delu, znaš; baš ništa.“

Izabel je rekla: „Ljudi ne vole uvek da govore o onome što su uradili.“ I potom odmah pomislila: Da, poljubio ju je i sada neće da govori o tome. Nije mislila ono što je rekla, ali Džejmi se

nadovezao na to. „Ponekad uradimo nešto impulsivno“, rekao je. „A tada je možda najbolje pretvarati se da se ništa nije dogodilo. Međutim, teško da to važi i za komponovanje, zar ne?“

Bila je to apsurdna ideja i oboje prasnuše u smeh, što je donekle umanjilo napetost. Ali kad joj je prineo šolju s kafom, uočila je da mu ruka jedva primetno drhti. Prizor ju je dirnuo. Znači, ono što se desilo uticalo je na njega na isti način kao i na nju. Predstavljalo mu je nešto, nije bilo samo površan prijateljski poljubac u obraz.

Spustila je kafu na četvrtast borov sto koji je dominirao kuhinjom i sela na jednu od stolica. „Džejmi...“ zaustila je, ali ju je prekinuo.

„Nemojmo“, rekao je. „Nemojmo o tome.“

Na trenutak se osetila povređenom. Učinilo joj se da on posmatra njihov trenutak intimnosti s neodobravanjem, kao neko ko se seća da je prekršio pravila lepog ponašanja ali neće da raspravlja o tome. I šta mu je tačno značilo ono Nemojmo o tome?

Da li je značilo da je posredi incident koji valja zaboraviti ili da ne želi nikakvu emotivnu vezu s njom? Da li je to bila zamršena situacija koju je želeo da izbegne? Postojalo je mnogo razloga za ovakav njegov stav i Izabel ih se svih setila. Nad svima njima dominirala je puka, surova činjenica da ih deli četrnaest godina. Četrnaest godina. Džejmi je želeo vršnjakinju; znala je čak i koju. Ket. A Ket je bila njena bratanica. Zar to nije bilo dovoljno da učini situaciju problematičnom?

A ipak, ipak... Da li bi iko makar i obrvu podigao ako bi tridesetosmogodišnji muškarac stupio u vezu sa ženom od dvadeset četiri godine? To je takođe jaz od četrnaest godina, a takvih veza ipak ima koliko god hoćeš i čini se da ih ljudi najnormalnije prihvataju. Koliko su godina imali Ljevin i Kiti? To je nešto sasvim drugo od stvarnog trčanja za maloletnicama, od Hamberta Hamberta i njegove Lolite.¹³² Ona i Džejmi su dvoje odraslih, jedno nešto starije od drugog, ali s istim interesovanjima i istim smislom za humor. Zašto ne bi trebalo da ga volim? upitala se. Kako je apsurdno uskraćivati sebi nešto kad je naš trenutak života tako kratak, a naš svet tako prolazan.

Sedeći i ćutke ispijajući kafu, prisetila se Odenovog stiha: koliko je bogat bio život, i koliko budalast. Znala je šta to znači, razumela je; međutim, problem je ležao u pokušaju da objasniš nekom da to nije važno. Džejmi nije želeo da rizikuje. A ona je sada bila voljna da to učini. Jednostavno se nisu nalazili na istom mestu. Ona je bila tu, on tamo. Takva je topografija neuzvraćene ljubavi; mnogo je brda, nedostižnih vrhova, kontinenata razdvojenih prostranim okeanima nerazumevanja, ravnodušnosti.

Iskapila je i ostatak kafe, pogledala na sat i ustala sa stolice. Koraknula je napred i poljubila ga u obraz, čednim poljupcem kakav se daje prijatelju. Prilazeći mu, primetila je da je napet - telo govori tako mnogo i bez ikakvih pokreta - ali je te napetosti posle poljupca nestalo. „Moram da idem.“

Klimnuo je glavom. „A meni dolazi đak...“ pogledao je na sat, „za petnaest minuta.“

Pozdravila se s njim i krenula niz stepenice. Napolju u Saks-Koburgovoj ulici je načas nepomično stajala gledajući ka parku. Poljubio me je, pomislila je. On je meni prvi prišao; ne ja njemu. Ova misao, jača od svega, prožela je svet svakodnevice oko nje, svet trga, drveća, prolaznika, čudnim sjajem, kjaroskurom¹³³ koji je sve učinio dragocenim. Takav osećaj, zamišljala je, ima onaj kojem je podarena vizija. Sve se menja, postaje blagoslovenije, čineći i najskromnije okruženje svetim mestom.

Mimi je za doručkom predložila da bi Izabel trebalo da upozna njihove domaćine pre no što odu da provedu vikend kod njih. „Oni često dolaze u Edinburgh rekla je. „A Džo i ja bismo želeli da ih izvedemo. To bi bio način da im unapred uzvratimo gostoprimstvo, da tako kažem. ”

Izabel se složila; to će joj pružiti priliku da upozna Toma i Endži pre no što odsedne kod njih, što može samo da pomogne. Onaj susret u galeriji baš i nije bio pozitivan, a opuštena večernja sedeljka mogla bi da popravi stvar. Neka dođu ovamo, u kuću, predložila je, ali je Mimi prigovorila da to ne bi uključivalo Džoa i nju u uzvraćanje gostoprimstva. Izabel je i dalje smatrala da je tako bolje. Endži se onomad u galeriji prilično prezrivo ponela prema njoj; teško da će moći tako u Izabelinom domu. „Mimi, ti kuvaj”, rekla je Izabel. „Neka to bude tvoja žurka. Prepustiću ti kuhinju. Uz to, mnogo si bolja kuvarica nego ja. Mnogo bolja.”

Postojao je još jedan razlog što je večera u njenoj kući bila dobra ideja. Nije se videla s Džejmijem od onog popodnevnog susreta u njegovom stanu i čekala je da se ukaže prilika da se vide u društvu drugih ljudi; tako će biti lakše. Reći će mu da joj je potreban da bi imala paran broj za stolom - što je bilo tačno - a on tako neće pomisliti da ga ona juri. Što nije radila - zaista ga nije jurila - ali da li je želela da ga ponovo vidi, i to brzo? Jeste.

Kad ga je pozvala, laknulo joj je kad je ustanovila da sve zvuči sasvim normalno. S velikim zadovoljstvom će doći na večeru, rekao je. Iza sebe je imao napornu nedelju ispunjenu probama s dirigentom kojem se, iz nekog razloga nikako nije dopadao. Izabel u sebi pomisli da neće biti da je baš tako; Džejmi ne može da se ne dopadne nekom, osim možda Ket, a i to je bilo čudno i samo Ketina greška, njena sopstvena glupost i tvrdoglavost.

Ali Džejmi je bio siguran. „Ima pik na mene”, rekao je Izabel. „Stalno se istresa na meni. Stalno. Govori da moja dinamika nije dobra. Govori da sviram grozničavo. Šta time hoće da kaže?” „Con fuoco,¹³⁴” rekla je Izabel. „Ne umem da nađem bolje tumačenje.”

„Ali šta misliš, zašto ima pik na mene?” zlovoljno je upitao Džejmi.

Izabel je pogađala. Zavist. To je, po njenom mišljenju, bio jedan od najčešćih uzroka takvog sitničavog ponašanja. „Zavidi ti”, rekla je.

Džejmi je prasnuo u smeh. „Zašto bi mi zavideo? On je uspešan dirigent. Tražen - iz nekog neobjašnjivog razloga. Nema taj razloga da zavidi bilo kome.”

Na dragoj strani žice, Izabel se osmehnula. „Poznajem li ga?” upitala je. „Opiši mi ga.”

Džejmi joj reče njegovo ime, koje joj nije zvučalo poznato. „Oniži tip. Podebeo. Zajapuri se u licu kad se tempo pojača. Mnogo maše rukama.”

Zavist, pomislila je. Džejmi je visok. Zgodan. Nikad se ne zajapuri. Našla se u iskušenju da kaže: On želi da bude ti, ili, možda, još zajedljivije, On te želi a ne može da te ima, ali nije mogla to reći. Džejmiju nije bilo ni na kraj pameti da bi mogao da bude predmet želje; nije mu bilo svojstveno da razmišlja na taj način. Stoga je jednostavno rekla: „Zavist”, i ostalo je na tome.

Kad je Mimi pošla u kupovinu namirnica za večeru, Izabel joj je pravila društvo. Otišle su u Brantsfild; tamo su mogle da uzmu neke stvari kod Ket, a neke u brojnim drugim dućanima koji su s obeju strana oivičavali Brantsfild Plejs. Merčiston kresentom su išle lagano, kao da su pošle u šetnju; Izabel je inače hodala brzo, ali sad nije mogla, jer je Mimi nekoliko puta zastala da bi prokomentarisala nečiji vrt ili se obratila mačkama koje su se sunčale na niskim zidićima. „Odajem

im poštovanje", objasnila je Izabeli. „Ovo je njihova teritorija, znaš." A Izabel je videla da mačke ovo, izgleda, razumeju i da prilaze Mimi, prepoznajući saveznicu u njoj.

A onda se, na povratku, kad su natovarene punim cegerima nakratko zastale na vrhu 1st kasi rouda, Mimi okrenula prema Izabel i upitala je koliko se seća svoje majke. Ni iz kog posebnog razloga - tek tako. „Bila si tako mala kad je umrla", rekla je. „S jedanaest godina si još vrlo mali. Sećanja na godine pre toga postanu maglovita. Nepouzdana, čak."

„Neka su dovoljno jasna", odvratila je Izabel. „Šetnja ovom ulicom, recimo. Toga se baš dobro sećam. Sećam se kako me drži za ruku i šetamo ovuda. Baš kao što smo radile."

Mimi je klimnula glavom. „Mogu da vas vidim. Jednostavno mogu da vas vidim." Dotakla je Izabelinu mišicu, samo na sekund, gestom starije rođake. „Nema veze koliko si star kad se to desi - smrt roditelja - uvek ti nedostaju, zar ne? To je kraj jednog važnog poglavlja. Dvoje najvažnijih glumaca otišlo je iz predstave."

„Mnogo mi nedostaje", rekla je Izabel. „Ne mogu da kažem da svakog dana razmišljam o njoj, ali istina je da je se često setim. Dođe mi u misli, kao da je još živa. Prikaže mi se."

„Baš kao što i treba", rekla je Mimi.

„Idealizujemo ih, zar ne?" nastavila je Izabel, prebacivši torbu iz jedne ruke u drugu da bi preraspodelila teret. „Pokušavala sam ponekad da zamislim kako bi bilo imati roditelja koji je uradio nešto stvarno grozno - kako bi bilo kad saznaš tako nešto. Poznavala sam nekog kome se to desilo, znaš. To saznanje je imalo razorno dejstvo na njen život. Iz korena ga je promenilo. Jednog trenutka je bila srećna, a već sledećeg..."

„Šta se dogodilo?"

„To je bila jedna moja poznanica s univerziteta, s Kembridža. Studirala je na mom fakultetu; bavila se sportom, tenisom, čini mi se, i još nekim. Saznala je da se njen otac viđao s prostitutkom. On je bio predsednik banke, a ta žena ga je ucenjivala."

„Ništa neobično", rekla je Mimi. „A činjenica da ga je ucenjivala gotovo da ga pretvara u žrtvu, zar ne?"

Krenule su dalje. „Na kraju bi on i ispao žrtva u celoj priči", nastavila je Izabel, „da nije bilo, kako ono kažu, jedne sitnice. Pokušao je da unajmi nekog da je ubije. I otkrili su ga. Taj čovek se popišmanio i otišao u policiju. Oni su ga ozvučili i tako dobili dokaze koji su im bili potrebni. Sve novine su pisale o suđenju, a ona sirota devojka je još morala i da mu prisustvuje. Niko nije razgovarao s njom o tome. Štaviše, neko je obzirno uklonio novine iz zajedničke sobe onog dana kad su izvestile o presudi. Svi smo se pravili da se to nije dogodilo, a zapravo je trebalo da razgovaramo s njom. Trebalo je da joj pružimo podršku."

„Naravno", rekla je Mimi. „Ali u tim godinama čovek ne želi da se suočava s takvim stvarima. Smatra da je vedro poticanje bolje. Ali čini mi se da nije, nikad."

Izabel nije bila tako sigurna. Poznavala je ljude koji su se odlično snalazili u svom vedrom poticanju; mnogo bolje, podozrevala je, nego da su se suočili s problemom. Vedro poticanje svakako je jedan od načina borbe s bolešću i onima koji je negiraju često biva bolje zato što optimizam i smeh imaju snažno psihosomatske dejstvo. Međutim, ovo je bio razgovor o roditeljima. „Ne znam kako bih podnela da su moji roditelji imali ljubavnih afera", rekla je Izabel. „Ili pokušali da ubiju nekog. Mislim da to mora da je jedna od najtežih stvari s kojima deca moraju da izlaze na kraj - preljuba

roditelja. Znam da ljudi ne mogu da se suzdrže - pa eto, smatram sebe srećnom zbog toga što nisam morala da se suočavam s nečim takvim."

Mimi je nekoliko trenutaka ćutala. Zatim je tiho rekla: „Ne. To ne može biti lako. Ni za koga."

Stigle su do početka Izabeline ulice. U vrtu na uglu, prostranom placu zaklonjenom visokim kamenim zidom, grane nekoliko brestova lagano su se pomerale na povetarcu. Iza njih, nebo beše vedro, presečeno tragom aviona koji se kretao prema zapadu. Izabel pokaza ka beloj liniji i Mimi pogleda naviše kroz svoje velike ovalne naočari. Izabel vide odsjaj neba na staklima naočara, svetlucaivo plavilo.

„Jedna od stvari zbog kojih mi je teško", rekla je Izabel Mimi dok su posmatrale nebo, „jedna od stvari zbog kojih mi je najteže jeste to što svoju svetu američku mati nisam nikad upoznala kao odrasla osoba. Da jesam, pretpostavljam da bih znala više o njoj. Ovako i ne znam bogzna šta."

Mimi je oborila pogled. „Pa da, tako je ti zoveš, zar ne? Tvoja sveta američka mati. To je tako lepo."

„Da li bi ti mogla da mi kažeš nešto o njoj?" naglo je upitala Izabel. Pogledala je Mimi očima punim žudnje. „Da li bi? Samo mi reci sve što znaš o njoj. Kakva je osoba bila - sa stanovišta nekog odraslog. Je li bila srećna? Šta ju je pokretalo? Daj mi nekakvu predstavu o tome kakva je bila."

Mimi nije odgovorila i Izabel je morala da je upita još jednom.

„Želiš li neulepšanu istinu?" upitala je Mimi.

Izraz na Izabelinom licu beše ozbiljan. Istina je vrlo ozbiljna stvar.

„Naravno da želim", odvratila je. „Ti mi ne bi ni rekla ništa osim istine, zar ne?"

„Ponekad ljudi ne žele da znaju baš sve o svojim roditeljima", rekla je Mimi. „Ne sve."

Izabel je ovo žestoko poricala. Hoće da čuje sve, rekla je. Najzad, nije baš da postoje neke strašne porodične tajne.

Mimi je stala i zagledala se u Izabel. „A šta ako postoje?"

Izabelin odgovor bio je brz. „Htela bih da saznam za njih", rekla je. „Zaista."

Mimi nije delovala ubeđeno. „Sigurna si?"

„Sasvim. A činjenica da si to pomenula znači da nešto postoji." Zastala je. „Reci mi, Mimi. Moraš da mi kažeš, odmah."

„Nisam to planirala", sumnjičavo je rekla Mimi. „To nije..."

Izabel je progovorila vrlo ozbiljnim glasom. „Molim te. Usadila si mi sumnju - ne krivim te zbog toga - ali jesi. Ne možeš sada da začutiš." Ako Mimi ostavi ovo nedorečeno, pitanje će neprestano vrebati Izabel u mislima. Možda će čak početi da se pita da li je njena majka pokušala da ubije nekog - apsurdna pomisao. Možda bakalina. Ili neku od svojih partnerki za bridž - zbog neodgovornog licitiranja.

Mimi je progovorila jednoličnim glasom, prozaičnim, poput advokata kad se obraća sudu. „Tvoja majka je imala ljubavnika", rekla je. „Imala je ljubavnika i nikad nije dobila priliku da prizna tvom ocu ili da ga zamoli za oprostaj. Upravo za vreme te afere saznala je da je bolesna - da boluje od raka. A onda više nije mogla da natera sebe da mu prizna. I tako on nije nikad saznao. Ili mi je barem ona tako rekla. Što je bilo i bolje, zar ne?" Nikad nije razumela zašto je Hibi imala tu aferu. Seks? Da

li je to sve oko čega se vrte bračne nevere ili su tu i dosada, osećaj zarobljenost, potreba za druženjem koju bračni drug ne ume da ispuni? Njihov brak je bio dobar, smatrala je Mimi, i nije bilo znakova nemira. Ali, biće da je nemir po prirodi takav: nevidljiv.

Bile su već na pola puta niz ulicu. Izabel nije stala, ali je odlučno gledala u trotoar pod svojim nogama. Beton beše ispucao - rezultat godina opštinske nebrige, zato što je ovo bio imućan kraj, a vlasti su imale prećih briga. Imućni nisu nikad popularni; tolerišu ih i zavide im, ali ih ne vole. Videla je kako se na jednom ili dva mesta korov zapatio u pukotinama i podigao beton snagom svog korenja. Slušala je Mimi.

„A muškarac s kojim se beše upustila u aferu", nastavila je Mimi, „taj muškarac, koji je, uzgred budi rečeno, još živ - videla sam ga pre neki dan, ovde u gradu - ostavio ju je; ostavio je tvoju majku kad je čuo da je bolesna. Biće da nije imao to u planu. Tvoja majka bila je vrlo privlačna i bilo je lepo biti u vezi s lepom, zanosnom ženom, iako je ona bila nečija supruga - pretpostavljam da je njemu to predstavljalo samo dodatno uzbuđenje. Ali biti u vezi sa ženom koja umire od raka dojke, to je već bila sasvim druga stvar. Bolesni nisu romantični, ne istinski, uprkos Rodolfu i mojoj imenjakinji na njihovoj mansardi.^[35] Drugačija je vrsta ljubavi ona koja može da podnese bolest. Stara ljubav."

U to stigoše do Izabeline kapije. Mimi ju je posmatrala sa zebnjom. Pitala se da li je trebalo da joj kaže. Nije imala nameru, ali Izabel je insistirala i pomislila je da bi to možda i bilo ispravno. Ali sada, gledajući Izabel, pitala se da li bi možda bilo bolje da ju je slagala.

„Da li je trebalo da ti kažem sve to?" upitala je, uhvativši Izabel za ruku. „Ili bi bilo bolje da sam i dalje ćutala?"

Izabel je bila filozof. Savršeno je dobro znala da je u filozofiji morala opšteprihvaćeno da je paternalizam neopravdan, osim u vrlo ograničenom broju slučajeva. Ne bi trebalo da lažemo druge i ne bi trebalo da krijemo od njih istinu koju žele da čuju. Naravno da je Mimi trebalo da joj kaže, jer se istina morala reći. A ipak, hoće li ikad više moći da upotrebi izraz moja sveta američka mati.

Imala je ljubavnika. Pa dobro. Bila je ljudsko biće. Krvava ispod kože. Žene stalno imaju ljubavnike; samo nas lažan osećaj pristojnosti navodi da se pretvaramo da se to ne dešava; madam Bovari u nama, pomislila je, u svakoj udatoj ženi. Ali šta je s muškarcem, tim muškarcem koji se tako nisko poneo prema njoj? Šta je moglo biti ono što je oteralo njenu majku - njenu svetu američku mati - da! - iz naručja njenog supruga u naručje tog muškarca? Pred kućnim vratima, dok je gurala ključ u bravu, okrenula se prema Mimi i upitala je: „Kakav je bio? Taj drugi muškarac. Kakav je bio?"

„Mnogo mlađi od nje", odvratila je Mimi.

Kasnije tog dana, Izabel je stajala na Ratlend skveru, tom mirnom, savršenom georgijanskom trgu ušuškanom iza završetka užurbane Prinčevske ulice, gotovo pod senkom zamka i njegove visoke Calvinističke stene. Poput tolikih drugih mesta u gradu, i ovo je imalo određene asocijacije za nju. Na suprotnoj strani, nalazio se Škotski umetnički klub, u koji je nekad odlazila na zabave koje su trajale do sitnih sati, u kojem su se odvijali krajnje nezaboravni razgovori koji su, uprkos svojoj briljantnosti, na kraju ipak bili zaboravljeni; tamo se nalazio ugao na kojem se, u svojim studentskim danima, kad je jednom prilikom došla kući iz Kembridža, grlila s momkom koga je upoznala u baru hotela „Kaledonija“, pa s onim studentom iz Aberdina koga je upoznala nekoliko večeri kasnije i s kojim je uživala u kratkotrajnom flertu; a onda se on vratio u Aberdin, a ona je shvatila da ne znače ništa jedno drugom. To je bilo pre Džona Lajamora, o kojem, čudno, kao da je sada manje razmišljala.

Da li je zaista bilo tako? Otkako je upoznala Džona, pre nešto više od dvadeset godina, na ovaj način razmišljala je o njemu svakog dana. U prvo vreme, dok je još uvek bila opčinjena njime, po ceo dan je mislila na njega; naprosto je bio tu, stalno, a njene misli o njemu behu prijatne, gotovo obamiruće, poput osećaja koji bi, zamišljala je, izazvala droga. Potom, kad je otkrila da ima afera s jednom od svojih studentkinja, mislila je o njemu sa zebnjom, uznemireno, onako kako mislimo o nekom za koga se bojimo da ćemo ga izgubiti. A to beše zamenjeno ozlojeđenošću, gnevom i bolnim osećanjima ljubavi: nerazmrsivo zapletenim emocijama koje su se međusobno borile u beznadnom nedostatku rešenosti. Upravo ovo sećanje na njega postalo je manje živo, kao kad crtež olovkom na papiru postane mutan, manje jasno osenčen, usled stalnog diranja i savijanja papira. Ali još je bio tu i povremeno - češće no što bese rada da prizna - osetila bi teskobnu čežnju. U takvim trenucima, sve što je želela bilo je da se on vrati u njen život kao da se ništa nije dogodilo i da opet leži u njegovom naručju slušajući onu pesmu koju je voleo da pušta u takvim trenucima, pevača ozbiljnog glasa, s otegnutim srednjeatlantskim naglaskom, kako peva o ljubavi i boli; muziku koju sada nije mogla da sluša, zbog njenih asocijacija i osećaja gubitka koji je podsticala. Pretvaramo potisnuta osećanja u muzičku temu, pomislila je Izabel, muziku koja nam, nakratko, postaje omiljena i slušamo je stalno iznova i iznova, sve dok ne počne da predstavlja samo to vreme. Ali to je, otprilike, maksimum orkestracije koji uspevamo da postignemo; ostatak se, za većinu nas, svodi na improvizaciju.

Juče, isto kao i prekuće, nije pomislila na Džona Lajamora - nijednom. Danas takođe nije pomislila na njega, sve do onog trenutka ispred advokatske kancelarije na Ratlend skveru kad je pomislila na njegovo odsustvo iz svojih misli. A to je skroz drugačije, zaključila je. Kad sad pomisli na njega, bio je poput bilo koga drugog, ne više Džon Lajamor, muškarac koji je dominirao njenim životom. On je bio moj sever, bio je moj jug - te ojađene reči koje je VHO izrekao o izgubljenosti ljubavi. I još je rekao: Mislio sam da će trajati večno: kako sam pogrešio.^{136f} Pa naravno.

Najzad sam ga se oslobodila, rekla je u sebi. Slobodna sam. Mislila sam da će on trajati večno: kako sam pogrešila. Prišla je vratima i otvorila ih, razmišljajući: Slobodna sam. Ali odmah potom je pomislila: Zašto sam slobodna? I smesta intuitivno spoznala da je do toga došlo zbog onoga što se desilo s Džejmijem. Onaj trenutak dodira je nešto promenio. Džejmi će biti njen ljubavnik. Ono što joj je dosad to branilo bio je Džon - a ne nekakvo poimanje prikladnosti - jer to behu intelektualne sumnje, a stvari su zapravo bile mnogo jednostavnije. Ona je bila vezana za inkuba, sećanje na odbačenu ljubav koja nije imala kuda da ode; bila je zarobljena u mrtvoj vezi čiji je poslednji delić sasušene kože upravo otpao, kao krasta s rane, i sad je slobodna.

Našla se pred službenicom na recepciji, koja s upitnim osmehom podiže pogled prema njoj. Izabel je pomislila, šta ako bih rekla ovoj ženi, ako bih joj rekla: „Upravo sam odlučila, tu pred vašim vratima, da ću se upustiti u vezu s mlađim muškarcem?” I onda, sledećeg sekunda, izvukla fotografiju iz torbice i dodala: „Evo. Pogledajte ga.”

Tako nešto se ne radi, stoga nije to uradila. Jednom je, doduše, u opuštenom razgovoru o umu, diskutovala o takvim porivima sa svojim prijateljem psihijatrom Ričardom Lačamom, koji joj je tada rekao: „Naravno da nam svima dođu takve misli. Imamo ih kad stojimo pored vodopada. Svi pomislimo: Šta ako sad skočim? Ili nam dođe da kažemo nešto užasno ružno ili da skinemo svu odeću sa sebe. To je sasvim prirodno, ali ipak to nikad ne uradimo. Posredi je naš um koji istražuje mogućnosti, što naša podsvest sve vreme radi. Većina mogućnosti su vrlo jasne verovatnoće, ali ima i drugih, koje ostavljamo po strani i odbacujemo. Ne sekiraj se, Izabel.”

„Ali sigurno se dešava”, odvratila je na to ona. „Ljudi sigurno ponekad popuste pred tim porivima. Najzad, neki se stvarno bace niz vodopad i može biti da nije svako od njih o svemu unapred razmislio.”

Ričard je načas razmislio. „Mislim da je tako nešto prilično retko”, rekao je. „Ali znam za jedan slučaj. Štaviše, reč je o nekom koga poznajem. On mi je i ispričao o tome. Naime, on je klasičar ovde u Kembridžu, izuzetno obrazovan čovek. Piše o kasnoj latinskoj poeziji. Koliko znam, najbolji poznavalac kasne latinske poezije. Imali su nekakvu svečanu večeru na njegovom fakultetu, posle koje su svi prešli u jedan od onih profesorskih salona - znaš već, jedna od onih starih soba s nišama na zidovima, u kojima vise portreti osnivača i Isaka Njutna i tako dalje - i on je sedeo s prijateljem i pijuckao porto, kad je pored njih prošao gostujući profesor iz Kanade sa suprugom. Upravo su se poslužili kafom i nosili su šolje u rukama. Ona je, kako izgleda, bila prilično krupna žena, izrazito širokih kukova. I onda je klasičar rekao, vrlo glasno, tako da su svi mogli da čuju: `Gospode! Kolika guzica!`

„Na to je siroti profesor arheologije ispustio svoju šolju i kafa mu se prosula po pantalonama. A njegova žena je stajala kao ukopana. Tako ti je to bilo. Klasičar se izvinio i rekao da ne zna šta ga je spopalo. Stvarno se osećao grozno. Kasnije im je napisao pismo i ponudio izdašnu donaciju za neko dobrotvorno društvo ili pokret po njihovom izboru. Prihvatili su njegovo izvinjenje, što je upravo ono što bi čovek i očekivao od finog sveta kao što su Kanadani, i potom predložili neko udruženje za anglo-kanadsko razumevanje, za šta smatram da je, na neki način, bilo sasvim primereno. Ali mislim da je to bio jedan od slučajeva kada je unutrašnji poriv da uradimo nešto nedopustivo nadvladao inhibitorne mehanizme.” Ričard je zastao. „Mada, da ti kažem, moglo je biti i gore.”

„Teško”, rekla je Izabel.

„Mogao je da stoji na rubu vodopada”, zamišljeno je rekao Ričard. „Ili je mogao da stoji iza nje na rubu vodopada.”

„I da je gurne?”

„Baš to, bojim se”, odvratio je Ričard.

„Ala bi...” Taman je zaustila da kaže to bilo strašno, ali je Ričard rekao: „Pljusnula.”

Službenica na recepciji zamolila je Izabel da sedne i sačeka. Advokatica će, rekla je, sići za nekoliko minuta i primiti je u maloj sali za sastanke ovde u prizemlju. Izabel je utonula u veliku crnu

kožnu sofu i uzela da prelistava neki časopis o društvenim događanjima. Izveštavao je o koktel-zabavama, prijemima i otvaranjima izložbi u galerijama. Na više fotografija pojavljivala su se ista lica, ona koja su samouvereno gledala u objektiv, kao da kažu: „Tačno, opet ja.“ Brzo je okretala stranice i onda naglo stala. U Prestonfild hausu beše održan bal: nečiji rođendan, kćerke muškarca u kiltu, sa starinskim nabranim okovratnikom pod grlom, u kompletnoj gorštačkoj nošnji, istočnolotijanskog aristokrate. Tu je bilo i mnogo veselog mladog sveta, nasmešenog, nasmejanog, s čašama šampanjca u rukama. I tu je bio Džejni, s još dvojicom mladih ljudi, sva trojica u kiltovima i smokinzima, zagrljeni. Zurila je u fotografiju, u lica one druge dvojice i u Džejmija, i srce joj zastade. Ona nije bila deo tog sveta. Ali bilo je na fotografiji nečega drugog što ju je zaintrigiralo, nečega gotovo homoerotičnog u prisnosti trojice mladih ljudi, njihovom prijateljstvu, njihovoj bliskosti. Pogledala je malo bolje. Ruke behu podigli jedni drugima na ramena; dvojica od njih gledali su se licem u lice. Džejni se tog popodneva, posle poljupca, trgao unazad; može li biti da su, i pored toga što je opsednut Ket koja, uostalom, ima prilično dečačku pojavu, njegove sklonosti - ili barem jedan njihov deo - drugačije? To je danas nešto uobičajeno i čovek ne bi trebalo da se iznenađuje ako muškarca privuku jedna ili dve žene ali i dalje oseća privlačnost prema sopstvenom polu. Ima mnogo takvih veza. A nekom takvom mladom muškarcu moglo bi se dopadati društvo starije žene, zato što je lagodno, zanimljivo i nezahtevno u seksualnom pogledu. Ponovo je pogledala fotografiju i brzim pokretom, kradom je istrгла, savila i ubacila u svoju torbicu. S prijemnog pulta pored prozora doprlo je šuškanje papira i Izabel je pogledala u pravcu službenice, koja je očigledno sve videla. Osmehnula se i slegla ramenima, gestom koji joj je došao sam od sebe ali koji beše nejasan u svom značenju.

„Izvinjavam se“, rekla je Izabel službenici. „Jednostavno moram da je sačuvam. To je neko koga poznajem. A i stari je broj...”

„Naravno“, učtivo je odvrtila službenica. „Imamo običaj da držimo stare brojeve tu neko vreme. Ljudi vole da ih čitaju.”

„Fino“, rekla je Izabel, sasvim besmisleno, gledajući u tavanicu, kao dete uhvaćeno u neposluhu koje se jednostavno pretvara da se to nije desilo.

U to se na vratima pojavila advokatica, privlačna žena u tamnoj suknji, duguljastog lica karakterističnog za ljude svoje profesije, prišla joj i rukovala se s njom. Pokazala je prema drugim vratima i uvela Izabel u malu salu za sastanke, bez prozora, opremljenu bukovim stolom i stolicama. Na stolu se nalazila kafa u termos-bokalu i mala tacna s biskvitima.

Posluživši Izabel kafom, advokatica je objasnila da će, iako joj je drago što mogu da popričaju u vezi s kupovinom stana, bilo kakva zvanična ponuda morati da dođe od Izabelinog advokata, u potrebnoj pravnoj formi.

„Shvatam“, rekla je Izabel. „Međutim, postoji nešto o čemu sam htela da lično porazgovaram s vama.”

„Ja nisam videla taj stan“, upozorila ju je advokatica. „Znam neke opšte podatke o njemu, ali ne i pojedinosti. Ako postoji nešto što je potrebno dodatno proveriti, moraćete da se obratite svom područnom građevinskom inspektor. Pretpostavljam da...”

Izabel ju je prekinula. „Nema nikakve veze s tim“, rekla je. „To je obavljeno. Sve je u najboljem redu. Zgrada ne tone.”

„Što je veliki plus u Nju Taunu, zar ne?“ rekla je advokatica. „U nekim njegovim delovima podovi

su pod popriličnim uglom. Pretpostavljam da je to danak koji se plaća življenju u staroj zgradi. Mnogo osobenosti, ali ponekad i mnogo pukotina. Ne, koliko sam shvatila, to je vrlo lep stančić." Upitno se zagledala u Izabel.

„Sajmon Mekintoš mi reče da je vlasnica..."

„Florens Makredi."

„Da, upoznala sam je. Reče mi da je Florens Makredi spremna da mi stan ustupi po ceni znatno nižoj od početne."

Advokatica je potvrdno klimnula. „To je neuobičajeno. Vrlo neuobičajeno. Ali, da, mogu to da potvrdim. Deset hiljada ispod te cene."

Izabel je srknula svoju kafu. Pogledala je advokatičine ruke, koje su počivale na listu papira i čiji su prsti labavo pridržavali skupo, lakirano nalivpero. Ali te ruke se nisu pomerale. Bile su savršeno nepomične.

„To je vrlo velikodušno od nje", rekla je Izabel. „Ali bojim se da je stekla pogrešan utisak." Pogledala je advokaticu, koja skrenu pogled. Neprijatno joj je, zaključila je Izabel. Ovo nije pitanje uslova i klauzula. „Da", nastavila je. „Stekla je utisak da je mladi čovek koji je došao sa mnom bio tamo zato što ćemo se useliti tu i živeti zajedno. Bila je..."

„Dirnuta", dopunila ju je advokatica i uputila joj osmeh, znalački osmeh jedne žene drugoj. Potom je spustila pogled na svoje ruke i sporim pokretom ostavila pero na papir. Otkotrljalo se malo i potom stalo. Izabel ga je posmatrala.

„Dakle, stvari ne stoje tako", nastavila je Izabel. „Zamolila sam ga da pođe sa mnom naprosto zato što dobro poznaje taj kraj grada."

Advokatica je na trenutak ćutala. Zatim je prasnula u smeh. „Ali! Znači, niste... Pa, pretpostavljam da se mora reći da niste... zajedno. Izvinjavam se. Onako kako je to ona meni opisala zvučalo je vrlo romantično. Izvinjavam se, gospođice Dalhusi."

Izabel je ponovo pogledala advokatičine ruke. Burma. Tada se odlučila. Neće nju niko sažaljovati. Neće. „U stvari, jesmo", rekla je.

Advokatica nije razumela. „Vi ste..."

„Mi smo u vezi", rekla je Izabel.

Advokatica je porumenela. „Oh... ovaj, nisam htela da..."

„Sve je u redu. Tek smo na početku. Ali nećemo živeti zajedno. Stan je namenjen nekom sasvim drugom. Imam... tu gospođu koja mi pomaže. Kupujem ga za nju." Bilo je nedostatno reći da su tek na početku. Trebalo je da kaže da su bliski prijatelji, i to je sve. Ali odjednom se osetila umornom od toga što je sama, od toga da je drugi sagledavaju kao hendikepiranu zato što nema nikog ili kao nesposobnu da nađe sebi muškarca. Nije bila takva. Nije. Ali u isto vreme je znala da ne bi trebalo da radi nešto što se svodilo na detinjasto hvalisanje vezom s mlađim muškarcem. Nije imala razloga da priželjkuje zavist ove druge žene, a ipak, izletelo joj je i sada je bilo teško povući reč a da pri tom ne deluje glupo. Pusti, pomislila je. Nije važno. Pusti.

Advokatica je izgledala zbunjeno, ali posle nekoliko sekundi se pribrala. „Ali, zar ne mislite da bi ponuda gospođice Makredi i pored toga mogla da važi? Moraću da je pitam, dabome, ali meni se čini da će i dalje želeti da vam pomogne prodajući vam svoj stan, i pored toga što je on namenjen vašoj..."

toj gospođi. Po načinu na koji je formulisala, mislim da želi da učini nešto za vas zato što joj se dopala pomisao da ste u vezi s tim mladim čovekom - a opisala ga je kao znatno mlađeg od vas. Dabome, time ne... Ali, poenta je u tome da verujem da ona želi da vi kupite njen stan."

Izabel se zavalila u svoju stolicu. Nije ovo očekivala. Beše rastegla istinu - Džejmi nije bio njen ljubavnik - još - a sad se čini da će joj stan i pored toga biti ponuđen. A to bi značilo da je potencijalna korist ostvarena na osnovu nesporazuma mogla prerasti u potencijalnu korist ostvarenu na osnovu čiste laži. Dakle, samo je dodatno pogoršala situaciju.

Advokatica je ustala. „Pustite da popričam s njom", rekla je. „Potom ću se javiti Sajmonu Mekintošu da potvrdim stvar. Tako ćemo to odraditi."

Izabel nije mogla da natera sebe da se pobuni. Znala je da bi trebalo, ali je pomislila da to može da učini i kasnije, nakon što bude imala vremena da smisli razborit izlaz iz ovog apsurdnog nesporazuma. Stoga nije rekla ništa i advokatica ju je srdačno ispratila. Izlazeći napolje, videla je da je službenica na recepciji posmatra. Bilo je neodobravanja u njenom pogledu, ali dobro sakrivenog; neodobravanja upućenog nekom ko cepa slike iz tuđih časopisa, koje bi se sigurno samo pojačalo kad bi znala da ista ta osoba koja kasapi časopise spada u one koji se razmeću romantičnim podvizima koje nisu nikad doživeli. To je u svakom pogledu najgora vrsta ljudi. Nesposobni ljubavnici. Nesposobni ljudi.

Džejmi je poranio na večeru, kao i uvek, jer je voleo da razgovara s Izabel dok ona priprema jelo. Smestio bi se za kuhinjski sto, s čašom u ruci, slušajući je; voleo je da je sluša. Ali večeras to nije bilo moguće, jer je večeras kuvala Mimi, koja beše zabranila Izabel da uđe u kuhinju. „Samo ako ne budem mogla nešto da nađem“, rekla je. „Tada možeš da uđeš i kažeš mi gde se nalazi. Što se svega ostalog tiče, ovo je moja žurka. Ti si slobodna.“

Budući da je Džo bio zauzet prepiskom u radnoj sobi, Izabel je odvela Džejmija u muzičku sobu, u kojoj su se smestili ispred visokog viktorijanskog kamina. Za vreme leta, Grejs je napunila ognjište suvim hibiskusom iz vrta, a izbledele plavosive latice behu prekrivene komadićima cigala koji su ispadali iz odžaka.

„Neko mi reče da se moji odžaci krune iznutra“, rekla je Izabel. „A s vremena na vreme padne dobar komad cigle da bi mi to i dokazao. Ali ne mogu da se gnjavim time. Stvarno ne mogu. Tačno je da se mogu iznova ozidati, ali to je samo još jedan trošak.“

„Ali tebi ne manjka novca“, rekao je Džejmi. „Možeš da imaš ozidane dimnjake ako to želiš. Možeš da imaš sve što poželiš. Sve.“

Izabel ga pogleda. Nije volela da raspravlja o svojim finansijama ni sa kim, čak ni s Džejmijem, ali zaintrigiralo ju je ono što je rekao. Možeš da imaš sve što poželiš. I svakog, takođe? upitala se. Pomisao beše uvredljiva i trudila se da je izbaci iz glave, ali pitanje se uporno nametalo: može li novac stvarno da nam pribavi ljude, ako je to ono što želimo? Da li je to samo gruba transakcija ili postoje ljudi koje jednostavno privlače oni koji imaju novca i stoga su spremni da budu s njima, iako im u drugačijim okolnostima to ni na pamet ne bi palo? Setila se ostarelog magnata koji se oženio jednom od najlepših žena sveta. Da li bi se ona udala za njega da nije njegovog novca? Beše joj teško da to zamisli, ali potom je pomislila: Ne znam ništa o toj ženi, o tome šta želi ili šta je videla u njemu. Otkud znam da ga ne voli?

„Nije to tako jednostavno“, rekla je Džejmiju. „Pre svega, nemam baš toliko mnogo. Zatim, ne volim da ga traćim.“ Nije nameravala da zvuči zlovoljno, ali je ipak zvučala tako.

Džejmi ju je pokajnički pogledao. „Izvini“, rekao je. „Nisam hteo da budem neučtiv.“

„Znam“, odvratila je Izabel, omekšavši malo.

„Stvar je u tome“, rekao je Džejmi, „da ne bi trebalo da dozvoljavaš da kuća propada. Ako je potrebno popraviti nešto, tada bi to trebalo da uradiš pre no što šteta bude još veća. Moj otac ima preduzimača koji mu to stalno ponavlja.“

„To je sasvim tačno“, rekla je Izabel. Ali onda se setila razgovora sa svojim prijateljem iz Nemačke, Mihaelom fon Pozerom, prilikom jedne od njegovih poseta. On je bio ugledni nemački borac za očuvanje prirode koji je verovao da bi starim zgradama trebalo dozvoliti da dostojanstveno stare. „A ako ti padne tavanica“, rekao je Izabel, s nestašnim sjajem u očima, „više nemaš sobu, ali si dobila unutrašnje dvorište. Posmatraj to na taj način.“

Izabel je ispričala ovo Džejmiju i oboje su prasnuli u smeh. Potom je Džejmi podigao pogled ka tavanici, kao da bi da detektuje znake pretećeg pada. „Šta je s onim stanom u Ulici svetog Stefana?“ upitao je. „Šta se s tim dešava? Jesi li već dala ponudu?“

Izabel nije odmah odgovorila. Zagledala se u svoju čašu vina. Novozelandskog belog. „Klaudi bej“, promrmljala je.

Džejmi je podigao svoju čašu prema svetlu. „A ipak tako bistro“, rekao je, osmehnuvši se. „Nego, stan - hoćeš li dati ponudu?“

„Misliš li da bi trebalo da je dam?“ upitala je.

„Naravno. Ako stvarno želiš da kupiš stan za Grejs, meni ovaj deluje savršeno. Zaista je lep. Obožavaće ga. A i odande joj nije daleko do onih njenih spiritualističkih skupova, samo se prošeta uzbrdo. Idealno.“

Izabel je smogla hrabrosti. „Nešto se desilo“, oprezno je rekla. „Kad se već raspituješ. Javio mi se moj advokat. Javili smo njenim advokatima da smo zainteresovani, a oni su nas kasnije pozvali. Preneli su nam da Florens Makredi želi da baš ja kupim njen stan i da će od mene prihvatiti ponudu koja je, u odnosu na početnu cenu...“ Zastala je. I potom izgovorila: „Niža za deset hiljada.“

Džejmi je razrogačio oči. „Popust od deset hiljada? Gori joj pod nogama ili tako nešto? Ako bude licitacije, neko će garantovano ponuditi najmanje deset hiljada više od početne cene. Moguće je da je ona to rekla, a oni pogrešno razumeli.“

Izabel je odmahнула glavom. „Nisu“, odvrtila je. „Cena je umanjena za deset hiljada. Postoji razlog za to?“

„O?“

„Da“, potvrdila je Izabel. Beše odlučila da mu kaže, ali kako da formuliše? Iako je za nju sada sve bilo drugačije, on se ponašao kao da se onog dana u njegovom stanu nije dogodilo baš ništa. Osećala se pomalo povređeno zbog toga, jer je nagoveštavalo određenu ravnodušnost s njegove strane, a ona je želela da razgovara s njim o tome, da shvati šta je time hteo. Ali ako bi to uradila, mogao bi se uplašiti, moglo bi mu biti neprijatno ili bi mogao... Mogao bi reagovati ko zna kako.

Smogla je snage. „Izgleda da je Florens Makredi pomislila da planiramo da zajedno kupimo taj stan.“

Pogledala je Džejmija. Međutim, on je samo slegao ramenima i otpio gutljaj vina iz svoje čaše. „Pa?“ rekao je. „Pomagao sam ti. Shvatam zašto je to pomislila. Kad ljudi hoće da kupe stan ili kuću, često povedu prijatelje da i oni vide.“

„Ne“, rekla je Izabel. „Pogrešno si shvatio. Pomislila je da nameravamo da živimo u njemu. Zajedno.“

Džejmijeva reakcija iznenadila je Izabel. Osmehnuo se. „Da budemo cimeri? Da li bi prala sudove kad je na tebe red, Izabel?“

„Kao ljubavnici“, tiho je rekla.

Džejmi je ćutao. Izabel ga kradom pogleda, ali on nije gledao u nju. „Shvatam“, rekao je.

„Apsurdno“, rekla je Izabel. Apsurdan nespornost, da; ali ne pomisao da bi Džejmi i ona mogli da budu ljubavnici. Ne više.

Džejmi podignu pogled i na trenutak je ugledala nešto u njegovim očima. Bila je sigurna u to. „Da li je baš tako apsurdno?“ tiho je rekao.

„Pa, nije...“

Izgledalo je da razmišlja o nečemu i ona je sa zebnjom čekala, ali je potom rekao: „I, jesi li dala ponudu?“

Izabel je uzdahnula. „Ne mogu“, odvratila je. „Ne mogu da dozvolim da mi proda stan misleći kako ćemo ti i ja živeti u njemu, jer to nije tačno. Ne bi bilo u redu. Zaista ne bi.“

Džejmi je nakratko razmislio o ovome. „Ne. Ne možeš. Jasno mi je - kad sad razmišljam o tome.“ Odložio je čašu. „Jednom sam kupio fagot od čoveka koji je bio pijan“, rekao je. „Dao je u novine oglas u kojem je stajalo da prodaje više starih instrumenata. Otišao sam kod njega, a on me je uveo u sobu u kojoj se nalazilo oko sedam instrumenata, svi su bih u vrlo lošem stanju. Kupio ih je, reče, na garažnoj rasprodaji. Neki majstor za popravku instrumenata je umro i njegova porodica je rasprodala ono što se zateklo u radionici. Čovek je umro pre no što je stigao da ih restaurira.“

„A taj što je dao oglas bio je pijan?“ upitala je Izabel.

„Jeste“, odvratio je Džejmi. „Bilo je sedam uveče, a on je dotad bio s društvom u pabu. Rekao mi je to. Ali mora da je satima sedeo tamo. Bio je baš dobro pijan.“

Izabel je postala filozof. „Baš fin problem“, rekla je. „Da li je sporazum sklopljen u pijanom stanju važeći? Baš fino. Pretpostavljam da pijani ljudi i dalje znaju šta žele. Štaviše, katkad im činjenica da su pijani još jasnije otkriva šta žele. In vino veritas“ Džejmi odvrati da je to tačno, ali da je u njegovom slučaju postojala komplikacija. „Na podu je ležao fagot. Odmah sam prepoznao model. Jedan zaista dobar. Zahtevao je malo rada, ali imao je potencijala da postane stvarno dobar instrument. Stoga sam ga upitao koliko traži za njega, a on je odvratio: ‘Za taj klarinet?’ i naveo izuzetno nisku cenu.“

Izabel je prasnula u smeh. „I tako si ga ti kupio kao klarinet?“

Džejmi je načas izgledao kao da se stidi. „Bojim se da jesam.“

Izabel je poželeva da ga razuveri. Oni koji ulaze na tržište čine to na sopstveni rizik; caveat venditor važi isto koliko i caveat emptor.¹³⁸¹ Ali ima li razlike u kupovini antikviteta od stare osobe koja nije svesna vrednosti predmeta - za šta je bila sigurna da nije u redu - i kupovine nečega od neuke pijandure? Zapravo i nema, osim činjenice da smo saosećajni prema ranjivima, ali ne i prema pijanicama. Međutim, to nije dovoljno da bi stvaralo i moralnu razliku. U tome je problem s moralom; zahteva doslednost i nepristrasnost koje većinu nas jednostavno ne krase. Ih barem neke škole morala to zahtevaju; što je više razmišljala o tome, Izabel je bivala sve više uverena da su takvi zahtevi naprosto neljudski. Ljudska bića ne funkcionišu tako. Slabi smo i nedosledni i kao takve nas je potrebno i prosuđivati.

Džejmi je bacio pogled na sat. „Trebalo bi da uskoro stignu“, rekao je. „Reci mi nešto o njima. Reci mi ko su ti ljudi.“

Izabel je takođe pogledala koliko je sati. Trenutak, shvatila je, beše izgubljen. Zaobišli su problem, ali barem je videla nešto u njegovim očima i nagovestio je da nije tako apsurdna pomisao da bi mogli biti nešto više od prijatelja. Tako je sada to znala, a to je već bilo nešto.

„Tom Brus.“

Izabel prihvati pruženu ruku. Stisak je bio čvrst, tipično američki, znak neposrednosti i ozbiljnosti.

„A ovo je „, rekao je „Endži.“

Izabel je bila u predsoblju, s Mimi i gostima. Okrenula se prema Endži, uočavajući duboko dekoltovanu koktel-haljину i cipele od lakovane kože. „Mi smo se, u stvari, već upoznale“, rekla je

Izabel. „Sigurna sam da se ne sećate, ali to je bilo u galeriji u Ulici Dandas, pre otprilike nedelju dana. Razgovarale smo...”

„Naravno!” Endži se osmehnula. „Naravno da se sećam.” Okrenula se prema Tomu. „Kupovali smo sliku onog... Kako se ono zvaše, srce!”

Tom je delovao nervozno. „Kal... Kal...” Reči mu behu iskrivljene usled izvijenosti usta.

„Kadel?” pripomože mu Izabel.

Tom ju je zahvalno pogledao. „Da, njegovu.”

„Jedan od naših najistaknutijih slikara”, rekla je Izabel. „Moj otac je imao jednu njegovu sliku, ali ju je poklonio. To je bilo pre no što su postale tako skupe. Često se pitam da li bi bilo u redu da ih zamolim da mi je vrate.”

„Tom obožava škotsku umetnost”, rekla je Endži. „Štaviše, sve što ima bilo kakve veze s vašom zemljom. Poreklom je Škotlanđanin, naravno. Prezime. Brus. Potomak Roberta Brusa.”⁴³⁹

Tomova nelagoda beše skoro opipljiva. „Ne znam baš”, rekao je. „To je mogućnost koju ispitujemo. Angažovao sam nekog da istraži stvar i on kaže da je došao do nekih zanimljivih nalaza. Misli da bi to mogla biti ista porodica. Ali siguran sam da je to tek daleka mogućnost. Mi smo, naime, iz istočnog Teksasa.”

„Ali ako jeste tačno”, rekla je Izabel, „tada je to kraljevska veza. Pomislite samo. Dabome, škotski tron je otišao zajedno s Hanovercima. Neki su još uvek ozlojeđeni zbog toga, znate.”⁴⁴⁰ Povala ih je u salon, gde je Džejmi čekao razgovarajući sa Džoom. Upoznavanje je obavljeno dok je Izabel sipala piće Tomu i Endži.

„Kad već pričamo o škotskom kraljevstvu”, rekla je Izabel, dodajući Tomu čašu vina, „Džejmi gaji simpatije prema jakobitima.”

Tom i Endži su se okrenuli da bi pogledah u Džejmija. Izabel je primetila da je, dok je Tom trenutak kasnije odvratio pogled, ona nastavila da ga gleda, kao da ga proučava. Džejmi je podigao ruku u znak protesta. „Nije baš tako.”

„Ja bih ipak rekla da jeste”, rekla je Izabel. „Čini mi se da zna mnogo o Stjuartima, a i rado peva jakobitske pesme.”

„Ne veruješ uvek u ono što pevaš”, rekao je Džejmi, pogledom tražeći podršku od Džoa.

„Naravno da ne”, potvrdio je Džo.

„Ponekad izgubljene bitke bivaju opevane najlepšim pesmama”, rekla je Izabel. „A i najboljom poezijom. Pogledajte samo Španski građanski rat. Republikanci su imali svu poeziju na svojoj strani. Lorku, na primer.”

„Ko su ti jakobiti?” upitala je Endži, okrenuvši se prema Tomu.

„Sledbenici kraljeva iz dinastije Stjuart”, odgovorila je Izabel. „Džejms je na latinskom Jakobus, a mnogi kraljevi iz te dinastije nosili su ime Džejms. Lepi princ Čarli je bio Stjuart.”⁴⁴¹

Tom je potapšao Endži po ramenu. „Kuća u kojoj smo odseli, dušo. Seti se, pričao sam ti da je povezana s jakobitskim pokretom. A ona spavaća soba...”

Endži se ozarila. „Pa da! Prinčeva spavaća soba.”

Tom je dodatno objasnio. „Legenda kaže da je princ Čarli jednom prespavao tu. Samo jednu noć, navodno, a onda je morao da nastavi put.“ Pogledao je Džoa. „Mislili smo da smestimo tebe i Mimi u nju kad dođete kod nas.“

„Pod uslovom da vam ne smeta duh“, zakikotala se Endži. „Mislim da sam ga videla pre neki dan. Bio je nekako beo - sav providan...“ Glas joj zamre, da bi se odmah potom obratila Džejmiju. „Verujete li u duhove, Džejmi?“

Džejmi se nervozno nasmejao. „Nisam baš mnogo razmišljao o tome... Ali, ne, verovatno ne. Još nisam video nikakav dokaz. Ili duha, što se toga tiče.“

„Grejs bi bila prava osoba za ovaj razgovor“, rekla je Izabel, okrznuvši pogledom Džejmija. „Moja domaćica. Naravno, ona ih ne naziva duhovima. Ona je spiritualist i govori o njima kao o `drugoj strani`.“ Osećala se na neki način nelojalno govoreći ovako o Grejs i glas joj je na kraju sasvim utihnuo. Mada, bilo je tačno da Grejs odlazi na seanse, što se Izabel činilo kao nešto sasvim nesvojstveno njoj, s obzirom na Grejsin zdravorazumski pristup svim ostalim stvarima. Svi mi imamo svoje slabe tačke, pomislila je. Moje... Ali ovo nije bio trenutak za pronicanje u sebe; promeniće temu razgovora, odlučila je. Međutim, u to se setila Mobajla, za koji se govorilo da je grad duhova. To ju je oduvek zabavljalo. „Mobajl je pravo mesto za duhove, zar ne?“ ubacila je.

Mimi je podigla pogled. „Tako kažu“, odvratila je. „Mada, ubij me ako znam zašto bi tamo trebalo da ima više duhova nego bilo gde drugde.“

„Možda se sele sa Severa“, suvo je primetio Džo. „Kad se penzionišu, ljudi se sele u Floridu. Duhovi se sele u Mobajl.“

Beše to tipičan Džoov opori humor, zbog kojeg mu Izabel uputi odobravajuć pogled. Endži je, međutim, izgledala zbunjeno. „Jel` se duhovi sele?“ upitala je.

„To ne možemo znati“, odvratila je Izabel. Potom se okrenula Tomu. Vrlo je ljubazno od njega i Endži što su ih pozvali u goste, rekla je, zahvaljujući na pozivu. Naprotiv, odvratio je on: veoma je lepo od Izabel i njenih prijatelja što žele da dođu i što će kuća barem nekoliko dana biti puna. Njihov boravak u Škotskoj imao je da traje skoro tri meseca, a poznaju vrlo malo ljudi. Biće lepo imati društvo.

Imate jedno drugo, pomislila je Izabel. Ali da li je to dovoljno? Čak i kad smo zaljubljeni, nije istinski dovoljno imati samo ono drugo - ne ako je čoveku potreban podsticaj. Društvo jedne osobe ume da bude ohrabrujuće, da odagnava samoću, ali dali je dovoljno tokom tri meseca?

Endži je razgovarala s Džoom i Džejmijem, a potom se obratila Tomu: „Moramo da vidamo ljude, zar ne? Ponekad moram da izađem iz kuće samo zbog toga - ne moram obavezno da pričam s nekim, samo da ih vidim. Ima nekih dućana u blizini. Skoknem kolima tamo i popijem kafu. Vidim ljude.“

„Da“, rekao je on. „Pretpostavljam da je to razlog što često dolazimo u Edinburg. Mislio sam da ćemo moći prosto da boravimo tamo, u toj kući, zakopani u selu, ali moramo malo da izađemo iz nje.“

Izabel je potvrdno klimnula. Mogla je da zamisli kako je to kad si zarobljen u provinciji s Endži. Ali, s druge strane, nju Endži nije interesovala, a njega jeste. Sigurno mu je bila uzbudljiva. Seksualno? Čudno.

Kradom je pogledala Toma. Kako mu je lice izgledalo pre Belove paralize? Mora biti da je bio zgodan, s tim snažnim crtama, pravilnim nosom i lepim očima; samo su usta bila drugačija, iskrivljena usled grimase izazvane bolešću. Njegova telesna građa takođe je bila impresivna. Imao je

sigurno pedeset i koju, ali nigde nije imao ni grama viška i bio je vrlo lepo građen. Ako se pogleda iza grimase, mogao se videti jedan naočit muškarac; što je sigurno videla i Endži, ukoliko nije gledala u nešto drugo: u kuću u Preston Holou, u osoblje koje je po svoj prilici radilo za njega - meksičku kućnu pomoćnicu, baštovana, vozača.

Njeno razmišljanje beše prekinuto Tomovim pitanjem čime se bavi. Izabel mu je na to ispričala za Reviju, što je pažljivo saslušao. Odslušao je nekoliko semestara filozofije na Dartmutu, rekao je. Diskutovali su potom o tome neko vreme, sve dok Mimi nije uhvatila Izabelin pogled i migom joj pokazala u pravcu kuhinje. Bilo je vreme za večeru.

Izabel beše prepustila Mimi raspored sedenja za stolom, tako da se sada našla pored Toma. Džejmi, koji je sedeo preko puta nje, nalazio se desno pored Endži. Izabel ih je tokom večeri posmatrala. Kad god je pogledala na drugu stranu, primetila bi da je Endži zadubljena u razgovor s Džejmijem i načula tu i tamo poneki odlomak onoga što je govorila. Tom je tako dobar prema meni... Pomišljali smo na Pariz, ali Toma strašno interesuje Škotska... Ne poznajete Dalas? Trebalo bi... jednom... I onda, da ne poverujete, upucala ga je. Svi znaju da to nije bila nezgoda, ja sasvim sigurno znam...

Zašto ga je upucala, pitala se Izabel. I ko je bila ona? Žene pucaju u muševce koji ih zlostavljaju, iz očajanja, ih muševce koji ih napuste zbog druge žene, u besu. Zvučalo je neverovatno, ali pričala je o Teksasu, u kojem je oružje deo kulture, što je sramotno. Apsurdna je, pomislila je, i takva ljaga američkog društva, ta dečaćka fascinacija vatrenim oružjem i grubošću. Nešto je, nekad, krenulo u opasno pogrešnom pravcu.

Večera se završila srazmerno rano, jer je Tomu i Endži predstojala vožnja do njihove kuće u okolini Piblsa. Stojeći u predsoblju, Endži je rekla: „Slušajte, Džejmi. Svi ostali ovde dolaze sledeće nedelje kod nas u goste. Ne smeju vas ostaviti ovde u Edinburgu. Da li biste i vi hteli da budete naš gost?”

Tom je podigao pogled. Malo se iznenadio, pomislila je Izabel. „Da, što da ne?” rekao je. „Biće vrlo prijatno. Ima više nego dovoljno mesta.”

Izgledalo je da Džejmi nije siguran. Bacio je pogled ka Izabel, koja mu uzvratila osmehom. „Bilo bi baš lepo.”

„Hvala vam. Voleo bih da dođem.”

Kada su otišli, Izabel je insistirala da ona i Džejmi raščiste kuhinju, budući da je Mimi spremila jelo. Našavši se u kuhinji, s Džejmijem, zatvorila je vrata za njima. „Dakle”, rekla je.

Džejmijev izraz beše pasivan.

„Dakle”, počela je Izabel ponovo. „Ovo su bili Tom i Endži.”

„Da”, rekao je Džejmi, stavljajući tanjir u mašinu. „Bili su.”

Izabel pruži ruku pored njega da bi stavila dve čaše na gornju rešetku mašine. „Izgledalo je da se dobro slažeš s njom.” Uzela je još jednu čašu i prosula talog. „Nisam mogla a da ne načujem deo onoga što je pričala. Nešto o nekoj ženi koja je pucala u nekog muškarca. O čemu se tu radilo?”

Džejmi je slegao ramenima. „Neka dalaska priča”, odvratio je. „Neko se oženio drugom. Neki naftaš. A onda ga je bivša upucala. Tako ona reče.”

„Upucan zbog nafte”, naglas je razmišljala Izabel. „Tomu bi bilo bolje da se pripazi.”

Džejmi načas nije rekao ništa. Naslagao je još nekoliko tanjira na gomilu i potom se okrenuo prema Izabel. „Izabel“, nežno je rekao.

Nekoliko trenutaka je Izabel verovala da će je zagrliti; bili su sami; stajao je sasvim blizu nje. Srce joj se uzlupalo od iščekivanja. Međutim, onda je videla kako joj preti prstom, podsmešljivo je grdeći.

„Imaš bujnu maštu“, rekao je Džejmi.

Okrenula se od njega. Bila je umorna, a on je imao pravo. Mašta joj je stvarno previše bujna - u svakom pogledu. Umišljala je da se ljudi možda ubijaju zbog koristi. Umišljala je da bi ovaj mladi čovek, koji je verovatno mogao da ima svaku devojku koja mu se dopadne, mogao da odluči da uđe u vezu s njom, ženom koja je ušla u četrdesete. Trebalo bi da obuzda maštu i postane realna, kao svi ostali. A komplikacije koje bi pratile bilo kakvu dublju vezu s Džejmijem stvarno joj nisu potrebne; to je rekla sama sebi. Zašto kvariti prijateljstvo za ljubav putenosti? Putenost neizbežno kvari prijateljstvo. Odvodi prijatelje u jednu drugačiju zemlju - daleko od njihove bezazlenosti, u mesto iz kojeg je nemoguće vratiti se običnom prijateljstvu.

A opet, upamti, podsetila je sebe, niko od nas nije imun na brodolom. Dođi, mami fatalna obala: dođi i umri na mom belom pesku. I mi je poslušamo.

Sutradan ujutru odlučila je da poseti Florens Makredi. U telefonskom imeniku pronašla je F. Makredi s adresom u Ulici svetog Stefana i kratak poziv od Izabel bio je dovoljan da se dogovore da će Florens biti kod kuće posle jedanaest pre podne - „pošto obavi poslove“ - i da će joj biti drago da je vidi; Izabel je odobravalala stari škotski izraz i Florens Makredi joj se još više dopala zato što ga je upotrebljavala. Škotlandani ne idu u kupovinu; idu da obave poslove.

Do Stokbridža je otišla polako, šetnjom preko Medouza i niz Ulicu hau, zastajkujući da bi razgledala izloge, ali i da bi razmišljala. Gledajući izložene istočnjačke ćilime u Ulici hau, koji su se prodavali po sniženoj ceni, sada neodoljivoj, sudeći prema plakatu u izlogu, slatkoj kao ratluk, štaviše, razmišljala je o činjenici da je poslednji put kad je prolazila pored ove prodavnice bila sasvim drugačija osoba. Bila je Izabel Dalhusi, dabome, urednica Revije za primenjenu etiku, stanovnica Merčistona; ti aspekti identiteta, oni spoljni, nisu se promenili, ali ostali jesu. Pre nedelju dana, verovala je u svetost - šta god to bilo - svoje majke; sada je bila osoba koja je znala da sveci ne postoje i da je njena mati bila žena s ljudskim manama i mlađim ljubavnikom. I koliko pre nedelju dana verovala je u sopstvenu sposobnost da se odupre iskušenju; sada je znala da je, kao i svi ostali, suviše slaba za to. Dvapat su joj se otvorile oči, pomislila je. Bilo je to umnogome nalik na odrastanje; isti proces drugačijeg sagledavanja stvari i drugačijeg unutrašnjeg osećanja.

Mimino otkrivanje majčine preljube uzburkalo je konfliktne emocije u Izabel. Beše se čak i naljutila na Mimi, onako kako umemo da se naljutimo na glasnika koji nam donese lošu vest, ali to nije dugo trajalo. Znala je da joj nije pružila drugu mogućnost do da joj otkrije ono što zna i ako je iko zasluživao prekor zbog toga, bila je to sama Izabel. Uobičajena obzirnost prema privatnosti drugih ljudi nalaže da ne bi trebalo da mrkim pogledima izvlačimo informacije od onih koji ne žele da ih odaju. Ono što znamo i što mislimo jeste naša stvar, sve dok ne odlučimo da to nekom prenesemo. Tajnovitost u vezi sa samim sobom može se činiti smešnom ili neopravdanom, ali to je nešto za šta možemo da se odlučimo ako tako želimo. Isto važi i ako je informacija od sasvim male važnosti. Izabel je jednom čitala o piscu iz oblasti pomorske istorije koji je smatrao da su pitanja novinara o njegovom datumu rođenja neoprostivo nametljiva. To joj se činilo apsurdnim - osim ako nije bio bezrazložno osetljiv na svoje godine, što je bilo sasvim moguće, budući da je taj pisac išao dotle da je izmislio sopstveno detinjstvo u Irskoj. Na osnovu toga, čovek bi mogao pomisliti da bi trebalo da bude oprezan kad su posredi oni koji skrivaju godine: da nisu izmislili svoju prošlost?

Nije bilo u redu, pomislila je, da navaljuje na Mimi da joj kaže. Informacija koju joj je izvukla nije bila nimalo neobična - majki preljubnica bilo je koliko hoćeš - ali ono što je šokiralo Izabel beše činjenica da je njena majka bila ista kao i ona. Taj deo priče joj je teško pao i doveo do nekoliko besanih noći. Njena majka je imala aferu s mnogo mlađim muškarcem, a to je bilo upravo ono što je Izabel htela da uradi. U tom pogledu sam na svoju majku. Odnekud je došlo, eto odakle. Nekako je ta pomisao da se urođena biološka drama odigravala i u narednoj generaciji učinila njeno prijateljstvo s Džejmijem manje individualnim, manje ličnim. To nije bilo nešto što je došlo kao poklon, već naprosto upadljiv bihevizizam.

Odmakla se od izloga prodavnice ćilima. Muškarac unutra, koji se nadao mušterijama, beše je opazio i sad ju je posmatrao. Izabel je gledala kroz staklo, preko gomila ćilima, i sreća njegov pogled. Bila je osetljiva kad su posredi takvi susreti jer, po njenom mišljenju, nisu bili baš tako usputni. Pogledavši nekog u oči, uspostavljamo vrstu veze koja ima moralnih implikacija. Gledajući drugu osobu na taj način, prihvatamo svoju zajedničku ljudskost, što znači da joj nešto dugujemo, bez

obzira na to koliko je to možda neka mala stvar. Zato je dželat odvajkada bio pošteđen obaveze da gleda u oči osuđenika na smrt; posmatrao ga je kradom, prilazio mu otpozadi, smeo da nosi masku i tome slično. Ako bi ga pogledao u oči, stvorila bi se moralna spona, a ta moralna spona bi ga sprečila da uradi ono što država zahteva od njega: da počini ubistva u njeno ime.

Dabome, to je već bilo vrlo daleko od gledanja kroz izlog prodavnice tepiha, ali trgovci vrlo dobro znaju da se šanse da se potencijalne mušterije osete primoranima da nešto kupe samo povećavaju ukoliko im uspe da uspostave tu ličnu vezu s njima. Trgovci ćilimima u Istanbulu to naročito dobro znaju: njihovi mali fildžani s kafom, u kojima polovinu sadržaja čini talog, servirani na mesinganom poslužavniku, namenjeni su ne samo kao gest tradicionalne gostoljubivosti, nego i kao sastavni deo spone između prodavca i kupca. Stoga je Izabel, odmaknuvši se od izloga i odlučno zagledavši niz ulicu, imala osećaj da labavo formirane spone pucaju za njom kao prenategnute gumene trake. Potom se osetila slobodnom; gledajući niz ulicu prema Ulici svetog Stefana, sa svega pet minuta do sastanka s Florens Makredi.

Florens je stigla kući neposredno pre no što je Izabel pokucala na njena vrata. Izabel je uočila kaput koji je nosila, tamnoplavi mekintoš koji je počinjao da se krza na rukavima. Ipak, kroj je bio dobar, u svoje vreme i moderan, u najmanju ruku odabran s ukusom.

„Samo što sam se vratila“, rekla je. „Nisam stigla ni kafu da pristavim.“

„Nisam se najavila kako treba“, odvratila je Izabel izvinjavajućim tonom.

Florens je nehajno odmahнула rukom. „Ne marim ja za ceremonije“, rekla je. „Kod mene svako može da navrati kad god hoće. Sad, nije da baš stalno navraćaju. Ali mogli bi kad bi hteli.“

Povela je Izabel kroz predsoblje u kuhinju. Stan je malo neuredniji, pomislila je Izabel, nego kad je prošli put bila tu. Ali to je bilo razgledanje stana namenjenog prodaji, kad se sve zagleda. Agenti za kupoprodaju nekretnina savetovali su urednost; idealno bi bilo da kuća, u trenutku kad dolaze zainteresovani kupci, odiše mirisom sveže ispečenog hleba - jer se kod ovih tako stvara pozitivniji osećaj u vezi s prostorom.

Florens je kašičicom sipala kafu u aparat za kuvanje. Ako već ne miris tek ispečenog hleba, a ono je tu bila aroma sveže samlevene kafe, isto tako bogata i primamljiva. Prebacila je gomilu papira s jedne strane stola na drugu. „Trebalo bi da sve sredim“, rekla je. „Ali stalno odlažem. Čovek nagomila toliko stvari u stanu, a opet, teško je bilo šta baciti. Barem meni jeste. Kao da bacam sopstvenu prošlost.“

Izabel okrznu pogledom papire. Nisu ličili na ličnu prepisku, već pre na stare račune, pisma od trgovaca, cirkulare. „Ponekad je dobro to uraditi“, rekla je. „Oslobodivši se svega, čovek doživi neku vrstu katarze.“

Florens je uzdahnula. „Ipak, ne mislite li da ovi komadići ovoga i onoga čine ceo naš život? Sve je povezano s nekakvim sećanjem, bolnim ili nekim drugim.“ Zastala je, gledajući Izabel očima za koje je ova sada shvatila da su neubičajene, pegavo-sive. „Znate, dok sam predavala - bila sam profesor engleskog - imala sam običaj da čuvam pismene radove nekih svojih đaka. Još ih imam. Zaključila sam da jednostavno ne mogu da ih bacim. Sačuvala sam ih kao uspomenu na mlade ljude koji su ih napisali. Kako je to tužno.“

„Zašto? Zašto je tužno?“

„Znate, kao nastavnik se često emocionalno vežete za te mlade ljude koje svakodnevno vidate.“

Kako bi i moglo biti drugačije? Zavolite ih, znate, i strašno vam nedostaju kad jednog dana odu i započnu sopstveni život. Iznenada se sve promeni. Tako dugo ste predstavljali veliki deo njihovog života, a onda im odjednom više niste potrebni. Meni je to oduvek bilo veoma tužno."

Ućutala je i pogledala Izabel, kao da prosuđuje njenu reakciju. Izabel je shvatila da je Florens procenjuje, onako kako neki ljudi ponekad čine kad nisu sigurni da ih je osoba s kojom razgovaraju razumela ili da je spremna za iscrpan razgovor.

„Shvatam", rekla je Izabel. „Zaista."

„Mislim da je to najteže u vezi s tim poslom", rekla je Florens. „Opraštanje s tim mladim ljudima. Mada, pretpostavljam da je s vremena na vreme bilo i težih trenutaka." Ućutala je, izgubljena u uspomenu. I potom: „Imala sam jednog đaka koji je mnogo obećavao", nastavila je. „Bio je baš dobar dečko. Ali imao je jedan od onih kancera od kojih se oboleva u detinjstvu i mada su isprobavali sve moguće terapije, znali su da je bitka unapred izgubljena. A on je samo želeo da nastavi sa životom i radi sve što i ostali. Da ide na žurke. Bavi se sportom. I uglavnom i jeste."

Izabel nije rekla ništa. U pozadini je električno lonče za vodu zapištalo i isključilo se. Florens nije reagovala.

„On je znao šta ga čeka", nastavila je. „Ali nije pričao o tome. A mi smo to poštovali. Sećam se kad je otišao iz škole. Poželela sam mu sreću i pokušala da ne plačem, ali, mila majko, kad je izašao kroz ona vrata, ubila sam se od plača. Sećam ga se kako stoji tamo i smeši se, a ja mu želim sve najbolje u budućoj karijeri. Planirao je da upiše fakultet, znate. Znam da smo se svi trudili da što bolje postupamo u toj situaciji, ali mislim da nikome nije išlo naročito dobro. Sem možda kapelanu." Zastala je i pogledala u Izabel pre no što je nastavila priču. „Ne znam zašto vas gnjavim ovim."

„Ne gnjavite me", odvratila je Izabel. „Ni najmanje."

„Jednog popodneva sam se vratila u učionicu, da uzmem nešto što sam zaboravila. Mislila sam da unutra nema nikog. Ali onda sam ugledala kapelana kako sedi s tim dečakom; prebacio mu je ruku preko ramena, da bi ga utešio, pričao je s njime. I videla sam da dečak plače. Tiho sam zatvorila vrata. Mislim da me nisu videli.

„Ne mogu da verujem u boga, gospođice Dalhusi. Pokušavam, s vremena na vreme, i naprosto ne mogu. A opet, ko je uvek tu kad nam je potreban? Ko su ljudi koji nas teše? Koga biste voleli da imate pored sebe kad vam kucne zadnji čas? Kakvu biste osobu želeli da imate pored svoje samrtne postelje? Ateistu ili verujućeg?"

Izabel je razmišljala. Pa postoje, valjda, i ateisti koji su isto tako sposobni da pruže ljubav i podršku kao i svi ostali? I zar ne bi možda bilo bolje umreti u sumnji ako je čovek već odabrao da celog života tako živi?

„Poznajem neke vrlo saosećajne ljude koji nisu verujući", odvratila je. „Mislim da ne bi trebalo da ih odbacujemo."

„Može biti", rekla je Florens. „Ali u ubeđenjima ateiste nema ničega što kaže da on mora voleti druge, zar ne?"

Izabel ovo nije mogla da oćuti. „Ali zato on možda ima opravdane razloge da ih voli! Čak i ako ne verujete u Boga, ipak možete smatrati da je važno da se prema drugima ponašate velikodušno i obzirno. Oko toga se i vrti celo pitanje morala."

Florensin pogled je sinuo. „Da“, rekla je, „moral - onaj običan - nalaže da ne bi trebalo raditi ništa što povređuje druge. Međutim, nisam tako sigurna da kaže da morate ići i dalje od toga, da ih morate voleti.“ Jedan čas je razmišljala. „A sigurno je da se većina ljudi neće truditi da voli druge na osnovu nekakve teorije, zar ne? Znam da ja ne bih. To su stvari koje moramo da naučimo. Moraju nam ih usaditi.“

„Moralne navike srca“, naglas je razmišljala Izabel.

„Da“, složila se Florens. „A religija je prilično dobra u tim stvarima, zar ne mislite?“ Okrenula se i počela da sipa ključalu vodu u aparat za kafu. „Nego, kud mi odosmo! Niste došli ovamo da raspravljamo o teologiji, zar ne?“

Izabel se nasmejala. „Ne baš, premda mi je uvek drago kad mi se ukaže prilika za razgovor o tim stvarima. Došla sam..“

„U vezi sa stanom.“

„Da.“

Florens je sipala Izabel šolju kafe. „Pretpostavljam da vas je vaš advokat obavestio o mojoj ponudi?“

Izabel je potvrdno klimnula. „Jeste. To je... to je vrlo velikodušno od vas.“

Florens je sela za sto, preko puta Izabel. Obavila je dlanove oko svoje šolje, grejući ih. „Mnogo ljudi je došlo da gleda stan otkako sam dala oglas da ga prodajem. Oko trideset, rekla bih.“ Izabel reče da može da zamisli koliko se izgnjavila.

„Razume se, neki od njih nisu imali ni najmanje namere da ga kupe“, rekla je Florens, osmehnuvši se. „Znate li da ima ljudi koji tako idu po kućama i stanovima oglašanim za prodaju? Dobro pronjuškaju naokolo, a ni zbog čega nego iz čiste radoznalosti. Zaviruju u ormane. Komentarišu nameštaj. Takve stvari. Upozorili su me na takve i mislim da sam primetila bar jedno ili dvoje. Dolazila je i jedna žena iz Ulice Klarens, tu iza ćoška, koja nije ni shvatila da sam je prepoznala. Jednostavno je želela da vidi kako izgleda unutrašnjost mog stana.“

Izabel je pokušala da zamisli kako je to kad nemaš pametnija posla a imaš dovoljno drskosti da ideš naokolo i njuškaš po tuđim kućama. Ali potom je pomislila: Šta je s onom kućom na kraju ulice? Oduvek je priželjkivala da vidi kako izgleda unutra. Kad bi dali oglas da je prodaju, da li bi mogla da se odupre iskušenju?

„Uveravam vas“, vedro je rekla, „uveravam vas da sam vrlo ozbiljno zainteresovana,“

Florens je prasnula u smeh. „Pa naravno. Nisam ni pomislila da je drugačije. Ni za trenutak. Odmah mi je bilo jasno.“

Izabel je pročistila grlo. „Smatram da bi trebalo da vam kažem nešto“, počela je. „Kad sam onog dana došla...“

Florens je podigla ruku. „Molim vas“, rekla je. „Nije trebalo da kažem ono što sam rekla svojoj advokatici. Osećala sam se pomalo neprijatno zbog toga. A sad mi ona kaže da vi i... i onaj mladi čovek ipak ne nameravate da živite ovde.“

„Ne“, rekla je Izabel. „Ne nameravamo.“

„Ali to zapravo ništa ne menja“, izjavila je Florens. „Moja ponuda stoji. I dalje ga možete dobiti“

za sumu koju sam navela." Zastala je, otpivši gutljaj kafe. Izabel je primetila da je žena posmatra preko ruba šolje. Beše to pogled profesorke koja posmatra svoju omiljenu učenicu koja ima možda za trunčicu previše karaktera: mešavina odobravanja i zavisti.

„Smem li da pitam zašto želite da ga baš ja kupim?" upitala je Izabel. „Nadam se da vas ne vređa ovo moje pitanje, ali zaista bih želela da znam."

Florens je spustila šolju. „Zato što mi se dopadate, gospođice Dalhusi", odvratila je. „To je jedan od razloga. Jednostavno mi se dopadate."

Izabel je odmahнула glavom. „Ali jedva me poznajete. Ne vidim kako možete da dođete do bilo kakvih zaključaka o meni na osnovu... na osnovu jednog jedinog susreta. Uz to, vaša predstava o mojoj situaciji je, bojim se, pogrešna. Onaj mladi čovek..."

„Vam je samo prijatelj. O, pa i pomislila sam da je to slučaj. Nakon što mi je advokatica javila da ste bili kod nje. Reče da... Dakle, žao mi je što moram ovo ovako da kažem. Reče da ne veruje u ono što ste joj rekli - da ste ipak u vezi s onim mladim čovekom."

Nije lako kad čujemo da smo uhvaćeni u laži i Izabelina reakcija bila je čisto ljudska - pocrvenela je. Beše to fizička manifestacija gorućeg stida i Florens se, videći je, smesta pokajala zbog onoga što je rekla.

„Oprostite", rekla je. „Nije trebalo da vam kažem za to. Zvučalo je ozbiljnije nego što jeste. A i sigurna sam da vas je pogrešno razumela. Sigurna sam da je niste namerno doveli u zabludu."

„Jesam", neuvijeno je odgovorila Izabel. „Rekla sam joj da smo Džejmi i ja u vezi. Tim rečima."

„Pa..."

„Ne znam tačno zašto sam to uradila", rekla je Izabel. „Ponos, verovatno. Možda mi je naprosto dosta snishodljivog ponašanja onih koji su u braku. Znae kako to ponekad ume da bude."

Florens je pružila ruku i stavila dlan na Izabelinu mišicu. „Neudata sam", rekla je. „Vrlo dobro znam o čemu govorite."

Izabel je spustila pogled na šaru na mušemi na stolu. Delovala je francuski: niz sličica roga izobilja koji prosipa svoj sadržaj pred grupu iznenađenih izletnika: malo preinačen Déjeuner sur l'herbe.¹⁴²¹

„Apsurdno, zaista", rekla je Izabel. „Do pre nedelju dana, moj život je bio jasan kao dan. Sad mi se čini da me je sopstveni jezik upleo u mrežu nesporazuma i varki. A sve ni zbog čega."

Florens se nasmejala, a njen smeh je razbio napetost. „Zaboravimo na to", rekla je. „Stvar je u sledećem: koliko sam shvatila, ovaj stan kupujete za nekog ko radi za vas. Za mene je to dovoljan razlog da želim da vam ga prodam."

Izabel se pobunila, ali je Florens bila uporna. „Da ste samo mogli da vidite neke od ljudi koji su prodefilovali ovuda otkako sam dala oglas, shvatili biste kako se osećam. Neki od njih su bili pristojni, ne mogu da kažem, ali mnogi su bih grozni, jednostavno grozni. Materijalisti. Nevaspitani. A veliki broj njih me je gledao onako s visoka. Žena od šezdeset i nešto, mislili su. Vrlo nezanimljiva. Nevažna. Praktično nepostojeća. A onda ste došli vi i onaj mlad čovek. I pomislih, što da prodam svoj stan nekom ko mi se ne dopada? Ne prodajem ga zato što mi je potreban novae. S novcem i kućom u Trinitiju koje sam nasledila, i svojom profesorskom penzijom, finansijski sasvim dobro stojim. Nije mi potrebno više od toga."

Zastala je da bi otpila gutljaj kafe. Preko puta nje, Izabel je zurila kroz prozor i razmišljala o onome što je Florens upravo rekla. Uviđala je logiku njene odluke i znala da bi trebalo da prihvati; biti kadar da prihvatiš isto je tako važno kao biti kadar da daš - to je dobro znala.

„Vrlo ste velikodušni“, rekla je. Zatim je oklevala, ali samo nekoliko časaka, pre no što je nastavila. „Mogu sebi da priuštim da platim više, znate. Ne oskudevam u novcu.“

Osetila je nežnu snagu Florensinog pogleda; tih sivih, uviđavnih očiju. „Znam.“

Ali, da li zaista zna? pomislila je Izabel. Izgledam li bogato? Ima ih koji izgledaju tako, razmišljala je, ali nekako nije zamišljala da spada među njih. Posredi je određena samouverenost koja dolazi s izostankom zebnje; to i negovana pojava. Ali kako da čovek uoči razliku između toga i arogancije?

„Nek ostane na tome“, predložila je Florens. „Razmislite do sutra, kažu da je jutro pametnije od večeri, pa neka nam vaš advokat, recimo, prekosutra javi da li želite da sklopite posao. Može li tako?“

Izabel je podigla ruke, s dlanovima okrenutim prema Florens, što je nagoveštavalo prihvatanje, ali i rezignaciju. Osmehnuvši se, Florens posegnu za ibrikom, u nameri da dopuni Izabelinu šolju. „Onaj mladi čovek“, rekla je. „Srećni ste što imate takvog prijatelja.“

„Veoma srećna“, rekla je Izabel.

„Očigledno vam je jako drag“, rekla je Florens, i dodala: „Kao i vi njemu, naravno.“

„Veoma drag“, ponovo je rekla Izabel.

Florens je spustila svoju šolju, pravo na jedan rog izobilja. Izletnici, zamrznuti u vremenu, behu svedeni na patuljke. „Zar to ne bi moglo da preraste u ljubavnu vezu?“ tiho je upitala. Govoreći, posmatrala je Izabelino lice, a reči joj behu oklevajuće, kao da su spremne na povlačenje ako naiđu na odbojnu reakciju. Međutim, Izabel ne beše uvređena pitanjem.

„Gotovo da je tako“, odvratila je. „Mislim da smo upravo na raskršću. Ali jednostavno ne znam.“

„Trebalo bi“, rekla je Florens. „Pogledajte se. Još uvek ste prilično mladi. Daleko ste od mojih godina. Ako i on isto želi, zašto biste poricali osećanja?“

Nije to tako jednostavno, pomislila je Izabel. Tu je pitanje prijateljstva i rizično pretvaranje tog prijateljstva u erotsku ljubav. To nije uvek jednostavno. „Ne mogu protiv sebe“, rekla je. „Stalno razmišljam o posledicama. Znam da je to najsigurniji način da se nikad ništa ne uradi, ali šta ću kad sam takva. Ne postupam spontano.“

„Tada budite spremni“, naglo je rekla Florens. „Budite spremni da prolivate suze kad dođete u moje godine i setite se propuštenih prilika. Neko me je jednom pitao da živimo zajedno...“ osetio se samo nagoveštaj oklevanja, a potom je nastavila: „...jedna žena. Odbila sam, zato što bi ljudi govorkali. Ne bi znali, dabome, ali tada je to bilo drugačije. Nikome nije bilo stalo do tuđe sreće, zar ne? I mislim da bismo bile vrlo srećne zajedno. Kao prijateljice, znate. Samo kao prijateljice. Imala je stan u Din Vilidžu, znate, ispod mosta, s pogledom na jezero. Bio bi to život kao na operskoj pozornici. Bile bismo srećne.“

„Ne bi trebalo da se toliko sekiramo zbog neodobravanja“, rekla je Izabel. „Ali to ipak činimo, zar ne?“

Florens je gledala u pod. Izraz na njenom licu beše obojen kajanjem. Podigla je pogled ka Izabel. „Dajte“, rekla je. „Ne bojte se. Upustite se u vezu s njim.“

„A ako nešto pođe naopako?“

„To je poslednje o čemu čovek misli kad započinje te stvari“, rekla je Florens. „Stvarno, tako mora da bude. Inače...“

„Moguće.“

Usledila je tišina. Izabel beše donela odluku, ali nije htela da je saopšti Florens. Razgovor je bio intiman, s otkrovenjima s obeju strana, a ona je bila po prirodi oprezna. Nije došla ovamo da priča o sebi i svojim osećanjima, i bila je donekle iznenađena ohrabrenjem dobijenim od druge žene. Da li je ono bilo samo posledica Florensine sklonosti prema romantici? Ima ljudi koji stalno pokušavaju da provodadžišu drugima; dopada im se ideja da svako ima svoj par, kao da je to nekakvo rešenje. Ali nekako joj se nije činilo da Florens razmišlja na takav način. U tom slučaju, da ne izvlači možda nekakvo gotovo voajersko zadovoljstvo iz podsticanja afere? Jer, da, neki ljudi osećaju nešto slično tome razmišljajući o tuđim ljubavnim vezama, što nije ništa čudno, pomislila je Izabel, zato što veći deo života provodimo razmišljajući o onome što drugi rade, posmatrajući ih, podražavajući ih.

„Stvarno moram da idem“, rekla je, ustavši sa stolice.

Florens nije ustala. „Uvredila sam vas, zar ne?“ rekla je. „Kad se petljam u tuđa posla.“

Izabel je odmahнула glavom. „Uopšte me niste uvredili. Naveli ste me na razmišljanje. To je sve.“

Silazeći niz kamene stepenice do haustora, Izabel je naišla na onog istog mačora kojeg je videla prilikom svog prvog dolaska u Florensin stan. Ležao je na stolici, a rep mu je visio preko sedišta. Oprezno ju je posmatrao dok je prolazila pored njega, podigavši glavu, pogledavši je načas pravo u oči, pre no što se okrenuo na drugu stranu i zagledao u gelender s prenaglašenim interesovanjem za nešto nevidljivo ljudskom oku. Potom je zatvorio oči, kao da joj dopušta da ide, a ona je ćutke nastavila dalje. Mnogi koji priželjkuju da deluju hladnokrvno, pomislila je Izabel, dali bi sve da izgledaju ovako ravnodušno i nonšalantno kao ovaj lenji mačor, ali to im neće nikada uspeti. Pogrešna smo vrsta: suviše se angažujemo, suviše smo podložni emocijama, suviše smo daleko od savršene psihopatije mačaka.

Do vikenda kod Toma i Endži preostajalo je još nekoliko dana. Izabel se radovala prilici da malo ode iz grada - ovog leta nije nigde bila, zato što su se jun i lepše vreme koje je sa sobom doneo prikrili nekako nenajavljeno. Htela je da ode u Italiju na dve nedelje, ili u Istanbul, ali nije preduzela ništa da bi to i organizovala. Možda je i bolje da ode u septembru ili oktobru, kad vrućine prođu i gužve budu manje, i možda... Ne, tada Džejmi neće moći da ide, jer počinje školska godina, a mora da misli i na đake kojima drži časove fagota. Stoga bi možda trebalo da mu predloži samo kratak put, trodnevni vikend na nekom od škotskih ostrva, Harisu, možda, s njegovim krajolikom od trave i granitnih stena i nebom iznad Atlantika. Džejmi bi mogao da peca u nekoj od uvala, a ona bi za to vreme šetala uza sam kraj obale, tamo gde se more razbija u talase ledenozelene vode i gde čovek naprosto može da zamisli one prve škotske svece kako mokrih skutova pristižu u malim čamcima iz Irske.

Međutim, nije imalo svrhe da sada razmišlja o tome. Morala je da se zadovolji pripremom sledećeg broja časopisa i rešavanjem brojnih prigovora koje je jedan od saradnika uputio njenom uređivanju. Čovek je bio profesor filozofije morala iz Nemačke, koji se ponosio svojom sposobnošću da piše na engleskom. Taj ponos je bio donekle osnovan, ali ne u celosti. Izabel je pokušala da mu kaže da obrati pažnju na poredak reči u rečenici - u suprotnom na neprikladnosti stilske naići ćemo. Glagol se tek u retkim slučajevima može naći na kraju rečenice.⁴⁴³ Vrlo ozbiljno mora problem moralne imaginacije shvatiti se, napisao je, a kad je Izabel tokom korekture ispravila ovu rečenicu, zovoljno je odgovorio: Pogrešno to možda jeste, napisao je, ali pogrešno ovde to nije. Sama rečenica jeste bila tehnički korektna, ali ne bi se baš mogla nazvati tečnim, savremenim engleskim jezikom, istakla je u propratnom pisamcetu, na šta je on odgovorio: Mora li filozofija biti tečna? Za koga pišemo? Za filozofa ili uličare koji prolaze? Osmehnula se na ovu dodatnu zbrku; ulični prolaznik po definiciji nije isto što i uličar.

Ušla je Grejs, noseći šolju kafe. „Izgledate izmučeno“, rekla je, spuštajući šolju s tanjirićem ispred Izabel. „Pomislila sam da bi vam dobro došla kafića.“

„I bila si u pravu“, dočekala je Izabel. „I, Grejs, šta misliš o ovome? Šta je po tebi uličari?“

Grejs se namrštila. „Uličar? O, pa stalno ih vidamo. Jeste li prolazili u poslednje vreme dole podno Plejfer stepsa? Tamo ima uličara, ako ćete tako da ih zovete.“

„Prosjaka?“

Grejs je s negodovanjem odvrtila: „Neki od njih. Ali neki se bave drugim stvarima. Diluju drogu.“

„I koriste je.“

Grejs je klimnula glavom. „Ali meni u oči upadaju baš prosjaci. Prosjaci su nekad bili stari i zovoljni, sećate li se? Beše jednom onaj koga su svi zvali Skitnica s glazgovskog drumu. A bio je pravi lik. Nosio je stari vojnički šlem i svima pričao da je baš stigao glazgovskim drumom i imaju li da mu daju za šolju čaja.“

Izabel se osmehnula setivši ga se. Ljudi u gradu su ga voleli i rado su mu davali novac. Ali on je, dabome, bio istinska skitnica, s cipelama postavljenim novinama i odlučnim hodom. Međutim, valjda je suština skitnice u hodu; isto kao što se Šejkeri tresu,⁴⁴⁴ a derviši vrte u krug.

„Ali ovi novi prosjaci“, nastavila je Grejs. „Imaju devetnaestak, dvadeset godina, tako nekako. I

samo sede tamo i moljakaju pare. Nikad im ne damni cvonjka. Nikad. Mogu da rade. U ovom gradu svako može da radi, samo ako hoće. Gde god se okrenete, stoje natpisi da se traže radnici. U izlogu svakog kafića stoji po jedan. Traže perače sudova i tako to."

Izabel ju je učtivo slušala. Ovo što je Grejs govorila bilo je tačno, ali samo do izvesne granice. Neki od tih uličara bih su zaista beskućnici - mladi ljudi pobjegli od kuće u Danfermhnu ili Erdriju ili tako negde, u bekstvu od zlostavljanja ili tiranije, ili naprosto od kućnih svađa. I završili su na ulici, jer nemaju završenu nikakvu školu i onda im je tako najlakše.

„Ni ja im ne dajem novac", tiho je rekla Izabel. „Ali ponekad se baš loše osećam zbog toga."

Grejs je šmrknula. „A što biste se pa osećali loše? Što biste se osećali loše kad znate šta bi uradili s tim novcem?"

Izabel nije odgovorila. Uličari iz podnožja Plejfer stepsa behu slučaj koji se teško mogao odbraniti, sve i da su zasluživah odbranu. Umesto toga, razmišljala je o Indiji i vožnji od hotela do aerodroma, u haotičnom indijskom saobraćaju, koji poseduje sopstvenu koreografiju i dvosmisleno proročanstvo, gde krave, ljudi i vozila iz kojih kulja dim igraju balet u kojem svako zna svoje mesto, iako to ne izgleda tako. I setila se kako je, dok je sedela prestravljeno očekujući sudar, žena pritrčala belim kolima, sa bebom, maleckim ljudskim bićem, koju je nosila u prljavoj marami vezanoj oko kukova, i zagrebala po prozoru kola rukom koja beše neka vrsta ljudske kandže; lepra je, može biti, tu već uradila svoje. A ona, Izabel, užasnuto je pogledala tu ženu, jer užas beše ono što je osetila i što u iznenadnosti trenutka nije mogla da sakrije. Potom je odvratila pogled, dok je žena koračala pored kola koja su se kretala polako, još uvek grebući po staklu u svom očajnom preklinjanju. Činilo joj se da se ceo onaj najjadniji deo čovečanstva nalazi s druge strane automobilskih vrata i da će kola, ako stanu, potonuti, a ona biti progutana zajedno s njima. Kasnije, kad je već sedela u avionu, s dovoljno mlaznog goriva i tehnologije da je podignu iz uzavrelog Bombaja, pomislila je na tu jadnu ženu i činjenicu da je ona tog časa gladna i da nema čime da nahrani ono detence. A da je samo malo spustila prozor i bacila napolje nekoliko rupija, učinila bi toj ženi život podnošljivim barem nekoliko dana. Ali nije to uradila.

Prosjačenje je, shvatila je, jedno od onih moralnih pitanja koja je nazivala intimnim; nisu se toliko pojavljivah u akademskim raspravama koliko u svakodnevnim životima ljudi. To su ona pitanja koja nas podsećaju da posedujemo sposobnost da budemo moralni, savest: Šta dugujemo svojim prijateljima? Da li je potrebno da budem ljubazniji? Da li sam sebičan? Da li bi čak i ovo trebalo da uvrstim u poresku prijavu? Za većinu nas, kompletna filozofija morala vrti se upravo oko toga.

Pogledala je u Grejs, koja je još uvek čekala odgovor na pitanje koje je postavila. „Dakle, dobro", rekla je Izabel. „Možda i ne moram da se osećam loše zbog toga. Ali znaš da sam sklona da previše razmišljam o tim stvarima. Znam da mi je to mana, ali izgleda da mi nema pomoći."

Grejs, koja nije odmah odgovorila, pažljivo je proučavala Izabel. Dobro je poznavala svoju poslodavku; mnogo bolje, zapravo, nego što je Izabel mislila. I premda se slagala s Izabelinim zaključkom da je sklona da vodi unutrašnje debate onda kad drugi prosto donesu odluku i preduzmu nešto, nije bila sigurna da je to uvek mana. Izabel je govorila o valjanom životu i kako bi svi trebalo da pokušamo da ga vodimo, a Grejs se i s tim slagala. Izabel je vodila valjan život; bila je dobra žena, osećajna, što je više nego što se može reći za mnoge ljude njenog statusa, smatrala je Grejs. Ali izvesno su postojale određene oblasti Izabelinog života u kojima je trebalo da razmišlja manje, a više da dela. Da li da joj kaže nešto o tome? Pa, oduvek su bile iskrene jedna prema drugoj...

„Da", rekla je Grejs. „Znam da vi mnogo razmišljate o svemu. Ali ima nekih stvari o kojima ne bi trebalo toliko da se predomišljate. Potrebno je samo da sebi kažete: To je to, počni već jednom."

„Posao, na primer", rekla je Izabel, pokazujući prema gomili papira na svom stolu.

Grejs je prezrivo odmahнула: to je uvek moglo da se baci u korpu za otpatke. Ne, i u tom trenutku je pokazala prema srcu; ne, nije mislila na posao. „Onaj mladić", rekla je.

Izabel je sedela sasvim nepomično, kao osoba uhvaćena u prestupu. Samo su joj se oči pomerale. „Džejmi?"

„Da, Džejmi. Vas dvoje se volite, je li tako?"

Izabel beše zatečena, ne znajući šta da kaže. Nije posredi bilo samo njeno iznenađenje činjenicom da je Grejs uopšte potegla ovo pitanje; niti je posredi bilo to što je Grejs primetila osećanja za koja ona nije mislila da su tako očigledna; posredi je bila činjenica da je rekla vas dvoje se volite. Glas joj beše tih. „Misliš li da on... da me voli?" I potom je dodala, potvrđujući, jer više nije imala šta da krije od Grejs: „Kao ja njega?"

Grejs nije oklevala. „Dabome da vas voli. Obožava zemlju po kojoj hodate. Pa to se vidi."

Izabel, koja beše napeta od strepnje, sada se opustila. Osetila je zahvalnost prema Grejs, onu toplinu koja čoveka prožme kad mu kažu nešto što je želeo da čuje ali se nije usuđivao da se nada. Ipak, šta je Grejs mislila o tome? Nije baš rekla da odobrava, ali njeno držanje nije odražavalo očigledno neodobravanje. „Misliš li da bi trebalo da... preduzmem nešto?"

„On neće nikad učiniti prvi korak", smesta je odvratila Grejs. „Mlađi je od vas, ne zaboravite."

Kako bi i mogla da zaboravi? U tome se, uostalom, i sastojao čitav problem. Ali tada, kao da joj čita misli, Grejs je dodala: „Mada godine nisu važne. Ne u današnje vreme."

„Misliš da nisu važne?"

„Nisu", rekla je Grejs. „Ima jedna žena koja dolazi na sastanke - u Duhovni institut - koja ima mnogo mlađeg muža. U početku sam mislila da joj je to sin. Štaviše, neko je to i rekao na jednom sastanku, ali ona se samo nasmejala. Ne, nije u tome problem."

Izabel je čekala da Grejs nastavi. Ako razlika u godinama nije prepreka, šta onda jeste?

„Ket", rekla je Grejs, mršteći se. „To je problem."

„Ali mislim da ju je preboleo", odvratila je Izabel. „Mislim da sada shvata da mu se ona neće nikada vratiti. Jeste da je potrajalo, ali čini mi se da je najzad ukopčao. Sigurna sam da jeste."

To nije bilo ono što je Grejs imala na umu. „O ne, ne zabrinjavam se ja zbog njega", rekla je, „nego zbog nje. Ako ona sazna da ste vi i Džejmi... da ste zajedno, ima da pobesni "

Ovo se Izabel učinilo, između ostalog, i kao krajnje nepravedno. „Ali ona je odbila Džejmija. Sasvim je jasno dala do znanja da nije zaljubljena u njega i da neće nikad ni biti. Ne mogu to da razumem, naravno, ali to je ono što ona oseća. Zašto bi je sad zanimalo šta on radi?"

Grejs je pogledala Izabel i u sebi pomislila: Jeste da si filozof, ali ponekad baš ništa ne razumeš. „Zato što ste vi njena tetka", rekla je naglas, oštro naglašavajući svaku reč. „Njena tetka. A nešto mi se čini da bi većinu žena spopala ljubomora ako njihova tetka počne da se zabavlja s njihovim bivšim momkom. To je naprosto tako."

Grejs je čekala da Izabel nešto kaže, ali ova je ćutala. Ushićenje beše zamenjeno očajanjem.

Pojavila se nova komplikacija, teža od svih ostalih zajedno. Ket je bila njena bratanica, njen najbliži rod. Jeste da su u prošlosti imale svojih neslaganja, ali uvek su uspevale da ih prevaziđu. Ovo bi moglo biti drugačije. Ovo se doticalo one mračne, iskonske oblasti ljudske psihe: seksualne ljubomore.

Grejs je nastavila. „Vidite“, rekla je, „razlog što znamo da će se Ket osećati tako jeste to što su ljudi ipak samo ljudi. To je nešto o čemu bi trebalo da pišete u toj svojoj Reviji.“ Klimnula je glavom u pravcu gomile rukopisa. „Ljudi su ipak samo ljudi. Razmislite o tome.“

Letnji solsticij došao je dva dana kasnije. Izabel je oduvek smatrala da Škotska loše prolazi sa svojim solsticijima. Leto je u trećoj nedelji juna tek počinjalo; to nije bio trenutak da dani počnu da postaju kraći, sve i ako je to tek jedva primetna razlika. A što se tiče zimskog solsticija, on je takođe delovao kao okrutan trik prirode kada je Škotska posredi, jer je najgore tek imalo da dođe, i pored toga što se obdanica lagano produžavala.

„Odlučili smo da uradimo nešto povodom letnjeg solsticija”, rekao joj je Piter Stivenson u telefonskom razgovoru.

„Da je pomerite mesec dana unazad? Odlična ideja. Ali hoćete li moći? Znam da si uticajan, ali...”

Piter je prasnuo u smeh. „Ne. Da održimo Ivandanjsku zabavu”, rekao je. „Sasvim spontano, kao što možeš da vidiš po tajmingu ovog poziva. Svega dva dana ranije.”

„Nikad nisam zauzeta toliko unapred”, odvratila je Izabel. „Ali imam goste. Rođaku i njenog muža.”

„Zvuči savršeno”, rekao je Piter. „Razume se, oni su takođe dobrodošli.”

Bila je ovo upravo ona vrsta poziva kakve je Izabel volela da dobija. Nije uživala u koktel-zabavama, osim ako se nije nalazila u vrlo posebnom raspoloženju koje ih je činilo podnošljivim ili ako ona sama nije bila domaćica, u kom slučaju je mogla da se izgovara obavezama i tako izbegne gnjavažu. Gnjavaža je problem, smatrala je Izabel. Čovek ne može cele večeri razgovarati s istim ljudima, ali kako da se izvuče? Reći „moram vas pustiti da se družite i s drugima” isto je kao da kažete „tako vam svega, idite i družite se malo i s drugima”, a reći „moram da pozdravim neke ljude” isto je kao da kažete „ja odoh dalje; vi ostanite ovde”. U ekstremnim situacijama, možemo reći: „Vrti mi se u glavi”, što bi odmah dovelo do predloga da sednemo - negde drugde. To bi omogućilo kretanje, ali ovaj izgovor sme da se koristi samo u slučaju preke potrebe. Da ne bismo stekli reputaciju osobe kojoj se suviše često vrti u glavi.

„Pozivaju te na koktel-zabave u paklu”, primetio je jednom prilikom jedan Izabelin prijatelj. „Svake večeri po neka. Ali, koliko vidim, nema šta da se pije. A moraš da ideš.” Namrštio se i izgledalo je kao da žali. „Uopšte im se ne radujem”, nastavio je. „Baš nimalo!”

Izabel ga je upitala kako izlazi na kraj s gnjavatorima, a on je na trenutak razmislio pre no što je odgovorio.

„Možeš da pomeneš svoje zarazne bolesti”, rekao je. „To hoće da natera ljude da krenu dalje. Druga mogućnost je da kažeš: `Hajde da pričamo o religiji. Ali stvarno.` To takođe pali.”

Međutim, ovo nije bila koktel-zabava. Vest grejndž haus, georgijanska kuća skrivena iza visokog zida, nalazila se nasred velikog vrta koji za ovu priliku beše sasvim preobražen. Dugački stolovi na nogarima, pokriveni belim lanenim stolnjacima, behu postavljeni ispod dvaju krošnjatih hrastova koji su se dizali nasred travnjaka. Pored stolova behu poredane drvene stolice, barem četrdeset njih, a pred svakom kompletan pribor: beli ubrusi, čaše, srebrnina. Pored velikog, ukopanog veštačkog stenjaka beše postavljen sto koji je imao da posluži kao bar; odmah do njega nalazilo se prostrano limeno korito u kojem je stajao veliki grumen leda, poput ledene skulpture koja još uvek čeka svog skulptora, u čijem podnožju se behu ugnezdile boce.

Izabel se dopadala ova kuća. Dopadala joj se atmosfera spokoja, osećaj udaljenosti od gužve, za šta je smatrala da je upravo ono što bi čoveku dom i trebalo da obezbeđuje. Dopadao joj se i osećaj

da se tu sve planira; da se ono što se dešava u ovoj kući dešava zato što tako treba da bude. I ova zabava, pomislila je, za koju su se odlučili pre samo dva ili tri dana, izgleda kao da je rezultat višenedeljnih priprema.

Džo i Mimi behu predstavljeni Piteru i Suzi i odvedeni dalje da upoznaju još nekog. Izabel je, s čašom vina u ruci, odšetala niz travnjak, klimnuvši na pozdrav nekolikim prijateljima na koje je naišla u grupicama gostiju. Veče je bilo vedro i toplo, uprkos Izabelinoj bojazni da će škotsko vreme biti rđavo; možda je to zbog globalnog otopljanja, prikradanja mediteranske klime na sever, migracije vrsta u severne zone; ajkule čekićare u Irskom moru - to beše samo pomisao - škorpiona u engleskim selima. Ali upozorili su nas, podseti ona sebe, da će globalno otopljanje doneti Škotskoj samo još više kiše i još manje sunca.

Pogledala je u nebo i osetila vrtoglavicu, kao i uvek kad bi pogledala u vedro nebo; oko je tražilo nešto, neku konkretnu tačku za koju bi se uhvatilo i nije videlo ništa. Od toga čovek može osetiti vrtoglavicu, rekla je sebi, ali i postati skrušen. Naše ljudske pretenzije, naš osećaj da smo tako važni: sve se to svede na svoju pravu meru čim pogledamo u nebo i shvatimo koliko smo sićušni i beznačajni. Naši najveći gradovi, naše najsavršenije simfonije, Enciklopedija Britanika, najinteligentnije sprave, u stvari nisu ništa drugo do trenutni raspored malog broja atoma koje imamo u svom minijaturnom delu kosmosa. Ništa.

„Čileanska araukarija.“

Izabel se okrenula. S leđa joj beše prišla Mimi, držeći u ruci čašu nečega što je izgledalo kao šampanjac.

„Da“, odvratila je Izabel, pogledavši drvo na drugom kraju vrta. „Nekad je bila vrlo popularna. Viktorijanci su ih obožavali i sadili su ih gde god su stigli.“

„Baš imate sreće s vašim zemljištem“, rekla je Mimi. „Tako je bogato. U mom vrtu u Dalasu je žuta zemlja, glina. Sva se speče.“

Izabel je zazvučalo kao da Mimi prekoreva samu sebe. „Zemljište je takvo kakvo je i ne možeš mu ništa“, rekla joj je. „Isto kao i klimi.“

Mimi je gledala u niz rododendrona u cvatu pored jednog od zidova vrta, ružičastih i crvenih cvetova naspram tamnozelenih listova. „Za svoje zemljište jesmo sami krivi - u izvesnoj meri. Seti se erozije. Peščane oluje i kotrljajući korov! To je bila ljudska gramzivost. A mi ponavljamo istu grešku, zar ne? Pogledaj samo Las Vegas, ako možeš to da podneseš. Trebalo bi da se podsetimo da se nalazi u pustinji. Sagrađili smo tu grozomornu katastrofu nigde drugde nego baš u pustinji.“

„Pretpostavljam da ima onih kojima se Las Vegas dopada“, rekla je Izabel.

Mimi je ćutala. Negde u žbunju bila je ptica, od čijeg je skakutanja šuštalo lišće.

„Izvini zbog onog od pre neki dan“, iznenada je rekla Mimi. „Nisam sigurna da je trebalo da ti kažem. Za tvoju majku.“

Izabel je i dalje zurila tamo gde se nalazila ptica. „Drago mi je što jesi. Uostalom, ja sam tražila to od tebe. Da si odbila, osetila bih da nešto kriješ. A moramo da znamo te stvari...“

„Moramo li?“ upitala je Mimi.

„Nakon što posumnjamo, da.“

Mimi nije bila baš ubedena. „Nisam sigurna“, rekla je. „Nisam sigurna da želimo da naši roditelji

imaju ljudske mane. Znamo da ih imaju, razume se, ali to je posebna vrsta spoznaje - ili barem ja mislim tako. Poput spoznaje da nismo večiti. Znamo da je tako, ali ne razmišljamo sve vreme o tome, zar ne? Čušnemo to negde u pozadinu uma."

Izabel je otpila gutljaj vina. Služili su šampanjac, ali ona ga je iz nekog razloga propustila. „Pa, ako ne želimo da znamo previše o svojim roditeljima - ili njihovim manama, bolje rečeno - to je možda zato što vidimo sebe u onome što su oni radili. Prepoznamo njihove mane zato što su to i naše mane. Kojih možda nismo svesni."

Mimi je potvrdno klimnula glavom. „Moguće da je tako."

Izabel je odlučila da nastavi. Mogla je da razgovara s Mimi jer joj je bila rođaka, ali i prijateljica, i oduvek joj se činilo da je Mimi dobro razume. Ali kako da joj kaže? I hoće li Mimi biti šokirana? Morala je da podseti sebe da u tome nema ničega šokantnog.

Objektivno ne, ali razgovor s drugom osobom o svojim najintimnijim osećanjima jeste zadiranje u privatnost, šta god ko rekao i koliko god je otvorenost danas moderna.

Okrenula se i pogledala u Mimi i na trenutak ponovo ugledala sebe u sočivima onih ovalnih naočara, kao u ogledalu. „Iznenadila sam se kad sam čula da je moja majka imala ljubavnika, ali... ali to nije tako neobično, dešava se. Međutim, reč je o činjenici da je posredi bio mlađi muškarac, mnogo mlađi muškarac. To je..."

Mimi se osmehnula. „Znak dobrog ukusa? Određenog duha?"

„To je upravo ono što sam na rubu da uradim." Eto, rekla je, i zazvučalo je komično. Na rubu je da ima ljubavnika! Ili ga imaš, ili ga nemaš.

Izabel je potražila znake iznenađenja kod Mimi, ali nije ih bilo. Mimi ju je samo pogledala, kao da očekuje da Izabel kaže još nešto. „Ali to znam", rekla je. „Džejmi. Pretpostavila sam."

Sada je na Izabel bio red da se iznenadi. „Nisam bila svesna da..."

„Normalno da nisi", rekla je Mimi, dotakavši Izabelinu ruku. „Nikad nismo svesni koliko smo providni. Ali ljudi znaju. Bilo je očigledno na onoj večeri koju si priredila."

„Koji si ti priredila."

„Dobro, ja", priznala je Mimi. „Lepo se vidi kad je neko u nekog zaljubljen. Postoji onaj zaverenički pogled. Ne, to nije dobro rečeno. Postoji tajni sporazum. Ne, ni to nije dobro. Postoji nešto. Može se tako reći. Postoji nešto."

„I ti si videla da postoji to nešto?"

Mimi je nežno potapše po ruci. „Jesam." Zastala je, pogledavši Izabel pravo u oči. Sada, pomislila je Izabel, sada dolaze reči upozorenja, opomene. Misliš li da je to... Ne želim da se mešam, ali... Umesto toga, Mimi je rekla: „Ko ne bi? Bolje rečeno, ko bi mogao?"

„Ne razumem?"

Mimi je pojasnila. „Ko bi mogao da odoli da se ne zaljubi u njega? Da sam tvojih godina, a nisam, i da sam neudata, a nisam, ne bih oklevala da se zaljubim u nekog takvog."

Bila je to treća takva reakcija. Florens Makredi rekla je umnogome istu stvar, a potom i Grejs. Sada je došao red na Mimi. Izgleda da niko nije u tome video nikakav problem. Ili je problem postojao samo u njenoj mašti?

Izabel je taman zaustila nešto da kaže. Odjednom je osetila da želi da ispriča Mimi na kakvim je mukama bila zbog svojih osećanja prema Džejmiju i kako joj se sad čini da je sve to bilo sasvim nepotrebno. Ali pre no što je stigla da kaže bilo šta, Mimi je rekla: „Za takvim mladim čovekom se mnoge okreću, normalno. Sve redom se zaljubljuju u njega. Endži pre neko veće svakako jeste. Jesi li videla?”

Izabel oseti iznenadan ubod strepnje. Videla je kako Endži razgovara s Džejmijem i bilo je očigledno da se dobro slažu. A onda je Džejmi dobio poziv da im se pridruži za vikend. Međutim, nije pomišljala da je posredi išta ozbiljno.

„Mnogo su razgovarah, to je tačno. Ali zar stvarno misliš da je u tome bilo i nečega više?”

Mimi je prasnula u smeh. „Mislim, bogme, i te kako. Proždirala ga je pogledom. Sve vreme večere upijala je svaku njegovu reč. A to me je, bojim se, nateralo da se zamislim.”

Izabel se osmehnula. „Ali mislila sam da si o tome već dovoljno razmišljala. O svojim sumnjama u pogledu Endžine odanosti Tomu.”

Mimi joj pokretom dade do znanja da se slaže. „Jesam. Međutim, ovo je samo potvrdilo moje sumnje u vezi s tim. Tek verena žena neće očijukati s nekim mladim čovekom ako je zadovoljna svojim novim verenikom.” Zastala je i pogledala u Izabel, kao da traži potvrdu svojih reči. „A ona nije, zar ne? Ne moraš biti veliki psiholog da bi došao do tog zaključka.”

Na drugom kraju travnjaka, pod jednim od hrastova, Suzi je pljesnula rukama. Upravo se servirala večera, koju su dvojica mladih pomoćnika donela na nekoliko ogromnih poslužavnika.

Mesta ima skoro za sve, rekla je Suzi gostima, a u kuhinji ima dodatnih mesta za one koji ne uspeju da se smeste za stolove.

Izabel i Mimi se uputiše prema stolovima. Ugledavši Mimi, Suzi joj priđe i povede je do mesta na sredini većeg stola. Ostavši sama, Izabel beše obuzeta onim što je Mimi rekla o Endži. Znači, Endži je smatrala Džejmija privlačnim; pa dobro, teško da je to neka velika novost - Mimi je i sama rekla da bi on bio privlačan svakoj ženi. A ako je bilo i tačno da je Endži stalo samo do Tomovih para, teško da je to nečiji tuđ problem, osim možda Tomovih rođaka koji se interesuju za njegov imetak. Lovci na bogatstvo nisu retka pojava, a u mestima poput Hajlend parka i Juniversiti parka, tim luksuznim predgrađima na periferiji Dalasa, gde ima mnogo naftaša i drugih bogataša - Hantova, Peroa i ostahh iz tog društva - ljudi zasigurno znaju da moraju da vode računa. Ako je Endži prodrila kroz odbranu tih zatvorenih krugova i pronašla sredovečnog muškarca spremnog da podeli svoje milione s njom, tada nije učinila ništa drugo nego izigrala bogataško društvo po njegovim sopstvenim pravilima, zbog čega niko ne bi trebalo da bude preterano iznenađen ili zabrinut. Pogotovo bi ona, Izabel Dalhusi, trebalo da se drži izvan toga; ona koja je nedavno odlučila da će gledati svoja posla i neće se petljati u tuđe stvari. Ipak, to je ista ona koja je zaključila da joj to vrlo teško pada i koja nije mogla da ignoriše potrebe onih s kojima je dolazila u ono što je nazivala moralnom blizinom.

Našla je mesto za jednim od stolova, nedaleko od kraja, i sela. Pored nje je sedeo čovek uzanog lica, s gužvom crne kose na glavi i gotovo providnom kožom koja ide uz određenu lozu keltskih gena. Rukovali su se i razmenili imena. Zvao se Šejmus. Naravno, pomislila je; ime u potpunom skladu s genima. Preko puta njega sedela je visoka, privlačna devojka od svojih dvadesetak godina, sa širokim osmehom i australijskim akcentom. Zvala se Miranda i došla je, reče, s nekim od gostiju, dodavši da u Edinburgu ne poznaje nikog osim ljudi kod kojih je u gostima. „I moram da nađem posao”, rekla je, dok joj se osmeh širio preko lica. „Ili ću gladovati.”

„Mogla bih da pokušam da pomognem“, rekla je Izabel, gotovo automatski. Kradom je pogledala ka Mirandinom tanjiru. Na njemu beše naslagana gomila hrane. Možda već danima nije pošteno jela... Ali opet, rekla je da je u gostima kod nekog, što je nagoveštavalo da ima gde da jede. Osim ako ne postoji kategorija gostiju kojima domaćin ne daje da jedu. Izabel se osmehnula na tu pomisao. Molim te, svakako dođi kod nas i budi nam gost, ali nećemo moći da te hranimo. Nadamo se da ti to neće smetati...

„Mogli biste?“ jedva je dočekala Miranda. „Stvarno?“

Izabel nije razmislila pre no što je progovorila i sad je shvatila da nema pojma kako bi mogla da joj pomogne. Kako bi ona mogla da nađe posao bilo kome? Ponovo je posredi bila moralna blizina; ako sedimo pored nekog, moramo barem pokušati da mu pomognemo da nađe posao. Svakako ne smemo dozvoliti da ta osoba gladuje.

„Pa, nisam sasvim sigurna“, rekla je Izabel. „Ne znam..“

Na Mirandinom licu pokazalo se razočaranje i Izabel je smesta popustila.

„Šta umete da radite?“ upitala je.

„Sve i svašta“, odvrtila je Miranda. „Uopšte uzev, sve i svašta. Zadovoljiću se bilo čime. Nisam probirljiva, znate. Nema frke.“ Nasmejala se. „A umem i da kuvam. S tim takođe nema frke.“

Izabel je načas razmislila. Zamislila je život u svetu nekomplikovanom kao što je, izgleda, bio Mirandin. Svetu u kojem, kako Miranda reče - dvaput - nema frke. Pogledala je Mirandu i uočila pegice na njenom nosu, kao i da taj nos ima izrazito orlovski oblik; i narukvicu na njenom preplanulom doručju, jednu od onih narukvica od upletene slonovske dlake koje ljudi kupe u Najrobiju ili Kejptaunu ili tako nekom mestu. Onda je podigla pogled ka nebu, samo načas, ka visokom plavetnilu koje je izgledalo kao da igra - trik svetlosti i praznine - i odjednom se setila Džejmija i pomislila, Blagoslovi ga, čuvaj ga-, ali kojim je bogovima promrmljala ovo, to već nije znala. Bogovima tog praznog neba, možda, bogovima koji vladaju tim prostranstvima i dodeljuju ovde oluju, tamo sunce ili vetar, koji uslišuju ili ignorišu molitve mornara i maštovitih žena.

Okrenula se Mirandi, koja joj je iščekujući uzvratila osmeh. Ket je pomenula da će joj neko biti potreban preko leta, pogotovo ako Edi ode na odmor, kao što je mislila da će možda uraditi. Lani nije uzimao godišnji, ali sada je pričao nešto o tome da bi otišao u Francusku s nekim bezimenim prijateljem o kojem Ket nije znala ništa, pa ni da li je muško ili žensko. A ako Edi istraje u svojoj nameri - u čemu ga je Ket podsticala, kao i u svemu ostalom što je moglo da mu poveća samopouzdanje - tada će joj sigurno biti potrebna pomoć u dućanu, naročito za vreme Festivala, kada se broj ljudi koji vole delikatese gotovo udvostruči. Miranda bi mogla predstavljati rešenje problema nedostatka radne snage, stoga je Izabel dala devojci svoj broj telefona i predložila joj da je sutradan pozove. Za vreme večere razgovarala je sa Šejmusom i Mirandom, a njih dvoje su čavrljali preko Izabel dok je ona pričala sa ženom koja je sedela preko puta nje. Atmosfera je bila neusiljena i opuštena, a lepo vreme se zadržalo.

Posle večere, gostima je rečeno da slobodno odu u kuhinju i posluže se kafom. Izabel je ostavila Šejmusa i Mirandu zadubljene u razgovor. Šejmus je bio jednom u Pertu i želeo je da ode opet. Miranda je živela jedno vreme u tom gradu i otkrili su da imaju zajedničke prijatelje čiji su podvizi, koje je prepričavao Šejmus, izazivah urnebesane smeh kod oboje. Eto, sad nekog poznaješ, zadovoljno je pomislila Izabel, a sutra ćeš možda imati posao. Osvrnula se naokolo u potrazi za Mimi i Džoom; sedeli su na drugom kraju stola i razgovarali s Malkolmom i Niki Vud, pevačima. Nije morala da

brine za njih: žustra konverzacija začelo se vodila na temu horskog pevanja. Mimi je pevala u horu Episkopalne crkve u Dalasu, one koja je tvrdila da poseduje delić časnog krsta. Što nije verovatno, pomislila je Izabel, ali opet, ljudi veruju u sve i svašta, u stvari još neverovatnije od toga. Koliko samo ljudi u Sjedinjenim Državama veruje da su ih oteli vanzemaljci? Njihov broj je deprimirajuće velik. A pri tom ih vanzemaljci uvek vrate! Ko zna, možda otimaju pogrešne ljude.

Izabel je prešla preko travnjaka, prema kuhinjskim vratima na zadnjoj strani kuće. U vazduhu se sad već osećala svežina, ne dovoljno da pokvari več, ali nagoveštavajući zalaženje u noć. Bela noć, pomislila je, kao letnje noći u Sankt Peterburgu, kad se nikad u celosti ne smrkava; tako je mirna, nema ni daška povetarca.

Ušla je u malo unutrašnje dvorište i uputila se prema kuhinji. Tu je već bilo nekoliko gostiju: muškarac u lanenom sakou boje senfa; žena u previše svečanoj haljini sa krznenim ogrtačem prebačenim preko ramena; mladić s očigledno izrazitim smislom za humor pričao im je neku priču. Muškarac u lanenom sakou se napola okrenuo i uhvatio Izabelin pogled. Beše joj poznat, ali nije mogla da se seti njegovog imena niti zanimanja. Pogledao ju je samo načas, očigledno takođe nesiguran, i osmehnuo se pre no što je ponovo obratio pažnju na svoje sagovornike. Potom se u kuhinji našlo još gostiju, svi sa šoljama u rukama.

Izabel se poslužila kafom i izašla iz kuhinje, s namerom da se vrati na travnjak. Piter i Suzi isplanirali su i muziku i već je mogla da čuje kako iz jedne od soba u kući dopiru prvi zvuci neke violinske melodije. Okrenula se i pošla niz hodnik koji je vodio u hol, do stepenica. Muzika je dopirala iz sobe zdesna - jedna od onih veselih škotskih pesama kojima se proslavlja nečiji povratak ili odlazak s Ajla ili Skaja ili tako nekog mesta, ili neka davna bidea; možda je ovo bila čak ona zanimljivo naslovljena „Tužbalica Nila Goua za drugom suprugom”.¹⁴⁵ Zastala je i oslušnula. Bilo je u toj muzici nečega što ju je snažno pogađalo; možda zato što je poticala baš odande odakle je poticala. To nije mogla biti muzika bilo kog drugog kraja. Bila je to muzika Škotske i govorila je o zemlji koju je volela. Zatvorila je oči. Šta je Škotska za nju? Njena zemlja, da. I sasvim je u redu ako vam srce zastane od čežnje za svojom zemljom, pogotovo kad je tako lepa kao Škotska. Ruže celog sveta ne znače mi ništa, napisao je Makdermid.¹⁴⁶ Što se mene tiče, želim. Samo belu ružicu škotsku mirisa opojnog i slatkog - koju osećam srcem celim.

Otvorila je oči. Osetila je da joj je neko prišao iza leđa, neka žena. „Ta melodija”, rekla je. Izgovorila je ovo, zaustila da kaže još nešto, pre no što je shvatila ko je to, te se sada lagano trgla od iznenađenja.

„Da”, rekla je žena. „Već smo se upoznale, zar ne? Sintija Von.”

Izabel je klimnula glavom. „Naravno. Izvinjavam se, nisam odmah sabrala dva i dva. Videla sam vas napolju, na drugom kraju stola, ali nisam..”

Sintija je podigla ruku. „Ni ja nisam bila sasvim sigurna”, odvrtila je. „A onda mi neko reče da ste to zaista vi. Ne mogu da se setim kad smo se ono tačno upoznale, ali nije li to bilo u onom odboru - u vezi s bolnicom?”

Utvrdivši kojom su se prilikom upoznale, kao i kad je to bilo, porazgovarale su malo o radu tog odbora. Izabel je pomislila: Dakle, ovo je ona, Patrikova majka. Ona posesivna. Svakako je i izgledala tako - matrona, jedrenjača pod punim jedrima; bila je visoka i posedovala pojavu koju je Izabel oduvek povezivala sa ženama u politici - čvrstina, odlučnost da se pridržava dnevnog reda.

Stajale su pored vrata koja su vodila u veliku trpezariju, iz koje je dopirala muzika, „Stale smo

nasred puta", rekla je Sintija, blago odvođeći Izabel u stranu. „Tu je sofa. Možemo da sednemo."

Izabel je malčice zasmetalo što ju je ova žena odvukla u stranu i naložila joj da sedne. Šta ako bi ona radije stajala? Ali sasvim je svojstveno, pomislila je, ovakvoj ženi da naređuje ljudima šta da rade, i ta ju je pomisao donekle zabavljala. Uz to, bilo je očigledno da Sintija ima nešto da joj kaže, što je intrigiralo Izabel; nešto u vezi s Ket, možda - ako je znala da su u rodu.

„Rekla bih da imamo nešto zajedničko", rekla je Sintija.

Ova ne gubi vreme, pomislila je Izabel. „Da", rekla je. „Vi ste Patrikova..."

„Ja sam Patrikova majka", odvratila je Sintija. „Da. A vi ste Ketina tetka, koliko znam. Moram reći da delujete suviše mladi za tu ulogu."

Izabel se osmehnula. Još uvek nije bilo objave rata, ali verovala je da će po svoj prilici ubrzo uslediti; indirektno, pomislila je, ali je potom opet pogledala oholo podignut nos i čvrstinu usana i zaključila da možda i neće biti baš tako indirektno.

„Ket se rodila kad je moj brat bio dosta mlad. Tako sam i ja postala mlada tetka", prijazno je odvratila Izabel. „A Patrik je bio kod mene na večeri. Dopao mi se." Ovu laž je izgovorila bez razmišljanja i smesta rekla sama sebi: Laži izrečene iz pristojnosti su tako lake.

Nije joj bila namera da ovaj komentar ostavi dojam na Sintiju niti da se njime dodvori starijoj ženi, i nije ni postigla nijedno od toga. Sintija je otpila gutljaj svoje kafe i zagledala se u šolju, kao da je kompliment bio očigledno istinit da ga nema ni potrebe komentarisati.

„Patriku veoma dobro ide u firmi", rekla je. „Bio je kod Dikson Mintoa, znate. Obučavao ga je lično Brus Minto - ne znam da li ga znate, ali on je jedan od najuspešnijih advokata u zemlji. A onda je Patriku ponuđen ovaj novi posao i prihvatio ga je. Otišao je s Brusovim blagoslovom."

„Uvek je bolje kad je tako", rekla je Izabel.

Njena primedba je ponovo ostala bez odgovora. Izabel se osećala neprijatno. Tokom celog razgovora izgovarala je samo trivijalnosti i osećala se glupo i nelagodno, kako to već biva u razgovoru u kojem sagovornik ima prednost. Nije imala nikakvog razloga da se oseća tako, jer je u intelektualnom pogledu bila u najmanju ruku ravna ovoj političarki; posredi je bilo ono što ljudi nazivaju alfa-ponašanjem. Izabel nikad nije bila sasvim sigurna koje su to „alfa" osobine, ali činilo se da imaju nekakve veze sa željom - i sposobnošću - da se dominira drugima.⁴⁷¹ Obično se govori o alfa-mužjacima, ali sigurno da nema nikakvog razloga da ne postoje i alfa-ženke. A ako ima takvih ljudi, Sintija je izvesno bila jedna od njih.

Sintija nije gledala u Izabel dok je govorila, ali se sada okrenula prema njoj i Izabel je osetila na sebi pogled njenih izrazito krupnih smeđih očiju. „Teška su vremena", rekla je Sintija. „Konkurencija je velika. Čak i kad su u pitanju ljudi poput Patrika, koji su... pa, koji su u svakom pogledu vrhunski. Moraju da rade po ceo dan. Sve te transakcije, ti poslovi koje sklapaju."

Zastala je, a Izabel se učinilo da se od nje zahteva da se složi s ovim i da bi sad bio upravo pravi trenutak da opet kaže nešto otrcano. „Naravno", rekla je. „Kako to postižu..."

„Patrik je razgovarao sa mnom pre neki dan", upala joj je u reč Sintija. „Ispričao mi je da su morali da završe neki neodložan posao i da su zato morali da prespavaju u kancelariji! Radili su do tri ujutru, a u sedam su morali ponovo da se vrate poslu. Imaju tamo poljske krevete i svi advokati su spavali na njima."

Smešno, pomislila je Izabel. To rade dežurni vatrogasci i, možda, lekari. Ali zašto bi advokati? Znala je, međutim, da je ovo istina. Čitava radna kultura postala je tako nametljiva i zahtevna da ljudi moraju tako da rade. A rezultat je da im ostaje vrlo malo vremena za obično življenje, odlaske u šetnju, sedenje u kafiću, čitanje knjiga. Samo posao i posao.

„Zašto ljudi moraju tako naporno da rade?“ upitala je. „Mislite li da je prirodno raditi po deset sati dnevno, svakog dana? Da li smo stvoreni za to, šta mislite?“

Sintija se namrštila. Izgledala je poprilično ozlovoljena ovom primedbom, kao da joj je Izabel nekakvim fiktivnim pitanjem prekinula nit u razmišljanju. „To je tako“, odvrtila je. „Krive su Indija i Kina, zar ne? Tamo su uvek spremni da rade za malo više od ništa, što znači da naš svet mora da trči da bi sačuvao svoje pozicije. Niko ne može da se takmiči s tim pogonima trećeg sveta.“

Izabel je pomislila da je žena verovatno u pravu. Kad bismo verovali da možemo živeti samo od dosetljivosti, a da pri tom ništa ne zarađujemo, bilo bi to čisto zanošenje iluzijama. Ali nije bila sigurna da se to odnosi i na advokate. Stoga je jednostavno rekla. „Ne može.“

„Ne može“, ponovila je Sintija, kao odjek. „U svakom slučaju, moram reći da Patrik sve to podnosi s osmehom. I, kao što rekoh, veoma mu dobro ide.“ Zaćutala je načas. „Karijera mu je jako važna, znate.“

„Ne sumnjam“, odvrtila je Izabel.

Sintija je pružila ruku i otkinula končić s jastučeta, i stala da ga uvrće među prstima. „Nisam sigurna da je baš tako dobra ideja da se u ovoj fazi suviše upetljava u nekakvu emotivnu vezu“, tiho je rekla. „Narednih nekoliko godina biće za njega veoma važne, što se posla tiče. Verujem da će mu vrlo brzo biti ponuđeno partnerstvo u firmi. Ali samo bude li se posvetio poslu.“

Izabel je pokušavala da se ne osmehne. Prepad beše izvršen i naprosto se divila Sintijinoj bezočnosti. Bilo joj je neverovatno da iko može uopšte da razmišlja na ovaj način, ali još više ju je prenerazilo to što je Sintija uopšte smatrala da ima prava da poteže ovo pitanje. Sada će i mene pozvati da se umešam, pomislila je.

„Emotivne veze su nešto u šta svi ulazimo“, rekla je Izabel. „Svi mi.“

Sintija je glasno uzdahnula. „Ne smatram da su prikladan par“, rekla je. „Žao mi je što moram to da kažem, ali jednostavno ne smatram.“

„Teško je reći“, mirno je odvrtila Izabel. „Vrlo različite osobe, ili osobe za koje se drugima čini da se dosta razlikuju, umeju veoma dobro da se slažu. To je hernija, zar ne mislite?“

Sintija ju je ponovo pogledala pravo u oči. „Poznajem svog sina“, rekla je. „Dobro znam kakav je.“

„Sigurna sam da znate. Ali kada je reč o ovim stvarima, o... pa, o seksu, to je nešto vrlo intimno, zar ne? Ko može da kaže da li će se neko slagati s nekim drugim u seksualnom pogledu? Znam da ja ne mogu. Nisam nikad mogla.“

Sintija se ukočila. „Ne bih znala“, rekla je. „Ne mislim da je seks u pozadini svega.“

Izabel je ćutala. Patrikova majka očigledno nije poznavala Ket. Setila se kako je jednom prigovorila Ket kako previše seksualizuje svet. Na to je Ket prasnula u smeh i rekla: „Ali, Izabel, svet je seksualan. Jeste.“

Sintija ju je pogledala, ali kad Izabel nije rekla ništa, nastavila je: „Ne poznajem vas dobro. Ali

sigurna sam da nam najbolji interes Patrika i Kejt..."

„Ket", ispravila ju je Izabel.

„Ket. Da nam obema leži na srcu njihov najbolji interes. Mali razgovor s vašom bratanicom bi joj, možda, pomogao da uvidi da ovo ne mora da bude najbolje za njih. Zar ne mislite tako?"

„Ne", odvrátila je Izabel. „Bojim se da ne mislim."

Sintija je naglo ustala. „Žao mi je što sam uopšte išta rekla", izjavila je. „Mislila sam da možda sagledavamo stvari na isti način. No, očigledno nije tako."

Izabel je takođe ustala i stala pored nje. „Zar ne mislite da ne bi trebalo da se mešate?" rekla je. „Naposletku, to je njihova stvar." „I vreme je da presečete pupčanu vrpču", poželega je da doda, ali ipak nije, jer je smatrala da bi bilo okrutno reći tako nešto, i pored toga što je bilo više nego jasno da je to upravo ono što Sintija mora da uradi.

Kasnije te večeri, kad su se vraćali kući, i nakon što je prenela ovaj razgovor Mimi i Džou, Mimi je rekla: „Dobro je što si se na kraju suzdržala i nisi rekla ništa više. Jadna žena. Ima samo njega, a to je prilično tužno, zar ne? Ljudi su ponekad previše privrženi. To nije baš dobro, ali može se razumeti zašto je tako."

Izabel je imala osećaj da je upravo prekorena. Potrebe drugih su nešto što se ne sme olako shvatati, čak i onda kad su nerazumne, kao što je slučaj sa Sintijom. Trebalo bi da osećam sažaljenje prema njoj, a ne da me nervira. A ipak, ne možemo zadržavati nekog pored sebe i onda kad to postane neprirodno, a Patrik je izvesno stigao do tačke kad bi njegova mati trebalo da ga pusti da živi svoj život. Razume se, ovo ju je nateralo da pomisli na Džejmija.

Miranda, Australijanka koju je upoznala na zabavi kod Stivensonovih, telefonirala je sutradan ujutru u devet, podsećajući Izabel da se ponudila da pita Ket u vezi sa zaposlenjem. Izabel, koja se povukla u dnevnu sobu sa svojom kafom i ukrštenim rečima u Skotsmenu, i s Mimi koja je sedela preko puta nje i čitala Tajms, beše iznenađena tako ranim pozivom i tako brzo posle date ponude. Ali nije se ni najmanje iznervirala, kako ljudi katkad umeju kad ih drugi podsete na dato obećanje. Bilo je razumljivo da će Miranda pozvati i podsetiti je; bilo joj je veoma važno da nađe posao. Zatim, tu su bile i njene godine - devetnaest ili dvadeset jedna manje su strpljive, smatrala je Izabel, od trideset ili četrdeset. Obećala je Mirandi da će već tokom prepodneva razgovarati s Ket i pozvati je čim sazna da li Ket može da joj ponudi neki posao.

„Nadam se da ne mislite da sam dosadna“, rekla je Miranda. „Zato što sam vas odmah pozvala i to. Ali rekli ste...“

„Jesam“, odvrtila je Izabel. „I uradiću ono što sam rekla da ću uraditi.“

Izabel je smatrala da će biti lakše ako bude lično razgovarala s Ket, stoga je oko jedan sat kasnije odšetala do Brantsfilda. Kad je stigla tamo, zatekla je Edija kako stoji na vratima dućana. Rastrojeno se okrenuo prema njoj i potom besno rekao: „Neko je opet ukrao kafu.“ Zatim je opsovao - jednostavna psovka, sirova, gadna.

Izabel je pogledala Edija. Zurio je niz ulicu, usana uzdrhtalih od jarosti, zajapurenog lica, kao da je upravo dotrčao odnekud. Izabel se oduvek činilo da ponekad izgleda kao da je na ivici suza zbog obične nepravde, i zbog te neke stare, neodređene boli; nikad nije bio tako blizu tome kao sad.

„Kradu kafu?“

Edi se okrenuo prema njoj. „Stalno“, rekao je. „Samo je uzmu. Uvek pakovanja kafe. Devet od deset puta.“

Izabel je pogledala niz ulicu. Ovo doba prepodneva bilo je najmirnije: zaposleni su već odavno uhvatili svoje prepune autobuse, a za prepodneve kupce još je bilo prerano. Pored njih je prošao neki muškarac sa psom, malim kernskim terijerom na čijoj kožnoj ogrlici beše nitnama ispisano PAS; muškarac je okrznuo pogledom Izabel i potom Edija, i osmehnuo se. Bila je tu žena s teškom torbom, a dva dečaka od četrnaest ili petnaest godina, mlitavog držanja, u crnim farmerkama čije su se nogavice vukle po zemlji i prevelikim duksevima, behu zadubljena u nekakvu tinejdžersku plemensku raspravu. Nigde nije videla nikakve kradljivce u bekstvu.

Ušla je za Edijem unutra i atmosfera se promenila; miris kafe (koji je možda i doveo lopove u iskušenje), sireva u zrenju; suv, svrbežljiv vonj mahunarki i žitarica. Izabel se oduvek činilo da je ovo miris prave hrane - supermarket! su mirisali na hemikalije, deterdžent i celofanske omote.

Inače ćutljivi Edi se sada raspričao. „Ne znam što su se navrzli na nju“, rekao je. „Napune džepove onom kenijском mešavinom, s lepom slikom na pakovanju. I onda izjure iz dućana.“

Izabel je razmišljala. Ne tako davno, bila je nedelju dana zadužena da vodi dućan, onomad kad je Ket otišla na onu svadbu u Italiju, i nije primetila da neko nešto krade. Da joj nije možda promaklo? Vratila se u mislima u te dane. Prisetila se kako je slagala kafu na police i prisetila se pakovanja sa slikom. Oduvek je polazila od pretpostavke da su svi koji dolaze u dućan pošteni, što beše generalna pretpostavka koju je gajila u vezi s drugim ljudima.

Pogledala je Edija, koji se beše zaokupio prebrojavanjem pakovanja kafe na polici. Još uvek se

tresao od besa.

„Uvek polazim od pretpostavke da su ljudi dobri", rekla je Izabel. „Verovatno sam naivna."

„Nisu svi dobri", promrsio je Edi.

„Pretpostavljam da ne bi trebalo da verujem ljudima", nastavila je Izabel.

„Nemojte", rekao je Edi. „Nikad."

Prišla je stalku s novinama. Ono što se dogodilo Ediju pre nego što je počeo da radi ovde - a Izabel nije nikad saznala šta je to bilo - mora da je uništilo njegovu veru u ljude. Verovala je da se poverio Ket, a Ket je poštovala to poverenje, nikad ne otkrivši šta joj je Edi rekao. Međutim, Izabel je znala da je posredi nešto mračno i nije želela da zna pojedinosti. Stoga, iako nije želela da uzburkava Edijeve unutrašnje demone, nije smatrala da bi ovo negiranje poverenja trebalo da prođe bez odgovora.

Uzela je novine i stala pored Edija. „Ne možeš tako da govoriš o poverenju, Edi. Moraš nekom da veruješ."

Mladić je prestao da broji, dok mu je ruka i dalje ležala na rubu police. Izabel beše svesna njegovog disanja, koje je delovalo ubrzanije nego inače, kao da se napreže. Nije je pogledao, već je i dalje piljio u pakovanja kafe pred sobom.

„Ne mogu", odvratio je, glasom koji nije bio jači od šapata. „Jednostavno ne mogu."

„Zbog nečega što ti se dogodilo?" Nije nameravala to da kaže, naprosto joj je izletelo.

Nije se pomerao, nije progovarao. Moram da promenim temu, brzo je pomislila Izabel.

„Dobro", rekla je, „nećemo sad o tome. Ali upamti da postoje ljudi kojima možeš da veruješ. Ja. Ket. Možeš da nam veruješ, Edi. I ne ulazi svako ovde u dućan s namerom da nešto ukrade. Stvarno."

Ponovo je prišla stalku i vratila novine na mesto, budući da je stigla Ket, s kesom u ruci. Izabel se pozdravi s njom, ostavljajući Edija njegovim mislima. „Imali smo lopove", prošaputala je. „Edi se strašno uznemirio."

Ket je pogledala Edija i uzdahnula. Pokretom glave dala je znak Izabel da pođe za njom u kancelariju u zadnjem delu dućana.

„Mnogo se nervira zbog toga", rekla je Ket, čim je bila sigurna da Edi ne može da ih čuje. „To je jedna od stvari koje mu, izgleda, pobuđuju sećanja. Prevaziđe on to, naravno, ali stvarno mi ga je žao u tim trenucima."

„Rekao je nešto o tome kako nikom ne veruje", rekla je Izabel.

Ket je otvorila svoju kesu i izvukla malu bočicu laka za nokte, približivši je potom noktima na drugoj ruci da bi procenila jeli pogodila pravu boju.

„I ne veruje", rekla je Ket. „Siromah Edi. Ne veruje nikom. Čak ni sebi."

Izabel se namrštila. Pomisao o nepoverenju prema samom sebi bila joj je čudna. Mogla je da zamisli nepoverenje prema svima ostalima - koliko god to sumorno bilo - ali, da neko ne veruje samom sebi? Ima li logike u tome?

Ket je odložila bočicu s lakom i pogledala Izabel. „Da", rekla je. „Tako to biva, koliko shvatam. Ljudi kojima su se desile zaista ružne stvari ne veruju više ni sopstvenim osećanjima. Jesu li to sami

isprovocirali? Jesu li to zaslužili? Takva pitanja, znaš. A to znači da ne veruju sami sebi."

Da, pomislila je Izabel, u pravu si. I setila se kako se, nakon što ju je Džon Lajamor napustio, pitala da li je na neki način izazvala njegov odlazak. Neko vreme je sebe krivila zbog njegovog bludničenja, njegove stalne nevere, i na neki nejasan, neodređen način, činilo joj se da nije umela da ga usreći i da ga je to oteralo u naručje drugih žena. Totalna besmislica, razume se, ali tada je verovala u to.

Ket je slegla ramenima. „Pusti ga", rekla je. „Generalno, polako mu biva bolje. Nemoj razgovarati s njim o tome."

Izabel se složila. „Ali moram da razgovaram s tobom", rekla je. „Još uvek nameravaš da uzmeš nekog kao ispomoć ovde u dućanu?"

Ket odgovori da namerava. „Upoznala sam jednu devojkicu iz Australije", rekla je Izabel. „Traži neki posao. Stekla sam utisak da bi bila odlična radnica. I može odmah da počne."

Ket je bila zainteresovana. „Hoće li uspeti da se snađe s Edijem?" upitala je. „Znaš kako se on boji ljudi?"

Izabel nije znala kako da odgovori na ovo pitanje. Sad kad je pomislila na to, o Mirandi je zapravo znala veoma malo - samo da je došla iz Australije i da želi da radi. Ali može li joj se verovati? Naravno da može, pod uslovom, dabome, da čovek može da veruje nekom o čijoj prošlosti ne zna ništa, a od sadašnjosti su mu poznate samo pegice, zarazan osmeh i očigledan optimizam. Možda je to sasvim dobra osnova za poverenje, čak i u svetu u kojem ljudi uništavaju krhke ličnosti mladih ljudi poput Edija kao da to nije ništa.

„Deluje mi dovoljno fino." Ta sirota, prekomerno korišćena reč, pomislila je, fino.

„Odmah ću je pozvati", rekla je Ket, uzevši od Izabel ceduljicu s Mirandinim telefonskim brojem.

Izabel je otišla, zastavši usput pored Edija. Mladić je snuždeno stajao i neusredsređenim pogledom zurio kroz prozor. Uzela ga je za ruku, koja beše topla i pomalo vlažna. „Veoma si nam drag", prošaputala je. „Ket. Meni. Veoma si nam drag."

Stegla mu je ruku i, časak kasnije, osetila kako uzvraća stisak, ne naročito ubedljivo ali ipak primetno.

Vrativši se kući, Izabel je zatekla Mimi u vrtu. Izašla je i pridružila joj se pored velike leje cvatućih azaleja koja se pružala pored malog drvenog venjaka.

„Nešto ovde kopa", rekla je Mimi, pokazujući na tlo pored svojih nogu. „Pogledaj. Da nije krtica?"

Izabel je pogledala tragove na travnjaku. Nekoliko linija crne zemlje beše razvučeno duž malog dela trave, a lukovica, iskopana s ruba leje, beše ostavljena na gomilici izrovanog blata. Potražila je pogledom poznate znake: pero, možda; delić kosti voluharice ili rovčice ili, čak, pilećeg bataka pokupljenog iz kuhinjskih otpadaka, ali nije bilo ničega.

„Brat lisac", rekla je. „Ovo je njegova teritorija."

Mimi je upitno pogledala Izabel, dok se kraj venjaka video u sočivima njenih naočara.

„Brat lisac?"

„Naš gradski lisac", rekla je Izabel. „Zovemo ga Brat lisac zato što... pa, pretpostavljam zato što mora nekako da se zove, a Grejs i meni se čini da ga poznajemo prilično dobro. I tako je dobio ime Brat lisac."

„Sveti Franja..."

„Da", odvrátila je Izabel. „Ima izvestan franjevački prizvuk. Brat sunce, beše? Što da ne, uostalom?"¹⁴⁸¹

„Nemam baš ništa protiv", rekla je Mimi. „On mi je jedan od omiljenih svetaca. Znaš onu sliku, zar ne, onu u Firenci, gde svetac stoji pruženih ruku i sve ptice su mu pored nogu - one čudne, naivno naslikane ptice, kao male pernate kutije." Zastala je. „Volela bih da ga vidim, tog tvog Brata lisca. Hoće li se pojaviti?"

Izabel se osvrnula po vrtu. „Ima u njemu nečega nepredvidivog. Mada, ponekad mi se čini da me posmatra. Naprosto me obuzme taj osećaj."

„A da li te stvarno posmatra?"

Izabel je znala da zvuči neverovatno, ali bilo je istinito. „Da. Uvek ga iznova uhvatim u tome. Umem da budem u radnoj sobi, zadubljena u posao, i osetim pogled na sebi - pogled spolja. A ako podignem glavu, ugledam Brata lisca u vrtu ili samo zlatast blesak, njegov trag. Vrlo je lep, znaš. Crvenkastozlatan. Izuzetno lepo stvorenje."

Izabel je pružila ruku i dotakla jedan od cvetova na žbunu azaleje. Priroda je tako varljiva u mnogim svojim aspektima; ono što je važno su sitni detalji: boja ovih azaleja, negde između ružičaste i crvene; crvenozlatno krzno lisice. Zašto bi svet samo nama izgledao lep? Da li Brat lisac ume da ceni ono što mi vidimo u njemu i da to voli isto kao i mi? Ne, ne bi trebalo da grešimo zalazeći u antropomorfizam: svet za njega zaista nije ništa više od nastojanja da se domogne hrane, borbe za život; stvar genetskog opstanka u okruženju konkurentskih gena; samo borba. A mi smo mu neprijatelji, s našim psima i gasom i lovcima s puškama; sav mogući užas i patnja za lisice. Ali Brat lisac nije se bojao Izabel; bio je oprezan, kad bi je posmatrao, ali ne i uplašen.

Pored azaleje rastao je žbun mahonije, sa svojim žutim cvetićima i onim šiljatim listovima, tako različit od azaleje. Izabelina ruka se pomeri da dodirne mahoniju; podsećala ju je na imelu, samo je bila još lepša.

„Povremeno sanjam Brata lisca", rekla je Izabel Mimi. „U mojim snovima on ume da govori. To je vrlo čudno, ali ne i u snu, znaš. Govori onako piskavim, ali vrlo prefinjenim škotskim govorom, ali jednom prilikom je pričao francuski, što me je iznenadilo. Koristio je konjunktive i sećam se da sam pomislila kako je čudesno da životinja ima konjunktiv." Ovo „ima konjunktiv" izgovorila je ne razmišljajući da će to Mimi zvučati čudno. Škotlandani kažu „imam galski" kad umeju da govore tim jezikom.

Mimi je prasnula u smeh. „I o čemu pričate u tim snovima? Samo ćaskate?"

Izabel je pokušavala da se priseti. Snovi se obično pohranjuju u kratkotrajno pamćenje, ali je ona ove trajnije uskladištila, jer su bili tako neobični. Njen poslednji razgovor s Bratom liscem vodio se oko toga kako kontrolišemo svoj život i kolika je uloga slučajnosti u našem karakteru. Prisećala se da mu je rekla da je on lisac - s čim se složio - i da je obrazac njegovog života određen tom brutalnom biološkom činjenicom. Na šta je on odvratio, Tvoj takođe, a ona osetila ozlojeđenost zbog toga što jedan lisac osporava njenu slobodnu volju. Njihov razgovor okončao se u atmosferi učtive

rezervisanosti, zbog čega se Izabel kajala, budući da joj ti razgovori s liscem behu na neki način dragoceni.

Ispričala je Mimi ovo, a Mimi je rekla: „Ali bio je u pravu, zar ne? To jest, ti si bila u pravu. Razgovori u snovima su zapravo razgovori koje vodimo sa sobom, nije li tako? Da li si ikad na taj način razmišljala o tome?”

„Nisam, ali imaš pravo. Unutrašnja retorika - tako bi filozofi to nazvali." List mahonije ubode je u vrh prsta, samo malčice, ali je na to rekla sebi: Moram se čuvati oštrih stvari. Unutrašnja retorika. „Ali... ali naravno, ne moramo se slagati sa svim onim što kažu osobe s kojima razgovaramo u snovima? Naravno, može biti da im mi stavljamo te reči u usta - najzad, mi smo režiseri sopstvenih snova...”

„I producenti", prekinula ju je Mimi.

„Da, i producenti. Ali ono što druge osobe kažu u našem snu možda je naprosto ono što mislimo da bi one verovatno rekle. Činjenica da im mi pišemo te tekstove ne znači da se slažemo s osećanjima koja leže iza njih, zar ne?”

Mimi se činilo da joj je potrebno malo vremena da porazmisli o ovome. Oduvek je smatrala da je filozofija često samo pitanje zdravog razuma; pitanje nalaženja reči da se opiše ono što jeste ili što bi, u nekim slučajevima, trebalo biti. Možda ono što je Izabel maločas rekla zvuči komplikovano, ali u stvari i nije. Dramaturg ili romanopisac, ne moraju odobravati sve što govore njihovi protagonisti - reklo bi se da je to sasvim jasno. Ali odakle sve to dolazi? Svaka Šekspirova reč, na kraju krajeva, jeste Šekspir; ako je nešto došlo iz piščevog uma, znači da se nalazi u tom umu, pa makar samo kao mogućnost. A psihološke spoznaje svakako samo podvlače činjenicu da je ono o čemu razgovaramo ujedno i ono što nas interesuje i, ponekad, ono u šta verujemo - čak i ako tvrdimo da nije tako! To je razlog što katkad kritikujemo druge zbog toga što rade tačno ono što bismo i sami želeli da radimo ali se ne usuđujemo - što znači da piscu nije uvek verovati kad protestuje govoreći da reči na stranicama nemaju nikakve veze s njim. Sasvim je moguće da imaju.

Mimi se prisetila neke svoje poznanice, koja je često pričala o sklonosti zajedničke prijateljice da često odlazi kod plastičnog hirurga. „Kakav borac protiv starenja", govorila je kritičarka. „Zaslužuje nekakvu nagradu.”

Mimi je na to učtivo primetila da bi možda i ona, kritičarka, volela da uradi isto, što ne beše dobro primljeno, baš zato, verovala je Mimi, što je bilo tačno. Ali barem je zaustavilo komentare.

„Ponekad kažemo stvari koje su..." zaustila je Mimi, ali je Izabel, koja je ne beše čula, počela da govori nešto drugo.

„Znam da su tuđi snovi često dosadni", rekla je. „I znam da ne bi trebalo da te gnjavim ovim stvarima. Ali noćas sam usnila krajnje čudan san.”

„O Bratu liscu?" upitala je Mimi.

„Ne", odvratila je Izabel. „O Tomu i Endži. Tvojim prijateljima.”

„Mora da si tokom dana mnogo razmišljala o njima", rekla je Mimi. „Zaključila sam da ono što sanjam umnogome odražava ono što mi se tokom dana mota po glavi. To mi se stalno dešava.

Izabel se okrenula od mahonije i pogledala u Mimi. „Bilo je vrlo čudno", reče ona. „Veoma uznemirujuće, štaviše.”

„Ne bi trebalo da dozvoliš da te snovi zabrinjavaju“, ohrabrujuće je odvrtila Mimi. „U snovima svi radimo uznemirujuće stvari.“

„Ma nije to, pristojno sam se ponašala“, rekla je Izabel. „Mislim da ja nisam imala bogzna šta da kažem ili uradim u tom snu. Pretpostavljam da sam tamo bila zato što sam videla šta se dogodilo. Ali nisam radila ništa. Samo sam stajala tamo, poprilično šokirana, rekla bih.“

Mimi podignu obrvu. Čekala je da Izabel nastavi.

„Nalazili smo se negde na zapadu Škotske“, pričala je Izabel. „Mislim da je to bio rt Kintajer ili neko slično mesto. Bili smo u kući pored mora, a u njoj se nalazila soba s jednom od onih neverovatnih vitrina s malim punjenim životinjama obučenim u razne kostime, koje su vozile majušne bicikle, igrale krocket. Znaš, one čudne stvarčice! Viktorijanci su ih obožavali. Uspavali bi mačiće gasom, poslali ih kod preparatora i potom postavili u neku vrstu tableau vivant¹⁴⁹¹ ili, radije, tableau mort. Orkestar mačića s minijturnim instrumentima. Prizor iz sudnice s mačićima porotnicima i mačićima advokatima.“

Mimi je napravila gadljivu grimasu. Volela je mačke i, štaviše, bila je ponosna vlasnica dinastije rasnih mačaka, među kojima je bio i Artur Braun, ogromna i dostojanstvena krznena lopta kojoj se divio ceo taj kraj Dalasa i koja je naprasno skončala na kuhinjskom podu, od srčanog napada, umnogome kao što se biznismen koji previše radi sruši nasred terena za golf. „Ne odobravam..“

„Ni ja“, smesta je rekla Izabel. „U svakom slučaju, u toj sobi je bila jedna takva vitrina, a onda su ušli Tom i Endži. Pogledali su vitrinu i izašli iz sobe. Potom se Endži vratila, ali sama, i sela na kauč i uzela da čita Skotsmena. Okrenula se prema meni i rekla: `Ubila sam Toma, znaš.` I to je bilo to.“

Mimi je prasnula u smeh. „Vrlo maštovito!“

„Probudila sam se sva tužna“, rekla je Izabel.

„Normalno“, prokomentarisala je Mimi i, posle kraće stanke, rekla: „Razume se, motiv postoji, zar ne? Finansijski bi bolje stajala kad bi to uradila. Mada univerzitet ne bi.“

Izabel nije shvatala kakve veze USM ima s ovim i zamolila je Mimi da joj objasni.

„Tom je još pre više godina rekao da će dati veliku donaciju Univerzitetu Sautern metodist“, rekla je Mimi. „Konkretno, njegovom Pravnom fakultetu, ali i Medouzovoj akademiji umetnosti. Međutim, kad se pojavila Endži, prestao je da priča o tome. Džo je bio vrlo razočaran. Verovao je da je ona nekako uspela da ga navede da se predomisli. U svakom slučaju, ovi s Pravnog su rešili da stvari posmatraju dugoročno. Veruju da Endži neće zauvek ostati s njim i da će se Tom, pošto mu ona izvuče nešto novca prilikom razvoda, naposljetku vratiti ideji o poklanjanju novca univerzitetu. Džo se takođe tome nada, ali nije baš tako siguran da je Endži samo privremena stavka. On misli da je mnogo verovatnije da će Tom otići prvi. Pa sad ti vidi.“

„Naravno“, suvo je prokomentarisala Izabel, „to daje ljudima motiv da se otarase nje, a ne Toma.“

„Može biti“, odvrtila je Mimi. „Ali imaj na umu da su ljudi koji priželjkuju tu donaciju svi odreda vrlo ugledni. Ni u snu ne bi uradili tako nešto.“ U snu, dabome, možda i bi, ali na javi ne razmatraju takvu mogućnost. Ali Izabel je znala šta ona hoće da kaže.

„Ne“, rekla je Izabel. „Naravno da ne bi. Ali bojim se da mogu da zamislim Endži kako radi ono što je uradila u mom snu. Bila bi u stanju to da uradi, zar ne?“

„Ne“, odvrtila je Mimi. „Mislim da nije dovoljno maštovita za tako nešto.“ Zaćutala je,

pogledajući na svoj sat. „Ali, u svakom slučaju, Izabel, te stvari se jednostavno ne događaju. Osim u romanima, razume se.”

„Romani nemaju nikakve veze sa stvarnošću?”

„Vrlo malo”, rekla je Mimi. „Zato i jesu tako zabavni.”

Došao je petak, dan odlaska u goste kod Toma i Endži. Džo i Mimi su otišli još zarana, budući da su planirali da pre toga posete Traker haus. Traker, najstarija nastanjena kuća u Škotskoj, imala je lavirint („U koji nećemo ulaziti, jer bi se Džo izgubio“, rekla je Mimi) i biblioteku („Džo će sve vreme provesti zakopan unutra“), kao i kolevku u kojoj je Džejms VI spavao kao beba, izrezbarenu kolevku u koju je budućeg kralja stavljala njegova mati Meri škotska kraljica.

„Tako mi je žao nje“, rekla je Mimi. „Kako je ovo morala biti problematična zemlja. Sve te silne zavere i intrige.“

Izabel je takođe saosećala - do određene granice. Svakako da je žalosno završiti obezglavljen po naređenju sumnjičave i spletkama sklone rođake, ali spletkarenje nije bilo strano ni samoj Meri. „I ona je vrlo dobro umela da spletkari“, primetila je. „A i svi ti muškarci...“

Jeste da to nije imalo veze s temom razgovora, ali kao da je samo nadopunjavalo tu sliku i priliku zlosrećnosti. Međutim, Mimi nije imala nameru da dozvoli da ova primedba prođe tek tako. „Ali ona nikad i nije imala neko pravo da odluči, zar ne?“ rekla je. „Koliko je godina imala kad se udala za dofena?¹⁵⁰¹“

Petnaest, je li tako? A verili su je za njega kad je imala šest ili tako nešto. Danas bismo to okarakterisali kao zlostavljanje deteta.“

„Dofen nije bio problem. To je bilo prosto žalosno. Problem su bili oni kasniji muževi.“

Mimi podignu prst. Umela je nekad da odrecituje nekoliko strofa poeme koju je Meri napisala o smrti Fransoa II, ali beše ih zaboravila. Stihovi odlaze; koliko god mi žarko želeli da ostanu tu, oni odlaze. Zatvorila je oči. Danju, noću, mislim na njega - tako je nekako išlo. Zaljubio se u nju do ušiju, taj golobradi dečak, i ona je njega takođe volela, ali više kao što bi sestra volela mlađeg brata, mali mladoženja i njegova mala nevesta. Stihovi elegije koju mu je posvetila odzvanjali su istinskom tugom.

„I Darnli“, rekla je Izabel.

Mimi je uzdahnula. „Znaš, to me je oduvek iznenađivalo. Ljudi kažu da ne mogu da shvate zašto se uopšte upetljala u vezu s njim. Ali valjda je to sasvim očigledno. Ili barem ja mislim da jeste. Darnli je bio zgodan, a i jedini muškarac iz njenog okruženja koji je bio viši od nje. Pri tom je voleo i sladak život.“

„Pa, rekla bih da su to bili dovoljno dobri razlozi. Žene vole zgodne muškarce koji su uz to i zabavni. A onda, malo kasnije, shvate da su pogrešile.“

„Tačno tako“, saglasila se Mimi. „Upustiti se s nekim samo zato što je zgodan, to je ludost. Čista ludost.“

„A ljudi to ipak rade, zar ne? Još jedan primer ljudske krhkosti, pretpostavljam“, rekla je Izabel, pomislivši u sebi: da Džejmi ne izgleda onako kako izgleda, da li bih osećala prema njemu ovo što osećam? Šta bi bilo da je Džejmi nizak ili gojazan, ili da ima ružan profil? Da li bih ga volela? Ove misli je uznemiriše. Džon Lajamor je bio zgodan - i to je dobro iskoristio. Imao je onu tamnu kosu koju Irci umeju tako dobro da nose i isklesane crte lica i, dabome, volela sam ga zbog toga. Naravno da jesam. Prisetila se pesme koju je Jejts napisao En Gregori, kazujući joj da je samo Bog može voleti zbog nje same, a ne zbog njene žute kose.

Znala je da njena osećanja prema Džejmiju ne bi bila ista da nije tako lep. A to je, pomislila je, obeshrabrujuć zaključak, jer je značio da je na delu zapravo ljubav prema lepoti; volimo ono što je lepo i nalazimo to u nekom. Naklonost koju osećamo prema nekoj osobi - ta bliska, čvrsta odanost koja narasta oko onih na koje smo navikli ili od kojih smo postali zavisni - razlikuje se od ljubavi, ili barem od romantične ljubavi. Posredi je kompromis; surogat-kafa koju pijemo onda kad je nemoguće nabaviti pravu.

Mimi je okončala ovo njeno razmišljanje. „Bez obzira na sve svoje pogrešne proračune", rekla je, „Meri je bila hrabra žena. Jesi li čitala njeno poslednje pismo, ono koje je poslala Anriju III? Meni je to pismo tako dirljivo."

Izabel ga beše pročitala i prisetila se dostojanstvenosti rečenica kojima je ova opisala rđavo ponašanje onih koji su obezbedili da bude pogubljena; kako su onemogućili škotskoj kraljici da njen kapelan bude uz nju, da ne bi mogao da je ispovedi i pruži joj utehu poslednje pričesti. I kako je poslala Anriju dva draga kamena kao talismane protiv bolesti; i strašnu konačnost rečenice, Sreda, u dva izjutra. I samo čitanje bilo je gotovo nepodnošljivo, ali još gore je predstojalo u pismu koje je Robert Vinkfild napisao o pogubljenju: svedočanstvo o njenoj hrabrosti i dostojanstvu, kao i o psećoj odanosti; naime, Merino kućence pronašli su kako se krije u skutima njenih sukanja, rešeno da ne napusti telo svoje gospodarice, i morali su da ga operu od njene krvi. Tako se, pomislila je Izabel, završavalo sve u Škotskoj. Imali smo burnu istoriju, koju je narod romantizovao, ali se na kraju uvek sve završavalo u krvi.

Mogla bi da povede Mimi, pade joj na pamet, u posetu svojoj prijateljici Rozalind Maršal, koja piše o škotskim kraljicama. Razgovarale su o Darnliju onomad u supermarketu u Morning-sajdu, baš tamo od svih mesta, jer je Izabel, koja je u to vreme čitala njegovu biografiju, upitala Rozalind šta misli o njemu.

„Moramo imati na umu da je bio vrlo mlad", rekla je Rozalind. „To mnogo objašnjava, znaš. U današnje vreme bi takav mladić odlazio u klubove i barove."

„Umesto da postane muž Meri, škotske kraljice", glasno je razmišljala Izabel.

„Baš tako", saglasila se Rozalind, posežući za pakovanjem i talijanskog „arborio" pirinča.

Nakon što su Džo i Mimi otišli u Traker, Izabel je provela nekoliko sati zaokupljena poslom u svojoj radnoj sobi. Grejs je bila u kući, ali tog prepodneva nisu mnogo razgovarale, budući da se Grejs nalazila u jednom od svojih raspoloženja. Ponekad bi se Izabel raspitivala o uzrocima tog raspoloženja i kao odgovor dobila žestok govor o nečemu, ali obično je taktično čekala da se negodovanje ili grdnje utišaju. Ovog prepodneva je podozrevala da je stvar političke prirode, jednako kao i pre neki dan, kad su jutarnje novine izvestile o imenovanju tri nova načelnika: jednog koji će se baviti gojaznošću, jednog koji će štititi prava dece i jednog koji će se baviti problemom pristupa umetnosti. Jedan takav načelnik predstavljao bi sasvim dovoljnu provokaciju za Grejs; imenovanje trojice bilo je nepodnošljivo. „Oni bi samo da nas što bolje kontrolišu", rekla je. „Ali naš život nije njihova stvar. Ako hoćemo da budemo debeli, to su naša posla. A što se tiče prava dece, šta je s njihovim dužnostima, moliću lepo?" Razgovor je završen ovim retoričkim pitanjem, jer je Izabel, koja beše zaustila da nešto kaže, samo zatvorila usta. Nije se moglo pobediti u debati s Grejs; čak bi i načelnik morao da se zadovolji drugim mestom.

Završila je posao, pisanje kratkog uvoda za dodatak Revije posvećen samospoznaji. Nije ga lako napisala; iz nekog razloga joj se činilo da je postao previše subjektivan, kao da je opisivala

sopstvenu potragu za samospoznajom. Odštampana je napisano i pročitala ga. U uvodnom delu oslonila se na Alasdera Mekintajera.^[51] On je polazio od pretpostavke da se jedinstvo ličnosti zasniva na jedinstvu pripovesti koja počinje našim rođenjem i završava smrću. Drugim rečima, stvaramo za sebe koherentnu životnu priču, a ta životna priča - ta pripovest - omogućava nam da razumemo sebe. Ali da li je koherentnost sama sebi cilj? Neko bi mogao dosledno nastojati da ostvari rđave ciljeve; neko bi mogao biti dosledno zainteresovan samo za sebe, ali da li bi to dovelo do oblika samospoznaje koja bi bila nečemu vredna, Izabel je smatrala da ne bi. Samospoznaja iziskuje više od razumevanja pripovesti o tome kako stvari funkcionišu; ona iziskuje razumevanje karakternih crta koje dovode do toga da ta pripovest bude takva kakva jeste. A tako bismo, zaključila je, mogli pokušati da modeliramo svoj karakter u budućnosti. Mogu da budem bolja, smatrala je, ako znam šta kod mene sad ne valja.

Spustila je listove papira i uzdahnula. Je li ovo zaista zadovoljavajući način da se zaradi za život? Nije bila ni najmanje sigurna da li će ovo što je napisala promeniti bilo šta za bilo koga; čisto je sumnjala da će iko ko pročita njen uvod u sebi reći, Aha, dakle tako se to radi! Ako je to ono što želi, bolje bi bilo da se bavi bilo čim drugim umesto profesionalnom filozofijom. Ako želi da menja svet i način na koji ga ljudi posmatraju, u tome bi mnogo bolje uspevala kao novinar, čije bi članke barem čitali, urednik na radiju, koji bi mogao da provuče poneki savet tu i tamo, ili kao učitelj, koji bi mogao da usađuje misli u prijemčive đačke glave. A opet, kad bi upitala bilo koga od njih da li bi menjao svoj život za njen, po svoj prilici bi svi odgovorili da bi.

Pakovala se, napola razmišljajući o samospoznaji, napola o tome kakvu odeću da ponese za vikend. Biće šetnji, nesumnjivo, i trebaće joj nešto za kišu. I sasvim je moguće da će večere iziskivati formalno odevanje - ljudi se u Dalasu oblače elegantno, prisetila se, stoga će joj trebati i nešto prigodno za večer. Endži se izvesno neće obući sportski; odenuće koktel-haljinu, a biće tu i nakita. Pogledala je u svoj orman i, na jedan kratak trenutak, našla se obuzeta očajanjem. Postojali su ljudi od reči - ljudi od ideja - a postojali su i ljudi od odeće - ljudi od mode.

Sat kasnije, s malim koferom u prtljažniku svojih zelenih švedskih kola, Izabel se odvezla na drugi kraj grada, u Stokbridž, po Džejmija. Držao je časove tog popodneva i poslednji đaci su se upravo pojavili na vratima haustora u trenutku kad je Izabel parkirala kola. Jedan dečak, koji je mahao fagotom s bezbrižnošću nekog kome je upravo završio čas, primetio je Izabelina kola i pogledom sreo njene oči. Videla ga je već jednom, kad je navratila kod Džejmija baš na kraju časa, i prepoznali su jedno drugo, ali on je samo naglo okrenuo glavu u stranu. Izabel se osmehnula; postoji određen period u tinejdžerskim godinama, kod dečaka, kad im je previše neprijatno što su uopšte živi. A to iz njih izbija u vidu odbojnosti, protivljenja, nemih prekih pogleda. Svet je za dečaka tinejdžera nepravedan, sasvim nepravedan, samo zato što ne razume koliko je baš taj tinejdžer važan.

Izvukla je telefon iz torbice i okrenula Džejmijev broj, da bi ga obavestila da ga čeka. Silazi za dva minuta, rekao je, i zaista je i bilo tako.

„Prepoznala sam onog tvog đaka“, rekla je Izabel kad su krenuli. „Već sam ga jednom videla.“

„Tada je bio ljubazniji, pretpostavljam“, rekao je Džejmi. „Nešto se dešava s njim. I s njegovim sviranjem fagota.“

„Pubertet“, pretpostavila je Izabel.

Džejmi je prasnuo u smeh. „To prođe. Jedan je bio grozan cele prošle godine, a onda je odjednom ponovo počeo da se ponaša kao ljudsko biće. Nestalo je izgovora što ne vežba. Mrgodnih pogleda.“

Svega toga."

Izabel je skrenula u Henderson rou. Odjednom ju je obuzelo uzbuđenje. Bio je petak i ona i Džejmi su zajedno išli u selo. Biće zajedno sve do nedelje naveče, a to je najduži period koji je ikad provela u njegovom društvu. Uz to, još nikad nisu otputovali negde zajedno; to je dodatno začinjavalo ovaj trenutak.

„Jedva sam dočekala ovaj vikend", rekla je. „Počela sam da se osećam tromo. Ne mogu ni da se setim kad sam poslednji put bila van grada."

Džejmi se napola okrenuo prema njoj i široko osmehnuo. Ovakav osmeh smekšao bi svako srce, pomislila je na škotskom.¹⁵²¹ „Celog prepodneva sam razmišljao o tome", rekao je. „Imao sam smrtno dosadnu probu u Kvins holu. Želeo sam samo da odem iz grada. Da pobegnem od dirigenata i drugih muzičara."

„Tražiće da sviraš", upozorila ga je Izabel. „Tamo imaju klavir, bojim se. A ja sam ponela neke note."

„Pevanje s tobom je drugačije", rekao je Džejmi. „Nekako... pa, opušteno. Uživam u tome."

Izabel nije rekla ništa. Gledala je napred, u saobraćaj, koji beše redak za petak popodne. Ponekad je čovek umeo da upadne u gužvu negde oko Ulice Džordž ili penjući se uzbrdo uz Maund, ali vozila su se sada kretala slobodno i pomislila je da će im do kuće biti potrebno najviše sat vožnje, ako i toliko. Išli su ka Piblsu, na jug Edinburga, otprilike u istom pravcu u kojem su tog jutra otišli Mimi i Džo. Tom i Endži iznajmili su kuću u udolini koja se nalazila nešto zapadnije, kuću koja se retko izdavala ali za koju je Izabel znala. Jedna njena prijateljica poznavala je vlasnike. Bili su siromašni, na onaj prefinjen način, a prijateljica joj je ispričala da je sve u kući - nameštaj, tepisi - bilo izlizano i izandalo, preraslo u sivilo, izbledele od godina. To se, izgleda, promenilo, i dekorater iz Edinburga ubacio je boje i obnovio teksturu tog mesta. Izabel se pitala da li su novac i želja za udobnošću uzeli dušu toj kući. Nije mogla da zamisli Endži kako izdržava bez svih blagodeti komfora, a nije mogao ni Džejmi kad mu je postavila to pitanje.

„Mislim da ona ne bi to mogla", odgovorio je. „Čini mi se da je komplikovana."

„Skupa žena."

„Da", odvratio je. „Moglo bi se reći. Ali on je prilično dobrostojeći, zar ne? Tako da to nije bitno."

„I šta misliš, da li ga voli?" upitala je Izabel.

Džejmi je pogledao kroz prozor. Približavali su se periferiji i padine pobežja Pentland sad su se već jasno ocrtavale pred njima. Iza njih, nad Severnim morem, nadvijalo se oblačno nebo s kosim naletima kiše; iza Pendanda je, međutim, nebo bilo svetlo i sjajno, kao da obećava.

Petljao je oko dugmeta na jakni. Visilo je na jednom končiću i beše nameravao da ga prišije pre polaska, ali nije stigao. „Nisam razmišljao o tome", tiho je rekao. „I mislim da ni ti ne bi trebalo to da radiš."

Izabel je žurno negirala svako interesovanje. „Ne brini", odvratila je. „Nisam mislila da se mešam."

„Sigurna si?" Džejmi je zvučao sumnjičavo. Već je više nego jednom imao prilike da prisustvuje Izabelinim intervencijama i kad bi ispale dobro - ili barem ne bi rezultovale katastrofom - smatrao je

da i za to bar delimično valja zahvaliti srećnom slučaju.

„U redu", rekla je najzad, „priznajem da sam zaintrigirana. Ko ne bi bio? Upadljivo bogat, sofisticiran muškarac ima mladu verenicu koja ne pati od viška sive mase - ne možeš a da se ne zamisliš."

„Ako hoće da bude s nekim poput nje, to je samo njegova stvar i ničija više", rekao je Džejmi. „Neki muškarci žele baš to." Začutao je načas i pogledao u Izabel. „Verovatno će biti beskrajno srećni."

Izabel priznade da je to moguće. Mogli bi biti srećni, ukoliko svako od njih od te veze bude dobio ono što želi. Ali šta, upitala se, ako on otkrije da nju zanima samo njegov novac? Da li će moći da bude srećan i u takvim okolnostima?

„Možda i hoće", rekao je Džejmi. „Ti muškarci po svoj prilici imaju vrlo jasnu zamisao o tome šta je šta. Sasvim je moguće da je on prozre a da ipak kaže sebi: Pa dobro, baš me briga što me ne voli, imam privlačnu mladu suprugu i, pod uslovom da se pristojno ponaša..."

„A moguće je da neće", ubacila je Izabel. „Šta ako flertuje s drugim muškarcima?"

Džejmi je slegao ramenima. „Znači da je budala."

Izabel je dobovala prstima po volanu. Pitala se da li Džejmi spada u ljude koji ne mogu da razumeju plime strasti; koji misle da ljudi izračunavaju prednosti i mane u pitanjima srca. Ali ljudi nisu takvi; kad su te stvari posredi, ponašaju se pijano i iracionalno. Možda se zato škotska kraljica Meri udala za Darnlija, iako se to očigledno kosilo sa svim njenim interesima? Međutim, nije želela da se upušta u to. Razgovor beše već zašao na teren nepogodan za romantično putovanje u selo - ako je ovo bilo to. Odjednom je postala svesna Džejmija pored sebe, njegovih nogu savijenih pod uglom, njegove desne ruke spuštene tako da je gotovo dodirivala njen bok, vetra koji je ulazio kroz napola spušten bočni prozor i razbarušivao mu kosu; na pamet joj pade rečenica tvoja obična ljudska lepota i učini joj se tako prigodnom. Lepota koja je tako obična zato što ne zahteva nikakve ukrase, nikakvo veštačko naglašavanje; to je obična ljudska lepota, nadmoćna nad svakom drugom lepotom.

„Vidi one ovce", iznenada je rekao.

Pogledala je. Sad su se penjali uzbrdo od Ohendinija, a s desne strane drumu nalazila su se polja i šume koji su se spuštala ka reci. Ovce behu zbijene oko koša u koji je farmer sipao nekakvu hranu. Vetar je raznosio male oblačiće praškaste hrane, prašine s ovčijeg stola.

„Njihov ručak", rekla je. Oboje se nasmejaše; nije u tome bilo ničega smešnog, ali imali su osećaj da su podelili nešto važno. Kad smo s nekim koga volimo, tada i one najmanje, najmanje stvari umeju da budu tako važne, tako zabavne, zato što ljubav preobražava svet, sve. Da li je to ono što se ovde dešava? pitala se.

Potom se prisetila nečega. „Znaš, bila sam ovde pre dosta godina, dok je Sovjetski Savez još postojao. Mada jedva. Bilo je to nedugo pre njegovog raspada. Tu je bila ta žena filozof, koju je poslala Akademija nauka SSSR-a, a mene su zamolili da joj se nekoliko dana nađem pri ruci. Uglavnom je želela da kupuje, jer su njihove radnje bile slabo snabdevene, a bilo joj je potrebno dosta toga. Međutim, jednom sam je dovela ovde u Pibls, na ručak, a ona je ugledala ovce i uzviknula: `Pogledajte sve one ovce! Pogledajte sve one ovce!` Ovcove. Tako je rekla, ali ništa čudno.¹⁵³¹ I onda je dodala: `Znate li da smo, tamo u mojoj zemlji, zaboravili kako je to kad držiš domaće životinje.`"

Džejmi je progovorio tiho. „Tako da ona nije videla...”

„Nije videla ništa slično”, rekla je Izabel. „Kako izgleda, sovjetska sela bila su poprilično pusta. Na kolektivnim dobrima niko nije držao životinje. Tako se prekinula ona spona između ljudi i zemlje, ljudi i domaćih životinja.”

Potom se prisetila još nečega. „I još nešto je rekla. Imali smo sastanak u Kraljevskom društvu u Edinburgu. Bio je to otvoreni seminar na temu političke filozofije, a ta žena je bila učesnik, zajedno s dvojicom kolega. Govorili su ruski i imali su prevodioca.” Na trenutak je zastala, prisećajući se prevodioca, muškarca žućkastog lica koji je pušio kao Turčin i svakih petnaestak minuta se iskradao iz sale da bi zapalio cigaretu. „Seminar je bio otvoren za javnost, ali jedva da je iko dolazio. Međutim, jedan čovek je redovno bio tu, mršav i vrlo elegantan muškarac koji je, mislim, morao imati blizu osamdeset godina. Na kraju, kad su naši gosti završili, postavio je pitanje. Govorio je ruski i ja sam videla kako se okreću i zaprepašćeno zure u njega. A kad sam pogledala nju, tu ženu filozofa, videla sam da su joj oči pune suza. Upitala sam je šta je rekao, a ona je samo odmahнула glavom i odgovorila: `Nije stvar u tome šta je rekao. To nema nikakve veze. Stvar je u tome da ja još nikad nisam čula da neko govori mojim jezikom na ovako divan način. Nikad.` Ispostavilo se da je on govorio ruskim iz doba pre Revolucije, da je bio sin izbeglice i da je odrastao u Francuskoj, govoreći starim ruskim jezikom. Naši gosti behu navikli na grubost sovjetskog ruskog, punog rogozatih, ružnih i žargonskih reči, i to ju je rasplakalo. To što je prvi put čula pravi ruski jezik.”

Tom je Tarvin haus pronašao preko nekog prijatelja iz Ostina koji je beše iznajmio pre nekoliko godina. Kuća se gotovo tri stotine godina nalazila u posedu iste porodice, ili su barem vlasnici tako tvrdili. Podigao ju je, u sedamnaestom veku, čovek od ugleda u tom kraju Škotske, a u vlasništvu njegovih potomaka ostala je sve dok pogrešna odluka u previranjima 1745 - podrška Lepom princu Čarlju - nije rezultovala prisilnim ispraćajem tadašnje glave porodice sve do pristaništa s kojeg se otisnuo na sramotnu plovidbu ka Francuskoj, a imanje mu beše oduzeto. Tada su ga se, posluživši se mitom, domogli novi vlasnici, koji su preuzeli i društveni položaj nekadašnjeg vlasnika, dokopavši se naposljetku i njegovog porodičnog imena i grba. „Davni primer krađe identiteta”, prokomentarisala je Izabel čuvši ovu pripovest.

Ova sadašnja generacija nije osećala potrebu da likuje nad činjenicom sramnog prisvajanja i svim srcem je usvojila romantične asocijacije povezane s imanjem. Međutim, kako su imali preča posla, kuća i posed na kojem se nalazila behu zanemareni. Naposljetku se renoviranje više nije moglo odlagati - pogotovo je krov vapio za popravkom, pateći od nečega što krovopokrivači nazivaju bolešću eksera, kod koje rupe probijene ekserima kroz crep postanu šire, ekseri se rasklimaju, a crep počne da klizi. Vlasnici su pozvali preduzimače i dekoratere i uskoro je atmosfera vlage i ustajalosti koja je prožimala celu kuću postepeno počela da ustupa mesto toplini i svetlosti. Međutim, sve ovo je predstavljalo skup proces i letnje izdavanje kuće turistima postalo je tim važnije. Neko poput Toma, spreman da iznajmi kuću na dva ili tri meseca, bio je idealan gost.

„Eno je”, rekla je Izabel. „Vidiš li je? Tamo preko.”

Džejmi je pogledao u pravcu u kojem je pokazivala Izabel. Tik nad krošnjama drveća izvirivao je krov, s nekoliko prozora na poslednjem spratu. Međutim, odmah potom mu je drveće zaklonilo vidik i sve što je mogao da vidi behu škotski borovi i padina brda koja se strmo dizala iza njih.

„Jedna od onih visokih, uzanih kuća?” upitao je.

„Samo sam je jednom videla”, odvratila je Izabel. „I ne sećam je se baš najbolje. Pre nekoliko

godina se ovde održalo otvaranje Škotskih vrtova, i tada sam je videla. Ali nisam ulazila unutra."

Skrenuli su s glavnog druma u aleju označenu skromnom tablom na kojoj je pisalo TARVIN HAUS. Bio je to prilazni put koji je vodio do same kuće, prašnja staza s malo šljunka tu i tamo. Bilo je i rupa punih vode od poslednje kiše i Izabel je usporila provlačeći se između njih.

Zaobišavši poveći šumarak rododendrona, izbili su pred samu kuću. Imala je četiri sprata i male prozore, karakteristične za utvrđene kuće kakve su ljudi u ono vreme morali da grade. Delovala je čoškasto - kao kartonska kutija postavljena uspravno - ali bilo je u njoj neke jednostavnosti koja ju je činila lepom. Zidovi behu pokriveni malterom pomešanim s krupnim šljunkom i okrečeni u boju zemlje, sa samo daškom ružičaste u sebi. Ovo je davalo kući nekakvu mekoću, neku vrstu luminiscencije koja je tinjala na blagom kasnopodnevnom suncu.

„Obožavam ovo mesto", impulsivno je rekao Džejmi. „Jednostavno ga obožavam."

Na rubu velikog, šljunkom posutog kruga pred kućom, behu parkirana dva automobila; jedan je bio Džooov i Mimin iznajmljeni automobil, malo crveno vozilo koje je neko ulubio otpozadi, a drugi onaj veliki automobil za koji se Izabel prisetila da ga je videla u Edinburgu, onomad kad je prvi put primetila Toma i Endži. Smestila je svoj zeleni švedski automobil iza Džooovog i Miminog, i isključila motor.

Još uvek sedeći u kolima, Džejmi se osvrnuo naokolo. „Da", rekao je. „To je to."

„Šta?" upitala je Izabel. „Šta je to?"

„To je mesto gde sam želeo da provedem vikend", rekao je Džejmi. „Baš ono što sam želeo."

Izabel nije bila sigurna šta da kaže. „Dobro", rekla je naposletku.

„Još nikad nisam bio pozvan na vikend. Nijednom. Malo je nedostajalo da budem, pre nekoliko godina, kad su neki prijatelji iznajmili za vikend kućicu blizu Avimora, ali nisu dobro izbrojali koliko nas je i dvojica su morala da odustanu. Broj gostiju je bio strogo ograničen, tako da na kraju nisam otišao. Toliko o mom vikendu."

Izabel se na ovo nasmejala, ali je načas pomislila: Evo u čemu se ispoljavaju te godine koje nas dele. On je uzbuđen. A ona? Često su je pozivali u ovakve posete - s njene tačke gledišta, u tome nije bilo ničega novog. Ali da li je bilo nečega drugog? O da, osećala je to. Osećala je iščekivanje, naročito pri pomisli na ono što je rekao Džejmi. Za njega je ovo bilo nešto posebno; ne samo činjenica da je ovde, već da je ovde s njom. Sme li da se odvaži da poveruje da je tako?

Izašli su iz kola. Džejmi je izvadio oba kofera iz prtljažnika - njegov je zapravo bio samo mala putna torba - i krenuli su preko šljunka prema ulaznim vratima. Izabel podignu pogled prema kući, koja je delovala mnogo viša sad kad se našla ovako ispred nje. Ove škotske kuće bile su zapravo kule, male tvrđave, i mora da su napadačima delovale neprobojno. Razume se, uvek je postojala mogućnost opsade; mogli ste vi bezbedno da sedite iza tri stope debelih kamenih zidova, ali hrana je ipak morala odnekud da se dopremi. Uz to, bili su tu vatra i boleštine i kojekakve druge pogibelji koje su mogle da snađu onoga ko je u tim vremenima bezakonja pokušavao nešto da odbrani.

Tom je otvorio vrata taman kad su stali pred njih. „Posmatrao sam vas kroz jedan od onih malih proreza u zidu", rekao je. „Vrlo su korisni. Mogu da vidim sve do kraja prilaznog puta i vidim ko dolazi da opseda moju tvrđavu."

Izabel se osmehnula na ovu šalu, ali potom joj na pamet pade: Šta ako se pretnja zapravo nalazi

unutra? Primitivši naglu promenu na njenom licu, Tom upita: „Sve je u redu?”

„Jeste”, smesta je odvratila Izabel. „Jeste.”

„Odlično”, rekao je na to. Bacio je pogled preko ramena - stajali su u predvorju, a on se osvrnuo ka zadnjim vratima. „Imamo nekog ko vodi računa o nama. Ona dolazi u paketu s kućom. Gospođa Paterson. Pripremila vam je sobe i sada će vas odvesti do njih.”

Gospođa Paterson se tog trenutka pojavila, došavši kroz vrata iza Tomovih leđa. Bila je to sredovečna žena širokog, preplanulog lica - kakvo se više ne viđa u gradovima, pomislila je Izabel, gde vlada bledilo. Ljubazno je pozdravila Izabel i Džejmija, s приметnim borderskim naglaskom⁽⁵⁴⁾ i pokazala im da krenu uza stepenice.

Sledili su je kroz hodnik. „Niste ranije dolazili u ovu kuću?” upitala ih je.

„Jednom sam posetila vrt”, rekla je Izabel. „Pre nekoliko godina. Ali ne i unutrašnjost kuće.”

„A, jes’;”, prisetila se gospođa Paterson. „Sećam se toga. Silan svet sjatio se tad iz Piblsa da vidi vrtove. Ne bi bilo zgorog da ih opet otvore za posetioce. Ali mislim da gosti koji iznajmljuju kuću nisu uvek oduševljeni time. Žele privatnost - a ko bi mogao i da ih krivi zbog toga?”

„Pa, logično” rekla je Izabel. Nisam baš sigurna da bih volela da ljudi dolaze i gacaju po mom vrtu tamo kod kuće.”

Gospođa Paterson ispusti zvuk koji je ličio na slaganje. Hodnik se pružao celom dužinom kuće, ali zbog njenog četvrtastog oblika nije bio naročito dugačak. Upravo se behu obreli na njegovom kraju, pred vratima od svetle, glatke borovine koja gospođa Paterson širom otvori. „Vaša soba”, obrati se ona Izabel. Izabel je ušla unutra. Džejmi je ostao napolju.

„Možete i vi da uđete”, rekla je gospođa Paterson, okrenuvši se prema njemu. „Vaša soba je odmah do ove. Prolazi se onuda.” Pokazala je ka vratima koja su povezivala dve sobe.

Džejmi je ušao u sobu, a Izabel odmah pomisli da izgleda kao da mu je neprijatno. Okrenula se. Soba je bila velika, s obojenom drvenom oplatom na ivicama zidova i oba prozora. Pod beše drven, od širokih, starih dasaka, tu i tamo pokriven izbledelim orijentalnim ćilimima. Uza zid na drugom kraju sobe stajao je starinski orman nepravilnog oblika, a preko puta njega neka vrste komode. Na zidovima su visile male, tamne uljane slike s raznim seoskim temama: zec na rubu polja; bale pokošenog žita u polju; zimski pejzaž. Krevet je bio velik, bračni.

„Nadam se da će vam odgovarati”, rekla je gospođa Paterson. „Ako poželite da skuvate čaj, kafu ili bilo šta drugo, u kuhinju se ulazi iz predvorja. Tamo ćete naći sve što vam je potrebno, čak i ako ja ne budem tu. Kupatilo se nalazi niz hodnik, dvojna vrata odavde - prošli smo pored njega. Slavine za vruću vodu su bučne, ali je zato uvek ima u velikim količinama.” Okrenula se i dobacila Izabel kratak osmeh, a onda otišla.

Izabel spusti svoj kofer na pod. Džejmi beše već odneo svoj u svoju sobu i sad se pojavio na dovratku između dveju soba. Potom je prišao njenom prozoru i pogledao napolje.

„U onoj krošnji je gakušino gnezdo”, rekao je. „Pogledaj.”

Izabel je samo okrnula pogledom krošnju. „Izgleda da delimo kupatilo”, rekla je.

Džejmi se osvrnuo naokolo. „U redu je”, rekao je. Vratio se prozoru. „Kao da smo sto milja daleko od Edinburga. Kao da smo u Argajlu. Neverovatno. A svega četrdeset pet minuta vožnje od grada.”

Pridružila mu se pored prozora. Iza drveća, brdo se dizalo strmo, zeleno na nižim padinama i potom, budući da je u višim delovima uglavnom gospodario vres, ljubičasto i ljubičastocrveno. Sub specie aeternitatis,¹⁵⁵¹ pomislila je: u kontekstu večnosti, ovo nije ništa, baš kao i sve ostalo što mi ljudi doživljavamo i radimo. U kontekstu večnosti, naše strepnje, naše sumnje, to su samo beznačajne sitnice. Ili, ko što reče Herik, pupoljci su tu da bismo ih ubrali, jer, zaista, pomisli ona, nema dokaza o životu posle ovog koji sad živimo; prema tome, važno je samo dati sreći i ljubavi šansu, njihovu kratkotrajnu šansu, pre uništenja i ništavila koji nesumnjivo čekaju sve nas, pa čak i naše sunce, i samo osuđeno na propast i odumiranje koji će značiti kraj za sve koji još budu tu.

Ali znala je, čak i u trenutku kad je pomislila ovo, da ne možemo da živimo kao da ništa nije istinski važno. Naše brige su može biti male, ali nama izgledaju velike. Nama ništa ne znači kad u hodu zgazimo mravinjak, ali za mrave je to nesreća kataklizmičnih razmera: uništenje grada, pustošenje kontinenta. Postoje svetovi u svetovima i svaki u svojim granicama ima vrednosti i smisao. Možda svetu kao celini nije važno, pomislila je Izabel, da li sam ja srećna ili tužna, ali meni jeste, a činjenica da mi je važno jeste važna.

Odlučila je da prestane da razmišlja o ovome, jer je ovo bilo pitanje smisla i filozofije, a filozofija i njene brige ovde su izgledale tako daleke.

Džoa i Mimi nisu videli sve dok se pre večere nisu svi okupili u salonu u prizemlju. Ova prostorija beše smeštena bez razmišljanja o suncu i okrenuta ka severu, ali su zato u kaminu - uprkos letu - plamsale nagomilane cepanice, rasterujući hladnoću iz debelih kamenih zidova. Soba je imala oblik savršenog kvadrata, s kitnjastom gipsanom tavanicom koja je imala po jedan rog izobilja u svakom uglu i četiri anđeoske glave oko lusteru koji je visio na sredini. Nameštaj je sasvim odgovarao kući - ne grandiozan, ali svakako luksuzniji nego što bi se očekivalo od seoske kuće, čak i one bogate. Tu su bili vitrina s porcelanom, rotirajuća polica za knjige, pisaći sto od orahovine s tankim nogama, udobne sofe, svileni jastučići s kineskim motivima, slikama pasa i dece; gizdava oprema, primetila je Izabel, škotskog sitnog seoskog plemstva. Na spoljnom zidu nalazio se valjda najveći prozor u celoj kući, s privlačnom tapaciranom nišom za sedenje i stočićem punim šarenih časopisa o ruralnom životu, Kantri lajf, Skotišfild, Hors - haund.

Izabel pomisli kako bi se čovek lako mogao uhodati u takav život, zadovoljan sporim ritmovima, neprobojan za trvenja i nemire spoljnog sveta. A da li bi neko ko je došao sa strane mogao biti srećan živeći tako? Podozrevala je da bi - mnogi su i bili. Neko je možda sličan Horaciju, koji je napustio Rim zarad utehe svoje farme u Sabirni: pravljenja vina; pisanja poezije; iščekivanja žetve. Ali, naravno, tako nešto bi značilo potpunu izolaciju te osobe od života većine njenih sugrađana: života punog brige o svim onim stvarima o kojima ljudi moraju da brinu - kriminalu, novcu, bučnim komšijama. Bolje je, smatrala je, biti deo ovog sveta nego odvojen od njega.

Pogledala je Toma, koji je stajao blizu pokretnog bifea, zadubljen u razgovor s Džoom, zaboravljajući načas Endžinu molbu da posluži martini koji su ona i Mimi zatražile. Pitala se zašto li su odlučili da dođu baš ovde, u svet tako udaljen od onog u Dalasu. U Teksasu je bilo leto, a vrućina u Dalasu užasna, ali oni su poticali iz klimatizovanog sveta, zar ne? Mada, razume se, možda nisu želeli da borave zatvoreni u kući, a uz to, tu je bila i čista romantika Škotske, ovaj miran, čaroban pejzaž sa svojim pastelnim zelenilom i plavetnilom i svojim svežim vazduhom. To je bilo ono što su želeli; ili što je on želeo; nije bila tako sigurna u vezi s Endži i koliko se ona uklapa ovde. Ona je više za London, pomislila je Izabel: ulica Bond, Mejfer, krajnje prefinjena i skupa zadovoljstva.

Tom je pokazao ka pokretnom bifeu i odmakao se od Džoa. Video je, isto kao i Izabel, Endžin signal koji je došao s drugog kraja prostorije, mimiku čaše nagnute na usne; ne tako diskretan, pomislila je, kao signali koje kraljica daje svom osoblju: lak pokret rukom koji bi očas posla doneo džin s tonikom, deo razrađenog i taktičkog sistema komunikacije koji je omogućavao normalno odvijanje života. Čula je i da kraljica voli sendviče s bananom, te da je osoblje naučeno da ih pravi baš po njenom ukusu; dašak miline u javnom životu, pomisli ona, ljudska jednostavnost usred državničke užurbanosti.

Donevši Izabel piće, Tom je ostao da razgovara s njom. Ona dosad već beše iznašla kako da ga gleda a da joj pogled ne bude privučen bolno iskrivljenom licu i grimasi koju je proizvela Belova paraliza. Kad ga je gledala u oči ili neposredno iznad njih, ostatak lica postajao je manje važan.

„Izvinjavam se zbog ovog svog lica“, iznenada je rekao. „Znam da je ljudima to teško.“ Izabel zausti da se pobuni, ali on je nastavio: „Znam da izgleda kao da je vrlo bolno, ali nije. Svestan sam ga, prisutna je izvesna napregnutost mišića, ali posle izvesnog vremena, nije to ništa posebno. I smatram se srećnim što nije gore.“

„Naravno“, žurno se saglasila. „I stvarno, nije ništa...“

Nasmejao se. „Nije da nije ništa. Sasvim sigurno nije tako. Ne mogu da nateram sebe da pogledam svoju fotografiju, znate. Kažem sebi: `O ne, nisam valjda ovo ja? Ne izgledam baš tako grozno.` Ali opet, koliko znam, ima mnogo ljudi koji ne mogu da podnesu da vide svoje fotografije, koji više vole da ih drugi ne vide. Verovatno većina, kad se sve sabere i oduzme.”

„Ja sam jedna od takvih”, rekla je Izabel.

Tom je delovao iznenađeno. „Ali vi... Eto, po meni bi trebalo da se ponosite svojim izgledom. Vi svakako nemate razloga za sekiraciju.”

„Veoma ste ljubazni, ali imam ga. Za početak, oduvek sam smatrala da sam previsoka.”

„Besmislica. Visoke žene su istinski privlačne. Oduvek su mi se više dopadale.”

Izabel okrznu pogledom Endži. Nije razmišljala o tome, ali na brzinu ju je odmerila i onda ponovo pogledala u Toma, brzo, shvatajući šta je upravo uradila. Endži nije bila visoka.

Ako je Tom i primetio, bio je suviše učtiv da bi to pokazao. „Recite”, reče joj, „volite li što živite u Edinburgu?”

Izabel beše na trenutak iznervirana ovim pitanjem. Ovo je bilo nešto što ne pitate druge, jer je ili obično do tačke besmislenosti ili je netaktično. Ako neko ne voli što živi tamo gde živi, to znači da je zarobljen na tom mestu, bilo zbog braka ili nekih drugih porodičnih okolnosti, zbog posla ili zbog najobičnije tromosti. Ukoliko je odgovor na ovo pitanje iz ma kog razloga negativan, u pozadini tog odgovora zasigurno leži kajanje.

Uz to, postojala je i druga strana. Primetila je već ranije da su neki Amerikanci skloni da veruju da, duboko u duši, svi priželjkuju da žive u Americi i da im je neobjašnjivo zašto oni koji mogu to i ne urade. A evo, ona, Izabel, polu-Amerikanka i stoga u položaju, dalo bi se pretpostaviti, da živi u Americi, umesto toga živi u Škotskoj. Je li Tom jedan od takvih Amerikanaca? upitala se.

„Dabome da volim”, odvrtila je. Nadala se da njen odgovor nije otkrio koliko se iznervirala, ali zaključila je da verovatno ipak jeste, budući da je on jedva primetno ustuknuo. Pružila je ruku i dotakla ga. „Izvinite. Zvučalo je vrlo defanzivno. Zaista volim što živim ovde. Ali pretpostavljam da bih bila srećna i u nekim drugim gradovima. U Njujorku. U Sarlotsvilu, u Virdžiniji, da navedem samo dva od njih. Sigurna sam da bih tamo bila srećna.”

Njen odgovor imao je željeni efekat. „Možda ste pomislili da smatram da je čudno što ste odlučili da živite u Edinburgu”, rekao je. „Baš naprotiv. Strašno bih voleo da živim u nekom takvom gradu.”

„Pa dobro, dozvolite, onda, da vas upitam, da li ste srećni živeći u Dalasu? Ili, preciznije, zašto živite tamo?”

Njegov odgovor beše brz. „Zato što mi je to rodni grad, što je razlog što većina ljudi živi tamo gde živi, zar ne? Zar nije tako u celom svetu?”

„Verovatno jeste. Ljudi uglavnom ne biraju gde će živeti. Naprosto se nađu tamo.” Zastala je. „Ali šta je s mojim drugim pitanjem? Jeste li srećni tamo?”

Ovog puta je odgovor došao nešto sporije. Zagledao se u svoju čašu, a Izabel shvati da nije trebalo to da ga pita.

„Sigurna sam da jeste”, rekla je, preduhitrivši ga. „I potpuno mi je jasno i zašto. Udobno je. Bezbedno je. Imate čime da se zanimate. Prijatelji su vam tamo.” Znala je, međutim, da postoji nešto što zasenjuje sve ove faktore, koliko god bili tačni. A to, pomislila je, nije ono uobičajeno - nesrećan

brak; posredi je manje česta pojava - nesrećno vereništvo.

Prešli su na druge teme. Postavljao joj je razna pitanja o Škotskoj i shvatila je da je mnogo čitao o škotskoj istoriji, možda čak više nego ona. Ne može čovek sve da postigne, pomislila je defanzivno; dovoljno je teško bilo držati korak s novim naslovima u njenom ogranku filozofije, a kamoli u drugim oblastima.

Pogledala je preko, ka drugom kraju sobe, gde su Džo i Mimi stajali s Endži i Džejmijem. Mimi je upravo govorila nešto Endži, dok je Džo, videla je, gledao u sliku okačenu iznad kamina. Nije izgledao kao da mu je dosadno - bio je suviše pristojan za tako nešto - ali Izabel nije mogla a da se ne osmehne videći izraz na njegovom licu. Izgledao je kao i uvek kad bi radije bio na nekom drugom mestu: pomalo zamišljeno. A preturio je preko glave mnogo ovakvih razgovora pre večere s dalaskim gospođama, pomislila je Izabel, i uvek je bio besprekorno ljubazan.

Endži je, videla je, proučavala svoju čašu dok je Mimi govorila i onda, samo nakratko, okrnula pogledom Džejmija, onako iskosa - preko Mimi, ali je Izabel ipak primetila.

„Dakle“, rekao je Tom. „Šta mislite o tome? Baš me zanima vaše mišljenje, budući da živite ovde.“

Izabel ne beše čula pitanje. „Izvinjavam se“, rekla je. „Ponele me vile.“

„Kako rekoste?“

„Izvinite. To je škotski izraz. Znači da su mi misli odlutale. Ljudi u Škotskoj su nekad često pominjali vile, pogotovo u Pobrđu. Verovatno se pitate o čemu sam razmišljala.“

Videla je da mu se usta pomeraju, gotovo bolno, ali je po očima shvatila da se osmehuje. „Kod nas biste, bogme, morali pripaziti u vezi s tim izrazom“, rekao je. „Mogli bi vas pogrešno razumeti.“

„Naravno“, odvratila je Izabel. „Dve zemlje koje deli isti jezik.“^[56]

Začutili su. Izabel beše svesna da je on posmatra, kao da je proučava, stoga je u neprilici odvratila pogled. Mimi se okrenula prema Džou, koji joj je nešto govorio; Endži beše okrenuta prema Džejmiju, pogleda podignutog prema njemu. Sasvim sigurno je zainteresovana, zaključila je Izabel; govor tela bio je više nego očigledan. Osetila je žaoku ljubomore, primitivne i akutne, ali je potom pomislila: svaka bi se žena osećala isto u Džejmijevom prisustvu. To se može očekivati od svake, ali sasvim sigurno od neke poput Endži, očigledno zainteresovane za muškarce. Ona spada u žene koje cene mušku lepotu - naravno - a izvesno još nikad nije sreća nekog kao što je Džejmi, ko poseduje takvu otmenost, tu posebnu škotsku otmenost. Teksašani obično nisu takvi. Ali, ali... zamislila je sebe kako staje pred Endži i kaže, Žalim slučaj, ali on je moj, znaš; nije dostupan. Žao mi je.

Endži je iznenada pogledala na sat i objavila, tako da su svi mogli da čuju, da će se večera pokvariti ne budu li konačno počeli s jelom.

Tom je spustio čašu. Klimnuo je glavom u pravcu Izabel i prešao na dragu stranu sobe da bi šapnuo nešto Endži. Izabel je posmatrala izraz na njenom licu. Promenio se, a potom se promenio još jednom dok je slušala Toma. Koje su ljudske emocije, upitala se, ispisane na tom licu? Dosada. Dužnost. Frustracija. Zastala je. I ozlojeđenost? Da. Ozlojeđenost, zato što se pored nje nalazi pogrešan muškarac.

Izabel je na trenutak osetila saosećanje prema Endži. Ima tako mnogo žena - ali i muškaraca, možemo slobodno pretpostaviti - za koje se može reći to isto. Toliko mnogo nas ima pogrešnu osobu

pored sebe i ceo život da se kaje zbog toga. Lojalnost je ono što drži ljude zajedno - lojalnost i novac, ali i puka emocionalna inercija. A ipak, sve te veze započinju s puno optimizma i ljubavi, i ubeđenja da smo u pravu. Ova, pak, pomislila je Izabel, počinje sasvim suprotno, kroz sračunatu pohlepu i društvenu ambiciju. To, smatrala je, ne zaslužuje mnogo saosećanja. Endži bi trebalo da se povuče. Trebalo bi da bude iskrena prema sebi, prizna svoje motive i potom kaže zbogom Tomu i svojim loše usmerenim ambicijama. Ali ona nema nameru da to uradi, pomislila je Izabel. Njoj je na umu nešto sasvim drugačije.

Posle večere, vratili su se u salon. Neko je dodao još drveta na vatru - domaćica, možda - i plamenovi su lizali visoko, bacajući razigrano svetlo na tamni avganistanski čilim prostrt ispred ognjišta. Kafa u šoljicama od koštanog porcelana beše doneta na poslužavniku, zajedno s bombonama od gorke čokolade.

Posle kraćeg, neobaveznog razgovora, Izabel i Džejmi otišli su do klavira.

„Nešto škotsko“, rekao je Tom. „Molim vas. Nešto škotsko“

Klimnuvši glavom u njegovom pravcu i sedajući na klavirsku stolicu, Izabel se okrenula prema Džejmiju. „Oni večeru, mi pesmu?“

„Nema nam druge“, promrmljao je Džejmi. Međutim, nije umeo da se duri i ohrabrujuće joj se osmehnuo dok je otvarala svesku sa škotskim pesmama i stavljala je na klavir.

Izabel je pokazala note, a Džejmi se složio. „Vrlo prigodno“, rekao je.

„Lepi eri od Morija“, objavila je Izabel. „Nije baš vesela pesma - izvinjavamo se zbog toga - ali je na svoj način vrlo upečatjiva. U stvari, to je tužbalica, a škotska muzika često govori o tome kako su stvari pošle po zlu i šta bi bilo da je sve ispalo barem malo bolje.“

Mimi je na to prasnula u smeh. „Zar to nije isto kao kantri i vestern?“ upitala je, „Sve one pesme o nevernim ženama i vernim psima.“

„Može biti“, rekla je Izabel. Odsvirala je nekoliko akorda i okrenula se prema Džejmiju, koji joj klimnu glavom. Stajao je pored klavira, spreman da zapeva.

Kad su stigli do kraja pesme i poslednjih nota klavirske pratnje, Mimi je spojila dlanove, kao da bi. da zapljeska, ali nije, jer su svi ostali nemo sedeli. Endži je buljila u Džejmija, a Tom, koji beše posmatrao Izabeline ruke na dirkama klavira, gledao je sada u Endži. Džo je držao ruke sklopljene u krilu i gledao u tavanicu, ka jednom od rogova izobilja.

Tišinu je prekinula Izabel. „Avaj, lepi eri od Morija bio je ubijen“, reče ona. „Ubio ga je eri od Hantlija, a potom ga ostavio da leži nasred varoši, kažu.“

„To je vrlo tužno“, promrmljala je Endži. „Vrlo tužno... za njegovu porodicu.“

Džejmi je uhvatio Izabelin pogled. Čikao ju je da se nasmeje, ali ona spusti pogled ka dirkama klavira i pritisnu jednu, u B-molu, blago, nedovoljno jako da bi se čulo.

„Da“, odvratila je Izabel. „Bio je omiljen čovek, koliko znam. Ima tu i jedan intrigantan stih. Bio je hrabar i otmen, i igrao je s rukavicom. To bi značilo da je igrao jednu vrstu tenisa - ne onaj na travi, nego pravi tenis. To je igra s onim neobičnim reketima i lopticom koja udara o krov. U početku su igrali udarajući lopticu dlanom. Zatim su počeli da koriste rukavicu. Reketi su došli tek mnogo kasnije. U dvorcu Fokland još uvek postoji pravo tenisko igralište.“

„Bili smo tamo“, rekao je Tom, „zar ne, Endži? Kad smo išli u Sent Endruz. Dvorac Fokland.“

Tamo se nalazio voćnjak - sećaš se? - i ono neobično tenisko igralište. Tamo je umro Džejms V, neposredno posle rođenja škotske kraljice Meri. Sećaš se? Samo se okrenuo prema zidu i umro, zato što je mislio da je sve izgubljeno. Pričali su nam o tome - ona žena koja nam je pokazivala dvorac."

Endži se namrštila. Delovala je zbunjeno. „Koja žena?"

Džejmi joj je pritekao u pomoć. „Voleo bih da otpevam još jednu pesmu", rekao je. „Jednu od Roberta Bernsa, koju svi znate. `Moja ljubav je poput crvene, crvene ruže`."

Dok je Izabel listala notnu svesku, Tom reče: „To je predivna pesma. Zaista predivna." Sedeo je pored Endži na sofi blizu kamina i, kad je Izabel zasvirala prve taktove uvoda, uzeo je njenu ruku u svoju. Napola ih posmatrajući, a napola gledajući note, Izabel je pomislila da je moguće da Tom tačno zna šta je Endži imala na umu kad je prihvatila njegovu bračnu ponudu, ali da je zaključio da će ga ona naposljetku možda i zavoleti, jer ljubav ume da dođe ako verujemo u nju i ponašamo se kao da postoji. Isti je slučaj i sa slobodnom voljom; po svoj prilici, i sa svakom drugom vrstom vere; a ljubav jeste jedna vrsta vere, zar ne?

Međutim, onda je pogledala načas u Endži i ponovo promenila mišljenje. Ona bi više volela da on nije pored nje, pomislila je. Tada bi ga volela. Tada bi ga mnogo više volela.

Probudila se u sitne sate, nije bilo još ni tri, i čula ga kako diše pored nje, taj tih, ranjiv zvuk, tako ljudski. Njen jastuk beše skliznuo s kreveta i glava joj je ležala na zgužvanom čaršavu. Bila mu je okrenuta leđima, jednako kao i prozoru kroz koji se mutna svetlost neba koje leti nije nikad sasvim tamno probijala kroz otvore među zavesama. Smesta se razbudila, sasvim jasnog uma, ali je zatvorila oči i navukla čaršav do brade. Bilo je toplo; nije bilo potrebe za ćebadima na tom vazduhu koji se nije pomerao.

U mislima je prošla ono što se događalo. Nakon što su završili s izvođenjem muzike, i večer se završilo. Mimi je bila umorna i rekla je da će ona i Džo otići na spavanje; Endži je pogledala na svoj sat i izjavila da će i ona u krevet. Džejmi je rekao: „Ja odoh da malo prošetam. Izabel? Hoćeš li sa mnom?”

To nije bio poziv koji je obuhvatao Toma, i Izabel se osetila neprijatno, ali potom je pomislila da Tom verovatno smatra da je Endži, kad je rekla da ide u krevet, verovatno mislila i na njega. Poželela je Endži laku noć i videla da ova gleda u Džejmija, a potom u nju, i osmehuje se. Upitala se načas da li ona zna za njena, Izabelina, osećanja prema njemu. Mimi ih je uočila; moguće je da su bila bleštavo očigledna.

Ona i Džejmi su zajedno izašli iz kuće. Bilo je pola jedanaest i još uvek dovoljno svetlo da se nazru detalji drveća koje je raslo na padinama brda. Nazirale su se i ovce koje su još uvek brstile pored suvozida koji je presecao polje u podnožju padine. S prilaznog puta, pored rododendrona, odvajala se staza i krenuli su njome; Džejmi je išao prvi, gazeći po šljunku, grančicama, borovim iglicama i šiškarkama.

Drhtala je, ne zato što je bilo hladno - jer nije i nije osećala potrebu za jaknom - već zato što je bila s Džejmijem i što je osećala da mora da razgovara s njim, odmah sad, pre no što odmaknu dalje. Teško da je zaboravio na njihovu sobu; da li je pomišljao šta bi moglo da se dogodi?

„Džejmi.”

Bio je dva ili tri koraka ispred nje. Negde, nedaleko odatle, niz brdo iznad njih spuštao se mali potok; čuo se zvuk vode.

Okrenuo se i osmehnuo joj se. „Kako čudno veče”, rekao je.

Podigla je pogled ka njemu. Nije bilo baš tako čudno; drugačije, možda, od večeri koje su provodili zajedno u Edinburgu, ali ne i čudno.

„Zar ne misliš da bi trebalo da pričamo?” rekla je. Glas joj beše drugačiji, od nervoze, i pomislila je: zvučim ćudljivo. Filozof u selu, gde razgovor nije uvek neophodan.

Kao da se iznenadio. „Pa pričali smo cele večeri, zar ne?” Zaćutao je, a njegov osmeh postao je sada zaverenički, kao da se spremao da prizna potisnutu misao. „Ili, bolje rečeno, Endži je pričala. Jesi li je čula s tvog kraja stola? Koliko ta žena može da priča. Gotovo da nisam ni morao da progovaram.”

Ne, pomislila je Izabel, ne to. „Nisam na to mislila. Mislila sam da bi trebalo da pričamo o ovome što se, izgleda, dešava između nas.”

Stajao je vrlo blizu borove grane koja je rasla popreko iznad staze, gotovo je zaprečavajući. Neko beše odlomio jedan njen deo i komadići su ležali pored staze. Naglo je pružio ruku uvis i odlomio

grančicu. Morao je da uposli nečim ruke, nečim što će zamaskirati neugodnost trenutka.

Oklevao je pre no što joj je odgovorio. „Nisam siguran da se nešto dešava između nas", rekao je naposletku. „Ili barem da se dešava bilo šta što se već nije dešavalo."

Izgledalo je kao da traži neki nagoveštaj na njenom licu i Izabel se, dok ga je posmatrala, načas nađe obuzeta nestrpljivošću. Nije šesnaestogodišnji balavac. Odavno je prevalio dvadesetu. Imao je veza. Znao je.

„Vidi", rekla je. „Hoće li ti smetati ako pojednostavim stvar? Želiš li da spavaš sa mnom? Želiš li?"

Pogled mu beše spušten, gledao je u stazu, u zdrobljene borove šišarke. Njene reči visile su u vazduhu, zajedno s prodornim mirisom šišarki i zvukom potoka koji je dopirao odnekud blizu. Šokirala sam ga, pomislila je; i sama je bila potajno preneražena.

Slegao je ramenima. „Ja..."

„Ne želiš."

„Ne. Želim."

„Želiš?"

„Da. Rekao sam da. Da."

Vratili su se.

Pomislila je: Kako je lep dok ovako leži ovde. Nisam nikad videla nešto tako lepo, nikad, kao što je ovaj mladi čovek, sa svojom glatkom kožom i tamo, jedva primetnim, obrisom rebara. Mogu da stavim dlan tu, na njegove grudi, i osetim otkucaje ljudskog srca.

Otvorio je oči.

„I ti si budan." Pomerila je dlan naviše i naslonila ga na njegov obraz, sad, ovog časa, sasvim si moj, ali nećeš to zadugo biti, Džejmi, zato što te ne posedujem. O, mili moj, mili Džejmi, želela bili da mogu da te posedujem, ali sad, više no ikada pre, to jednostavno nije tako.

„O", izustio je. To je bilo sve: „O". I onda, okrenuvši glavu tako da može da je pogleda u oči, rekao je: „Tako mi je žao, Izabel."

„Žao?" Ponovo mu je dotakla obraz. „Zašto to kažeš? Nema zašto da ti bude žao."

„Prilično sam... prilično sam prenaglio. Možda nisi želela..."

Zatečena, uzdahnula je. Prenaglio?

Podigao je glavu i oslonio je na ruku, nalaktivši se. „Uznemirio sam te?" upitao je.

„Naravno da nisi. Naravno da me nisi uznemirio, Džejmi. Mili Džejmi. Ne. Nimalo."

„Znači.."

Nije mogla do da se naslađuje gledajući ga: takvo savršenstvo, čist - kao dečak - bez bilo kakvih viškova.

Zatim je prošaputala: „Naravno da nisi. Ne budi blesav. Nadala sam se... Da, pretpostavljam da jesam. Nadala sam se da bi moglo da dođe do ovoga. "

Posmatrala ga je dok je razmišljao o ovome.

„Mnogo te volim“, rekao je.

„Znam.“

Ponovo je legao i zagledao se u tavanicu. „Neću nikad zaboraviti ovo. Ovo.“

„Ni ja. Nikad. Nijedan poljubac ni pogled zaboravit nećemo.“

„Ta pesma?“

Potvrdno je klimnula. „Najdivnija među svim divnim pesmama. Već sam ti pričala o njoj.“¹⁵⁷¹ Ona se takođe sećala toga, zajedno sa svim ostalim uspomenama, složenim i spremljenim, kao omiljena odeća u fioku.

Tom nije iznenadio Izabel. Nije ga zamišljala kao nekog ko će vreme provoditi sedeći u kući i čitajući, i odista nije bio takav. Etikecija je nalagala da se gosti ne smeju primoravati da učestvuju u aktivnostima koje možda nisu po njihovom ukusu. Posle doručka beše pomenuta mogućnost odlaska u šetnju, „ali možda ostali žele da rade nešto sasvim drugačije“, žurno je dodao Tom; po svom izboru, naravno. Šta je to, upitala se Izabel, što je sasvim drugačije od šetnje; samo aktivnost koja podrazumeva nepomičnost bila bi sasvim drugačija, a može li nepomičnost biti aktivnost? Ona je, valjda, stanje. Srela je Džejmijev pogled iznad stola za kojim su doručkovali; sedeo je preko puta nje. Ovaj zajednički doručak, razmišljala je, zapravo je test: kajanje, stid, želja za zaboravom - to su emocije koje umeju da se pojave u ovakvim situacijama, ali nije ih bilo. Njen i Džejmijev odnos se promenio - naravno da jeste - ali nijedno od ovih osećanja ne beše se javilo dok su sedeli za doručkom, već samo nežna ljubav, nešto slično euforiji, ili se makar Izabel tako činilo.

„Ja ću da otpešačim uz ono brdo“, rekao je Tom, gledajući kroz prozor ka nebu bez oblačka. „Dok gore i nazad ima otprilike dva sata hoda.“

„S vrha puca divan vidik“, rekla je Endži. „Kad pogledaš, vidi se sve do...“ Glas joj zamre.

„Vidi se sve do Aildonsa u daljini“, rekao je Džejmi, dodajući: „možda.“

„Vidi se“, rekao je Tom. „Zemlja Valtera Skota. I Edinburg, takođe - fleka u daljini.“

„Edinburg nije fleka“, rekla je Izabel.

Tom se na to osmehnuo i lako naklonio. „Naravno da nije. Baš sam bezobrazan.“

Endži je pogledala na sat. „Sutra ću u šetnju“, reče ona. „Danas bih da skoknem do Pibisa.“

Tom se okrenuo prema njoj. Izabel primeti da on ne deluje razočarano, ali opet, šetnja nije nikakva velika stvar.

„Izabel?“ rekao je Tom. „Hoćete li u šetnju? Džejmi?“

Džejmi je pogledao u Izabel. Obratio se potom Tomu, ali je i dalje gledao u nju. „Nećete se ljutiti ako ne pođem s vama?“ Nije naveo nikakav razlog.

„Što ne pođete sa mnom u Pibls?“ odmah je rekla Endži. „Potreban mi je neko da mi pomogne da nosim teške stvari. To jest, ako nemate ništa protiv...“

Džejmi se osmehnuo. „Nemam. Taman posla.“

Tom se naglo okrenuo. Izgledalo je kao da će reći nešto Endži, ali se, izgleda, predomislio. Izabel se pitala da li ga ljute Endžini šoping-provodi; „teške stvari“ zvučale su zloslutno i skupo. Još jedan trkaći konj? Ili velika bronzana bista iz antikvarnice? Zamišljala je Džejmija kako tetura pod težinom biste ser Valtera Skota, vukući se za Endži kroz ulice Piblsa. Međutim, potom se upitala da li je kod Toma zaista posredi ozlojeđenost zbog Endžinih kupovina ili ljubomora zbog toga što mu uskraćuje svoje vreme i društvo. Odbila je da ide u šetnju s njim i umesto toga odmah pozvala Džejmija da ide s njom u grad, pomislila je Izabel. Svaki muškarac koji vidi svoju verenicu tako očigledno obradovanu izgledima da provede neko vreme u društvu privlačnog mladog čoveka, mora osećati bar nešto, zaključila je; osim, razume se, ako taj muškarac nije tako siguran u odanost verenice da mu ni na pamet neće pasti da joj društvo tog mlađeg muškarca neće predstavljati ništa više od bezazlenog zadovoljstva.

Džo i Mimi imali su svoje planove. Blagodareći svom nepogrešivom instinktu, Džo je pronašao

trgovca antiknim knjigama koji je živeo u blizini i dogovorio se da ga posete i potom odu na ručak u „Pibls hidro“, prostran edvardijanski hotel koji se nalazio nad ulazom u dolinu Tvid. U šetnju su, dakle, išli samo Izabel i Tom.

„Nije pod moranje“, rekao je Tom. „Stvarno ne morate da klipsate sa mnom tamo gore ako biste radije ostali ovde.“

„Ali želim da idem“, rekla je. Zaista je želela; možda je Endži bila zamorno društvo, ali to svakako nije bio slučaj s Tomom; Izabel je zaključila da je zanimljiv. Pri tom, ne tako mali deo te zanimljivosti činilo je pitanje: Zašto se upetljao s Endži? Doduše, nije ni pomišljala da bi to mogla biti tema za razgovor, ali možda će tokom šetnje malo bolje upoznati njegov karakter, a imala je i neki nejasan osećaj da Tom želi da razgovara s njom. Bilo je nečega u načinu na koji ju je pogledao, što je nagoveštavalo da neke stvari čekaju da budu izrečene. Šta li će to biti, upitala se? Ništa, zaključila je naposljetku. Umišljaš koješta - opet.

Dogovorivši se s Endži da se za petnaest minuta nađu u predvorju, Džejmij je otišao na sprat. Otišla je i Izabel, malo kasnije, i zatekla Džejmija kako se muči s rajsferšlusom na laganoj vetrovki.

„Možda će biti kiše“, rekao je, gledajući kroz prozor prema brdu. „Ne zaboravi da poneseš nešto da ogrneš tamo gore. Znaš kako se vreme menja na brdima. Jednog trenutka je letnje, a već sledećeg poluarктиčko. Naša predivna škotska klima.“

Prišla je i preuzela bitku s rajsferšlusom, uspevši nekako da ga povuče preko prepreke. Njen dlan ostade da leži na prednjici vetrovke, nežno prislonjen na njegove gradi. Podigla je glavu i srela njegove oči. Bile su pune svetla, a ona je želela samo da ga zagrlj. Nije želela da on ode; želela je da ostane. Nije želela da bude nigde osim s njim, zato što je sada, konačno, osećala sreću tako potpunu da se činila tajanstvenom. Obična ljubav, pomislila je, ne misterija, već vizija Erosa.

Prignuo se prema njoj.

„Lepi moj“, prošaputala je.

„Izabel.“

„Lepi moj“, rekla je. „Čuvaj se da ne pokisneš.“

„Ti takođe.“

„Ne razumeju svi“, primetio je Tom kad su zastali na pola puta ka vrhu brda. „Ne razumeju svi zašto se osećam ovako u vezi s ovom zemljom. Imam rođenog brata koga Škotska ne zanima - uopšte. Čak ni kad mu pokažem papire u kojima sve piše - kako su naši preci došli odavde, njihova imena, mesta u kojima su živeli. Samo slegne ramenima i kaže: To je bilo davno - sad smo Amerikanci. Kako iko može da bude tak o ravnodušan prema prošlosti?“

„Zavisi od prošlosti“, rekla je Izabel. „Za neke je prošlost jednostavno previše bolna. Šta ako potičete iz prošlosti pune nesreće i poniženja? Odnekud iz Rusije ili Poljske, gde ste bili izloženi pogromima i ugnjetavanju? Da li biste voleli da vas podsećaju na to? Nisam sigurna da ja bih.“

Tom je krajem svog štapa čistio s čizama skoreno blato. „Možda. Ali zar ne mislite da na taj način izneveravamo ljude koji su morali da prođu kroz sve to - ako ih sada ignorišemo, zaboravimo? Uz to, oni koji su potekli odavde nisu prolazili kroz takve stvari. Naši škotski preci nisu bili takvi jadnici.“

Izabel mu je dobacila pogled pun neverice. Barem Teksašani važe za realan svet, pomislila je; zar

Tom ne zna kako je ovde zaista bilo? Uz sve što je, izgleda, pročitao o škotskoj istoriji, svakako nije mogao verovati tako nešto. Posmatrala ga je kako straže ostatak blata sa svojih čizama i potom briše štap o busen vresa pored staze.

„Ne znam kako ovo da kažem“, rekla je, „ali ti uvaženi škotski preci koje ste iskopali - nisu bili baš anđelčiči, znate. Nisu mogli biti; ne ako su bili iole od ugleda. Sve vodeće škotske porodice bile su samo gomila bitangi. Kovali su zavere, pljačkali i nesmiljeno, krajnje nesmiljeno ubijali jedni druge. Sicilijanci ne bi imali čemu da ih nauče. Baš ničemu.“

Tom je zurio u nju i Izabel se načas pokaja zbog svojih reči. Moramo verovati u nešto, a vera u dobrotu mesta iz kojeg potičemo ili iz kojeg potiču naši preci jeste jedan od načina da se naoružamo protiv hladne spoznaje da će sve začas proći i da svakako nije značilo ništa. Smisao - eto šta nam je potrebno, a ako već pomaže da budemo Irci ili Škoti ili Jevreji ili bilo šta drugo, što se toga tiče, tada bi trebalo da puštamo ljude da veruju u te mrvice identiteta.

„Razume se, i to ne bi trebalo uzimati previše ozbiljno“, rekla je. „Nisu svi bili nemilosrdni i bez morala. Bilo je i svetaca - i to mnogo. Naprosto, teško je u škotskoj istoriji naći mnogo likova koji nisu uprljali ruke krvlju. Pomenuste onomad škotsku kraljicu Meri. Meri Stjuart.“

„Učinjena joj je nepravda“, smesta je rekao Tom. „A ona nije ubila svog muža.“

„Darnlija? Ne, nema dokaza da ga je ona digla u vazduh. Ali kad ga već pomenuste, ne zaboravimo da je i on sam bio ubica. Učestvovao je u zaveri o ubistvu Merinog italijanskog sekretara, zar ne? A kad su njegovi prijatelji ušli u sobu, zgrabio je Meri i vezao je dok su odvlačili Ricija od nje. Eto šta je uradio. Sve je dokumentovano. A to ga čini ubicom.“

To baš i nije bila jedna od najuspešnijih edinburških večera, pomislila je. Meri Stjuart beše pozvala svoje goste u sobu pored svoje spavaonice u palati Holirud. Spisak gostiju bio je kratak: njen nezakoniti brat, lord Robert Stjuart, i njegova supruga; vlastelin od Kriča; ser Artur Erskin; i, na drugom kraju stola, Dejvid Riđo. Ricio je na sebi imao ogrtač od damasta postavljen krznom, satenski prsluk i pantalone od baršuna. Nosio je kapu, jer mu je kraljica to dozvolila, zbog čega behu ozlojeđeni oni koji su u prisustvu vladarke morali da budu gologlavi (svi sem Darnlija, koji je bio Merin muž). Pokvareni škotski lordovi ušli su u sobu i zgrabili Ricija, koji je u očajanju stao da zapomaže na italijanskom, a onda i na francuskom. Giustizia! Giustizia! Madame, sauve ma vie!¹⁵⁸¹ Ali nije mogla; bila je tek napola francuska kraljica u naciji grubih muškaraca. Nisu prestajali da ga probadaju, iznova i iznova.

Tom je pokazao prema vrhu brda, koji je još delovao veoma daleko. Sad su već morali da skrenu sa staze, kako se veličanstveno nazivao običan puteljak za ovce, budući da je pratila konture brda, a oni su morali da se penju. Krenuli su, lagano napredujući kroz nizale vres. Ženka tetreba iznenada izjuri iz zaklona, uzbunjeno krešteći, trčeći spuštene glave ne bi li izbegla stvorenja za koja je verovala da će biti njene ubice. Izabel ju je sažaljivo posmatrala i osetila iznenadnu nežnost, izazvanu ljubavlju. Ljubav boji svet, pomislila je, omogućava nam da vidimo koliko je lep, koliko ranjiv, koliko dragocen. Ako smo ispunjeni ljubavlju, nismo kadri da mrzimo ili uništavamo; nema mesta za takve stvari. Zatvorila je oči načas, na jedan ošamućujući časak, i ponovo se našla u onoj sobi, s Džejmijem pored sebe i nejasnim svetlom letnjeg neba napolju, i srca punog iste ove ljubavi koju je osećala i sad.

„Jeste li dobro?“ Tom beše stao i sada ju je zabrinuto posmatrao. „Recite mi ako je ovo previše strmo za vas.“

Uveravala ga je da je dobro, da se naprosto zanela u misli i stoga nesvesno zatvorila oči. „Penjanje mi ni najmanje ne smeta. Tamo u gradu mnogo šetam, znate. U dobroj sam kondiciji.”

„Ne može se svak popeti na brdo”, rekao je Tom. „Previše smo se navikli na kola. Naše noge... dakle, zaboravljamo kako se koriste. Ili je barem u Dalasu tako. Nastojim da pešačim što više mogu. Imam kuću blizu Tajlera. Lep placić. Nisam nikad uspeo da doteram kuću onako kako sam želeo. Na pogrešnom je mestu, a ruke su mi vezane. Najviše bih voleo da je srušim i sagradim iznova, ali ostavljena je u zajedničko vlasništvo meni i mojoj sestri. A njoj muž ne da da pristane na to.”

„A Endži? Da li i ona mnogo pešači?” upitala je Izabel. Endži ne beše pomenuta u razgovoru, a ovo je bila prilika za to.

„Ona se uglavnom vozi”, odvratio je Tom. „Ali zato povremeno igra tenis. Kaže da bi volela da ga igra češće posle našeg venčanja.”

„Shvatam”, rekla je Izabel. Podigla je pogled ka nebu; kiša još nije padala, ali videla se u daljini, u teškim purpurnim oblacima nad Istočnim Lotijanom i morem iza njega. „Dugo je poznajete?” Pitanje beše bezazleno, čak banalno; neusiljen razgovor uz šetnju, između dvoje prijatelja koji su želeli da se malo bolje upoznaju.

„Godinu dana”, odvratio je Tom, izgledajući kao da razmišlja. Katkad preuveličavamo proteklo vreme, ne bi li stvari izgledale povoljnije po nas. „Ili nešto malo kraće.”

„Sigurno imate mnogo zajedničkog”, rekla je Izabel.

Tom nije odgovorio odmah. Potom je rekao: „Ponešto”.

Izabel je malo ublažila ovo. „Pa dobro, za početak je dovoljno. Nesumnjivo ćete steći neka nova, zajednička interesovanja. To je izuzetno važno u braku. Bez zajedničkih interesovanja, zaista, nisam sigurna koja je svrha.” Dalje nije smela da ide, mada je već i ovo možda bilo suviše daleko. Tom je samo klimnuo glavom. Nije rekao ništa.

Kad su se domogli vrha brda, vidik je bio upravo onakav kakav je Tom i rekao da će biti. U daljini su se nazirala plavičasta brda Bordersa, u suprotnom pravcu nalazila su se brda Pentland i tik iza njih Edinburg, a Arturovo sedište¹⁵⁹¹ ne beše više od majušnog ležećeg lava. Seli su, da bi povratili dah., a Izabel je legla na leđa, zagledavši se u prazno nebo. Svet neprestano teče, rekli su budisti, i setila se toga gledajući u plavetnu prazninu; umišljala je da može da vidi čestice vazduha, nagle, plivajuće pokrete, prolazak vetrova. Ništa nije prazno; samo izgleda tako. I potom je pomislila: Ja sam u stanju blaženstva. Zaljubljena sam. Ponovo. Konačno.

Džejmi je doneo Izabel teglu meda. Samo to je kupio u Piblsu; teglu meda koju joj je s osmehom spustio u ruke. „Pčele su ga napravile”, rekao je.

Endži ih je za to vreme posmatrala. Lice joj beše bezizražajno. Beše pronašla trgovca antikvitetima i kupila mali francuski stočić s mermernom pločom, koji je Džejmi poslušno odneo do kola - bio je težak - i jednu od onih viktorijanskih boca napunjenih obojenim peskom, da bi se dobio efekat pruga.

„Koja je svrha toga?” upitao ju je Džejmi.

„Nikakva”, odvratila je Endži. „To je boca napunjena peskom.”

Tom je ispoljio učtivo interesovanje za kupljene predmete, ali Izabel je jasno videla da mu baš ništa ne znače.

„Imaćemo veliki prtljag kad se krajem leta budemo vraćali kući”, rekao je. „Endži namerava da

preuredi kuću."

Endži je zurila u Izabel, kao da očekuje da se ova usprotivi.

„Sigurna sam da će biti vrlo atraktivna", rekla je Izabel. „I pri tom sami birate stvari. Neki ljudi..." Umalo je rekla neki bogati ljudi, ali se blagovremeno ujela za jezik. „Neki ljudi angažuju dekoratere da im odaberu stvari. Nameštaj, slike - baš sve."

„Ne bih mogla da živim tako", rekla je Endži. „Među stvarima odabranim po tuđem ukusu."

Izabel se pitala namerava li ona da se otarasi svih Tomovih stvari kada se useli u kuću. I pomislila je da je moguće da je to i njemu palo na pamet, budući da je zaustio da nešto kaže, ali ga je prekinula Mimi, koja je počela da priča o nekom u Dalasu, koga su oboje poznavali, a ko je potrošio godinu dana i gomilu novca na potragu za starim porodičnim stvarima greškom izbačenim iz kuće. Naposletku ih je pronašao i vratio u kuću. „Kakva lojalnost", zaključila je na kraju. „Kao ponovni susret starih prijatelja."

Razgovor je odlutao u drugim pravcima. Svi su sedeli u salonu, pijući čaj koji gospođa Paterson beše donela iz kuhinje i servirala na niskoj, širokoj komodi. Radeći to, okrenula se prema Izabel i prošaputala: „Možemo li načas da popričamo, molim vas?" Potom je jedva primetno pokazala glavom prema vratima i izašla iz salona. Stojeći pored komode, Izabel je popila nekoliko gutljaja čaja, a zatim odložila svoju šolju i tanjirić i otišla za gospođom Paterson.

Predvorje beše prazno, ali su vrata koja su vodila ka kuhinji bila poluotvorena. Izabel prođe kroz njih i uputi se niz kratak hodnik. U pokrajnjoj niši behu odloženi dečji drveni konjić za ljuljanje i mala kola na pedale neobičnog izgleda. Konjić za ljuljanje, sa zamršenom grivom, bio je obojen u sivkastobelo i izguban od upotrebe; kola na pedale imala su tradicionalnu zelenu boju britanskih trkaćih automobila, sa crvenim kožnim sedištim. Obe igračke izgledale su prašnjavo, kao da su ih davno napustila deca koja su ih nekad volela. Deca, poput mačaka, pretvaraju kuću u dom, a odjeci njihovog prisustva ostaju tu još dugo nakon što iz njega odu.

Gospođa Paterson je stajala pored velikog kuhinjskog prozora, brišući ruke o krpu za sudove. Čuvši Izabel kako ulazi, okrenula se prema njoj.

„Hvala vam, gospođice Dalhusi", rekla je. „Tamo nisam mogla da razgovaram s vama. A kad sam vas jutros potražila, već vas nije bilo tu."

„Tom i ja smo otišli u šetnju", odvrtila je Izabel. „Vidik je divan s vrha onog brda. Videli smo milje i milje unaokolo."

Gospođa Paterson je potvrdno klimnula. „Vili ga je takođe voleo", reče ona. „Moj pokojni muž. Bio je poslovođa ovde u vreme kad je ovo mesto funkcionisalo kao pravo imanje. Mada, možda je poslovođa prejak izraz. Samo je još jedan čovek radio ovde, koji se starao o ovcama. Vili je obavljao i posao šumara, jer je sve bilo u lošem stanju. Ali kad je on umro, sasvim su prestali da rade i dali su zemlju u zakup onom ovčaru dole niz drum, a ja sam ostala da vodim kuću."

„I to odlično radite", rekla je Izabel, osvrćući se po lepo sređenoj kuhinji s nizovima blistavih bakarnih šerpi i crnih tučanih tiganja.

„Trudim se. Ali nije lako kad se izdaje na kratko. Brusovi nisu problem, zato što dugo ostaju. A i očas posla se dogovorimo o bilo čemu."

Izabel je potvrdno klimnula. „Hteli ste da razgovaramo..."

Gospođa Paterson spusti krpu za sudove. „Vrlo mi je neprijatno zbog ovoga“, počela je. „Vidite, Endži mi je jutros rekla da stavim flaširanu vodu u vaše sobe. Rekla je da je potrebno da bude po jedna u vašoj sobi i sobi onog mladog čoveka. Džejmija, beše? Dakle, ja sam joj rekla da vi koristite samo jednu sobu.“

Nisam razmišljala, naprosto sam rekla. Primetno se iznenadila. A ja sam pomislila da nije trebalo ništa da pominjem. Vidite, kad sam sređivala sobu...”

Izabel je odmahнула glavom. „Ne sekirajte se zbog toga“, rekla je. „Nije važno. Stvarno nije.“ Zastala je. „Boravak u spojenim sobama ispostavio se kao vrlo zgodan.“

Gospođa Paterson ju je pronicljivo pogledala. „O?”

Izabel je slegla ramenima. Bilo je prekasno za zaobilaženje ovog pitanja. „Pa dobro, pretpostavljam da vam naprosto govorim istinu. Ne može se drugačije, znate. Mogla bih da vas lažem i pretvaram se da mi je neprijatno, ali nije. Vidite, položaj u kojem smo se našli podstakao je razgovor između njega i mene. I ostao je sa mnom. Noćas smo prvi put bili zajedno.“

Gospođa Paterson načini pokret rukom koji Izabel nije umela da protumači. Je li ovo bio izraz šokiranosti? pitala se. Gest odobravanja? Ljudi u Edinburgu tolerišu stvari koje narod u konzervativnijoj škotskoj provinciji možda ne bi tolerisao. Upuštanje u vezu s mlađim muškarcem možda je baš jedna od onih stvari o kojima gospođa Paterson nema baš visoko mišljenje.

Starija žena se za trenutak okrenula od nje i pogledala kroz prozor. Zatim se ponovo okrenula prema njoj. „Izvinite“, rekla je. „Vaše privatne stvari nisu moja briga.“

„Ali sama sam vam ih pomenula“, odvratila je Izabel.

Gospođa Paterson je potvrdno klimnula. „To je tačno, pomenuli ste.“ Načas je začutala, pa nastavila: „Gospođice Dalhusi, smem li da vas pitam nešto? Ako nemate ništa protiv?”

Izabel se pitala šta će to biti. Ženu je verovatno interesovalo koliko Džejmi ima godina. „Naravno da smete.“

„Znam da sam starija od vas“, počela je gospođa Paterson. „Ali... ali, šta mislite, ako bih otišla u Edinburg, da li bih uspela da nađem sebi nekog takvog mladog čoveka? Šta mislite, da li bih imala šanse?”

„Da li biste hteli da vam pomognem?” upita je Izabel. Potom prasnu u smeh, isto kao i druga žena. Obe su znale da nijedna ne govori ozbiljno, ali Izabel je pomislila: Šta da je rekla „da”? Kako bih ja to njoj pomogla? To pitanje podstaklo je još jedno u njenom umu. Kako je ona, uopšte, našla Džejmija? Kako je došlo do tog čudesnog i neverovatnog događaja? Čista sreća, sigurno, ravna osvajanju premije na lutriji ili bilo čemu drugom što se kosi sa svim nemogućim izgledima, ali što se s vremena na vreme dešava i natera nas da poverujemo u providenje.

Vratila se u salon. Džo i Mimi behu otišli da prilegnu pre večere; od seoskog vazduha se čoveku uvek prispava, rekla je Mimi. Izabel se složila s njom. I ona sama mogla je mirne duše zaspati, pomislila je, dok je ležala gore na vrhu brda i gledala u nebo. Uradila je to jednog leta u Irskoj, s Džonom Lajamorom, na kraju duge šetnje; umorni, legli su u polju u predvečerje i probudili se kad je već uveliko bila noć, a nebo puno zvezda. Oboje su bili toliko opčinjeni lepotom tog doživljaja da su samo ćutali i, čudno, razmišljajući o tome sećala se Džona bez one gorčine koja je dotad bojila njene uspomene na njega.

Džejmi je prelistavao neki časopis. Tom i Endži su sedeli na sofi.

„Dakle“, rekao je Džejmi, spustivši časopis. „Oдох ja gore.“

Izabel se nije pomerila sa svog mesta. Beše primetila da je Endži posmatra. Nije mogla da ode odmah za njim - ne sad.

„Večera je u pola osam“, rekla je Endži, preusmerivši pogled ka Džejmiju. „Piće u sedam.“

Dok je Džejmi potvrđivao da je primio informaciju, Izabel, koja beše nasula sebi još jednu solju čaja, nervozno se igrala svojom kašičicom. Zatim je Endži rekla: „Je li gore sve u redu? Smeštaj je dovoljno udoban?“

Džejmi je taman izlazio iz sobe. Stao je. „Da“, žurno je odvratio. „Da, sve je u redu.“

„Popeću se i proveriti“, rekla je Endži. „Prepustila sam organizaciju gospođi Paterson, ali trebalo bi da se uverim da je sve u redu.“

Džejmi dobaci pogled Izabel, koja ga samo bespomoćno uzvratila.

„Ne sekirajte se“, reče on. „Sve je u najboljem redu. Gospođa Paterson se odlično stara o nama.“

„Da“, dodala je na to Izabel. „Stvarno odlično. Srećni ste što je imate.“

Endži pogleda u Izabel, ali samo na trenutak, pre no što se okrenula na drugu stranu, kao da Izabelina upadica nije ni zavređivala da bude zapažena. Spustila je šolju i ustala. „Poći ću s vama.“

Tom kao da ne beše zainteresovan za ovaj razgovor. „Poznajete li vodopade Klajda?“ upita on Izabel.

„Vodopade Klajda?“ Razmišljala je šta bi Endži mogla da uradi kad ode na sprat. Je li uopšte važno to što joj je rečeno da njeni gosti, za koje je verovala da su tek poznanici, borave u istoj sobi? Šta ona ima s tim? Ništa, zaključila naposljetku Izabel. Štaviše, verovatno ne bi bilo tako loše da je neko podseti na to, jer bi onda možda manje očigledno proždimala Džejmija pogledom. Zar je Tom sasvim nesvestan toga? Zar nije baš ništa primetio?

Džejmi je izašao iz sobe, s Endži koja ga je u stopu pratila. Siroti Džejmi, pomisli Izabel. U neprilici je zbog ovoga. Ja nemam potrebe da se osećam neprijatno, ali s njim je sigurno drugačije. Pomislila je na razlog za to. Posredi je bio način na koji ljudi - sa strane - gledaju na ovakve stvari. Smatra se da je mlađi muškarac iskorišćen. Uvek. Ljudi tako misle.

A ona ga nije iskorišćavala. I neće ga zarobiti; zna da će doći vreme kad će jedno od njih morati da krene dalje - to će biti on. Kad to vreme dođe, ona ga neće zadržavati. Ali dotle ima još vremena. I nije joj važno šta svet misli o njoj. Ako neki požele da je nazovu otimačicom mladića, neka ih.

U ponedjeljak, po povratku u Edinburg, provela je tri sata za radnim stolom i uveliko smanjila gomilu pristiglih rukopisa. Morala je da se pozabavi i neobičnim pismom, koje joj je oduzelo skoro ceo sat: dobila ga je od člana uređivačkog odbora koji je izražavao svoju zabrinutost zbog pravca u kojem ide Revija. Otkako su naimenovali ovog novog člana, mladog profesora s Univerziteta Britanske Kolumbije, pisao joj je već četiri puta. S članovima uređivačkog odbora se inače uglavnom nije čula i podozrevala je da su neki od njih samo maglovito svesni tog članstva, budući da nisu nikad potezali nikakva pitanja. Međutim, ovaj profesor je svoje članstvo u odboru shvatao ozbiljno i pažljivo je uočavao sve što je smatrao odstupanjima od osnovne svrhe časopisa.

Mi smo časopis za primenjenu etiku, napisao je u pismu koje je poslao Izabel. Postoji mnoštvo časopisa koji se bave teorijom morala - naš zadatak je da se pozabavimo primenom etike u konkretnim situacijama: stvarnim problemima stvarnih ljudi koji rade stvarne poslove.

Na njegov predlog, posvetili su ceo jedan broj etici čamca za spasavanje. Tema diskusije bile su odluke koje čovek u čamcu za spasavanje mora da donese u vezi s tim ko može da se popne u čamac, ako mora da ostane na brodu koji tone, zato što u čamcu nema dovoljno mesta. A onda, kad se čamac spusti u more i potone do ruba, ko će biti izbačen iz njega. Da li bi trebalo prvo izbaciti najstarije? Kako odbrati između lezilebovića i vrednog lekara? I šta ako ljudi u čamcu počnu da skapavaju od gladi i nemaju alternative do da pojedju jednog iz grupe?

Protivno svim izgledima, Izabel je dobila pismo od još jednog člana uređivačkog odbora. Zar ne bi trebalo da se koncentrišemo na probleme iz stvarnog sveta?

Izabel mu je odgovorila ovako:

Žao mi što moramo da se sporimo oko ovoga, ali uveravam vas da se ova pitanja javljaju i u stvarnom svetu. Slučaj broda „Minjoneta je vrlo dobro dokumentovan i samo je jedan od primera. Grupica mornara doživela je brodolom i našla se u čamcu za spasavanje zajedno s brodskim malim. Plutali su pučinom neko vreme, glad je bivala sve veća i veća i, naposljetku, u potpunom očajanju, dvojica od njih odlučila su da ubiju i pojedju broskog malog. To su i uradili, a sudbina je htela da se nedugo potom na horizontu pojavio brod koji ih je spasao. Mornari su vraćeni vi Englesku i optuženi za ubistvo. Branili su se tvrdeći da su delo počinili isključivo iz nužde, ali je sud imao drugačije mišljenje, tako da su proglašeni krivima i osuđeni na smrt. Srećom, ipak nisu obešeni i morali su da odsluže samo kratku vremensku kaznu.¹⁶⁰¹ Sve to se zaista dogodilo.

Ovo je izazvalo brz odgovor. Rekoste da „srećom“ nisu obešeni, napisao je član odbora koji je započeo ovu prepisku. Zar time ne opravdavate ubistvo? Po kojem to načelu smem da ubijem nedužnu osobu da bih spasao sopstveni život?

Nisam to rekla, odgovorila je Izabel. Rekla sam da je sreća što nisu obešeni zato što se svim silama protivim smrtnoj kazni. Ubijanje kao kazna je varvarski čin. O tome nema zbor. Takođe, pokazuje i zastrašujuću nesposobnost praštanja. Zato sam rekla da je sreća što ta dva čoveka nisu obešena.

Stigao je odgovor. Shvatam. Priznajem grešku. Ali poenta ostaje: smemo li ubiti drugu osobu da bismo spasli sopstveni život, iako žrtva nije ni na koji način prouzrokovala okolnosti koje su dovele do ugrožavanja našeg života? To je moje pitanje.

Problem čamca za spasavanje je narastao i naposljetku se protegao na dva broja Revije. A fokus se sa čamaca za spasavanje - kojima, sva sreća, upravljaju mornari a ne filozofi - prebacio na čvrsto tlo koje je, na neki način, i samo predstavlja svojevrsan čamac za spasavanje. Tu su pitanja postala mnogo stvarnija, smatrala je Izabel, budući da stvarni ljudi umiru svakog dana, u vrlo velikom broju, zbog toga što se zalihe tog čamca za spasavanje ne raspodeljuju pravedno. A ako i jesmo osetljivi na pomisao o izbacivanju živog čoveka iz pravog čamca za spasavanje, mnogo smo manje skrupulozni kada je reč o postupcima koji imaju isti učinak, tamo negde daleko, na ljude koje ne poznajemo i koji su za nas bezimeni. To je nemilosrdno i potresno - ako se čovek ikad seti da razmisli o tome - ali do većine svojih luksuza dolazimo na račun patnji i lišavanja koje trpe neki daleki, nepoznati ljudi.

U dvanaest je prestala da radi. U kući je vladala tišina, jer je Grejs imala slobodan dan, a Mimi i Džo je tek uveče trebalo da se vrate iz Tarvin hausa, gde su ostali dan duže. Izabel se s Džejmijem vratila u nedelju, kasno popodne. Vožnja do Edinburga u njenim zelenim švedskim kolima protekla je u tišini. Međutim, nije to bila neprijatna tišina; činilo se kao da nijedno od njih ne oseća potrebu da govori. Džejmi je pružio ruku i lako dodirnuo njenu, i osmehnuo se, a ona mu je uzvratila osmeh; sve što su želeli da kažu beše već rečeno tokom vikenda i imali su osećaj da su im srca puna.

Ali sada Izabel beše obuzeta nemirom. Mogla je da ostane i ruča kod kuće, ali nije uživala pri pomisli da sedi tu sasvim sama. Čeznula je da telefonira Džejmiju, samo da mu čuje glas, ali nije mogla, jer je ceo dan bio na probama. Uz to, pomišljala je da to ne bi bilo dobro. Ne bi trebalo da izgleda kao da joj je previše stalo... Zaustavila se i osmehnula. Kad je poslednji put razmišljala ovako? Sa svojih petnaest, šesnaest godina - u uzrastu u kojem devojčice provode sate i sate razmišljajući o reakcijama dečaka na njihovu taktiku. Ne, razume se da je to bilo sasvim drugačije; ovo sada je zrelo razmišljanje, realizam. Džejmi ne bi želeo da se oseti sputanim i ona ga neće sputavati.

Odlučila je da će ručati u Ketinom dućanu. Ponedeljkom u vreme ručka, iz nekog razloga, obično nije bila velika gužva i bila je sigurna da će zateći bar jedan slobodan sto. Uz to, mogla im je malo pripomoći tokom ranog popodneva, ako Ket bude htela da izađe na pauzu; dopao joj se posao vođenja dućana onomad kad je Ket bila u Italiji i otad je rado uskakala kad god je imala vremena. Mada, tamo će verovatno biti Ketina nova pomoćnica, Miranda, pa možda neće biti potrebe za njenom pomoći.

Miranda je bila tamo; stajala je iza tezge i posluživala mušterije dok je Edi sekao šunku na električnom sekaču. Podigao je pogled, a Izabel se bukvalno smrznula od straha; mrzela je taj sekač, s njegovim zujećim kružnim sečivom, i zadrhtala bi svaki put kad bi ga videla. Delovao je na nju onako kako na neke deluje škriputavo struganje krede po tabli ili kamena plovućca po površini kade: spopadala ju je jeza i živci bi joj zatreperili. Edi ne bi trebalo da diže pogled sa šunke, stvarno ne bi trebalo; iako je sekač imao štitnik čija je svrha bila da spreči da rukovalac odseče sebi prst, vrh prsta je u trenutku nepažnje ipak mogao da ode. Trgla se. Kad je bila mala, na Morningsajd roudu je bio jedan mesar koji je odsekao sebi dva prsta, što je u to vreme bilo sasvim uobičajeno za mesare. Umeo je da zabavlja decu tako što bi stavio jedan od patrljaka u uvo ili, povremeno, na početak nozdrve, što je izazivalo oduševljen smeh dečaka i užasno, zgađeno cičanje devojčica. Više nije bilo takvih mesara; neko je, negde, izvukao pouku; država se umešala.

Izabel je pokazala na sekač i namrštila se. „Budi pažljiv“, nemo je oblikovala usnama reči.

Edi se osmehnuo i vratio poslu, a režnjevi italijanske šunke nastavili su da padaju na četvrtasto isečen papir za pakovanje. Mušterija koju je posluživao napregnuto je posmatrala proces.

Završivši posluživanje svoje mušterije, Miranda priđe stolu za koji je Izabel sela i srdačno je pozdravi.

„Već dva dana radim ovde“, reče joj. „I super mi je. Ket je odlična šefica, a Edi je slatkiš, stvarno jeste.“ Spustila je malo glas. „U prvi mah sam pomislila da nešto nije u redu s njim, stvarno jesam. A onda je valjda shvatio da nemam nameru da mu otkinem glavu i postao je stvarno fin prema meni. Pokazao mi je gde je šta i... pa, stvarno mi je mnogo pomogao.“

„Malo je stidljiv“, rekla je Izabel. „Ali mi ga mnogo volimo.“

„Je li ima devojku?“ upitala je Miranda.

Izabel se nađe malo zatečena ovim pitanjem. Je li Miranda zainteresovana za Edija? To joj je izgledalo prilično neverovatno; teško da je mogla da zamisli Edija s ovom druželjubivom Australijankom, ali opet, možda je to bilo baš ono što je Ediju trebalo - devojka koja će načiniti prvi korak. Jer, zaista, nije mogla da zamisli da on preduzima prvi korak, ili bilo šta drugo, kad smo već kod toga. Ili je možda postojao drugi razlog za pitanje: prikriveno raspitivanje u vezi s tim da li je Edi uopšte zainteresovan za devojke?

Izabel se kratko osvrnu po prostoriji. Edi beše završio sa sečenjem šunke i sada je merio crne masline bez koštica upakovane u malu belu posudu. Činilo joj se da bi trebalo da bolje poznaje Edija nakon što su neko vreme radili zajedno, ali kad se upitala šta zna o njemu - o tome šta radi u slobodno vreme, ko su mu prijatelji - došla je do spoznaje da zapravo zna vrlo malo. Ponekad je odlazio u bioskop na Lotijan roudu - pomenuo je to jednom ili dvaput - i voleo je da sluša muziku jednog benda - Izabel nije mogla da mu upamti ime i u razgovorima s Edijem nazivala ga je Nešto Nešto. Ali to je bilo sve što je o njemu znala; to, i činjenicu da je u izvesnom trenutku svog života pretrpeo nekakvu traumu. Mada o tome nije nameravala da govori Mirandi, jer to nije imalo nikakve veze s njom.

„Ne bih znala“, tiho je odvratila. „Ne govori o svom privatnom životu. I mislim da ne bi voleo da ga zapitkujemo.“

Miranda je izgledala zamišljeno. „To je ono što mu je potrebno“, rekla je. „Devojka, da bi stekao samopouzdanje.“

„To možda i nije baš tako jednostavno“, prigovorila je Izabel.

Miranda se osvrnula, da bi proverila da je ne čekaju na kasi. „Svakom momku je potrebna devojka - ili dečko, zavisi već, razumete.“

Izabel je klimnula glavom. „Važno je imati nekog.“ Pogledala je Mirandu, u njeno sveže, otvoreno lice, u optimističan izraz. To je bilo upravo ono što je volela u vezi s Australijom i Australijancima; nema zebnje, nema kukanja, samo pozitivnog zadovoljstva koje se izvlači iz življenja. A tu je i njihova izrazita druželjubivost, otelovljena u onoj gruboj doktrini o drugarstvu o kojem su voleli da govore. Provukla se čak i u Australijsku filozofsku reviju, u kojoj je Izabel našla zanimljiv članak pod naslovom „Šta je drugarstvo?“ A drugarstvo je, kako izgleda, bilo filozofija koja je podrazumevala vođenje računa o drugim ljudima o zajedništvo u nevolji. Nije bila baš ubeđena da Australijanci imaju monopol na tu ideju, ali potom je u nastavku članka pročitala o tome kako je drugarstvo spasavalo živote u Drugom svetskom ratu, kad su zarobljeni australijski vojnici mnogo bolje izlazili na kraj s oskudicom koja je postojala u vojnim logorima, zato što su njihovi oficiri delili sve sa svojim ljudima i više brinuli za njihovu dobrobit nego britanski, sa svojim insistiranjem na izdvajanju i privilegijama. Britanski oficiri bi možda imali da kažu nešto na to, pomislila je, ali

jeste bilo zanimljivo. Dabome, drugarstvo ima i svoju negativnu stranu: mora se stati na stranu svojih drugova u bilo kakvom sukobu s vlastima, što je nezrelo, smatrala je Izabel - nikad joj nije bilo jasno zašto je ljudima toliko teško da prihvate da njihovi prijatelji možda greše. Ja često grešim, pomislila je, često, i pretpostavljam da je isto i s mojim prijateljima.

Miranda je zurila u nju. „Vi ste filozof, zar ne? Edi mi je rekao.”

„Da”, odvratila je Izabel. „Time se bavim.”

„Mogla sam i misliti”, rekla je Miranda. „Iako nisam znala. Izgleda da tako napregnuto razmišljate o svemu. Pa i onomad ste sedeli i razmišljali o nečemu, zar ne?”

Izabel se nasmejala. „Da, pretpostavljam da jesam. Neretko zateknem sebe kako odlutam u mislima. Počnem da mislim o jednoj stvari, a onda pređem na nešto povezano s njom. I tako to krene.”

„I plaćaju vas za to?”

„Vrlo malo, bojim se. Filozofiranje se ne isplati baš naročito.”

Miranda ju je upitno posmatrala. „Ipak, Edi mi reče da ste bogati. Da živite u velikoj kući i imate nekog ko radi za vas.”

Nije bilo zlobe u ovoj primedbi, tako da Izabel ne beše nimalo ozlojeđena njome. „Imam mnogo sreće”, odvratila je. „Dobrostojeća sam. Nasledila sam novac. Eto odakle mi. Ali nastojim da se ne razbacujem njime, uveravam vas. Ne živim u velikoj raskoši ili tako nečemu.”

„Šteta”, rekla je Miranda. „Ja bih, da imam novca.”

„Ne znate to. Možda biste zaključili da nije mnogo drugačije. Da znate da i nije. Kad imate minimum potreban za srazmerno udoban život, sve više od toga ne doprinosi da se osećate nimalo drugačije. Zaista je tako.”

Bilo je očigledno da joj Miranda ne veruje, ali razgovor svakako beše okončan, jer se na ulaznim vratima pojavila Ket. „Evo šefice”, reče Miranda. „Kad mačke nema, miševi kolo vode.¹⁶¹¹ A sad moram da se vratim poslu. Drago mi je što smo popričale, Izabel. I hvala vam još jednom što ste mi našli ovaj posao.”

Ket je otišla do tezge i rekla nešto Ediju, a potom prišla Izabelinom stolu i sela preko puta svoje tetke. Izabel je odmah shvatila da nešto nije u redu. Ket beše napeta, a njen pozdrav s Izabel graničio se s hladnim. Nevolje s Patrikom, pomisli Izabel. Ket se uvek ponašala tako kad bi njen emotivni život postao komplikovan; tako je bilo s Tobijem i ostalima i, mada nije imalo tendenciju da dugo traje, bilo je neprijatno za sve.

„Vikend je bio prijatan?” upitala je Ket.

Izabel je oklevala. „Jeste. Bio je. Ja...”

„Maločas sam srela Mimi”, rekla je Ket. „Naletela sam na nju u pošti.”

Džejmi, smesta pomisli Izabel i oseti nalet panike. Nije razmišljala o ovome, a trebalo je. „Mislila sam da će se njih dvoje vratiti tek kasno popodne”, reče ona. „Vikend smo proveli u Bordersu. U kući blizu Pibisa.”

„Rekla mi je”, odvrati Ket. „I jel` ti bilo lepo?”

Izabel više nije ni najmanje sumnjala da Ket zna - sarkazam u njenom glasu osećao se nepogrešivo.

„Ket“, reče ona. „Nameravala sam da ti kažem. Nameravala sam...“

Ket se malo prignula napred i spustila glas. „Kako si mogla? Kako si mogla to da uradiš?“ napola je šapnula, a napola prosiktala.

Izabel se trgla i povukla unazad. „Šta ti je Mimi rekla?“

„Da je Džejni bio tamo.“

Izabel se upita da li bi trebalo da porekne zaključak koji je Ket očigledno izvukla. Mimi joj svakako ne bi nikad rekla šta se dogodilo - a ni ona sama još nije pričala s Mimi o tome. Što se nje ticalo, Izabel i Džejni su još uvek bili samo prijatelji. Ali poticanje s njene strane bilo bi najobičnija laž, a lagati se ne može.

„Jeste, bio je. Džejni je bio tamo.“ Nije elaborirala. Nije imala obavezu da objašnjava Ket bilo šta, čak iako je Džejni nekad bio njen dečko. Ket ga je odbacila i više nego jasno stavila do znanja da nema nameru da ga primi nazad. U takvim okolnostima, dakle, teško da je imala prava da se žali zato što je Džejni našao neku drugu. Ali onda, ta druga bila je Ketina rođena tetka.

„Izabel“, šapatom je rekla Ket. „Ne mogu da verujem da si to uradila. Da si se spetljala s Džejmijem. Pobogu, bio je moj dečko. Moj dečko. Znala sam da se viđate, ali sam ja, glupača, zamišljala da je to samo fino malo prijateljstvo - a ne ovo.“

Izabel je uzdahnula. „Žao mi je, Ket. Stvarno mi je žao. U početku je zaista bilo samo prijateljstvo - kunem ti se. Nisam imala pojma da ćeš biti ljubomorna. Znala si da je Džejni do ušiju zaljubljen u tebe. Znala si to. Ali ti si njega ostavila i nemaš pravo da sad budeš ljubomorna. To baš ne bi bilo pravedno, zar ne? Ni prema njemu, a ni prema bilo kome drugom, kad smo već kod toga.“

Pogled koji joj je dobacila Ket duboko je uznemirio Izabel. Ako i nije bio čista mržnja, nije bio ni mnogo daleko od toga. „Ljubomorna? Ljubomorna?“ Ispljunula je ove reči. „Nisam ni najmanje ljubomorna.“

Izabel je govorila smireno. „Sasvim sigurno jesi. Inače se ne bi ovako ponašala.“

„To nije ljubomora“, odvrati Ket. „To je gađenje.“

Izabel je ćutala. Miranda i Edi, na drugom kraju prostorije, shvatili su da je posredi rasprava i radoznalo su gledali u njihovom pravcu. Odvrtila je pogled. Odjednom je osetila stid. Gađenje. Eto šta je Ket osećala u vezi s njenim ponašanjem. Njena sopstvena bratanica.

„Razmisli malo o tome“, nastavila je Ket. „Njemu je dvadeset osam, a tebi četrdeset dve. Možeš majka da mu budeš.“

Izabel je podigla pogled. „Teško“, rekla je. „Imala sam četrnaest godina kad se rodio.“

„Pa šta?“ nabusito je odvrtila Ket. „Mnogo je mlađi od tebe. I, uostalom, ti ne misliš da je pomalo odvratno kad tetka odvuče brataničinog dečka u krevet? Ili si ti uskočila u njegov? Jesi li? Je li tako bilo?“

„Nemaš prava da tako razgovaraš sa mnom. Nemaš pojma šta govoriš, Ket.“

Ket se zavalila u stolicu. Gnev kao da je čileo s njenog lica i Izabel vide da joj se oči pune suzama.

„Ket“, rekla je, pružajući ruku prema njoj. „Molim te, nemoj da se ljutiš. Molim te.“

„Idi“, rekla je Ket. „Samo idi odavde.“

Izabel pruži ruku ka torbi za kupovinu koju beše spustila na pod ispod stola. Ket je udari nogom i torba se prevrnu, prosipajući sadržaj po podu.

Edi je posmatrao ovo stojeći za tezgom. Potom, nakon što je Ket ustala i ćutke otišla u svoju kancelariju, prišao je Izabelinom stolu i sagnuo se da pokupi stvari koje behu poispadale iz torbe.

„Ponekad ima gadnu narav“, šapatom je rekao Izabel. „Obično kad ima problema s momkom. Ali brzo je prođe.“

Izabel je pokušavala da se osmehne dok je zahvaljivala Ediju, ali nije joj išlo. Šta je uradila? Kad je tog prepodneva ušla u dućan, još uvek je bila ushićena zbog Džejmija. A sad se sve promenilo. Jednostavno nije razmišljala o tome kako će njena veza s Džejmijem uticati na Ket. To je bio veliki propust s njene strane; toliko je vremena provodila razmišljajući o drugim stvarima, o moralnim posledicama svakog čina, i kako je mogla, sad kad je posredi bilo nešto tako blisko, nešto tako važno kao što je njen odnos s Ket, kako je mogla da ne razmišlja o posledicama?

Ali odmah potom je pomislila: Zašto bih se osećala krivom? Trebalo bi da osećam oduševljenje, a ne krivicu; oduševljenje što imam ljubav nekog kao što je Džejmi; oduševljenje što sam dobila tako neočekivan poklon. Tako je trebalo da se oseća, ali nije. Krivica zbog Ket sprečila ju je u tome.

„Izabel?"

Podigla je slušalicu u radnoj sobi. Pred njom na stolu, osobito nedokučiv - i dosadan - rukopis beše pun primedbi ispisanih njenom plavom olovkom. „Etika taktičkog glasanja" nije bila lako štivo. Da li je prihvatljivo glasati za nekog ko nam se ne dopada zato da bismo sprečili da neko drugi pobedi na izborima? Naravno da jeste, smatrala je Izabel, jer to su okolnosti u kojima nam se dopada osoba za koju glasamo; dopada nam se više od svog protivnika. Stoga je fundamentalna premisa da ispoljavate odobravanje kad zapravo osećate neodobravanje bila pogrešna: naš glas nije to značio. U svakoj drugoj okolnosti ovaj članak bi bio odbijen, ali napisao ga je član uređivačkog odbora i morala je da bude učtiva. Zvonjava telefona beše dobrodošlo skretanje pažnje, a Izabel je svakako već bila na korak od toga da ustane i ode da skuva sebi šolju čaja - treću tog prepodneva - kako bi sebi pružila izgovor da prestane s čitanjem. Razume se, svađa s Ket takođe joj je odvlačila pažnju. Bila je strašna i nastojala je da je izbacila iz misli, ali osećaj potajne strepnje je svejedno bio tu. A Džejmi joj još uvek nije telefonirao.

Usudila se da se ponada da je ovo Džejmi, ali je prepoznala Tomov glas. „Nameravala sam da vas pozovem i zahvalim vam", rekla je. „Vikend je bio divan."

Odvratio je da je zadovoljstvo bilo u celosti njegovo - i Endžino, razume se - u šta je Izabel iskreno sumnjala, budući da beše sigurna da bi Endži bila isto tako srećna, a možda i srećnija, da Izabel nije bila tamo. Posle ovoga je usledilo ćutanje, ali samo nakratko. Potom je Tom rekao: „Danas dolazimo u grad. Ne znam koliko posla imate..."

Okrznula je pogledom „Etiku taktičkog glasanja". „Prekid bi mi dobro došao", rekla je, „ako je to ono što ste hteli da predložite."

Zvučao je zadovoljno. „Jesam. Navratio bih, ako se slažete?"

Izabel je oklevala, ne zato što nije bila rada da vidi Toma, nego zato što nije znala šta on ima na umu. Dolazi li Endži s njim?

On odgovori na neizrečeno pitanje. „Bojim se da ću morati da dođem sam. Endži ima zakazano kod frizera, a čini mi se da mora i da obavi neke kupovine. Tako da dolazim samo ja."

Dogovorili su se za vreme, a Izabel je posle toga produžila u kuhinju da uključi čajnik. Bila je sigurna da Tom ne dolazi samo na malo opuštenog ćaskanja; zvučao je kao da postoji nešto određeno o čemu želi da razgovaraju. Mada, nije bila sigurna šta je to. Tokom vikenda su mnogo pričali i lepo su se slagali, ali teško da je posredi mogla biti neka nedovršena tema. Čovek ne šipči u grad samo zato da bi nastavio nedovršen razgovor.

Skuvala je sebi čaj i vratila se, prilično nerado, u radnu sobu. Do Tomovog dolaska behu preostala još tri sata, a za to vreme je mogla da završi priređivanje „Etike taktičkog glasanja". Druga mogućnost je bila da pusti članak u štampu u postojećem obliku. Bila je sigurna da bi se autor obradovao tome, ali tako nešto podrazumevalo je snižavanje njenih sopstvenih standarda - mada je, doduše, postojala i mogućnost da niko ne pročita taj članak i tako niko ništa i ne primeti. Ili možda nije baš tako? Postoje ljudi koji ne razmišljaju ni o čemu drugom osim o ponašanju ljudi prilikom glasanja; naprosto vole takve stvari. Psefolozi.⁴⁶² Uzdahnula je. Postoje psefolozi.

Tom je stigao oko tri, baš kao što su se i dogovorili. Izabel je neposredno pre toga završila

priređivanje članka i bila je zadovoljna rezultatom. Ono što je bilo dosadno i nerazumljivo postalo je sada dosadno i razumljivo, što beše malo postignuće, ali dovoljno za jedan dan. Popodne je bilo toplo, a vazduh nepomičan. Mogli bi da sede napolju u venjaku, pijuckaju čaj, a Tom bi mogao da kaže ono što ima na umu, šta god to bilo. Nekoliko trenutaka je fantazirala. On će reći: „Otvoreno sam rekao Endži da je među nama gotovo. Malo mi je neprijatno zbog načina na koji sam postupio. Ali shvatio sam da... eto, da zapravo volim vas. Šta ćemo sad?" A ona će reći: „O bože, Tome, tako mi je žao. Endži sigurno nije lako, naravno, ali šta je, tu je. Što se mene tiče, ja trenutno imam dečka i ne mogu da prihvatim vašu ljubaznu ponudu. Ali hvala vam u svakom slučaju." Osmehnula se na ovu apsurdnu pomisao. Apsurdne fantazije su zabavne, pod uslovom da ljudi ne počnu da se zanose. Ljudi umeju da počnu da veruju u sopstvene fantazije - poznavala je više takvih. Njen siroti neurotični prijatelj, Mark, koji je bio usvojen, verovao je da je zapravo sin bogatog glazgovskog brodovlasnika koji će ga jednog dana priznati i uključiti u nasledstvo; verovao je u to uprkos pomanjkanju bilo kakvih dokaza.

„Obučeni ste baš za čaj u vrtu", rekla je Tomu kad je stigao. Na sebi imao beli laneni sako, belu košulju raskopčanu na vratu i komotne bež pantalone. Uočila je na sakou dašak izgužvane skupoće, kao i opasač provučen kroz gajke na pantalonama - s diskretnom oznakom jahting-kluba.

Nasmejao se. „Kod kuće u Dalasu imam panama-šešir, ali nisam pomišljao da će mi u Škotskoj biti potreban."

Povela ga je u vrt, koji je u rano popodne delovao sanjivo. Venjak, u kojem je njen otac voleo da sedi, nalazio se na kraju travnjaka, poduprt s jedne strane rododendronima, a s druge visokim kamenim zidom koji je štitio vrt od znatiželjnih pogleda iz susednih dvorišta. Naravno, ovo je bila teritorija Brata Iisca i jedne godine su on i njegova ženka, koju nije nikad videla, podizali svoje mladunče baš ispod temelja tog venjaka. Sedeći u stolici, čula ih je kako grebuckaju tamo dole i pomislila na toplu, sumračnu udobnost njihove jazbine i na ženku, Sestru Iisicu, pretpostavila je, koja je možda u tom trenutku ponosno lizala krzno svojih mladunaca, i na njihove sitne oči koje su čak i u tom nežnom uzrastu bile pune lisičjeg znanja i mudrosti.

Sipala je čaj i dodala mu njegovu šolju. Dotad joj nije padalo na pamet da mu je zbog Belove paralize možda teško da pije, ali sada je to primetila, kad je podigao šolju do usana i pažljivo je namestio postrance. Video je da ga ona posmatra.

„Moram da budem prilično pažljiv", rekao je. „Jednom, kad sam se tek razboleo, sav sam se isprosipao kafom. Sad sam već navikao."

„Izvinite", odvratila je. „Nisam htela da buljim."

Žurno ju je razuveravao. „Stvarno mi ne smeta. Samo podsećam sebe da ovo zapravo vrlo malo utiče na sve ono što mogu da radim. A što se tiče unakaženosti... pa, videli smo i mnogo gore, zar ne? Ljude s gadnim opekotinama na licu. Patuljke. Zamislite samo kroz šta oni prolaze. Ljudima je neprijatno da ih gledaju, a ne znaju ni kako da im se obrate."

„Ali danas se sigurno drugačije gleda na sve to."

Spustio je šolju. „Možda. Dok me ovo nije snašlo, nisam imao pojma kroz šta osobe ... hendikepirane osobe moraju da prolaze. Pogledi. Sažaljenje. Da, teško ga je podnositi. Sažaljenje. Dobronamerno je, ali ne želimo ga, znate. A ovo me je nateralo i da shvatim nešto o čemu nikad nisam razmišljao. Dalas je deo Juga, na svoj način, a ja nisam nikad mnogo razmišljao o tome kako je to kad si crnac u svetu belaca. Sad mislim da znam ponešto o tome. Mada je malo prekasno za tu

vrstu obrazovanja. Ova stvar - ova bolest, ništa drugo do facijalni nerv oštećen virusom - dala mi je mudrost. Kako vam to zvuči? Mudrost facijalnog nerva."

Nije rekla ništa, ali je tačno znala o čemu govori. Biti kadar zamisliti nešto drugo i iskustvo nekog drugog, u tome se sastoji mudrost; ali više niko ne govori mnogo o mudrosti ni o vrlini, možda zato što mudrost nije na ceni u svetu razmetljivosti i spoljašnjeg sjaja. Biram sve mlađe i mlađe političare da nas vode, zato što izgledaju dobro na televiziji i duhoviti su. Ali zapravo bi trebalo da tražimo mudrost i biramo ljude koji su je stekli; a takvi ljudi na televiziji generalno izgledaju loše - sedi, izborani, ozbiljni.

Tom je ponovo uzeo svoju šolju i zagledao se u nju. „Bilo mi je veoma važno da dođem u Škotsku", rekao je. „Umalo da odemo u Francusku, ali ipak smo se odlučili da ove godine to bude Škotska."

„Tarvin je divno mesto. Sigurno ste srećni tamo."

Pažljivo je otpio gutljaj čaja. „O da, kuća je baš fina. Ali zapravo nije to posredi. Stvar je u tome da sam mogao malo i da razmišljam."

Napregnuto ga je slušala. Sunce beše počelo da zapada i kroz otvor na venjaku obasjavalo je nogavicu njegovih pantalona i levu ruku koju je držao na rukonaslonu stolice. Primetila je na njegovoj koži prve znake oštećenja od sunca, suvoću i pege - Dalas, razume se, i žestoka teksaška leta.

„Izabel, ne znam kako da kažem ovo."

Taman je htela da dolije malo vrele vode u čajnik, ali je zastala.

Duboko je uzdahnuo. „Sve je pogrešno", u dah je izgovorio. „Baš sve."

Nije znala šta da kaže. Reč je bila o vereništvu, očigledno. Pogrešio je. Ljudi upoznaju druge osobe tek kad provedu odmor s njima i možda se upravo to i desilo; jednostavno otvaranje očiju. Uz to, ponekad je potrebno novo okruženje da bi otkrilo nečije nedostatke. Endži je možda bila u redu u Dalasu, gde nije odskakala od okoline, ali tamo u Pibliširu, među onim brdima, lako je mogla izgledati napadna, površna.

Tom je nastavio: „Ne mogu ja tu ništa. Kad sam vas upoznao, shvatio sam kakvu osobu zapravo treba da tražim. Nekog kao što ste vi." Pogledao ju je, procenjujući njenu reakciju. Osmehnula se, ali taj osmeh beše slabašan i nesiguran. Doduše, njega je ohrabrio dovoljno da nastavi. „Pretpostavljam da ste me malo zaneli. U stvari, sasvim ste me očarali. Eto. Rekao sam. Oprostite. To je vrlo neučtivo od mene."

Ovo nije bilo dobrodošlo, ali njegovo držanje bilo je tako zvanično, tako uljudno, da nekako nije izgledalo ni najmanje preteče. Pružila je ruku i dodirnula njegovu podlakticu. Laneno platno rukava beše grubo na dodir. „Tome, ne morate se izvinjavati. Vi..."

Prekinuo ju je. „Mučilo me je ovo, nisam znao da li da vam kažem ili ne, ali onda sam zaključio da moram. Znam da je smešno.. "

„Nije."

„Jeste", insistirao je. „Vi imate prijatelja, Džejmija. Ja sam veren i imam ovo... ovo lice. Znam da od toga nema ništa. Ali ne mogu da podnesem da naprosto sedim tamo s tom spoznajom, a ne mogu ni sa kim da pričam o njoj. Zato sam morao da dođem i razgovaram s vama. Mada nije trebalo da to učinim."

Olakšanje koje je osetila bilo je vidljivo. Nije nameravao da je pritiska. „Naravno da je trebalo.”

Pogledao ju je. Na licu mu se ocrtavala zebnja. „Ne smeta vam?”

„Razume se da ne. Polaskana sam. Zaista. Ali, sigurna sam da ćete se složiti sa mnom da to stvarno nema budućnosti, zar ne?”

Izgledalo je načas kao da razmišlja o tome. A Izabel je, pak, morala da se napregne da potisne osmeh na pomisao da je ovaj sastanak protekao po scenariju iz njene fantazije, barem dosad, premda Endži ne beše nijednom direktno pomenuta.

„A šta je s Endži ?” upita ona.

Neko vreme nije govorio ništa. Potom je tiho rekao: „Njoj nije istinski stalo do mene. Štaviše, mislim da bi bila vrlo srećna kad bi me se otarasila.”

Gledao ju je kao da želi da vidi njenu reakciju. Ako je očekivao da bude šokirana, tada ga je razočarala, jer nije bila. Sve je bilo onako kako je i mislila. Sve vreme je znala, onako kako znamo neke stvari koje se ne mogu objasniti, uverenja bez pokrića. Jednostavno je znala i bilo joj je neprijatno dok je govorila Mimi za tu svoju bojazan. A Tom je takođe znao.

Progovorila je vrlo pažljivo. „Kako znate ?” Nije nameravala da mu ispriča za svoj san; bilo bi previše melodramatično. Ali jasno će mu dati do znanja da to što je rekao ne smatra preterivanjem.

Isprepleo je dlanove gestom koji je izuzetno ličio na kršenje prstiju. „Mislim da je pokušala. Otišli smo na vodopade Klajda. Pokušavao sam da napravim dobru fotografiju, sa same ivice, s mesta za koje pretpostavljam da nije trebalo da na njega stajem, jer se nalazi jedva malo više od stope daleko od provalije, i odjednom sam osetio poriv da se okrenem. I okrenuo sam se, a Endži je stajala tik iza mene.”

„I pokušala je da..”

Odmahnuo je glavom. „Nije. Izgubio sam ravnotežu i počeo da se batrgam. Bilo je vrlo čudno. Zaneo sam se unazad, pretpostavljam. Mora da je izgledalo kao da ću pasti.”

Zatvorio je načas oči, kao da iznova preživljava prizor. „Nije uradila ništa. Samo je gledala. Nije pružila ruku.”

Grč napetosti koji je Izabel sve vreme osećala u sebi počeo je da popušta. Bilo je to ono staro miljenče filozofa morala, razlika između delanja i izostanka delanja. Da li je podjednako loše propustiti da uradimo kao i uraditi, ukoliko je posledica u oba slučaja ista?

„Mislite da je trebalo da uradi nešto?”

„Naravno da jeste.” Načas je zastao. „Znam da čovek ume da se uspaniči u takvim situacijama, da se ukoči. Ali sve može da mu se pročita iz očiju. A ja sam pogledao u njene oči i video nešto sasvim drugačije.”

„A to je bilo?”

„Zadovoljstvo”, odvratio je. „Ili bi se možda moglo bolje opisati kao oduševljenje.”

Razmislila je o tome, a potom upitala Toma da li joj je bilo šta rekao. Odvratio je da nije, zato što nije mogao biti siguran. Strašno je optužiti nekog za nešto takvo i ustanovio je da nije kadar da to uradi.

„Ali ne možete ostati s nekim za koga verujete da je sposoban za tako nešto”, rekla je Izabel.

„Jednostavno ne možete.“

Rezignirano je raširio ruke. „Veren sam s njom. Ceo Dalas zna. Ne mogu tek tako da se okrenem i... i okončam sve samo na osnovu sumnje.“

Izabel je osećala kako u njoj narasta gnev. „Ne možete? Ali naravno da možete. Ljudi stalno raskidaju veridbe. Zato one i postoje. Probni period.“

Bespomoćno ju je pogledao. „Ne mogu da nateram sebe na to. Ne mogu joj reći.“ Uzdahnuo je. „Uostalom, možda i grešim. Možda sam sve samo uobrazio.“

„Ne“, rekla je. „Mislim da niste. Ali stvar je u tome da sasvim sigurno ne želite da se oženite njome. Pa maločas ste mi rekli da ste to osetili čim ste me upoznali. Bili ste iskreni, zar ne?“

Energično je klimnuo glavom. „Jesam. Jesam, rekao sam vam čistu istinu. Ova druga stvar - na vodopadima - to me je samo učvrstilo u tom uverenju. Dodatna teškoća. Ali - znam da ovo zvuči slabički - jednostavno ne mogu da nateram sebe da raskinem s njom. Bila bi skrhana.“ Sreo je njene oči, kao da je preklinje. „Jednostavno ne mogu da odlučim. Znam da moram, ali ne mogu.“

„Zašto bi bila skrhana ako želi da vas se otarasi?“

Tom je uzdahnuo. „Ne znam. Jednostavno ne znam.“

Izabel je odlučila. „Želite li moj savet?“

„Ne. Moram da donesem sopstvenu odluku.“

„Ali maločas rekoste da ne možete.“

Sad je delovao izmučeno. „Bio bih kukavica kad bih dozvolio da neko drugi obavlja moje prljave poslove, da razmišlja umesto mene.“

„Da“, odvratila je Izabel. „To bi bilo kukavički. Ali svi smo mi s vremena na vreme kukavice. Znam da ja jesam, isto kao i svi ostali, ako su iole iskreni prema sebi.“ Prodorno ga je pogledala. „Mada, nešto mi pade na pamet. Ako želi da vas se otarasi, pretpostavljam da bi to radije uradila tek pošto se uzmete, a ne pre. Iz finansijskih razloga.“

Promeškoltio se u stolici, kao da mu je nelagodno zbog ovog pitanja. „I sad bi se okoristila mojom smrću. To je sve već sređeno. Moji advokati su mi tako savetovali kad smo se verili.“

„Shvatam.“ Uzela je srebrnu kašičicu s poslužavnika i počela da je vrti među prstima. „Mislite li da bi prihvatila nagodbu?“

„Hoćete da kažete da bi trebalo da je isplatim?“

„Da. Jer, ako vas ne voli, zašto je verena s vama?“

„Zbog novca?“

„Tako izgleda“, rekla je Izabel. „Zar vam se ne čini?“

Tom je rekao nešto što Izabel nije dobro čula. Ali potom je ponovio. „Kako strašno zvuči kad se tako kaže“, rekao je.

Izabel se slagala s njim. Međutim, ljudska posla oduvek su se naposljetku svodila na novčanu računicu, a brak tradicionalno ima veze s novcem isto koliko i s ljubavlju.

Zurio je u nju. „Da li da to uradim? Da li da joj ponudim novac?“

„Šta mislite?"

„Ne", rekao je. „Ja vas pitam šta mislite."

„U redu. Da. Mislím da biste mogli da joj ponudite nešto. Ne morate, ali ako vam je važno da vas oslobodi obaveze, da tako kažemo, onda učinite tako." Ne bi trebalo da se mešam, pomislila je potom. Odlučila sam da se neću mešati u tuđe stvari, a evo, ipak to radim. Ali tražio je to od nje, zar ne? Navaljivao je na nju da mu da savet i sada ga je dobio. Da li je to ipak mešanje? Nije bila sigurna.

Džejni se javio telefonom. Uradio je to nedugo nakon Tomovog odlaska, baš kad je Izabel složila šolje za čaj u mašinu za pranje sudova i vratila se u radnu sobu da bi nastavila s poslom. Voleo bi da večeraju zajedno, rekao joj je, ako je slobodna. Naravno da je bila, mada je pokušala da to ne kaže prebrzo. Ali bilo je dovoljno brzo.

Na Džejmijev predlog, našli su se u pabu, u „Sent Vinsent baru“, u njegovom kraju grada. Bio je to mali bar, ušuškan na samom kraju georgijanskog drumu koji se spuštao nizbrdo od Ulice Džordž. Taj drum imao je svoj arhitektonski završetak u vidu impozantne crkve u Ulici svetog Vinsenta, s njenim visokim stubovima; pored nje se nalazila mnogo skromnija Episkopalna crkva, takođe poznata kao Sveti Vinsent, u kojoj su se obavljali važni obredi. Ona je ujedno bila dom i pomalo ekscentričnog reda, Reda svetog Lazara, čiji pripadnici su paradirali u kićenim odeždama i tvrdili da vode poreklo od viteškog reda sličnog templarima; sasvim bezazleno, smatrala je Izabel, nešto što očigledno zadovoljava dve duboko ukorenjene želje muškaraca - da imaju tajne i da pripadaju negde.

Popodnevno lepo vreme se zadržalo i, dok je Izabel pešačila nizbrdo od Ulice Džordž, severno nebo je još bilo obasjano svetlošću predvečerja. Beše tek prošlo osam, ali sasvim će se smrknuti tek posle deset, a čak i onda će pomrčinu ublažavati zaostali sjaj, letnja zamućenost, kako su ga nazivali na krajnjem severu Škotske. I vazduh je bio topao, ali s onim daškom svežine koji podseća čoveka da se ipak nalazi u Škotskoj.

Vrata bara behu širom otvorena, a na kamenim stepenicama pred ulazom sedelo je nekoliko ljudi, uživajući u toplom vremenu. Džejni beše već stigao i sedeo je za stolom pored samih vrata, s čašom piva na stolu pred sobom. Kad je ugledao Izabel, lice mu se ozarilo. Ustao je i uzeo je za ruke. Zatim se prignuo i lako je poljubio u obraz. Izabel oseti kako drhti, kao učenica na prvom sastanku. Očigledno se ni zbog čega ne kaje, pomisli ona; i sada oseća isto kao i tokom vikenda.

Sela je za sto, a Džejni je otišao da joj donese piće. Osvrnula se naokolo, upijajući pogledom društvanca, parove, jednog ili dvojicu usamljenika na visokim stolicama za šankom. Nije bilo nikog poznatog, što je nije iznenadilo. Ovo nije bila njena teritorija. Ta pomisao o teritorijalnosti natera je, sasvim nevezano, da se seti Brata lisca. Zamišljala je da bi mogla doći u ovaj bar i zateći ga kako sedi za šankom, elegantno prekrštenih krznatih nogu, kako pijucka... Šta bi pio Brat lisac? Šeri, možda, ili nešto još sofisticiranije, jedan od onih koktela komplikovanog naziva nabrojanih u menijima većih barova. Brat lisac bi popio nešto zvano „sveti Franja“, pomisli ona: dva dela džina, jedan deo limeta i jedan deo piletina. Uz to Brat lisac bi imao pomalo dripačko društvanje - ljude poput Čarlija Meklina, možda, čoveka koji piše knjige o viskiju i čijem je ocenjivanju viskija prisustvovala jednom prilikom u Litu; on i Brat lisac bi se sigurno dobro slagali, imali bi šta da kažu jedan drugom. Pomisao beše apsurdna, ali se ipak osmehnula.

Džejni se vratio s njenim pićem. Kad je seo, njegovo koleno je ispod stola dotaklo njeno, ali nije ga pomerio.

„Imam poklon za tebe“, rekao je Džejni, kopajući po ofucanoj torbi za note koju je uvek nosio sa sobom. Ta torba je služila u najrazličitije svrhe, od nošenja partitura do tetrapaka s mlekom i namirnica iz supermarketa.

Izvukao je kompakt-disk u plastičnoj navlaci i pružio joj ga. „Divna mešavina raznih stvari“, rekao je. „Neke ćemo morati da odsviramo i sami. Pokušaću da napravim aranžmane, ako uspemo da nađemo note. Mada podozrevam da neke nećemo uspeti da nađemo.“

„Hvala ti“, rekla je. „Ovo je... tako lepo od tebe.“ Uхватила ga je za ruku i na trenutak je stegla. Pogledala je disk. „Škotsko raspoloženje“, pročitala je.

„Preuzeto od Djuka Elingtona, čini mi se“, ¹⁶³¹ rekao je Džejmi. „Ali ne brini. Sve je veoma dobro. Neke divne stvari. Vidi.“

Uzeo je disk i pokazao na stavku na spisku numera. „`Sinkler`. Pisma sa ostrva Faro, o škotskom vojniku u Švedskoj. Jednom davno su otišli tamo. Bili su pozvani, za razliku od većine britanskih vojnika...“

„Znam sve o tome“, rekla je Izabel. „Zato se u Švedskoj neretko sreću škotska prezimena. Makferson i ostala. Ali sada su švedska.“

Džejmi je kuckao u taktu po CD-u. Izabelinu pažnju privuče njegov prst, koji beše preplanuo, svetlosmeđ. Bio je nežan; tako lep. „Taj Sinkler je krenuo u boj“, rekao je, „ali morska sirena ga je upozorila da ne ide. Morska sirena, pazi, molim te.“

„A sirene bi trebalo slušati“, rekla je Izabel. „Tako nam se retko obraćaju da je ono što imaju da kažu zacelo važno.“

Iznenadeno ju je pogledao, a onda prasnuo u smeh. Niko drugi ne bi rekao tako nešto; samo Izabel. To je bio jedan od razloga što ju je smatrao neodoljivom.

„Nije je poslušao“, nastavio je Džejmi. „I poginuo je. Siromah Sinkler. Ali pesma je divna - i duga. Vrlo neobična.“

Izabel je pokazala nešto drugo. „Ima i nešto od Pitera Maksvela Dejvisa“, reče ona. `Uspavanka za Lusi`. Upoznala sam ga jednom na Orkniju.“

„Maks“, rekao je Džejmi. „Svirali smo njegovu `Svadbu na Orkniju`. Sa sve gajdašem. Vrlo dramatično.“ Zastao je, uzeo disk i pažljivo pregledao korice. Zatim ga je vratio Izabel. „Mogli bismo posle večere da poslušamo `Sinklera`. Da li bi volela?“

„Da. Volela bih.“ Srce joj je udaralo kao ludo.

„Ili bismo mogli sad odmah da odemo u stan i večeramo tamo. U Saks-Koburgu. Šta misliš o tome?“

To je, pomislila je, još bolje. „Hoćeš da ja kuvam?“

„Ne“, odvratio je. „Smučkaću već nešto.“

Ispili su svoja pića i potom odšetali niz Ulicu svetog Stefana, natrag u Džejmijev stan.

„Onaj stan iza ćoška“, rekao je Džejmi. „Jesi li odlučila?“

„Jesam“, odvratila je Izabel. „Kupiću ga. Grejs ga je pogledala pre neki dan i mnogo joj se dopao. Takođe je upoznala našu prijateljicu Florens. Odmah su se sprijateljile. Grejs će je verovatno regrutovati za svoja spiritualistička okupljanja.“

„Florens je previše racionalna“, rekao je Džejmi. „Ipak, to je srećan kraj.“

„Pretpostavljam da jeste. A ništa ne fali srećnom kraju, zar ne?“

„Ne“, odvratio je Džejmi. „Osim, možda, činjenice da su prilično retki.“

Prolazili su pored male antikvarnice i Izabel je zastala pred izlogom. „Poznavala sam vlasnika ovog dućana“, rekla je. „Imao je običaj da sedi u fotelji, onoj tamo, u crnom odelu s prslukom i

ružom u reveru, a svi koji bi ušli dobijali bi divnu dobrodošlicu i priču. Na onim policama tamo preko držao je škotsku književnost, a svi ostali pisci, uključujući i engleske, bili su svrstani među stranu književnost. Ali nije to mislio na ružan način. Naprosto je hteo da kaže šta ima."

Džejmi je pritisnuo nos na staklo. Fotelja beše prazna, unutrašnjost radnje prašnjava. „U vezi s čim?"

„U vezi s prisvajanjem kulture", rekla je Izabel. Rastužila se videći praznu radnju. Postojali su džepovi karaktera, otpora, koji su izdržavali nalete svih sila željnih da unište lokalne, male stvari, čak i male zemlje. Male radnje nalaze se na prvoj liniji fronta, pomisli ona.

„Ne volim da kupujem u ogromnim prodavnicama", promrsila je.

Džejmi ju je zbunjeno pogledao. „Šta reče?"

Osmehnula se i odvukla ga od izloga, i nastavili su niz ulicu. „Ne dopada mi se pomisao da mali dućani ovako nestaju. To je sve. Volim male stvari."

„Pogodnost", rekao je Džejmi. „Zar nema nečega i u pogodnosti?"

„Pretpostavljam da ima. Ali ipak..." Glas joj zamre. Možda je bilo prekasno, a logika na širokoj skali nezaustavljiva, ali sve je to vodilo ka istovetnosti i jednoličnosti, a ko bi pozeleo tako nešto? Franci su nestali, marke su nestale, a nestala je i bezumno obezvređena italijanska lira; kola su izgledala isto gde god da odeš, odeća takođe. Sve boje, sve razlike, sve to beše iscedeno iz života. I vrste su odumirale; svakog dana neki su insekti nestajali zauvek, ti čudni mali životi koji su se milenijumima odvijali u žbunju behu okončani uništenjem i poslednjeg palca svog staništa. Izgledalo je to kao neumitan povratak jalovosti, golom kamenu. Pogledala je Džejmija i upitala se da li mu je stalo do toga. Ili mu je potrebno još četrnaest godina da bi razumeo ili makar osećao ove stvari?

„Gladan sam", rekao je Džejmi.

„Idemo, onda", odvratila je Izabel. Malo je nedostajalo da provuče ruku ispod njegove, ali se zaustavila. Sme li to da uradi ili bi ga time dovela u nepriliku? Razume se, prvi dani svake veze povlače za sobom ovakva pitanja; opuštena intimnost dolazi kasnije, ali u ovoj fazi ume da bude neugodna. Uz to, njih dvoje nisu zvanično par, u tom smislu da to svi znaju, i da li bi on želeo da znaju? Hodali su svak za sebe.

U stanu, Džejmi je uzeo od Izabel disk koji joj je poklonio i ubacio ga u plejer. Njegova kuhinja, u koju se ulazilo iz dnevne sobe, bila je mala, i Izabel ga je posmatrala dok je pripremao jelo: mocarelu s paradajzom, i zatim testeninu. Sipao joj je vino i podigli su čaše da nazdrave jedno drugom.

„U tvoje zdravlje", rekla je. „U moje zdravlje", odvratio je Džejmi i potom prasnuo u smeh. „Htedoh reći, u tvoje zdravlje."

„Po mom mišljenju, `u moje zdravlje`", rekla je Izabel, „zvuči kao zdravica Kluba egoista. Šta ti misliš?"

Džejmi se slagao s njom. „Upravo tako", rekao je. „Mada, njihove večere bile bi komplikovane zgode. Svako bi želeo da održi govor posle jela."

„I svi bi mislili da klub ima previše članova", dodala je Izabel.

Nakratko su začutili. Džejmi je uzeo bočicu s prelivom koji je pripremio za mocarelu s paradajzom i protresao je, kako bi se crnilo balsamovog sirćeta sjedinilo s maslinovim uljem.

Izabel je prelazila prstima preko postolja svoje čaše. „Džejmi“, rekla je, „jesi li srećan zbog... zbog onoga što ste dogodilo između nas? Jesi li siguran da si načisto u vezi s tim?“

Napregnuto ju je pogledao i pomislila je, Nije trebalo to da kažem. Neke stvari je bolje ostaviti neizrečene.

„Naravno da jesam“, odvratio je. „Naravno.“

„Rekao bi mi da nisi?“

„Rekao bih ti.“

„Kuneš se?“

Podigao je desnu ruku i napravio brz znak krsta preko srca. „Kunem se.“ Vraćajući se u kuhinju, dobacio joj je preko ramena: „Jesi li razgovarala s Džoom i Mimi o ovom vikendu?“

„Nešto malo.“

„Oboje su uživali.“

„A Tom i Endži?“

Izabel je oklevala. Želela je da kaže Džejmiju za svoj razgovor s Tomom, ali se pribojavala njegove reakcije. Stalno joj je pridikovao da se ne meša u tuđe stvari, a ona se upravo upustila u veliku intervenciju, podstakavši Toma da ostavi Endži. Razume se, Tom je tražio njen savet - insistirao je, štaviše, da se ona umeša u celu stvar - ali nije bila sigurna da bi Džejmi smatrao taj njen argument bitnim.

„Tom je navratio danas do mene. Baš pre nego što si ti telefonirao. Hteo je da razgovaramo.“

Džejmi, koji je upravo mešao testeninu u loncu, okrenu se od šporeta i ispitivački je pogleda. „O čemu?“

Nije mogla da mu kaže za Tomovo priznanje u vezi s njom, ali je zato odlučila da mu ispriča za ono drugo. „O njemu i Endži.“

Džejmi je spustio varjaču i sada je stajao pored kuhinjskog dovratka, brišući ruke o krpu za sudove. „Šta je rekao?“

Izabel je podigla čašu i otpila gutljaj vina. „Misli da ga ona ne voli baš mnogo. Odlučio je da raskine veridbu.“

Džejmi je spustio pogled. „Nisam iznenađen“, rekao je.

„I ti misliš da ne odgovaraju jedno drugom?“

On slegnu ramenima. „To ne znam. Možda. Ali...“

Primitivši njegovu nesigurnost, Izabel ga je podstakla. „Nastavi. Meni možeš da kažeš.“

Gledao ju je, očigledno u neprilici. „Ne znam baš. Nisam siguran...“

„Sad moraš da mi kažeš.“

Prišao je stolu i seo. „Kad smo u subotu pre podne bili u Piblsu, nešto se desilo.“

Izabel zastade dah. „Šta?“ Glas joj beše slabašan.

Džejmi se promeškoltio na stolici. „Stvarno ne znam kako da to kažem“, rekao je.

Uf, proždimala te je pogledom, ta žena, pomisli Izabel. Sad je već bila besna.

„Nabacivala mi se“, promrsio je Džejmi. „Ili mi se barem učinilo da je tako.“

Samo po sebi, ovo nije bilo ništa novo - Izabel ju je videla kako ga gleda - ali nije pomišljala da će Endži preći s misli na dela. Mada, zašto je uopšte sumnjala u to? „Nema tu šta da ti se čini. Ili jeste ili nije. Šta je rekla?“

Džejmiju kao da je iz časa u čas bivalo sve neprijatnije. „Desilo se u povratku, za vreme vožnje do kuće. Stavila mi je ruku na koleno. Iznenada. Tek tako. Ali onako, povisoko.“ Pocrvaneo je, a Izabel je oborila pogled.

„Je li to sve?“ upitala je. U sebi je pomislila da jeste i laknulo joj je zbog toga.

„Možda nije tako mislila“, rekao je Džejmi. „Ne znam.“

„Rekla bih da je mislila baš tako“, odvratila je Izabel. „Daj, Džejmi. Žene ne rade te stvari greškom.“ Zamislila se načas, a potom upitala: „Šta si ti uradio?“

Džejmi se ugrizao za usnu. „Slagao sam je.“

„O? Šta, rekao si da si oženjen?“

„Da imam devojk.“

Izabel se osmehnula. „I, je li to postiglo željeni efekat?“

„Pogledala me je i samo rekla, 'Šteta'. I onda je sklonila ruku.“

Neko vreme su sedeli u tišini. Izabel je razmišljala o onome što je čula i pomislila: Baš kao što sam i mislila. Endži nije zaljubljena u Toma. A pošto je to tačno, znači da sam imala pravo kad sam ga podstakla da okonča veridbu.

„Rekla sam mu da raskine veridbu“, rekla je. „Rekla sam mu da bi trebalo da razgovara s njom o tome. I uradiće to.“

Džejmi je slegao ramenima. „Tako je verovatno najbolje“, rekao je.

Okrenuo se i vratio u kuhinju. Izabel je laknulo, jer je nije kritikovao zbog mešanja, i skrenula je razgovor u druge vode. Džejmiju kao da je takođe bilo drago što više ne razgovaraju o Tomu i Endži. Pustio je drugu pesmu s diska koju je Izabel želela da čuje. Zatim su seli za sto i započeli s večerom.

Odložio je nož i viljušku, iako je tek počeo da jede. Uzeo ju je za ruku. „Ti ne možeš da učiniš ništa pogrešno, znaš“, rekao je. „Ne u mojim očima.“

„Čudno je kad to kažeš. Ali veoma lepo.“

„Stvarno to mislim.“

Osetila je pritisak njegovih prstiju na svom dlanu. Bio je nežan, kao i sve ostalo u vezi s njim. Nežan. Ljubav nije vrlina, pomisli ona; ne sama po sebi. Ali nam pomaže da budemo moralni, da činimo dobro onima koje volimo, i u tom smislu ne može nikad biti pogrešna, gde god da se začne, u kojem god pravcu da krene.

S dragošću je gledala Džejmija. Međutim, zatekla je sebe kako misli: Rekao je da je slagao Endži rekavši joj da ima devojk. Prema tome, ja mu nisam devojk. Šta sam ja njemu, onda?

Pustio joj je ruku i vratio se jelu.

„Da li bismo mogli da otputujemo negde zajedno?" upitao ju je. „Negde na zapadnu obalu? Ili na neko od ostrva?"

„Da, naravno."

„Voleo bih da odemo na Haris", rekao je. „Jesi li nekad bila na Spoljnim Hebridima?"

„Jesam", odvratila je. „Ima tamo jedan hotel, mali, preuređena parohova kuća. Gleda na polje koje je u proleće i leto puno divljeg cveća, a odmah iza je more. Hladni, zeleni talasi. Sam rub Škotske. Prelepo je. Mogli bismo da odemo tamo. Da li bi to voleo?"

„O da, veoma."

Osmehnula mu se i naslonila dlan na njegov obraz, isto kao onomad, prilikom onog prvog otkrića. I pomislila: znam da ću na kraju ostati slomljenog srca, ali ne sad, ne još.

Sreća. Narednih nekoliko dana, Izabel je osećala pravo blaženstvo. S Džejmijem se svakodnevno čula, a nakratko su se i videli, našavši se na ručku u malom bistrou preko puta ulaza u Akademiju; imao je jedan slobodan sat između dva učenika i sedeli su i razgovarali, tiho, jer su dvojica dečaka iz škole sedela za obližnjim stolom, kikoćući se. Izabel se naposletku okrenula prema njima i osmehnula, na šta su pocrveneli kao bulke i odvratili pogled.

Izabelina sreća, međutim, bila je umanjena zebnjom koju je osećala zbog Ket. Imale su one svojih razmirica i pre ovoga, i uvek bi se posle nekoliko dana pomirile. U normalnim okolnostima, Izabel bi se izvinila, bila kriva ili ne, a Ket bi gundajući prihvatila izvinjenje. Sada je pomišljala da je bolje da pričeka malo duže pre no što ode da popriča sa svojom bratanicom; to će dati Ket vremena da se malo ohladi i, nadala se, da počne da se oseća pomalo krivom zbog svog ponašanja. Ket nije polagala nikakvo pravo na Džejmija, nakon što ga je ostavila i bila gluva za sve njegove pokušaje da je ubedi da mu se vrati i, mada je Izabel možda zaista prenebregnula potrebu da joj kaže za svoja osećanja prema Džejmiju, ovo je ipak smatrala pomalo uvredljivim.

U dućan je otišla kasno pre podne. Napisala je pisamce koje je htela da ostavi za Ket - pisamce u kojem je priznavala svoj nedostatak osećajnosti i molila Ket da joj oprost. Nisam razmišljala, napisala je. I odmah potom, u svoju odbranu, Moguće je da ti ovo teško pada - sasvim razumem - ali molim te, dozvoli mi da budem srećna. Ni u najluđim snovima nisam pomišljala da će se ovo desiti. Molim te, daj mi svoj blagoslov. Čitala je pisamce iznova i iznova, ne znajući da li je odabrala prave reči, ali naposletku je zaključila da jeste, zato što svi bile istinite.

Ket nije bila tamo. Miranda i Edi su stajali za tezgom, Edi čisteći sekač - Izabel se i zbog toga ledila krv od straha - a Miranda poslužujući mušteriju. Oboje su je pogledali; Miranda se osmehnula, a Edi lako klimnuo glavom.

„Ket?" upitala je Izabel Edija.

„Izašla", odvratio je, i dodao: „Patrik. "

Izabel uzdahnu. Ako je Patrik i bio toliko zauzet koliko je tvrdila njegova majka, ipak je imao mnogo vremena za ručkove s Ket. Pitala se da li njegova majka zna za ove randevue, a ako zna, da li pokušava da ih spreči.

Zamolila je Edija za šolju kafe. Zatim je uzela novine i sela za jedan od stolova. Sudeći prema naslovima na prvoj strani, svet je bio u haosu; poplave su uništile veliki deo nečije obale i bila je tu fotografija para koji se popeo na drvo, žena rasplakana, u pocepanoj i blatnjavoj suknji; jedna nacija proizvodila je nuklearno oružje; za neko veliko jezero negde ustanovljeno je da je zatrovano, mrtvo. I tako svakodnevno plašimo sami sebe, pomisli Izabel, s dobrim razlogom.

Složila je novine i ostavila ih na stranu. Gledaće kroz izlog i posmatrati prolaznike, a onda, ako se Ket ne pojavi u narednih dvadesetak minuta, ostaviće pisamce. Zurila je kroz izlog, pored pažljivo aranžiranih boca maslinovog ulja koje je Edi u njega postavio da bi mamile mušterije da uđu u dućan. Edi je, naime, bio zadužen za aranžiranje izloga i jedva je čekao ponedeljak, kad bi menjao postavku u njemu.

Doneo je Izabelinu kafu i seo za sto preko puta nje, sa svojom krpom za brisanje ležerno prebačenom preko ramena. „Čuo sam novost", rekao je, široko se osmehujući. „Čestitam."

Izabel je gucnula vrelu kafu s mlekom. Nije predvidela ovo. Sigurno mu je Ket rekla. „Rekla ti je?"

Ket ti je rekla?"

Edi je potvrdno klimnuo. „Nije joj bilo drago. Barem ne isprva. Rekla je da neću poverovati u šta ste se upustili. A onda mi je ispričala, očekujući da stanem na njenu stranu."

Izabel je posmatrala Edija dok je govorio. Do pre mesec ili dva ne bi ni slučajno bio ovako otvoren. A kad je tek počeo da radi za Ket, jedva da je progovarao išta više od kratkog pozdrava, a i to mumlajući. Ovo je bio značajan napredak.

„A ti nisi?" upitala je.

„Normalno da nisam", odvratio je Edi. „Nasmejao sam se. E, to joj se nije dopalo."

„Nisam iznenađena", rekla je Izabel. „Praktično me je optužila da sam joj ga preotela."

„Gluposti", rekao je Edi. „I ja sam joj rekao da nema nikakvog prava da bude ljubomorna."

Izabel mu reče da i ona misli to isto. Ali ovde je reč o iracionalnim osećanjima, naglasila je. Ljubomora je nešto što ljudi teško mogu da kontrolišu; ponekad je to čak sasvim nemoguće.

„Znam", saglasio se Edi. „U svakom slučaju, popričao sam s njom o tome i malo se smirila. A na kraju je rekla da bi možda trebalo da bude ponosna. Rekla je da..." Zaćutao je i Izabel ga je upitno pogledala.

„Nastavi", ohrabrila ga je. „Šta je rekla?"

Edi je delovao smeteno. „Rekla je nema svako tetku sposobnu da pobjegne s mlađim muškarcem. Rekla je da to pokazuje određeni stil."

„I na tome je ostalo?"

Klimnuo je glavom. „Da. Počeli smo da pričamo o Mirandi. Mi -"

Izabel je pogledala ka drugom kraju prostorije i Edi je ućutao. Miranda beše završila s onom mušterijom i upravo je dolazila da sedne s njima za sto. „Evo je. Evo Mirande."

Miranda je stala iza Edija. Pozdravila je Izabel, toplo se osmehujući, a potom položila ruku na Edijevo rame. Edi se napola okrenuo, osmehnuo i podigao ruku da bi svojim dlanom pokrio njen, nežno ga potapšavši. Izabel je zapanjeno posmatrala.

„Da", rekao je Edi.

„Dakle", izustila je Izabel. „Dakle..."

„Izabel, trebalo je da mi kažete", rekla je Miranda, šaljivo je prekorevajući, „Trebalo je da mi kažete da ovde radi najslađi dečko u Škotskoj. Ovako sam to morala da saznam sama."

Edi je blistao od zadovoljstva. „Moramo da se vratimo poslu." Ustao je i nežno dodirnuo Mirandu po ramenu. „Hajde."

Izabel ih je posmatrala dok su se vraćali prema tezgi. Za svakog od nas, pomisli ona, postoji neko ko nas čini potpunim. Dali ćemo naći tu osobu, da li će ona naći nas, ili se možda nećemo nikada naći, to je već pitanje sreće. Imala je dobru predstavu šta je bilo ono što je zadesilo Edija, ali sada je videla da je taj razoren, stidljiv život počeo da biva samopouzdan i isceljen, i osetila je topao nalet zadovoljstva. Posegla je u džep i izvadila pisamce koje je napisala za Ket. Nalazilo se u pravougaonoj beloju koverti s uvučenim poklopcem. Izvadila ga je i ponovo proćitala. Dugo ga je pisala, birajući i vagajući svaku reć; sad ga je u roku od samo nekoliko sekundi pokidala na

komadiće, koje je pobacala u korpu za otpatke. Na Ket, a ne na njoj, bilo je da povuče sledeći potez, i ona će ga nestrpljivo čekati. Ali, ne mora da se izvinjava zbog Džejmija; ne mora nikom da se izvinjava zbog svoje sreće.

Mimi i Džo nisu bili tu kad se vratila kući, ali Grejs joj saopšti da su poručili da će se vratiti tek predveče. Došlo je do nekih promena u njihovim planovima i behu odlučili da sutradan odu na Skaj i provedu tamo nedelju dana. Džo je hteo da završi svoj članak o usvajanju, a u Edinburgu ga je stalno nešto odvlačilo od posla. „Ako odem na neko stvarno zabačeno mesto, završiću ga“, rekao je. Mimi se složila. Izjavila je da je Skaj dovoljno zabačen i, što je još važnije, na njemu su knjižare retke, ako ih uopšte ima. Što se nje ticalo, nameravala je samo da čita, a to je na malom ostrvu mogla da radi isto tako dobro kao i na velikom.

Izabel im je rekla da će joj nedostajati, ali barem će se nakratko videti kad se budu vratili. A oni su uspeli da je ubede da pristane da dođe kod njih u Dalas, što je obećala da će uraditi vrlo brzo. „Moja sveta američka mati bi želela da odem...“ počela je, i začutala. Ne. Nema razloga da svoju majku i dalje ne naziva svetom. I svetica se može zaljubiti; uistinu, nije li krajnje verovatno da su oni koji vole bližnje svoje kadri i da vole neku posebnu osobu među tim bližnjima? Ja volim Džejmija i nije li to doprinelo da još više zavolim ceo svet? Naravno da jeste.

Te večeri je Mimi sedela u kuhinji, a Izabel je kuvala. Pričale su o Skaju i svemu što Džo i Mimi mogu da rade tamo. Mogu da odesednu u hotelu Kler Mekdonald; mogu da šetaju; mogu da posmatraju sporo kretanje mora; mogu da osete miris uglja u vazduhu.

„Pođi s nama“, nagovarala ju je Mimi. „Ima mesta.“

„Volela bih“, rekla je Izabel. „Ali moram da radim.“

„Budi bar jednom neodgovorna“, rekla je Mimi.

Izabel se osmehnu na tu pomisao. Već sam vrlo neodgovorna, pomisli ona, i neverovatno je zabavno. „Bojim se da ne mogu“, naglas je rekla, „zbog časopisa...“

Mimi je razumela. „Naravno. Ali ako se predomisliš, samo uskoči u kola i pridruži nam se.“

Izabel je stajala na drvenoj dasci uredno seckala luk na prstenove. Osetila je suze kako joj naviru na oči i obrisala ih nadlanicom. „Nisu ovo prave suze“, rekla je, „nisu čak ni krokodilske. Obične suze od luka.“

„Lepo ime za suze koje ne znače ništa“, odvrtila je Mimi.

„Da. Moraćemo da razmislimo o tome.“

Pogledala je kroz prozor. Nebo na zapadu bilo je oblačno, teško i tamno. „Kiša“, rekla je Izabel. „Nadam se da neće stalno padati tamo na Skaju. Ume tamo da pada bez prestanka, kao što znaš.“ Prisetila se nekoliko stihova koje je Majki Longli napisao o takvim pejzažima: Mislim na Tra-na-Rosan, Inišir-Na-Haris natopljen horizontalnom kišom. Prizivala je u misli moćan prizor kiše pristigle s Atlantika, nemilosrdne, koja horizontalno pada preko ostrva.

„Ne smeta meni kiša“, rekla je Mimi. „Kiša ume da bude divna, zar ne? I nema logike deprimirati se zbog nje. Isto ti se hvata.“

„Lako je vama iz Teksasa da mislite tako“, rekla je Izabel. „Kiša se tamo ne zadržava toliko da vam dosadi.“

„Može biti“, odvrtila je Mimi. „Ali ipak. Poigravala se dugmetom na svom rukavu. „Danas smo

ručali u gradu", rekla je. „I imali zanimljiv susret."

„S kim?"

„S Endži, molim te lepo. Preselila se u grad, a sutra putuje kući. Samo ona. Izgleda da je njena veridba s Tomom raskinuta. Vrlo dramatične novosti. Jedva sam čekala da ti ispričam. A Džou je, opet, neprijatno zbog toga. On smatra da je nepristojno radovati se nečemu takvom, čak i u slučaju kao što je ovaj. Rekla sam mu da se ne radujem."

Izabel je pomerila naseckan luk na kraj daske, formiravši malu belu gomilu. Znači, Tom je uradio ono što je rekao. „Žao mi je što to čujem", reče ona. I stvarno joj je bilo žao, u izvesnom smislu; to je od početka do kraja bila priča o nesreći - nesrećan, lažan početak, a sad i nesrećan kraj.

„Pa da, zapravo i jest pomalo tužno", složila se Mimi. „Na kraju mi je bilo prilično žao nje."

Izabel je iznenađeno podigla pogled. „Bilo ti je žao Endži?" „Jeste", odvratila je Mimi. „Reče da je osećala da mora nešto da uradi. Ne želi da povredi Toma, rekla je, ali jednostavno je osetila da im ne ide."

Izabel je razrogačenih očiju zurila u Mimi. „Rekla ti je da je ona raskinula s njim?"

„Da. Moram reći da sam se baš iznenadila. Znaš da sam je smatrala lovcem na novac. Ali lovac na novac ne raskida tako. Pravi lovac na novac ostaje, bez obzira na sve. Ona nije ostala." Naravno da nije, pomisli Izabel. Dobila je otpremninu. Posle toga više nije imala razloga da ostane.

„Potom je rekla nešto stvarno iznenađujuće", nastavila je Mimi. „Rekla je da joj je Tom ponudio novac da bi raskinuo s njom. Rekla je da se prenerazila i odbila da ga primi."

„Odbila?"

„Da."

Ne, pomisli Izabel, teško da je to istina. „Jesi li joj poverovala?"

„Jesam", rekla je Mimi. „Delovala mi je sasvim iskreno."

Neko vreme su obe ćutale. U Izabelinom slučaju, to je bio izraz neodlučnosti. Ako je Endži govorila istinu, tada ju je sasvim pogrešno procenila. Ali da li je govorila istinu?

Mimi, pak, kao da nije ni najmanje sumnjala u to. „Izvukla sam dobru pouku", rekla je. „Bolje rečeno, podsetila sam se nečega što sam valjda sve vreme znala - da jednostavno ne možeš nikad biti siguran kada je reč o ljudima i njihovim motivima. Ne možeš. Misliš da znaš nešto, kad ono..."

Moguće je da je Mimi u pravu, pomisli Izabel. I potom podseti sebe da je upravo ona podstakla Toma da raskine zaruke, upravo na osnovu svog sopstvenog, vrlo moguće pogrešno formiranog, suda o Endžinoj pokvarenosti. Međutim, da li je to imalo bilo kakvog uticaja na ishod? Ako je Endži bila ta koja je raskinula, tada je činjenica da je ona savetovala Tomu da raskine s njom sasvim irelevantna. Mada, pade joj na pamet da je, ako Endži nije govorila istinu i do raskida je došlo na Tomovo insistiranje, podsticaj koji je dala Tomu možda odigrao ulogu u krajnjem rezultatu.

Bespomoćno je pogledala Mimi, pitajući se da li bi trebalo da kaže svojoj rođaci šta je uradila. Međutim, Mimi je naslutila da Izabel nešto muči. „I tebe peče savest?" upitala ju je blagim glasom. „Ne bi trebalo da se sekiraš zbog toga, znaš. Po svoj prilici je i Endži tebe pogrešno procenila."

„Moguće. Možda i jeste. Ali izvesno nije razmišljala o meni na način na koji sam ja razmišljala o njoj. Iskreno sumnjam da je pomišljala da sam namerila da ubijem nekog."

Mimi je začuđeno gledala u Izabel. „A ti si pomislila to za nju? Da je sposobna da ubije Toma?"

Izabel priznade da jeste i ispriča Mimi o razgovoru u kojem joj je Tom opisao kako je Endži reagovala kad se umalo strmoglavio u ambis tamo na vodopadima Klajda. Mimi ju je pažljivo slušala, a onda, kad je Izabel završila, pogledala uvis, kao da traži rešenje za ovo zamešateljstvo. „Vrlo čudno", rekla je naposljetku. „Zato što je ona, verovala ili ne, ispričala meni nešto vrlo slično tome. Rekla mi je da se oseća nebezbedno u Tomovom prisustvu, kao da u njemu ima nečega, što nije uvek vidljivo, nečega duboko zakopanog, a to, ta njegova skrivena strana, jeste sklonost ka nasilju. Rekla je da se pribojava da bi mogao biti nasilan prema njoj."

Zagledale su se. „Dakle", rekla je Izabel. „Kome da verujemo!"

„Obama?" upitala je Mimi.

Izabel razmisli o tome. Tačno je da su ljudi skloni da preinačuju svoju prošlost, poput preterano velikodušnih biografa, kako bi prikazali sebe u najboljem svetlu. Ali sve i da u ovom slučaju nije bilo takvog preinačavanja, sasvim je moguće da se kod dvoje ljudi pojavi osećaj ugroženosti od one drage osobe i da počnu da gaje strahove da bi se to ugrožavanje moglo i ostvariti; to je sasvim verovatno. Takođe je savršeno moguće da je Endži zaista prva pokrenula pitanje raskida veridbe i da joj je Tom, osećajući se krivim, zaista ponudio otpremninu koju je ona iz ponosa odbila. Ako je tako, tada se sve završilo na najbolji mogući način za oboje. Brak bez ljubavi je otkazan, Endžin ponos nije povređen; a Tom je, posle zrelog razmišljanja, možda zaključio da ipak nema potrebe da se oseća krivim zbog bilo čega.

Okrenula se Mimi da bi joj odgovorila na malopredašnje pitanje. „Možda", rekla je. Nije to bio bogzna kakav odgovor, ali u određenim situacijama su „možda" ili „može biti" jedini odgovori koje možemo iskreno dati.

Ipak, razmišljala je. Razmišljala je o pitanju da li je ona pogrešila prema Endži - i da li bi to sad trebalo nekako da popravi. Rđavo je mislila o njoj i, premda Endži možda za to i ne zna, Izabel je otišla i dalje od toga, i čak je rđavo govorila o njoj. Kako god pogledaš, takvo ponašanje je greh protiv druge osobe. Ali nije bila sigurna da ima moralne energije da se bavi time i, uostalom, šta je uopšte mogla: da joj pošalje pismeno izvinjenje? Samo bi najsavesnija moguća osoba išla tako daleko u moralnoj dužnosti i Izabel je odlučila da ne preduzima ništa. Izvukla je svoju pouku u pogledu prenagljiivanja sa zaključcima i donošenja nepravednog suda o drugima, i možda je to sasvim dovoljno. Opet „možda".

Džo i Mimi su otišli na Skaj, gde kiša sve vreme nije prestala da pada, i potom se vratili u Edinburg, gde je takođe bilo kišovito, ali ne baš tako kao na ostrvu. Potom su, posle par dana, otišli u Oksford, gde su planirali da provedu ostatak leta. „Džo je srećan tamo", rekla je Mimi. „Bio je Roudzov stipendista, u svoje vreme, i sve je tamo puno uspomena. Nisam sigurna da li nam je to bio najsrećniji period u životu, ali često mislimo da jeste."

Ja sam najsrećnija upravo sad, pomislila je Izabel. Htela je da kaže to Mimi, ali je oklevala, jer joj se činilo da suviše lako skliznemo u sentimentalnost; a pokazivanje sreće ume da zvuči gotovo razmetljivo onima čija sreća nije potpuna. Ne valja se hvaliti savršenom kožom pred osobom koja boluje od dermatitisa; iz istog razloga, možda, valja da budemo pažljivi kad govorimo koliko smo srećni. Sad, nije da je Mimi bila na bilo koji način nesrećna; delovala je staloženo, zadovoljno i, uistinu, Izabel ne oseti potrebu da se suzdržava kad je Mimi, primećujući njeno duševno stanje, iznela svoj komentar uvezi s tim. Mimi je imala dovoljno životnog iskustva da oseti prisustvo ljubavi u

tuđem životu i da razume njenu moć da preobrazi osobu. Takođe, znala je koliko snažna ume da bude naša želja da se razmećemo predmetom svoje ljubavi, da kažemo, Pogledaj, evo ga, tu je!

„Znam šta ti se događa“, rekla je Mimi, uzevši Izabel za ruku. „Uživaj u svojoj sreći.“

Na svoje iznenađenje, Izabel se nije osećala neprijatno. „Moram da se uštinem“, rekla je. „Moram da ubedim sebe da je stvarno.“

„Meni izgleda sasvim dovoljno stvarno“, rekla je Mimi.

„I znam da ne može trajati zauvek“, rekla je Izabel. „Oden je rekao...“

Mimi se osmehnula. Mislio sam da će trajati večno: kako sam pogrešio. Da, svi mi tako mislimo. Ali nemoj da budeš previše realistična u vezi s tim. Ljubav ume užasno dugo da potraje. Čak i kad druga osoba ode, i dalje je možemo voleti. Ljudima se to stalno dešava.“ Zastala je i upitno pogledala Izabel. „Jesi li baš tako sigurna da će on otići?“

Ovaj razgovor su vodile u Izabelinoj radnoj sobi i Izabel joj je odgovorila posmatrajući police s knjigama. Život joj je bio krcat prtljagom: kuća; sve ove knjige, svi ovi filozofi; vrt, lisac... U Džejmijevom životu nema ničega takvog. On može da digne sidro i ode kad god hoće, u slučaju da iskrasne dobar posao negde u nekom orkestru. Pre kratkog vremena je umalo odlučio da se priključi jednom londonskom orkestru, a pričao je i o životu u Berlinu kao da je to stvarna mogućnost. Ona, pak, nije nikad pomišljala na život u Berlinu, niti je imala pojma kako da ga započne; to je bilo ono što ih je delilo, to i onih četrnaest godina.

„Moguće je“, odvratila je Izabel. „Mislim da se nas dvoje nalazimo u različitim životnim fazama. Zaista. Mogao bi da poželi da ode i radi negde drugde. Na samom je početku. Mogao bi da odluči ko zna šta.“

Mimi je pružila ruku i uzela časopis koji je ležao pored nje na sofi. Lenjo ga je prelistala, a potom se ponovo okrenula prema Izabel. „Ima jedan izraz koji ljudi koriste često - da li si ga čula!“ - koji je, zapravo, vrlo koristan. Kažu samo ‘šta god’. Zvuči vrlo bezbrižno - i jeste - ali ima prilika kad..

„A tebi se čini da je ovo jedna od njih?“

„Da“, odvratila je Mimi. „Šta god. Eto. Šta god. To manje ili više rezimira stvar. Sve će se srediti samo od sebe. To je ono što ovaj izraz znači. Sve će se srediti samo od sebe i mi zapravo nemamo potrebe da preduzimamo mnogo toga.“

„Šta god“, rekla je Izabel.

„Da“, rekla je Mimi, spuštajući časopis. „Šta god. Poslušaj moj savet u vezi s ovim, Izabel. Znaš da ne volim da izigravam stariju rođaku, ali samo sad i nikad više. Smem li?“

Izabel je potvrdno klimnula glavom. Nije mogla ni da zamisli sebe kako ozlojeđeno odbija Mimin savet. „Da. Naravno.“

„Jednostavno pusti da se ovo razvija samo od sebe“, rekla je Mimi. „Prestani da razmišljaš o tome. Barem se na trenutak seti da si prvo žena, a tek onda filozof. Šta misliš, možeš li to?“

Biće teško ne biti filozof, jer ja to jesam, pomisli Izabel, a nije lako zaboraviti šta si. Ali mogla je da pokuša, stoga je rekla Mimi da će pokušati. To je zadovoljilo njenu rođaku, koja je samo želela da Izabel bude srećna. I Izabel je želela to isto za Mimi, a znala je i da će joj ova nedostajati kad se bude vratila u Dalas. Pisaće jedna drugoj i čuće se telefonom, ali nije to isto kao kad sede u istoj sobi, bez tri hiljade milja pučine i pola kontinenta da ih razdvajaju.

Ponesena impulsom, ustala je, prišla Mimi i poljubila je u čelo, izmamivši joj osmeh na lice i suze u očima pri pomisli na ovo prijateljstvo između rođaka, nešto neponovljivo, što se ne može napraviti iznova sve i da vam neko da recept, zato što počiva na dugoj prošlosti i toliko toga izrečenog i neizrečenog.

Naredne dve nedelje Edinburg se baškario na neuobičajeno toplom vremenu. Izabel je ustanovila da može da radi i u vrtu, u hladovini, gde joj nije smetala vreline sunca. Morala je da zalije travnjak, koji je počeo da se suši i, radeći to, osetila je mediteranski miris prašine koja se sleže, kao i miris majčine dušice koji se izvijao iz njene leje sa začinskim travama. Bio je to period dugih popodneva i zujanja pčela privučenih niskom lavandom koja je oivičavala njen travnjak. Ona i Džejsmi su više puta i jeli napolju, ručavali i večeravali, lenjo sedeći na samoj travi ili na starim platnenim ležaljka koje je Izabel izvukla iz prašnjave baštenske šupe. Pošto su njegovi đaci bili na raspustu, Džejsmi je imao manje posla nego inače. Reкао joj je da radi na nekoj kompoziciji, ali da ide sporo: „O ostrvima“, rekao je, ali ništa više od toga.

Izabel bi ga ponekad uhvatila kako je gleda, samo gleda, a on bi se osmehnuo kad bi video da je primetila. U jednom takvom trenutku ga je upitala o čemu razmišlja, a on je odvratio: „O tebi. Razmišljam o tebi.“ Reкао je to sasvim iskreno, s nekom vrstom bezazlenosti, a ona je osetila kako se nešto dešava u njoj, nekakav nalet topline zbog kojeg je poželela da ga zagrlji, istog trenutka, da ga privije uza se.

Ostajao je kod nje po nekoliko dana uzastopce, odlazeći u svoj stan u Ulici Saks-Koburg samo da pokupi poštu i uzme neke sitnice, pisak za fagot, deo svoje kompozicije koji je nažvrljao na nekom papiru i potom zaturio, knjigu koju je čitao. Najvećim delom su bili sami, a jednom su pozvali prijatelje na večeru i ta sedeljka je potrajala do ponoći, pod nebom koje beše crno, ali ne baš sasvim, i posuto bledim zvezdama. Umeli su mnogo da razgovaraju, sjedinjeni osećajem zadovoljstva i spokoja, ali i da potom ćutke sede, dugo ne govoreći ništa, gledajući u nebo i baveći se svak svojim mislima.

Izabel je naletela na Ket u Brantsfildu, u pošti. Bio je to nelagodan susret; Ket je bila učtiva ali se videlo da joj je neprijatno, a Izabel se toliko trudila da vodi normalan razgovor da to nije moglo izgledati drugačije do ukočeno. Rastale su se posle nekoliko minuta, ne rešivši ništa. Izabel se upitala ne bi li trebalo da pokuša s još jednim izvinjenjem, ali je zatim ponovo zaključila da nema zašto da se izvinjava. Jeste da dugo traje, ali Ket će se kad-tad ipak urazumiti. Gotovo da je rekla Džejsmiju za njihovu svađu, ali se naposletku predomislila, jer joj je palo na pamet da bi on mogao protumačiti Ketinu ljubomoru kao znak da želi da mu se vrati, a Izabel je znala da nije to posredi.

Zatim je stiglo pismo od Mimi. Oni se behu vratili u Dalas i žalila joj se na vrućinu. Džo je otišao na neki kongres istoričara prava u Denveru. Tamo je svežije, rekao joj je, i pitala se da li je trebalo da se spakuje i ode s njim. A onda: Pre par dana se desilo nešto loše. Tom Brus, s kojim smo se onako lepo družili, imao je požar na svom imanju blizu Tajlera. On ima kuću tamo, u kojoj povremeno provede vikend. Nažalost, izgorela je do temelja, i to baš kad je bio tamo. »

Izabel se naprezala da odgonetne Mimin rukopis. Jedna reč je bila zamrljana, ali je ostatak rečenice bio jasan:

Uprkos tome... uspeo je da iskoči kroz prozor. Neko je zaključao ulazna vrata, neko ko je imao ključ. Reкао je da nije imao običaj da ih uveče zaključava. Međutim, vatrogasci misle da ih je verovatno ipak zaključao i zaboravio na to. Pa i ja umem to da uradim, zar

ne? Da zaboravim da li sam zaključala ili nisam. Ali čini mi se da je moguće da je još neko imao ključ.

Tom je dobro, osim što je udahnuo dosta dima, zbog čega su ga zadržali jednu noć u bolnici. Henk i Barb Lišer su ga videli. Kažu da je u priličnom šoku, ali da inače nije povređen. Nimalo lepa priča, ako se ima na umu da šef policije u Tajleru kaže da je požar podmetnut. Vrlo je izričit u vezi s tim. Kako izgleda, moguće je ustanoviti kad se upotrebi benzin, a oni kažu da je bilo baš tako. Dakle, ko je počinilac?

Potom je Mimi napisala i podvukla: Mi znamo, naravno. Kako je shvatala i delila Izabelinu strast prema ukrštenim recima, napisala je: Skraćeni oblik ženskog imena Anđela.

Izabel se osmehnula, nimalo iznenađena. Međutim, želela je direktniji razgovor i stoga je odmah pozvala Mimi telefonom. „Dobila sam tvoje pismo”, rekla joj je. „Taj požar: ti znaš, ja znam - šta misliš, da li Tom zna?”

„Pa nije glup”, odvratila je Mimi. „Pretpostavljam da zna.”

„Ali da li si sigurna?”

„Ne”, rekla je Mimi. „Nisam.”

„Ponekad, kad postoji intimna povezanost, skloni smo da ne vidimo očigledno.”

„Ne vidimo”, rekla je Mimi. „Često ne vidimo.”

Obe su začutale, čekajući da ona druga nešto kaže. Izabel je prva progovorila: „Idi kod njega i pitaj ga je li uradio nešto u vezi sa svojim testamentom”, rekla je. „Rekao mi je da ga je menjao kad su se verili.”

„Ma sigurno jeste”, odvratila je Mimi. „Ima on svoje pravne savetnike. Ne mogu ni da zamislim da bi ispustili iz vida tako nešto.”

„Ali moguće je”, pobunila se Izabel. „Koliko puta čuješ o ljudima koji ne urade to blagovremeno. I onda umru i prva žena dobije sve, a druga ostane bez ičega.”

Mimi je zvučala sumnjičavo. „Čekaj, je li ovo uopšte naša stvar?”

„Da”, odlučno je odvratila Izabel. „Jeste. Ali ako hoćeš, ja ću ga pozvati. Samo mi daj njegov broj.”

„Neka, ja ću”, rekla je Mimi.

„I reci mu da kaže Endži”, dodala je Izabel.

„Šta da joj kaže?”

„Da joj kaže da je poništio izmene u testamentu. To je veoma važno.” Zastala je. „Mada, naravno, možda nema nikakve veze s tim. Možda je samo htela da poravna račune. Oseća se odbačenom. Požar bi joj mogao vratiti amour propre.”^[64]

„Teško da će uspeti da dokažu bilo šta”, rekla je Mimi. „A uostalom, čak i da on pomišlja da je ona to uradila, hoće li hteti da diže prašinu? Verovatno neće.

„Mada je moguće da si u pravu”, nastavila je Mimi. „Još nešto?”

„Samo opažanje”, rekla je Izabel. „Pitanje za nas dve. Koliko je moguće da nismo u pravu?”

„Možda bi trebalo da verujemo svojoj intuiciji“, odvrátila je Mimi.

„Razume se, postoje i drugi razlozi za podmetanje požara“, rekla je Izabel, kao da se naknadno setila. „Pogotovo u provinciji. Lokalni problemi. Lokalne ljubomore. Razmirice zbog međa, drveća, stoke. Sve i svašta.“ Ko zna. A dok se ne nađe neki dokaz, ništa ne može biti jasno, baš kao što je slučaj s većim delom života - nejasan, dvosmislen, ni slučajno onako jednostavan kao što smo mislili da će biti.

„Umeju ljudi i sami da podmetnu požar na sopstvenom imanju“, rekla je Mimi. „Izgleda da se to često dešava. I to ne samo zato da bi dobili pare od osiguranja.“

Izabel nije rekla ništa. Prisetila se razgovora koji je vodila s Tomom dok su se penjali na brdo, nešto u vezi s kućom sagrađenom na lošem mestu. Razgovarali su o njoj. Ali nije mogla da se seti detalja i, nakon nekoliko trenutaka razmišljanja, batalila je to nastojanje.

Spustila je slušalicu. U glavi joj se vrtela brojalica, jedna od onih koje naučimo u detinjstvu i više nikad ne zaboravimo. Eci, peci, pec: laže mali zec, laže mali zec... Na kraju bi prst pokazao na dete koje se nalazilo na pogrešnom mestu kad bi brojalica završila. Taj je lažov!

Razgovor s Mimi odigrao se u ponedjeljak; sledeća dva dana bili su dani aktivnosti i otkrovenja. U sredu je znala da mora da priča s Džejmijem. On je morao da ode u Glazgov, gde je sudelovao u muzičkoj radionici koju je organizovao komorni orkestar u kojem je povremeno svirao. To je trebalo da se završi u petak, a vratiće se, rekao je, u subotu po podne: ima u Glazgovu neke prijatelje s kojima želi da se vidi. „Misliš da ne bi nikako mogao da se vratiš u petak uveče?” upitala ga je Izabel. „Mogli bismo večerati zajedno.”

„Šta fali suboti uveče? Imaš li neke obaveze u subotu uveče?” Nije imala, ali morala je da priča s njim. Moglo je da sačeka, razume se - većina stvari može da sačeka - ali htela je da priča s njim što je moguće pre.

„Moramo da popričamo, rekla mu je, nastojeći da ne zvuči previše uporno, ali pribojavajući se da je baš tako.

Džejmijevo oklevanje bilo je vrlo kratko, ali dovoljno da shvati da se uznemirio. „U redu”, rekao je. „Doći ću kod tebe u petak uveče. Popričaćemo. Uzgred, o čemu je reč?”

„Ako ti ne smeta, radije bih da sačekam do petka. ”

U njegov glas prikrala se nota nervoze. „Ne, ne baš. Ali...”

„Bilo bi bolje”, rekla je.

S tim su završili razgovor. Znala je šta misli: da će mu predložiti da raskinu i da želi da to uradi licem u lice. Sigurno to misli, rekla je sama sebi - kad bi samo znao.

Odlučila je da za to veče pripremi nešto posebno i otišla u Brantsfild da kupi namirnice. Kad je Izabel ušla u delikatesnu radnju, Miranda je posluživala mušterije, stojeći iza tezge zajedno s Edijem. Smejali su se nečemu.

„Desilo se nešto zabavno?” upitala je Izabel.

Edi je pogledao u Mirandu i zakikotao se.

„Edi je rekao...” počela je Miranda, ali je potom i ona prasnula u smeh.

Izabel se osmehnula, ali ne njihovoj šali, koja god da je bila, već gledajući kako očigledno uživaju. Tako je retko videla Edija da se smeši, a kamoli smeje, i prizor ju je obradovao. „Ne trudite se”, rekla im je. „Neke šale jednostavno ne vredi prepričavati.”

„Ona je rekla...” zaustio je Edi, ali se na to opet zacenio od smeha.

Izabel je odmahнула glavom u šaljivom očajanju. Videla je da su vrata kancelarije otvorena i da Ket sedi za svojim radnim stolom. Prišla je vratima, pokucala i provirila unutra.

Ket je podigla glavu. Kad je videla Izabel, izraz na njenom licu se promenio. Pojavio se nagoveštaj mrštenja, ali samo nagoveštaj. Zatim je pokazala prema stolici s druge strane stola.

„Nemam mnogo vremena”, rekla je Izabel. „Ali pomislila sam da bih mogla samo da ...” Nije razmišljala o tome šta bi mogla da kaže Ket, ali sad je znala. Čas pomirenja je najzad kucnuo. „Pomislila sam da bih mogla da ti kažem da mi je žao.”

Ket je spustila pogled ka svom stolu. „To bih ja trebalo da kažem”, promumlala je. „Preterala sam.”

„Svi preterujemo“, rekla je Izabel. „To ti je rizik kad si ljudsko biće - da ćeš preterati.“

Napetost koja se do tog trenutka osećala u prostoriji iščilela je. „Mogu li da navratim u nedelju? Na čaj?“

„Normalno da možeš“, rekla je Izabel. Obuzeta olakšanjem odlučila je da uključi i Patrika. „I Patrik takođe. Povedi ga, molim te.“

Ket se ponovo namrštila. „Patrik i ja...“

Izabel je smesta podigla pogled. Patrikova majka je pobedila. „Žao mi je“, reče ona. „Nisam znala.“

„Pa eto, sad znaš“, odvrtila je Ket. „Ne vidamo se više.“

„Njegov posao?“ upitala je Izabel. „Je li to bio problem?“

Izgledalo je kao da je Ket iznenađena pitanjem. „Kako si pogodila? Rekao je da trenutno nema vremena za bilo kakvu trajnu vezu.“

Majka, pomisli Izabel. Ta napasna žena je isterala svoje. A Patrik se pridružio redovima Ketinih bivših udvarača.

„Pa neka ga“, rekla je Izabel. „Bićeš ti dobro.“

„Već jesam“, rekla je Ket. „Dobro sam.“

„Odlično.“

„A ti?“ upitala je Ket. Pitanje nije bilo radoznalo.

„I ja sam dobro“, rekla je Izabel. „Znaš kako je...“ To što je rekla bilo je nejasno, besmisleno, i načas je pomislila da kaže i šta god, ali ipak nije.

Izašla je iz Ketine kancelarije i kupila potrebne namirnice. Miranda i Edi su se još uvek smejali, a Izabelino prisustvo kao da ih je dodatno golicalo. „Pomislio bi čovek da ste se napili“, dobroćudno je prokomentarisala Izabel.

Usledila je iznenadna, trezvena tišina. I jesu! pomisli Izabel. I doda u sebi kako je to sigurno Mirandino maslo. Moraće diskretno da popriča s Ket o tome. Nije joj se dopadala pomisao da Edi zastrani zanesen starijom ženom. Mladi ljudi lako zastrane, pomisli ona, ali opet...

Edi pokaza na veliku kutiju punu izgužvanih srebrnastih omota. Na licu je imao osmeh krivca. „Čokoladne bombone punjene likerom“, rekao je. „Ket je pronašla jednu bombonjeru kojoj ističe rok i dala je Mirandi. Rum. Koantro. Čak i liker od nane. Pojeli smo ih. Sve. Trideset dva komada.“

Okrenuo se prema Mirandi, onako kako se zaverenik okreće svome saučesniku; ona je pokrila usta dlanom, slika i prilika alavosti uhvaćene na delu, ali je onda opet prasnula u smeh. Izabel je odmahnula glavom, osmehnula se i izašla iz dućana. Opet sam prenaglila i donela pogrešan zaključak, pomisli ona; često sam gotovo u pravu, reče u sebi, ili sam u pravu ali grešim.

Vratila se kući, laganom šetnjom duž Merčiston kresenta u toplo popodne, duboko zamišljena. Nazad se nije moglo; nije ni htela, izguraće nekako. Ušavši u kuću, povadila je kupljene namirnice. Grejs se upravo spremala da ode, ali je pre toga pokazala Izabel novi raspored u ormariću sa začinima. „Muskatni oraščić se uplesnivio“, rekla je optužujućim tonom. „Morala sam da ga bacim.“

Izabel nije nameravala da dozvoli da bude smatrana odgovornom za pojavu plesni, stoga je

ignorisala Grejsinu primedbu.

„A što se tiče bibera", nastavila je Grejs, „imali ste tri otvorena pakovanja. Tako se biber suši i postaje drobljiv. Sjedinila sam sve to u jednu teglicu i dobro je zatvorila."

Izabel je prihvatila ovaj prekor. „Nastojću da vodim računa da potrošim jedno pakovanje do kraja pre no što otvorim drugo", rekla je.

Završile su s inspekcijom ormarića i Grejs je pokupila svoje stvari, gotova da krene. Izabel ju je pitala šta planira za vikend i dobila odgovor da se te večeri održava skup u spiritualističkom centru. „Vrlo dobar medijum", rekla je Grejs. „Jako je direktna i ne okleva da nas upozori."

Izazovno je pogledala Izabel, kao da očekuje da će joj ova protivrečiti. Ali Izabel je samo rekla: „Baš korisno." Pitala se kad bi bilo dobro da porazgovara s Grejs, kad da joj kaže; sledeće nedelje, možda.

Zatim je Grejs rekla: „Nisam vam ni zahvalila kako bog zapoveda. Za stan. Veoma sam vam zahvalna, znate."

Izabel je odvratila pogled. Osećala se neprijatno zbog ovog zahvaljivanja; znala je da ne bi trebalo, ali ništa tu nije mogla. Znala je kako da pokaže zahvalnost; prihvatanje joj je već išlo teže i bila je svesna da će morati i to da nauči.

„Drago mi je da ti se dopada", rekla je. „I meni se smesta dopao."

Grejs je klimnula glavom. „Hoćete li da vam kiriju plaćam mesečno?"

Izabel se namrštila. „Nema kirije", rekla je.

„Ali moram", odvratila je Grejs. „Ne možete..."

„Mogu."

„Neću to da prihvatim", izjavila je Grejs. Umela je da bude tvrdoglava, Izabel je to vrlo dobro znala.

„U tom slučaju, plaćaćeš mi je u biberu", rekla je, pokazujući prema ormariću sa začinima. „Jedna teglica bibera."

Na tome je i ostalo; drugi put će razgovarati o tome. Grejs je otišla koji minut pre pet; Džejmi će doći u sedam, a Izabel je dotle morala sve da pripremi. Međutim, iako je imala posla, nije mogla da ga se lati. Sela je za kuhinjski sto, odjednom se osećajući plačljivo; naslonila je glavu na ruke, zureći u izbrazdanu površinu od borovog drveta. Sto - koji je odavno bio tu - kupio je njen otac onda kad više nije bio potreban psihijatrijskoj bolnici u čijoj se sali za sastanke odbora nalazio. Video je tugu, pomisli ona, zbunjenost, nesreću. I prisetila se, sedeći tako, kratkog filma koji je davno gledala, o životu jednog čoveka, tihog i blagog čoveka koga su s njegove male farme na jednom od hebridskih ostrva odveli u tu bolnicu i zadržali ga u njoj sedamnaest godina. Bio je tkač i pravio je figurice od trske i rogoza; gledajući film, shvatila je da je njen otac poznao tog čoveka, jer joj je doneo jednu od tih figurica, lutkicu od kukuruzovine, koju je stavila na prozorsku dasku, među ostale svoje lutke. Kad su mu konačno, posle svih tih godina, dozvolili da se vrati na svoje malo imanje, tamo ga je pazila sestra, koja je strpljivo čekala njegov povratak i bila spremna da se stara o njemu, kao što je i ranije radila. O tome je govorio taj film: o izgnanstvu i povratku, i malim potrebama tih ljudi. Plakala je tada, dok je gledala taj film, isto kao što je plakala sad, ali iz sasvim drugih razloga.

Sačekala je Džejmija u predvorju i povelala ga u kuhinju, gde je spremala večeru. Zevnuo je, protegao se i rekao: „Stvarno sam umoran, znaš. Sinoć smo imali žurku - mi iz radionice. Legao sam tek u dva.”

„Možemo rano da večeramo”, rekla je.

„Nisam hteo da budem neučtiv.”

„Znam da nisi.” Srce joj je bubnjalo u grudima; želudac joj se grčio i prevrtao. Prišla je frižideru i izvadila načetu bocu novozelandskog belog vina koju je ostavila da se hladi. Nasula je Džejmiju jednu čašu, a sebi je sipala slatko đumbirovo pivo.¹⁶⁵¹

Uzeo je čašu s vinom od nje, pogledavši pri tom ka njenoj čaši. „Đumbirovo pivo?”

„Da”, odvratila je, pokušavajući da umiri čašu u ruci koja je drhtala.

Podigao je obrvu. Znao je da Izabel voli da uveče popije čašu dobrog vina, pogotovo za vikend. „Zašto?”

Zatvorila je oči. Čaša među njenim prstima bila je hladna, vlažna. Trenutak je bio dobar kao i bilo koji drugi, možda i najbolji.

„Zato što sam trudna”, odvratila je.

Ispustio je čašu. Pala je na pod, na viktorijanske kamene pločice; razbila se, mada je postolje ostalo čitavo, mali stakleni toranj kroz koji se prelamala svetlost s prozora. Osetio se oštar miris vina, oslobođen u iznenadnom naletu bukea.

Gledala ga je. „O, Džejmi.”

Klekao je i počeo da skuplja staklo. Posekao je prst, samo malo, ali potekla je krv i ona je čučnula pored njega, uzela prst i pritisla ga na svoju bluzu. To je bila njegova krv; njegova krv. Lica su im bila blizu i ona ga poljubi. On joj uzvratil poljubac i stavi ruku na njeno rame, oslanjajući se.

„Baš sam trapav”, rekao je. „Izvini.”

„Ti ne bi mogao da budeš trapav ni kad bi hteo”, odvratila je.

Pogledao ju je s veseljem i onda se nasmejao. Ustali su. Držao ju je za ruku. Na njenom dlanu ostala je mrljica od krvi; njegove krvi. Stegao joj je ruku.

„Koje ćemo mu ime dati?” upitao je.

Jeli su u letnjoj trpezariji u zadnjem delu kuće, jer je bilo tako toplo. Francuski prozori bili su širom otvoreni, a u vazduhu je lebdeo miris lavande; razgovarali su o jednoj jedinoj temi, razume se. Dozvolila je sebi pola čaše vina i nazdravili su jedno drugom. Nije bila sigurna kako će on reagovati, ali nije očekivala ovoliko oduševljenje. „Drago mi je zbog tebe, ali i zbog mene”, rekao je. „Volim decu. Obožavam ih. Stvarno. A ti ćeš mi dozvoliti da ti pomazem, zar ne?”

„Naravno”, rekla je. „Najzad, ti ćeš biti otac.”

Ponovio je tu reč i razmišljao neko vreme o njoj. „Odjednom se osećam vrlo odgovorno”, rekao je.

Ona je ćutala. Možda se kasnije neće osećati ovako, pomisli; videćemo kako će ići. Ali ovog časa je njena sreća bila potpuna i to je bilo sasvim dovoljno.

Sedeli su zajedno. Kasnije, ne pozvonivši na vrata da bi obznanila svoje prisustvo, Ket je na pragu ostavila mirovnu ponudu za Izabel; paket francuskih sireva i pikantnu italijansku kobasicu iz dućana. Na sve to zalepila je ceduljicu na kojoj je pisalo samo: Više se nikad ne smemo svađati! Nikad! I onda je, u duhu onoga što je mogao biti realizam ili humor, ili oboje, dopisala: Do sledećeg puta!

Nedugo nakon što je Ket ostavila ovaj poklon na pragu, Brat lisac je, prikradajući se iz vrta ispred kuće i gladno njušeći večernji vazduh, detektovao njegovo prisustvo i oprezno prišao paketiću. Brzo je savladao papirni omot - nikakav izazov za jednog lisca - i smazao kobasicu u roku od nekoliko minuta, ispljunuvši elastičnu plastičnu mrežicu u koju je bila zapakovana. Posle toga je prešao na sireve, koje je takođe pojeo, mada ne do kraja, ostavljajući parčiće kore razbacane po stazi, dokaze o poklonu koji je tako srećno presreo. Sit i zadovoljan, otišao je odatle, vrativši se u žbunje, u dobro poznat mrak.

- ^[1] Open Eye Gallery, nalazi se u srcu starog dela Edinburga
- ^[2] Širok, trbušast bokal s kariranim uzorkom na beloj osnovi
- ^[3] *Blether*; „ćeretati" je najpribližniji prevod primeren ovom kontekstu, mada bi najtačniji glasio „trućati" ili „blebetati". (Prim, prev.)
- ^[4] Arvo Part (1935) najistaknutiji estonski kompozitor
- ^[5] John Lock, engleski filozof iz 17. veka. (Prim, prev.)
- ^[6] Čkalj je simbol škotskog viteškog reda, poznatog kao Stari i plemeniti red čkalja (The Most Ancient and Most Noble Order of the Thistle); heraldički ljljan (fleur-de-lis) jeste simbol koji se nalazi na mnogim grbovima i zastavama. (Prim, prev.)
- ^[7] (Ital.) Ispod glasa. (Prim, prev.)
- ^[8] Pod ortodoksnim hrišćanima se ovde ne podrazumevaju pravoslavni hrišćani, budući da je do podele Crkve na katoličku i pravoslavnu došlo tek nekoliko vekova kasnije. Ortodoksni hrišćani su tzv. diofiziti, pristalice učenja o dvojnoj prirodi Hristovoj, ljudskoj i božanskoj. Monofiziti su, naprotiv, smatrali da je u Hristu prisutna samo jedna, božanska, a ne i ljudska priroda. (Prim, prev.)
- ^[9] Jakna po kroju slična onoj kakvu kod nas nazivaju „đubretarac", ali obično od nepromoćivog materijala. (Prim, prev.)
- ^[10] Bristol Cars je firma koja proizvodi luksuzna kola ručne izrade, s bazom u Filtonu, blizu Bristola, u Engleskoj, osnovana 1945. godine. Automobili se proizvode isključivo po porudžbini, ne više od stotinak komada godišnje. (Prim, prev.)
- ^[11] Neprevodiva igra reči. Rekao je Bats („slepi miševi", uklanjajući njihov izmet s karoserije automobila). Bat je „slepi miš", (mn. bats), ali bats znači i „suludo", „bez veze", „van pameti" i tome slično. (Prim, prev.)
- ^[12] Thomas Nagel (1937), američki filozof, profesor filozofije i prava na Univerzitetu u Njujorku. Zanimljivo je da je profesor Nagel rođen u Beogradu, u jevrejskoj porodici. (Prim, prev.)
- ^[13] Hrišćanska ljubav; ljubav koja je po svojoj prirodi duhovna, a ne seksualna. (Prim, prev.)
- ^[14] Misli se na Rt Fajf nes (Mull of Fife Ness). (Prim, prev.)
- ^[15] *Samuel Johnson*, često zvan *Dr Johnson* (1709-1784), engleski esejist, bibliograf, leksikografi pesnik. (Prim, prev.)
- ^[16] Douglas Collins, *A Tear for Somalia* (Jarrolds, London, 1960). (Prim, prev.)
- ^[17] *Ludwig Wittgenstein* (1889-1951), britanski filozof austrijskog porekla; *Friedrich Ludwig Cottlob Frege* (1848-1925), nemački matematičar, logičar i filozof. (Prim, prev.)
- ^[18] Royal Circus, dve dugačke polukružne zgrade koje okružuju gradski vrt, dizajnirao ih je 1823. William Playfair, verovatno najveći edinburški neoklasični arhitekta. Inače, u britanskoj varijanti engleskog jezika, *circus* je čest naziv za trg kružnog ili ovalnog oblika, iz kojeg se zrakasto prostire nekoliko ulica. (Prim, prev.)
- ^[19] Kod katolika, dan uoči Čiste srede kojom započinje Uskršnji post. Na francuskom, *mardi Cras* bi doslovno značilo „mrsni utorak", a u nekim delovima Evrope i sveta proslavlja se karnevalima, maskaradama i veselim povorkama. Na Balkanu se ovaj običaj naročito zadržao u Hrvatskoj i Sloveniji, a karneval u Rijeci je, uz onaj u Veneciji, jedan od najpoznatijih u Evropi. (Prim, prev.)
- ^[20] Commerce Street. (Prim, prev.)
- ^[21] Lochaber No More je tradicionalna škotska pesma, autora Allana Ramseya. Inače, Lochaber je divlji, surov predeo pustara na severozapadu Škotske, koji se proteže od Great Glena do Knoydarta na obali. Ceo tekst ove pesme može se naći na: <http://www.rampantscotland.com/songs/blsongs/Jochaber.htm>. (Prim, prev.)
- ^[22] Najjednostavnije rečeno, marmit se pravi usoljavanjem kvasnih gljivica, a njegov ukus, kažu oni koji su ga probali, donekle podseća na soja-sos. (Prim, prev.)
- ^[23] Stipendija koja se iz fondacije engleskog finansijera Cecila Rhodesa (1853-1902) daje studentima iz Nemačke i zemalja koje su nekad činile Britansku imperiju, uključujući i SAD. Stipendisti se biraju na osnovu sposobnosti, moralnih načela i i sportskih uspeha. (Prim, prev.)
- ^[24] *Andrew Lang* (1844-1912), škotski pesnik, novelist i književni kritičar, danas najpoznatiji kao sakupljač narodnih priča i bajki. (Prim, prev.)

¹²⁵¹ Li Bai (701 - 762) smatra se najvećim kineskim pesnikom

¹²⁶¹ *Henry Wadsworth Longfellow* (1807-1882), američki pesnik. Stihovi su uzeti iz njegove knjige putopisa *Hiperion*. (Prim, prev.)

¹²⁷¹ Po svoj prilici zato što je svoje tadašnje stavove docnije smatrao suviše levičarskim. Što se tiče „1. septembra 1939", vrlo brzo nakon što je poema objavljena počeo je da misli kako se u njoj suviše laskavim tonom obraćao sebi i čitaocima, tako da je od 50-ih prestao da je uvršćuje u svoje zbirke. (Prim, prev.)

¹²⁸¹ Stih iz Audenove pesme „Heavy Date"

¹²⁹¹ *Patrick Kavanagh* (1904-1967), veliki irski pesnik. (Prim, prev.)

¹³⁰¹ *Robert Graves* (1895-1985), britanski pisac i kritičar. (Prim, prev.)

¹³¹¹ *Robert Herrick* (1591-1634), engleski pesnik; reč je o pesmi „Devicama, da iskoriste vreme", u kojoj podseća mlade žene da je lepota prolazna, i njenom često citiranom uvodnom stihu: „Uzberite pupoljke svoje dok možete..." („Gather ye rose buds while ye may..."). (Prim, prev.)

¹³²¹ Ljevin i Kiti su likovi iz Tolstojeve *Ane Karenjine*. Lambert Lambert i Lolita su likovi iz romana *Lolita*, Vladimira Nabokova. (Prim, prev.)

¹³³¹ *Chiaroscuro* (ital.) je naziv za poseban raspored svetlih i tamnih elemenata na likovnom delu, pri čemu se svetlost (koja ne mora biti jaka) koristi kako bi se u modeliranju trodimenzionalnih objekata, kao što je ljudsko telo, postigao efekat punoće, masivnosti. (Prim, prev.)

¹³⁴¹ (Ital.) vatreno

¹³⁵¹ Rodolfo i Mimi su protagonisti opere *Boemi*, italijanskog kompozitora Giacoma Puccinija (1858-1924). (Prim, prev.)

¹³⁶¹ Prvi i poslednji stih treće strofe čuvene Audenove pesme poznate kao „Zaustavite sve satove" („Stop Ail the Clocks", prema uvodnom stihu), mada naslov zapravo glasi „Funeral Blues" („Pogrebni bluz" ili „Pogrebna tuga"). Original pesme može se pročitati na <http://homepages.wmich.edu/cooneys/~poems/auden.stop.html>, a izvanredno lepo je kazuje škotski glumac John Hannah u filmu „Četiri venčanja i sahrana". (Prim, prev.)

¹³⁷¹ *Cloudy Bay* („Oblačni zaliv") nalazi se na severoistoku novozelandskog Južnog ostrva, a pod tim imenom poznata su najbolja bela vina Novog sveta, iako grožđe od kojeg se proizvode zapravo raste u vinogradarskoj oblasti Marlboro, koja se nalazi nešto dalje u unutrašnjosti ostrva. (Prim, prev.)

¹³⁸¹ (Lat.) Caveat emptor je aksiom, načelo u trgovini koje glasi daje kupac dužan da pre kupovine proceni kvalitet robe. Caveat venditor znači da je i prodavač dužan da učini to isto. (Prim, prev.)

¹³⁹¹ Robert I Škotski (1274-1329), danas poznatiji kao Robert the Bruce ili Robert Brus, jedan od najvećih škotskih kraljeva, ali i jedan od najvećih vojskovođa svoje generacije. (Prim, prev.)

¹⁴⁰¹ Kraljica Viktorija bila je poslednji monarh Ujedinjenog Kraljevstva iz kuće Hanovera, koja je posedovala nasledno pravo na škotsku krunu i koja se nalazila u personalnoj uniji s Ujedinjenim Kraljevstvom. Međutim, Viktorija nije mogla da nasledi krunu Hanovera, jer nju, prema salijskom zakoniku, može naslediti samo muški potomak. Stoga je ta kruna prešla njenom stricu, koji je tako postao Ernest August I Hanoverski. Nakon Viktorijine smrti, nasledio ju je sin Edvard VII, a kako deca pripadaju očevoj dinastiji, time je na britanski presto došla dinastija Saksen-KoburgGota, ali je njen naziv tokom Prvog svetskog rata, zbog anti-nemačkog raspoloženja, promenjen u Vindzor. (Prim, prev.)

¹⁴¹¹ Charles Edward Stewart (1720-1788), unuk prognanog Džejmisa II, pretendent na presto Engleske, Škotske i Irske. Poznatiji kao „Bonnie Prince Charlie" odnosno „lepi princ Carli". (Prim, prev.)

¹⁴²¹ (Fr.) „Doručak na travi" (1863), čuvena slika francuskog slikara Édouarda Maneta (1832-1883). (Prim, prev.)

¹⁴³¹ Za razliku od nemačkog, u kojem je gotovo po pravilu tako. (Prim, prev.)

¹⁴⁴¹ Šejkeri (Shakers) su verska sekta nastala od grupe pripadnika Protestantske crkve, nastala u 18. veku. Doslovan prevod naziva ove sekte glasi „oni koji se drmusaju, tresu", i u početku je imao pogrdno značenje, budući da su ih ostali ismevali zbog njihovih specifičnih rituala. (Prim, prev.)

¹⁴⁵¹ *Niel Cow* (1727-1807) bio je verovatno najpoznatiji škotski violinista u 18. veku, a pomenuta melodija je zaista nastala kad je prvi put uzeo violinu u ruke posle smrti svoje druge supruge, s kojom je proveo 30 srećnih godina u braku. (Prim, prev.)

¹⁴⁶¹ *Hugh MacDiarmid*, pravim imenom *Christopher Murray Crieve* (1892-1978), jedan od istaknutih škotskih pesnika 20. veka. (Prim, prev.)

¹⁴⁷¹ Prvo slovo grčke azbuke, alfa, poprimilo je s vremenom i značenje „prvo po važnosti“. Tako se, recimo, najsjajnije zvezda u nekom sazvežđu označava sa alfa, dominantan mužjak u životinjskom čoporu je alfa-mužjak i tome slično. Analogno tome, dominantno ponašanje se u psihologiji ponekad naziva alfa-ponašanje. (Prim, prev.)

¹⁴⁸¹ *Sveti Franja Asiški* (1182-1226) napisao je poemu u stilu provansalskih trubadura, pod naslovom „Pesma Bratu suncu“ (*Cantico del Fratre Sole*), u kojoj narodnim jezikom veliča sveobuhvatnu panteističku ljubav prema čitavoj prirodi. (Prim, prev.)

¹⁴⁹¹ (Fr.) Živa slika; termin opisuje upečatljivu grupu prikladno kostimiranih glumaca ili modela, pažljivo postavljenih i neretko pozorišno osvetljenih, koji se tokom prikaza ne pomeraju i ne govore vrlo omiljen vid zabave pre pronalaska radija, filma i televizije. *Tableau mort* značilo bi „mrtva slika“. (Prim, prev.)

¹⁵⁰¹ (Fr.) Dauphin, titula koju je od 14. do 19. veka nosio najstariji sin francuskog kralja, prestolonaslednik. (Prim, prev.)

¹⁵¹¹ Alasdair McIntyre (r. 1929), škotski filozof koji živi i radi u SAD; još uvek predaje na Univerzitetu Notrdam, u Indijani, SAD. (Prim, prev.)

¹⁵²¹ Sic a smile would melt ilka heirt (engl. Such a smile would melt any heart). (Prim, prev.)

¹⁵³¹ Česta greška onih kojima engleski nije maternji jezik; naime imenica *sheep* (ovca) u množini takođe glasi *sheep*, što je svrstava među malobrojne izuzetke od pravila prema kojem se imenicama u množini na kraju dodaje slovo s (npr. window (prozor) windows (prozori)). (Prim, prev.)

¹⁵⁴¹ Varijanta škotskog engleskog koja se govori u Bordersu, delu Škotske najbližem granici s Engleskom (granica = border). (Prim, prev.)

¹⁵⁵¹ (Lat.) S gledišta večnosti, u svetlu večnosti; od Spinoze naovamo se u filozofiji upotrebljava kao počasni termin koji opisuje ono što je univerzalna i večna istina, što ne zavisi od privremenih delića stvarnosti niti ih se dotiče. (Prim, prev.)

¹⁵⁶¹ Poznata rečenica G. B. Shawa

¹⁵⁷¹ Reč je o pesmi W. li. Audena, „Lay Your Sleeping Head, My Love“ („Spusti usnulu glavu, ljubavi moja“). (Prim, prev.)

¹⁵⁸¹ Pravda! Pravda! Gospo, spasite mi život!

¹⁵⁹¹ Arthur's Seat, prirodna formacija stena u Hoiyrood Parku, u Edinburgu. (Prim, prev.)

¹⁶⁰¹ Izvođenje preživelih sa „Mignonette“ pred sud izazvalo je velike kontroverze u javnosti koja je listom bila uz njih, smatrajući da to što su uradili potpada pod tzv. „pomorski običaj“, kako su nazvani odranije poznati slučajevi da su brodolomnici izvlačili šibicu i tako određivali ko će se žrtvovati da bi spasao ostale. (Prim, prev.)

¹⁶¹¹ Igra reči: Cat, ime Izabeline bratanice, ujedno znači „mačka“

¹⁶²¹ Psefologija je proučavanje političkih izbora

¹⁶³¹ Mood Scottish"; jedna od najpoznatijih Eilingtonovih kompozicija zove se „Mood Indigo“. (Prim, prev.)

¹⁶⁴¹ Samopoštovanje

¹⁶⁵¹ Iako se zove „pivo“, napitak nema alkohola u sebi

Table of Contents

- [1.](#)
- [2.](#)
- [3.](#)
- [4.](#)
- [5.](#)
- [6.](#)
- [7.](#)
- [8.](#)
- [9.](#)
- [10.](#)
- [11.](#)
- [12.](#)
- [13.](#)
- [14.](#)
- [15.](#)
- [16.](#)
- [17.](#)
- [18.](#)
- [19.](#)
- [20.](#)
- [21.](#)
- [22.](#)
- [23.](#)